

LIMBA ROMÂNĂ

Anul LXII

2013

Nr. 1
ianuarie – martie

SUMAR

VIATA CUVINTELOR

ANDREI AVRAM, Note etimologice	3
PÂRVU BOERESCU, Etimologii: <i>șpagă</i> , <i>șperț</i>	8
VIRGIL NESTORESCU, Note etimologice	17
FLORIN VASILESCU, Din hrisoave: cuvintele <i>harturghie</i> și <i>hărturărie</i> (?)	20

ORTOGRAFIE

IOANA VINTILĂ-RĂDULESCU, Ortografia limbii române în dezbateri.	27
--	----

GRAMATICĂ

IULIA MĂRGĂRIT, Despre suprapunerea valorică a unor prefixe <i>des-</i> / <i>ne-</i>	31
--	----

LIMBĂ LITERARĂ

FLORENTINA NICOLAE, Considerații privind contactul lingvistic greco-latin în opera lui Dimitrie Cantemir	39
DANA-LUMINIȚA TELEOACĂ, Conservatorism și expresivitate în literatura religioasă. Posibile repere de definire a unui stil științific (didactic) în context religios	46

FILOLOGIE

ALEXANDRU MAREȘ, Cine a tradus <i>Istoria lui Schinder</i> ?	65
--	----

LEXICOLOGIE

NICOLETA MIHAI, „Limbaajul guvernanților” înainte și după 1989	71
FLORIN STERIAN, Inventar al metodelor de definire lexicografică	88

TOPONIMIE

ADRIAN REZEANU, Extensiuni toponimice derivaționale	99
---	----

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

SFÂNTUL ANTIM IVIREANUL, <i>Scriveri</i> , București, Editura Basilica, 2011, p. 212 (<i>Alexandra Crăciunescu</i>); MIHAI DINU, <i>Un alt Bolintineanu – gânduri despre natura poeziei</i> , ediția a doua, București, Editura Spandugino, 2011, p. 400 (<i>Alexandra Crăciunescu</i>); <i>Confluente lingvistice și filologice</i> . Omagiu profesorului Nicolae Felecan la împlinirea a 70 de ani. Coordonatori: OLIVIU FELECAN, DAIANA FELECAN, Cluj-Napoca, Editura „Mega”, 2011, 622 p. (<i>Iulia Mărgărit</i>); EUGENIU COȘERIU, <i>Istoria filozofiei limbajului de la începuturi până la Rousseau</i> . Ediție nouă, augmentată de Jörn Albrecht, cu o remarcă preliminară de Jürgen Trabant. Versiune românească și indice de Eugen Munteanu și Mădălina Ungureanu. Cu o prefață la ediția românească de Eugen Munteanu, colecția Academica, București, 2011, 520 p. (<i>Mihaela-Cătălina Tărcăoanu</i>); <i>Text și discurs religios</i> , IV, Editori: Alexandru Gafton, Sorin Gruia, Ioan Milică, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012, 537 p. (<i>Dora Văetuș</i>)	113
---	-----

SEMNALĂRI

ILIE-ȘTEFAN RĂDULESCU, <i>Greșeli de punctuație în limbajul cotidian</i> , Editura Niculescu, București, 2012, 240 p. (<i>Cristiana Arangelovici</i>)	123
SUMARUL REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ” PE ANUL 2012	125
INDICELE REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ” PE ANUL 2012	131

Andrei Avram

NOTE ETIMOLOGICE

CABEL. Este înregistrat în MDA cu definiția „măsură pentru grâu egală cu aproximativ 12 l” și cu etimologia necunoscută. Avem a face cu rezultatul unei greșeli de transcriere: a fost omis semnul diacritic care apare în *căbel* (= [kăbel]), variantă – menționată ca atare, atât în DA, cât și în MDA – a lui *câblă*, cuvânt cu următoarea etimologie în primul dintre cele două dicționare: „Din paleosl. kŕbŕ lŕ, idem (< germ. **kubil* = *Kübel*)” (în celălalt dicționar: „vsl kŕbŕ lŕ”).

Din definiția lui *câblă* dată în MDA, „unitate de măsură egală cu aproximativ 100 g” (se vorbește deci despre o măsură de greutate) ar rezulta că ne găsim în prezența unui sens diferit de cel al lui *cabel* (recte: *căbel*), care desemnează o măsură de capacitate. Nu știm pe ce se bazează definiția reprodusă în rândurile precedente. Sursa la care se trimite în MDA –, Iorga, S. D. XIII, 1558” – este una dintre cele indicate în DA, unde însă *câblă* apare cu sensul „măsură pentru cereale și poame, corespunzând unei găleți”. Numai plecându-se de la acest sens (nu de la cel dat în MDA) poate fi explicat sensul derivatului *câblărit*, „un fel de dijmă luată de la recoltă” (MDA), căci, evident, nu poate fi vorba despre o măsurare a dijmei cu suta de grame.

CACA. Cel puțin cu primul dintre cele două sensuri menționate în MDA („materii fecale”; „lucru murdar, respingător”) și în combinație cu verbul *a face*, cuvântul circulă în majoritatea graiurilor dacoromâne (vezi ALR II, vol. I. *Soplement. Termeni considerați obsceni*, Sibiu/Leipzig, 1942, p. 2, răspunsurile la întrebarea 4965), ca element al unui „stil” numit de obicei (ca în articolul de dicționar avut în vedere aici) limbajul copiilor, pentru care credem însă – urmându-l în parte pe Sextil Pușcariu (DR I, 1920–1921, p. 80, 92: „graiul copilăresc”) – că este mai potrivit termenul limbajul copilăresc (ca echivalent al engl. *baby talk* și al germ. *Ammensprache*).

Cuvântul este considerat în MDA cu etimologie nesigură. Trimiterea la limba franceză („cf. fr. *caca*”) lasă să se înțeleagă că este admisă posibilitatea ca din această limbă să fi fost împrumutat în română termenul în discuție. După părerea noastră însă *caca*, întocmai ca multe alte cuvinte din limbajul copilăresc (*papa*, *mama*, *pipi* etc.) este – nu numai în română, ci și în alte limbi – o creație spontană, asemănătoare până la un punct cu formațiile onomatopeice (vezi Andrei Avram, *Probleme de etimologie*, București, 2000, p. 21–29, și bibliografia citată acolo).

CAMETE. Nu figurează în DA, iar în MDA apare cu sensul „om mare și prost” și cu etimologia necunoscută. Prezența accentului pe silaba inițială a cuvântului ne conduce la ipoteza potrivit căreia acesta este un derivat cu sufixul *-ete* neaccentuat. Dicționarele limbii române nu înregistrează însă nicio bază cu radicalul *cam-* asociat unui sens cu care să poată fi pus în legătură vreunul dintre sensurile „om”, „om mare”, „om mare și prost”, așa încât s-ar părea că ipoteza trebuie abandonată. Vom încerca să arătăm că altfel stau lucrurile.

După opinia noastră la forma din titlul notei de față s-a ajuns ca urmare a faptului că, într-un text scris de mână, curba închisă (oval sau cerc) corespunzătoare literei *o* nu a fost trasată complet; astfel s-a creat posibilitatea ca *o* să fie citit și transcris, greșit, *c*. Așadar cuvântul cu sensul „om mare și prost” este în realitate *oamete*, derivat de la *om* și asemănător din punctul de vedere al formei cu paroxitonul *oamet*, variantă a oxitonului (derivat cu sufixul *-et* accentuat) *omet* „mulțime mare de oameni” (DLR); pentru *-e* cf. fluctuația care poate fi ilustrată cu perechi de forme ca *fluture* – *flutur*, *pântece* – *pântec*, precum și raportul dintre *oaspete* și varianta (înregistrată în MDA) *oaspet* a acestui cuvânt. Din punct de vedere semantic *oamete* este foarte apropiat de augmentativele *omoi*, *ometoc*, *ometoi*, *ometioi* etc.

Între unele dintre augmentativele la care ne referim – cum sunt ultimele trei din seria celor citate în alineatul precedent – și *oamete*, există o relație etimologică directă, care nu avea cum să fie semnalată în DLR, dicționar în care (ca și în celelalte dicționare) nu găsim un cuvânt *oamete* cu sensul dat în MDA s. v. *camete*. În timp ce în secțiunea etimologică a articolului *omoi*, *-oaie* „augmentativ al lui *om*” în DLR sunt indicate amândouă elementele prin a căror combinare s-a creat derivatul („*om* + suf. *-oi*”), la cuvintele *ometioc* și *ometoi* se dau explicații mai puțin precise – „de la *om*”, în ambele cazuri (s. v. *ometioi* se trimite la *ometoi*) –, prezentându-se, de fapt, etimologii indirecte, căci, se înțelege, cele trei derivate avute în vedere aici nu pot fi considerate formații provenite direct din *om*, cu ajutorul sufixelor (?) **-etioc* sau **-et(i)oi*. Lucrurile devin cât se poate de clare în momentul în care se recunoaște existența lui *oamete* „om mare” (nu neapărat „și prost”): din acest cuvânt derivă direct *ometioc* și *ometioi*, iar din varianta **oamet* provine direct *ometoi*.

CAPUȚINĂ. Este un nume de plantă, înregistrat în MDA cu etimologia necunoscută și cu sensul „călțunași (*Tropaeolum majus*)”. Provine din germ. *Kapuziner*, primul element al compuselor *Kapuzinerblume* și *Kapuzinerkresse*, care au, amândouă, înțelesul cuvântului românesc (vezi *Dicționar german-român*. Ediția a II-a, revăzută și îmbogățită. [Coordonare Mihai Isbășescu și Ruth Kisch], București, 1989).

CARABAN. Precedată de precizările conform cărora, pe plan semantic, se opune lui *handicap* și se folosește în expresiile *a-și lua* sau *a da cuiva caraban*,

definiția cuvântului (*caraban*² în MDA; etimologia necunoscută) – „a lua sau a da cuiva avans (pornind înainte sau rămânând în urmă) într-o întrecere sportivă” – ne permite, după părerea noastră, să stabilim o legătură între, pe de o parte, sensurile acestor expresii, și, pe de altă parte, unul dintre sensurile lui *a se cărăbăni*: „a o șterge, a pleca repede (și pe furiș) de undeva, a o întinde, a se căra” (< tc. [çe]k *arabanı* „șterge-o!, întinde-o!, cară-te!”; Emil Suciu, *Influența turcă asupra limbii române. II. Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă*, București, 2010). Considerăm, prin urmare, că substantivul din titlul acestei note este un derivat regresiv de la verbul *a se cărăbăni*. Pentru alternanțele [ă] ~ [a] și [ă] ~ [á] cf. *cataramă* față de *încătărăma*, precum și formele de singular *balama*, *cataramă* față de pluralele dialectale *bălămăli*, *cătărămi*.

CARABOI. Avem în vedere pe *caraboi*¹, cu sensurile „calaican; piatră-vânăță” (în MDA cu etimologia necunoscută). Este unul și același cuvânt cu *caraboi*, *cărăboi*, variante înregistrate de E. Suciu în dicționarul citat în nota precedentă, s. v. *caraboia* „vitriol, acid sulfuric” (< tc. *karaboya*). Din punct de vedere semantic explicația pe care o propunem este susținută de faptul că substanțele numite popular *calaican* și *piatră-vânăță* sunt săruri ale acidului sulfuric, anume sulfat de fier și, respectiv, sulfat de cupru.

CARABUȘCĂ. Înseamnă „cutioară confecționată din coajă de copac în care se păstrează tutunul” și este considerat în MDA ca provenit din rus. *коробка*. Același cuvânt rusesc este dat și ca etimom al lui *coropcă* „ladă cu mai multe despărțituri” (plus alte câteva sensuri), etimologie întâlnită și în DA (unde *carabușcă* nu apare).

După părerea noastră cuvântul din titlul acestei note provine dintr-un diminutiv, rus. *коробочка* „cutiuță” (*Dicționar rus-român*. Redactori principali Gheorghe Bolocan, Tatiana Nicolescu. Sub conducerea redacțională a acad. Emil Petrovici, București, 1959–1960). În locul formei așteptate **caroboșcă*, accentuată pe silaba a doua și cu [o] în silaba următoare, în românește avem o formă care se explică prin influența derivatelor cu sufixul de origine slavă *-ușcă* (pentru acesta vezi G. Pascu, *Sufixe românești*, București/Leipzig/Viena, 1916, p. 343–345).

CAZAICĂ. După cum se poate deduce din informațiile date în MDA, cuvântul – care figurează în dicționar cu sensul „arătător de ceasornic” și cu etimologia necunoscută – circulă în unele graiuri din Banat. Provine din sb. *kazaljka*, sinonim al lui *kazalo*, care înseamnă, printre altele, „ac, indicator, arătător; limbă” (Mile Tomić, *Srpsko-rumunski rečnik*/Mile Tomići, *Dicționar sârb-român*, Timișoara, 1998–1999).

CĂFUI. Este un verb (înregistrat în Transilvania) cu sensul „a izbucni în râs, în plâns, tuse etc.”. Soluția etimologică – socotită nesigură – propusă în MDA este

următoarea: „cf. mg. *köhögni*, ucr. *кахикати*”. Se presupune deci, în ce privește aspectul fonetic al problemei, că o fricativă posterioară (laringală sau velară) a fost înlocuită cu una anterioară (labiodentală) – ceea ce se poate admite (cf. magh. *hütlen* > rom. *viclean*) –, dar rămâne inexplicabil următorul detaliu: atât în cuvântul maghiar, cât și în cel ucrainean, în afara occlusivei inițiale (care ar corespunde lui [k] din *căfui*), există o occlusivă, asemănătoare ([g], respectiv, [k]) – la finala radicalului – care nu se regăsește în cuvântul românesc. Nici din punctul de vedere al sensului lui *căfui* nu sunt justificate trimiterile făcute în MDA, întrucât ele implică admiterea unor evoluții semantice neverosimile: cuvântul maghiar citat înseamnă „a tuși” și „a scârțâi” (*Dicționar maghiar-român*. Redactori-șefi: Kelemen Béla și Szász Lőrinc, București, 2010–2011); cel ucrainean înseamnă „a tuși, a tuși din când în când, cu intermitențe” (*Dicționar ucrainean-român*. [Redactor: Gheorghe Cocotailo], București, 1964).

După părerea noastră la originea verbului din titlul notei de față se află magh. *fakad*; cu mai multe sensuri („a țâșni”, „a se desface” etc.), printre care se numără cele figurate, ilustrate în dicționarul maghiar-român citat, cu ajutorul exemplelor următoare: „*kacajra* (sau *nevelésre*) ~ a izbucni în râs, a-l bufni râsul; *káromkodásra* ~ a începe să injure; *sírva* ~ a izbucni în plâns, a se porni pe plâns”. Vom încerca, în continuare, să arătăm cum s-a ajuns de la magh. *fakad* la rom. *căfui*.

Ar fi fost de așteptat ca termenul din maghiară să devină în română **făcădui*; cf. *fogad* > *făgădui*. Presupunem că partea finală a lui *fakad* nu are un echivalent în forma cuvântului românesc deoarece a fost identificată de unii români, cunoscători doar într-o mică măsură ai maghiarei, cu verbul *ad* „a da”, așa încât sufixul verbal a fost atașat la partea inițială (*fak-* > rom. *făc-* în poziție neaccentuată), considerată drept un cuvânt separat. Această identificare a fost posibilă datorită faptului că *a da* înseamnă, printre altele, și „a se declanșa, a izbucni, a se porni” (DLR, s. v., sensul IV 2; într-un citat întâlnim expresia *a-i da lacrimile*, cunoscută pretutindeni). De la **făcui* la *căfui* s-a ajuns, evident, printr-o metateză, fenomen frecvent în română (numeroase exemple la Sextil Pușcariu, *Limba română*. Vol. II. *Rostirea*. Ediție îngrijită de Magdalena Vulpe. Studiu introductiv de Andrei Avram, București, 1994, p. 165–172; un exemplu în care sunt implicate, în aceeași ordine, consoanele din cazul discutat aici – [f]...[k] > [k]...[f] – se găsește la p. 170: *flecuşteţ* > *clefuşteţ*).

CĂNATĂ. Bg. *кана*, care după MDA s-ar afla la originea lui *cănată* „cană”, are un sens identic cu cel al cuvântului românesc, ceea ce însă nu este suficient pentru a ne determina să acceptăm această etimologie. Atât sub aspect semantic, cât și din punctul de vedere al formei, *cănată* prezintă trăsături care indică, neîndoielnic, proveniența lui din ngr. *κανατα* „cană, ulcior” (*Dicționar neogrec-român*. Coordonare și redactare finală Lia Brad-Chisacof, București, 1996).

CĂPĂTUȘCĂ. A fost înregistrat în Bucovina, cu sensul „basma”. Etimologia dată în MDA – „*capăt + -ușcă*” – nu este acceptabilă, căci nu satisface criteriul semantic: nu se vede ce legătură ar putea să existe între sensurile „capăt” și „basma”. În schimb, este evident că există o legătură între „cap” și „basma”. Tot atât de evident este faptul că nu poate fi vorba despre un derivat de la *cap*, cu un sufix *-ătușcă.

Soluția etimologică pe care o propunem se întemeiază pe constatarea că în germană există compusul *Kopftuch* „basma, maramă, tulpan” (vezi dicționarul citat s. v. *capuțină*), al cărui prim termen are sensul „cap”. Cuvântul german a fost modificat în prima parte după rom. *cap*, iar în partea finală a suferit o transformare mai amplă, prin încadrarea lui în seria derivatelor cu sufixul *-ușcă* (cf. nota *carabușcă*).

CĂPUCI. Definiția cuvântului (cu etimologia necunoscută) dată în MDA este următoarea: „abajur la lampă prin care trece flacăra fitilului”. Această definiție este greșită: cum se arată s. v. *abajur*, obiectul astfel numit poate fi făcut și din pânză sau din hârtie, materiale prin care o flacăra nu poate trece fără a le aprinde. În realitate este vorba despre o piesă metalică de formă aproximativ emisferică, aflată deasupra mecanismului care servește la urcarea și coborârea fitilului, pentru a mări flacăra, respectiv, pentru a o micșora („a face lampa mai mică”). Definiția reprodușă este cea din sursa la care se trimite („Cum vorbim” II, 1950, 4, p. 42), cu excepția faptului că *abajur* a luat locul termenului *căciulă* („căciula de la lampă...”). Ținând seamă de legătura, evidentă, dintre sensul acestuia și sensul lui *cap*, precum și de detaliile prezentate mai sus, credem că este justificată soluția etimologică potrivit căreia *căpuci* este un derivat de la *cap*, cu sufixul *-uci* (cf. *gluguci*, din *glugă*, unul dintre exemplele date de G. Pascu, la p. 278 a lucrării sale citate mai sus, s. v. *carabușcă*).

NOTES ÉTYMOLOGIQUES

(Résumé)

L’auteur établit l’origine de quelques mots roumains (surtout dialectaux) sans étymologie dans les dictionnaires ou y accompagnés d’explications considérées comme inacceptables.

Cuvinte-cheie/Mots-clés: cabel, caca, camete, capuțină, caraban, caraboi, carabușcă, cazaică, căfui, cănată, căpătușcă, căpuci.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*

Pârvu Boerescu

ETIMOLOGII: ȘPAGĂ¹, ȘPERT

I. ȘPAGĂ¹

Din alb. *shpagă*

Cuvânt la modă în presa românească din ultimii ani, *șpaga* desemnează, în limbajul colocvial, fapta ilicită constând din a pretinde sau a da cuiva o recompensă (bani etc.) în schimbul unui serviciu necinstit și ilegal. Foarte frecventa utilizare a *șpăgii*, în locul *mitei*, termenul tradițional prin care sunt calificate juridic faptele de acest gen în *Codul penal*¹, a atras în mod firesc atenția lingviștilor români din trecut și de astăzi, care s-au ocupat cu predilecție de studierea evoluției limbii române contemporane: Iorgu Iordan, Al. Graur, Rodica Zafiu.

Ultima contribuție, recent apărută: *101 cuvinte argotice*, de Rodica Zafiu (Humanitas, 2010), cuprinde un capitol consistent (92, p. 309–311) dedicat termenului *șpagă*, ceea ce ne permite să nu mai intrăm în detalii privind câmpul lexical al „mitei” și „mituirii”, care mai cuprinde, alături de *șpagă*, sinonimul încă actual *șperț*, arhaismele *măzdă*, *rușfet*, pseudosinonimele *bacșiș*, *ciubuc*, *plocon*, ori sinonimele ocazionale, eufemistice, *cadou*, *ciupeală*, *dar*, *dijmă*, *filodormă*, *peșcheș*, *procent*, *unsoare*, *vamă* etc.

În ciuda eforturilor făcute până în prezent, etimologia cuvântului *șpagă*¹ „mită” a rămas nerezolvată în mod satisfăcător, spre deosebire de situația omonimului acestuia, *șpagă*², varianta moldovenească a cuvântului *spangă* „spadă, sabie, tesac, baionetă”, a cărui etimologie nu pune probleme deosebit de complicate. În *Letopisețele Moldovei* (la I. Neculce și N. Muste), *spagă* și *șpagă*² provin neîndoiește din rus. *unaza* [*špaga*] „spadă”².

¹ Luarea de mită: „Fapta funcționarului care, direct sau indirect, pretinde ori primește bani sau alte foloase care nu i se cuvin ori acceptă promisiunea unor astfel de foloase sau nu o respinge, în scopul de a îndeplini, a nu îndeplini ori a întârzia îndeplinirea unui act privitor la îndatoririle sale de serviciu sau în scopul de a face un act contrar acestor îndatoriri” (Art. 254 din *Codul penal* – Titlul VI. *Infracțiuni care aduc atingere unor activități de interes public sau altor activități reglementate de lege*. Cap. 1. *Infracțiuni de serviciu sau în legătură cu serviciul*). Darea de mită: „Promisiunea, oferirea sau darea de bani ori alte foloase, în modurile și scopurile arătate în art. 254” (Art. 255 din *Codul penal*).

² Cf. Tiktin, DRG, p. 1465; Candrea, CADE, p. 1257, 1180; Scriban, DLR, p. 1286, 1225; vezi și Papahagi, DDA, p. 1010.

În DLR s.n., t. X/4, p. 1276, la etimologia cuvântului *spangă/șpagă*, apare mai întâi pol. *szpaga*, urmat de rus. *unaza*. Echivalentul cuvântului românesc fiind pol. *szpada*, varianta poloneză rară *szpaga*, menționată de M. Vasmer [Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка* (онлайн версия), s.v. *unaza*] ca etimon secund al cuvântului rusesc, cu greu ar putea fi acceptată ca

Atestat târziu, în anul 1928, în romanul *Întunecare* de Cezar Petrescu, cuvântul *șpagă*⁽¹⁾ a fost discutat pentru prima oară în articolul *Din limbajul m a h a l a l e l o r* [s.n., P.B.], de Valentin Gr. Chelaru (BPh., vol. IV, 1937, p. 128). După o sugestie a profesorului său, Iorgu Iordan, autorul l-a considerat, din punct de vedere etimologic, ca fiind același cu omonimul *șpagă*⁽²⁾ „spadă” (armă formată dintr-o lamă de oțel dreaptă și ascuțită la vârf, cu două sau mai multe muchii tăioase, prevăzută cu o gardă și un mâner).

Neobișnuită și puțin probabila evoluție a sensului, de la o „armă albă” la „țepușa de control” a vameșilor și apoi la „mită” destinată acelorași vameși, a fost explicată de Iorgu Iordan, în *Stilistica limbii române*, 1944, p. 372, astfel: «*Șpagă* „bacșiș, mită, câștig ilicit” (mai ales despre f u n c ț i o n a r i [s.n., P.B.]). Foarte răspândit, o bucată de vreme, după războiul Unirii. [...] Eu însumi am considerat pe *șpagă* identic cu *șpa(n)gă* „sabie, sulită”, gândindu-mă la faptul că controlul mărfurilor venite din străinătate se făcea cu ajutorul unui fel de sulită, pe care funcționarul vamal o vâra în balot, spre a vedea astfel ce conține: de aici s-a ajuns, printr-o metonimie ușor explicabilă, la denumirea cu același cuvânt a bacșișului pe care negustorii îl ofereau vameșilor, pentru ca aceștia să renunțe la control.»

Acestui punct de vedere i s-a raliat și Al. Graur (*Alte etimologii românești*, 1975, p. 80): «Cred că cea mai convingătoare este explicația dată de Chelaru [*șpaga*, adică „țepușa” pe care agenții vamali o înfingeau în saci ca să se convingă că nu se strecoară mărfuri de contrabandă]: oare germ. *bestechen* „a mitui” nu e derivat de la *stechen* „a împunge”?» Apoi, fără teamă de a se contrazice, Al. Graur își exprimă propria opinie: «S-ar putea însă pune întrebarea dacă nu cumva s-a amestecat în vreun fel it. *pagare* „a plăti”.» Sugestia privind posibila sursă italiană a etimologiei cuvântului *șpagă* este deosebit de prețioasă, chiar dacă autorul ei nu a găsit în acel moment răspunsul potrivit.

A. Scriban (SDLR, 1939, p. 1286) dă însă cuvântului *șpagă* (2) „mită, șperț” o altă etimologie slavă: «rus., sârb. *șpag* „buzunar”», cu trimitere la cuvântul românesc înrudit *ciupag*. Se poate deduce că evoluția sensului ar fi fost motivată de cunoscutul gest al mituirii – introducerea unei sume de bani în buzunarul celui care cere mită sau se lasă mituit.

Iorgu Iordan (*lucr. cit.*, p. 372, nota 3) făcea însă o observație importantă: în limba rusă nu există decât arhaismul ieșit din uz *čpagъ*, în câteva vechi texte religioase din Nordul Rusiei (sec. XIII–XVI), glosat în dicționarele actuale prin *karman* „buzunar”, *mošná* „pungă, chimir”, *sumka* „geantă, pungă” sau *mešok* „sac de drum, de merinde”³. Pretinsele forme rus. *șpag* sau *șpaga*, cu sensul de

etimon direct al cuvântului românesc. În *Slownik języka polskiego*, t. VI (1915), p. 650, alături de forma literară pol. *szpada* figurează doar arhaismele *daga*, *dega*, *dah*. Ucr. *unaza* pare să fie un împrumut mai recent din limba rusă, deoarece nu a fost înregistrat de B. D. Grincenko, în anul 1909, în marele său *Dicționar al limbii ucrainene* (*Словарь українського языка*, T. IV, P-Я), p. 508.

³ Vezi: Max Vasmer, *Dicționarul etimologic al limbii ruse* (versiunea online), O. N. Trubaciov, *Dicționarul etimologic al limbilor slave*, v. 4 (1977), p. 146 etc.

„buzunar”, pur și simplu nu au existat niciodată! Oricine poate constata că v. rus. *čpag* a dispărut din dicționarele limbii ruse literare moderne. De asemenea, *čpag* sau *špag* „buzunar” nu este înregistrat nici de dicționarele limbii ucrainene!

Cuvântul românesc *ciupag*, presupusul dublet etimologic mai vechi al *șpăgii* în opinia lui A. Scriban, a preluat doar sensul „pectorale” al etimonului său v. sl. **чѣпакъ**⁴ [*čĭpagŭ*] „Brustharnish”, „pectorale, saccus, sacculus”, anume „parte a iei de la brâu în sus” sau „parte a rochiei care îmbracă pieptul și spatele” etc. (DA, I/II/7, 1931, p. 511), în timp ce srb. și cr. *špag* (cu varianta rară *čpag*) s-a specializat ca sinonim *regional* al cuvântului uzual srb. *džep* „buzunar” (< tc.).

Petar Skok (ERHSJ, III, p. 408) arată că aria de răspândire a cuvântului sârbo-croat *špag*² „buzunar” se reduce numai la regiunea de sud a Croației (coasta Dalmației) și la teritoriul Republicii Muntenegru, neexistând, în consecință, aproape *nici o șansă* ca românii să-l fi putut împrumuta direct din limba sârbă.

Soluțiile etimologice subsecvente sunt și mai puțin convingătoare. Al. Ciorănescu (CDER, nr. 8034) credea că «ar putea fi o confuzie între *spa(n)gă* „spadă” și *spenge*, variantă a lui *spență* „suprataxă după plata impozitelor” (cf. CDER, nr. 8062), respectiv a lui *spință* (cf. DLR, t. X/4, p. 1373) sau *spinge* „impozit funciar special, încasat de visteria Imperiului Otoman de la supușii creștini” (E. Suci, ITLR, II, 2010, p. 678).

În DEX, 1975 și urm., pentru *șpagă*¹ se propune comparația cu un cuvânt inexistent în limba rusă: „cf. rus. *s p a g*” [sic!]. În DLR, t. XI/1, 1978, p. 174 se face trimitere la rus. *unaz* și la scr. *špag* „buzunar”, în ciuda faptului că rus. *unaz* „buzunar” nu este atestat nicăieri în această formă. În MDA, IV, 2003, p. 786 se încearcă o soluție de compromis: «cf. rus. *unaza* „sabie”, srb. *špag* „buzunar”», la care precizăm că rus. *unaza* [*špaga*] se traduce, de fapt, prin „spadă”, iar r. *sabie*, prin rus. *сабля* [*sablja*] și ucr. *шабля* [*šablja*]. În DEXI, 2007, p. 1963, trimiterea se face la rus. *unaza* și srb. *špag* „buzunar”, omițându-se faptul că rus. *unaza* înseamnă „spadă” și nu „buzunar”.

Având ca punct de plecare excelenta intuiție a lui Al. Graur: «nu cumva s-a amestecat în vreun fel it. *pagare* „a plăti”?» (v. supra), am încercat să explicăm etimologia cuvântului *șpagă*¹ (în LR, LIX, 2010, nr. 2, p. 195), astfel: «Din it. *paga* „plată”, devenit termen de argou, prin apropiere fonetică de (cf.) rus. *unaza* „sabie”, cf. srb. (reg.) *špag* „buzunar”».

Din cele spuse anterior, rămânem cu convingerea fermă că singurul etimon *indepartat* al cuvântului nostru *șpagă* este it. *paga* „plată, salariu, leafă; (mai ales) soldă; răsplată, recompensă”.

Intermediarul nebănuț până acum, prin care cuvântul italian a ajuns până la noi, este însă alb. (înv.) *shpagë* „despăgubire/ amendă, răsplată; (fig.) răzbunare”, cf. alb. *shpagim* „idem” și *shpagiuj* (înv.) „a despăgubi” etc., acesta fiind etimonul *direct* al termenului argotic românesc *șpagă*.

⁴ În MDA, I, 2001, p. 552 și în DEXI, 2007, p. 369, v. sl. **чѣпакъ** este scris nejustificat **чѣпакъ**. Forma **чѣпакъ** aparține limbii slavone bisericești ruse, cf. O. N. Trubaciov, *lucr. cit.*, 4, p. 146, s.v. * *čъpagъ*.

Alb. *shpagë*, la rândul lui, este derivat cu prefixul *sh-* din alb. *pagë* „salariu, leafă, soldă”, cuvânt împrumutat din italiană (cf. Orel, AED, p. 427), împreună cu verbul *pagúaj* „a plăti o cumpărătură, a plăti salariul, a răsplăti, a achita/rambursa datoria; a-și plăti greșelile, a ispăși; (fig.) a se răzbuna, a (răs)plăti răul făcut” (Topciu–Melonashi, p. 1026, 734, 735).

Împrumutul în limba română a fost făcut prin vorbitorii de limbă albaneză stabiliți în Principatele Române, cunoscuți în special sub numele de *arnăuți* (< tc. *arnavut* „albanez”).

Pe lângă domnitorii de origine albaneză *Vasile Lupu* (1634–1653) și *Gheorghe Ghica* (1658–1659), Dimitrie Cantemir menționează, între minoritățile țării, pe locuitorii *albanezi* „care trăiesc liber” în Moldova, dintre care „unii se ocupă cu negoțul, iar alții slujesc la oaste domnului cu leafă”. Aceștia din urmă erau amintiți printre *seimeni*: „Iar seimeni în limba turcă se numesc acei oșteni care sunt angajați pe leafă bună dintre sârbi, bulgari, albanezi și greci pentru paza personală a domnului” (*Descriptio Moldaviae*, ed. 1973, p. 143, 297, 219).

În *Istoria Bucureștilor* de G. I. Ionnescu-Gion găsim următoarele mărturii despre *arnăuți*: „Războiul izbucnise între Poartă și Împăratul de la Viena... Nemții vin la 14 noiembrie 1718, la București... Domnul [Nicolae Mavrocordat] este arestat, turcii, arnăuții și tătarii, paznici ai curții domnești, sunt fugăriți. Orașul se risipește...” (p. 78). Pe la 1750, *târgurile* Bucureștilor „mișună și foiesc de oameni: țărani, negustori români și greci, apoi venetici, ovrei, arnăuți, turci, nemți, unguri, sârbi, bulgari” (p. 80). „La 1769, la începerea războiului ruso-turc, Părvu Cantacuzino Măgureanul intră cu 400 de români și albanezi în București și bate pe turcii care păzeau curtea domnească” (p. 484). În anul 1788, domnitorul Nicolae Mavrogheni a chemat la oaste soldați lefegii din sudul Dunării: „O mulțime de turci, albanezi, greci, bulgari și sârbi zburară spre Dunăre și se abătură ca lăcustele asupra Bucureștilor” (p. 599). În sfârșit, biserica Olteni din București „a ars și s-a dărâmat la 17 august 1821, când arnăuții lui Bimbașa Sava, închiși în biserică, se bătură cu turcii” (p. 209). Atitudinea pro-eteristă a arnăuților în evenimentele anului 1821 a avut drept urmare dispariția trupelor de arnăuți aflate în slujba domnitorilor fanarioți, creându-se astfel condițiile pentru renașterea armatei naționale românești.

În Scrisoarea a VI-a, *Din timpul Zaverii* (ed. 1887, p. 98), Ion Ghica arată că „sub denumirea de *arnăut* se înțelegea orice sârb, arvat, arnăut, bosniac, muntenegrean, bulgar sau grec, dacă se lega cu un brâu roșu sau cu un tarabolus, cealma la cap, fustanelă sau poturi, mintean și iminei roșii. Își trântea la brâu un sileaf cu un iatagan și două pistoale, și intra în serviciul curții domnești, al hătmăniei, spătăriei sau agiei, sau se suia cu ciubucul în mână dindărătul caleștii vreunui boier”.

După anul 1821, *arnăuții* au continuat să aibă rolul de agenți de pază sau de servitori înarmați ai marilor boieri, până târziu, mult după Unirea Principatelor. Se povestește că la porțile Palatului Suțu, actualul Muzeu al Municipiului București,

până către anul 1920 puteau fi întâlniți albanezi înarmați cu pistoale și săbii, iar „ultimul arnăut” din București se pare că a fost albanezul Refet Kadriu, paznicul până după anul 1945 al Palatului Mogoșoaia, din proprietatea familiei Bibescu (cf. A. Majuru, *Bucureștiul albanez*, p. 62).

În toată perioada fanariotă, „arnăuții” constituiți în corpuri militare aveau nu numai atribuțiile gărzii domnești, dar și pe cele ale jandarmeriei (sub numele de *poterași*), precum și pe cele ale poliției (*agiei*). Acest fapt este deosebit de important pentru cercetarea noastră, deoarece, timp de mai mult de un secol, *arnăuții* au reprezentat în ochii populației sărace brațul înarmat al *a u t o r i t ă Ț i i s t a t u l u i* – o componentă importantă a administrației Țărilor Române.

Astăzi nu mai poate fi evaluat cu precizie numărul albanezilor nativi care au servit în trupele de arnăuți. Se poate presupune, însă, că numărul lor era destul de important, ținând seama de marele prestigiu militar de care se bucurau albanezii în Imperiul Otoman și de faptul că jurământul lor de credință, „*besa*”, era respectat cu strictețe. Costumul popular al muntenilor albanezi, cu iatagan și pistoale, a stat la baza „uniformei” arnăuților, cea descrisă de Ion Ghica și păstrată iconografic în câteva picturi sau fotografii de epocă (cf. Ionescu-Gion, *lucr. cit.*, p. 524, Amedeo Preziosi, „*Arnăut*”, acuarelă din anul 1866, „*Arnăuți*” – fotografie de Carol Popp de Szathmári, *ap. Majuru, op. cit. etc.*).

Din punct de vedere lingvistic, s-au păstrat de la *arnăuți*: numele de familie *Arnăutu*, *Arnăuțoiu*, numele Mănăstirii *Arnota*, „arnăuții” – flăcăii nuntași îmbrăcați arnăuțește ca însoțitori ai mirilor, în Moldova, „arnăuții” – dansatori populari, „arnăuțeasca” – un dans popular din Muntenia, varietatea de grâu „arnăut” etc., iar de la „arnăuții” a l b a n o f o n i – cuvântul curat albanez *șpagă*, aparținând jargonului instituțiilor „arnăuțești”, un termen specializat, al cărui înțeles inițial putea fi acela de „despăgubire” cerută sau „amendă” aplicată de *arnăuții agiei* ca pedeapsă pentru delictelor minore comise de orășeni, ori acela de „soldă” sau „răsplată” primită de *arnăuți* pentru serviciile prestate. Expresia *a lua șpagă*, înainte de a se deprecia semantic, avea înțelesul probabil de „a încasa despăgubirile sau amenzile” cuvenite Agiei, iar după dispariția acestei instituții, acela de „a primi răsplata” pentru serviciile făcute de arnăuți celor care îi angajau ca agenți de pază.

Intrarea cuvântului *șpagă* în „limbajul mahalalelor” s-a petrecut, probabil, spre sfârșitul epocii fanariote, în secolul al XIX-lea. Anterior, fusese utilizat mai frecvent, mai ales la nivel oficial, sinonimul de origine turcă *geremea* sau *gerimea* „amendă, penalitate, despăgubire, plată”, bine atestat în textele din secolul al XVIII-lea (cf. DA, II/I/4, p. 249; Suciu, ITLR, II, p. 350), în prezent ieșit din uz. Ne putem întreba, pe bună dreptate, dacă *geremeaua* nu a dobândit în mod similar, înaintea *șpăgii*, în același „limbaj al mahalalelor”, sensurile de *bacșiș* sau de *mită*, care nu sunt atestate în DA. Răspunsul afirmativ ne este dat de I. L. Caragiale, care a socotit că unui personaj a cărui meserie era aceea de „frizer” și de „subchirurg” i se potrivea cel mai bine porecla „*gerimea*” (*Nae Girimea*, din comedia *D’ale*

carnavalului). Ipoteza noastră devine și mai verosimilă, observând că procedeul este reluat identic în zilele noastre, când mass-media românească îi atribuie unui personaj politic contemporan porecla echivalentă: „*Miki Șpagă*” sau „*Miki Bacșiș*”⁵.

Împământenit ca termen de argou, cuvântul *șpagă* a supraviețuit în limbajul expresiv al mahalalelor mărginașe din orașele Vechiului Regat până în timpul Primului Război Mondial, când amestecul claselor sociale din tranșee a favorizat răspândirea și utilizarea sa pe o scară din ce în ce mai largă, inclusiv în limba literară.

II. ȘPERT

Din germ. *Sperrzoll*

Cuvântul *șperț* este definit, în DLR, t. XI/1, p. 179, ca „recompensă ilicită dată cuiva sau pretinsă de cineva în schimbul unui serviciu (necinstit și ilegal)”, sinonim cu *mită* și cu *șpagă*¹. În MDA, IV, p. 788, prima atestare a cuvântului *șperț* este considerată a fi cea din *Stilistica limbii române* de I. Iordan (1944, p. 373), deși în DLR s.n. se face convenita trimitere la A. Scriban, al cărui dicționar îl înregistrează pentru prima dată (SDLR, 1939, p. 1286). Din citatele oferite de Iorgu Iordan (*loc. cit.*), cuvântul este întâlnit mai întâi în romanul *Rădăcini* de H. Papadat-Bengescu (vol. II, f.a. [1938], p. 80), în timp ce derivatele sale *a șperțui* și *șperțărie* sunt atestate încă din anul 1933, iar *șperțar*, în anul 1939. Este posibil ca *șperțul* să fi fost consemnat de presa cotidiană cel puțin cu câțiva ani mai devreme, în timpul „marii crize” din secolul trecut.

Din punct de vedere cronologic, este importantă mărturia adusă de Iorgu Iordan (p. 372): „în ultimii ani [(cca 1933–1944), *șpagă*] a fost înlocuit prin *șperț*, care pare mai expresiv (din cauza scurtimii și a sunetelor)”. Deoarece *șpagă* este, așa cum am arătat anterior, un cuvânt de origine albaneză (arnăuțească), împrumutat spre sfârșitul epocii fanariote, este evident că *șperț*, ca înlocuitor al acestuia, trebuie să fi intrat în limbă mai târziu, la o dată pe care vom încerca să o stabilim cât mai precis.

În ceea ce privește etimologia, A. Scriban îl considera pe *șperț* un împrumut german, făcut prin intermediul evreilor, dar fără arătarea etimonului (cf. Iordan, *l.cit.*). Unica soluție etimologică dată până în prezent cuvântului *șperț* îi aparține lui Al. Graur (*Etimologii românești*, 1963, p. 151): «Pare neîndoios că e același cuvânt cu bg. *unepu* „passe-partout [șperaclu]”... Înțelesul este ușor de analizat: bacșișul deschide orice ușă... Atât cuvântul românesc cât și cel bulgăresc ar putea avea la bază un compus german, de t i p u l [s.n., P.B.] *Sperrzeug*... „trousseau de crochets [mănunchi de șperacle]”».

Al. Graur se gândise la această etimologie cu cel puțin două decenii mai înainte, întrucât Iorgu Iordan o comentează în anul 1944 (*lucr. cit.*, p. 379), astfel:

⁵ Viorel Dobran, în „Vox Publica”, Realitatea.net, 21 februarie 2010 (*online*); Liliana Năstase, în „Adevărul.ro”, 20 decembrie 2011 (*online*) etc.

«A. Graur cunoaște bg. *šperts* „passe-partout”, care corespunde și semantic lui *șperț* al nostru. Dacă așa stau lucrurile, trebuie să admitem că cuvântul bulgăresc s-a introdus la noi prin contrabandiștii de pe malul Dunării (frontiera dinspre Bulgaria).»

Confruntarea opiniilor celor doi autori antecitați dă naștere unor întrebări cu totul legitime: Cum este posibil ca un cuvânt românesc de origine germană să fi fost împrumutat printr-un intermediar bulgar, ca urmare a unei presupuse mituii sistematice a vameșilor și a grănicerilor de la frontiera româno-bulgară? Sau, dacă nu acceptăm ipoteticul intermediar bulgar, cum ar fi posibil ca, pe teren românesc, germ. *Sperrhacken*, etimonul cuvântului *șperaclu*, să fi fost dublat de germ. *Sperrzeug* „mănunchi de șperacle”, și numai acesta din urmă să-și fi pierdut complet înțelesul propriu, dobândind de la început sensul figurat de „mită” sau „șpagă”?

Trebuie spus, mai întâi, că Iorgu Iordan nu greșea cu nimic, în principiu, când făcea o legătură între *șperțul* românesc și *frontierele* României, deoarece fenomenul „mitei”, atât în realitate cât și din punct de vedere etimologic, își are originea în *vămi*, în punctele de frontieră unde se plătesc *taxele vamale* (cf. v. r. *mitar(iu)* „vameș”, v. r. *mitarniță* „vamă, punct vamal”). În limbile învecinate, de exemplu în ucraineană și în bulgară, *mumo* [mito] și-a păstrat fără conotații peiorative sensul etimologic de „taxă vamală”, în timp ce srb. *mito*, înlocuit de srb. *carina* „taxă vamală”, a evoluat semantic ca în limba română, devenind „mită”.

Apoi, Al. Graur are perfectă dreptate când susține că germ. *Sperrzeug* „mănunchi sau trusă de șperacle” este etimonul cuvântului bulgar *unepu* [*șperț*] „șperaclu”. Totuși, căutând în dicționarul german-francez *Sachs-Villatte* cuvintele compuse cu *Sperr-* (cf. germ. *sperran* „a închide”) și fiind foarte bucuros că a descoperit etimologia cuvântului bulgăresc omonim, Al. Graur nu a mai observat prezența, cu un rând mai jos, a cuvântului germ. *Sperrzoll*, tradus prin fr. „droit prohibitif”... În limba franceză, substantivul *droit* „drept” (cf. *Droit pénal*, *Droit civil* etc.) are și sensul de „taxă”, de exemplu *droits de douane/d'entrée* „taxe vamale”.

Germ. *Sperrzoll* este tradus în dicționarele curente prin „taxă vamală prohibitivă”, fiind compus din *sperran* „a prohibi” și *Zoll* „taxă vamală”. Putem afirma cu maximă certitudine că acesta este adevăratul etimon al cuvântului *șperț*. În privința evoluției fonetice, rămâne valabilă explicația dată de Al. Graur dispariției părții finale a cuvântului german: o tendință de scurtare a cuvintelor, prin analogie cu *branț* (< germ. *Brandsohle*), *șfanț* < germ. *zwanziger*, *gref* < engl. *grape-fruit* etc. S-ar putea adăuga o ipoteză, cel puțin în privința cuvintelor *branț* și *șperț*: reflexul românesc inițial al cuvintelor germane trebuia să fi fost **brânțol*, **șpérțol* → *branțul*, *șperțul*, de unde s-ar fi refăcut cu ușurință formele nearticulate *branț*, respectiv *șperț*.

Urmează să mai lămurim când și de ce a fost împrumutat germ. *Sperrzoll* în limba română. Taxele vamale prohibitive sunt o componentă a politicilor economice protecționiste ale unui stat suveran, menite să împiedice libera concurență între mărfurile de import și produsele autohtone.

În anul 1875, România a fost nevoită să semneze cu Austro-Ungaria o convenție comercială dezavantajoasă sub aspect economic, în urma căreia fabricile și manufacturile mai puțin rezistente la concurența mărfurilor austro-ungare au trebuit să-și închidă porțile, mica producție meșteșugărească a României fiind și ea ruinată. După cucerirea Independenței, guvernul liberal condus de I. C. Brătianu a încercat să remedieze această situație, promovând măsuri de sprijinire a industriei naționale, o politică ce a provocat, «între anii 1886–1891,... un adevărat „război vamal” dezlănțuit de Austro-Ungaria împotriva României, prin interzicerea importului de animale, prin împiedicarea altor mărfuri românești de a pătrunde pe piața austro-ungară» etc. (M. Constantinescu, C. Daicoviciu, Șt. Pascu, *Istoria României. Compendiu*, 1971, p. 294, 306).

Taxele vamale prohibitive (*Sperrzölle*), aplicate de vameșii austro-ungari produselor românești, au lăsat probabil o urâtă și foarte neplăcută amintire în memoria colectivă a comercianților români, obligați să plătească la vamă suprataxe usturătoare, pentru a nu fi nevoiți să se întoarcă din drum și să rămână cu marfa nevândută. Cu trecerea timpului și cu fireasca tendință a psihologiei populare de „a face haz de necaz”, numele taxei vamale austro-ungare a fost transferat, cu evidentă ironie, „mitei” autohtone. Moda interbelică a utilizării cuvântului *sperț* a fost favorizată de caracterul său exotic-expresiv, consemnat în *Stilistica limbii române* de Iorgu Iordan.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

BPh.	= Universitatea din Iași, <i>Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide”</i> Director: Iorgu Iordan, Iași, 1934–1948.
Cantemir, D	= Dimitrie Cantemir, <i>Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae</i> , Traducere de Gh. Guțu... București, EA, 1973.
Ciorănescu, DER (CDER)	= Al. Cioranescu, <i>Diccionario Etimológico Rumano</i> , Tenerife, Universidad de la Laguna, 1958–1966. (Versiunea românească: <i>DER. Dicționarul etimologic al limbii române</i> , București, Saeculum I.O., 2001.)
DA	= Academia Română, <i>Dicționarul limbii române</i> (A – De, F – Lojniță), București, Socec și Sfetea, (1907)–1913–1949.
DEXI	= Eugenia Dima (coordonator științific), <i>Dicționar explicativ ilustrat al limbii române</i> , [Chișinău], Ed. Arc & Gunivas, 2007.
DG–R	= Academia Română, Universitatea București, Institutul de Lingvistică; M. Isbășescu, M. Iliescu (coord.), <i>Dicționar german-român</i> , EA, 1989.
DLR (s.n.)	= Academia Română, <i>Dicționarul limbii române</i> , serie nouă. Tom I/3–8 (LiteraleD – E). Tom III–XIV (Literale K – Z), București, EA, 1965–2010.
DU–R	= <i>Dicționar ucrainean-român</i> [s. red. G. Cocotailo], București Editura Didactică și Pedagogică, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, [1996 (1964)].
Ghica, <i>Scrisori</i>	= Ion Ghica, <i>Scrisori către V. Alecsandri</i> , Edițiune nouă, București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1887.
Graur, ER	= Al. Graur, <i>Etimologii românești</i> , EA, 1963.
Graur, AER	= Al. Graur, <i>Alte etimologii românești</i> , EA, 1975.

- Ionnescu- Gion = G.I. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, Stabilimentul grafic Socec, 1899.
- Iordan, *Stilistica* = Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, Societatea Română de Linguistică, Seria II, Studii 4, București, Institutul de Linguistică română, 1944.
- LR = Academia Română, Secția de Filologie și Literatură, revista „Limba română”, București, EA, 1952–.
- Majuru = Adrian Majuru, *Bucureștiul albanez*, [București], Ed. Ararat, 2002.
- MDA = Academia Română, Institutul de Linguistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Micul dicționar academic*, 4 vol., București, UE, 2001–2003.
- Orel, AED = Vl. Orel, *Albanian Etymological Dictionary*, Brill, Leiden – Boston – Köln, 1998.
- Sachs–Villatte = Sachs–Villatte, *Enzyklopädisches französisch-deutsches und deutsch-französisches Wörterbuch*, Hand- und Schul-Ausgabe, I. *Französisch-deutsch*, II. *Deutsch-französisch*, von Prof. Dr. Karl Sachs. Berlin–Schöneberg, Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung, [1911].
- Scriban, DLR = August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Inst. de arte grafice „Presa bună”, Iași, 1939.
- SJP (1915) = *Słownik języka polskiego*, ułożony pod redakcją Adama Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego. Tom VI, Warszawa, 1915.
- SJP (1958) = Polska Akademia Nauk, *Słownik Języka Polskiego*, Warszawa, 1958.
- Skok, ERHSJ = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV), Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, Zagreb, 1971–1973.
- Suciu, ITLR = Emil Suciu, *Influența turcă asupra limbii române. I. Studiu monografic. II, Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă*, București, EA, 2009, 2010.
- SUM = B. O. Винник, Л. А. Юрчук (ред.), *Словник української мови*, Том п'ятий, Київ, Видництво «Наукова Думка», 1974.
- Topciu – Melonashi = Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu, *Dicționar albanez-român/ Fjalor shqip-rumanisht*, [Iași], Polirom, 2003.
- Trubacev, DELS = Akademiia Nauk SSSR, IRJa. O. N. Trubacev (sub redacția), *Etimologičeskii slovar' slavjanskijh jazykov. Praslavjanskii leksičeskii fond*. V. 4. Moscova, IN, 1977.
- Zafiu, 2010 = Rodica Zafiu, *101 cuvinte argotice*, [București], Humanitas, 2010.

ETYMOLOGIES: ȘPAGĂ¹, ȘPERT

(Abstract)

I. The colloquial word *șpagă* ‘bribe’ is a loanword from the (obsolete) Alb. *shpagë* ‘amends, damage compensation, reward, pay’, borrowed at the beginning of the 19th century, through the Albanian mercenaries having served in the Wallachian and Moldavian military police forces.

II. The colloquial synonym *șpert* ‘bribe’ is a loanword from Germ. *Sperrzoll* ‘prohibitive customs duties’, borrowed during the ‘customs war’ unleashed between 1886 and 1891 by the Austro-Hungarian Empire against Romania.

Cuvinte-cheie: **I.** *Șpagă*¹, alb. *shpagë*, it. *paga*; arnăuți, împrumuturi albaneze în l. română, r. *șpagă*², rus. *unaza*. **II.** *Șpert*, germ. *Sperrzoll*, împrumuturi germane în l. română.

Key words: **I.** R. *șpagă*¹, Alb. *shpagë*, It. *paga*, Albanian mercenaries, Albanian loanwords in Romanian; R. *șpagă*², Rus. *unaza*. **II.** R. *șpert*, Germ. *Sperrzoll*, German loanwords in Romanian.

București, Șoseaua Iancului nr. 10, ap. 40
pczboerescu@yahoo.com

Virgil Nestorescu

NOTE ETIMOLOGICE

ARÉȘCĂ s. f., cu sensul „reversul unei medalii, fața opusă celei cu figură a unei monede; cuvânt întrebuințat la un joc de copii, care constă în aruncarea în aer a unei monede, ca să se *aleagă* după cum moneda a căzut cu dosul ori cu fața în sus”, este fără etimologie în DA. Apare și într-o formulă interogativă consacrată în acest joc, anume *arolă sau areșcă?*, după cum se menționează în același dicționar. Se cuvine să precizăm că celălalt cuvânt din această formulă, *arolă* (sau *arol*), considerată partea care câștigă, provine din rus. *опѐл* (DELR, I) și desemnează „aversul monedei”, reprezentând o figură (de obicei un vultur), care mai poartă și numele de „pajură”.

Prin ceea ce are caracteristic, jocul evocat aici se înrudește cu **rișca**, cunoscutul joc de noroc la care „câștigător este cel ce ghicește pe ce parte va cădea moneda aruncată în sus”, la rândul lui fără etimologie în DLR, unde se face doar trimiterea nesigură „cf. rus. *пешка*”. Reamintindu-ne că în DA **arășcă** are și variantele regionale *reșcă* și *rișcă*, nu putem să nu constatăm identitatea frapantă cu termenul rusesc *пешка* „1. fața, capul unei monede. 2. rișcă, joc de noroc” (DRR). Notăm că în tot în DA este citată în completare expresia *опѐл u пешка*, corespunzătoare formulei „arolă sau areșcă” amintită în definiția cuvântului-titlu, în care cele două cuvinte sunt opozabile.

Din cele spuse, rezultă că variantele *reșcă*, *rișcă* au fost împrumutate direct din rusă, iar forma **arășcă** a rezultat fără îndoială din *reșcă*, prin adăugarea unui [a] protetic sub atracția lui *arolă*.

CRIPÁLCĂ s. f. este un regionalism muntenesc însemnând „scândurica cu creștături a războiului de țesut, în care țesătoarea bagă întinzătorul, când vrea să oprească sulurile să nu dea înapoi”, este lăsat fără o etimologie clară în DA, unde este privit ca derivat (slav) de la *krěpati* „a întări” sau de la *krepel* „băț”. Explicația nu poate fi considerată satisfăcătoare, însă presupunerea că avem de-a face cu un împrumut slav este totuși îndreptățită. Etimonul căutat este bg. (dial.) **крепалка** „piesă la războiul de țesut”, derivat de la vb. *крепя* „a susține, a întări” (BER II, p.734).

ZBANGHÍU adj. (Munt. și Mold.) „sașiu” nu are etimologie sigură. Compararea lui cu țig. *bango* „răsucit, strâmbat, schilodit”, propusă prima dată în TDRG, a fost însușită pe rând de CDER (unde se adaugă neconvincător și rom. *bunghi*), DM, DEX, DLR și MDA, deși din punct de vedere semantic este îndoielnică, iar pe plan fonetic ridică semne de întrebare la care este greu de răspuns. Pe de altă parte, existența unor variante regionale, ca *spanchiú* (CADE),

sbanchíu (Resmeriță), *spanchíu* (DU), *spánchi* (Scriban), complică lucrurile și face necesară o explicație care să satisfacă principiile de bază cerute pentru stabilirea unei etimologii corecte. Vom încerca acest lucru în cele ce urmează.

De la început putem afirma că nu este nevoie să căutăm soluții externe, pentru că sunt suficiente indicii care demonstrează că avem de-a face cu o creație a limbii române. Calea de formare prin mijloace interne a acestui cuvânt pornește de la un regionalism având același sens, anume **panc**, cunoscut în Oltenia (rar, în Dolj – cf. DGS III). După toate aparențele, **panc** este înrudit cu *ponc* (< magh. *ponk* „deal”), care are prin Banat și sudul Transilvaniei sensul de origine obscură „o persoană care se uită sașiu; (om) zbanghiu” (DLR s. v.).

Pentru discuția noastră nu etimologia lui **panc** „sașiu” este importantă, ci faptul că acesta poate fi pus în legătură imediată cu adj. **panchíu** „sașiu”, înregistrat în Argeș (DGS III), în mod clar derivat din **panc**, după tipul altor formații similare cu sufixul *-iu*. Mai departe, de la adj. **panchíu**, care poate fi considerat termen-cheie în lămurirea originii lui **zbanghiu**, s-a ajuns absolut firesc prin alipirea prefixului [**s-**] la variantele mai sus menționate: *spanchíu*, *spanchíu*, *spanchi* (CADE, Scriban), *sbanchíu* (Resmeriță). În sfârșit, cuvântul-titlu, ce încheie acest lanț derivațional, a rezultat în urma sonorizării succesive a consoanelor surde din formele citate anterior, de ex.: *spanchíu* → *sbanchíu* (menționată anterior) și, în stadiul următor, *zbanhíu* → *zbanghiu*, prin asimilare. După încheierea acestui proces fonetic, **zbanghiu** a căpătat statutul unui termen de largă folosință, păstrând însă varianta regională *spanchíu*, care, după cum se notează în DLR, poate fi găsită în opera unor scriitori: *Dragomanul, om mărunt, spanchíu și cârn* (N. Dunăreanu); *Pirații rămaseră împietriți, cu chipuri hâde... cu ochi spanchii* (R. Tudoran).

În seria de variante regionale ale cuvântului trebuie adăugată și forma *zbenhíu*, care a fost înregistrată în graiurile românești din Valea Timocului în contextul următor: „Nu-i cu oichii cum trebe, e *zbenhíu*” (Nestorescu, 158). De asemenea, socotim util să menționăm că în graiuri circulă și alte forme apropiate de **panchíu**, aparținând aceleiași serii semantice, care sunt un argument colateral pentru susținerea etimologiei propuse mai sus: adj. *panchión* „sașiu” înregistrat în Dolj (DGS III); substantivele (lăsate fără etimologie în DLR) *panchioáncă* „femeie care umblă într-o ureche, care calcă în străchini, care are un ochi la slănină și altul la făină” și *panchioáncă* „femeie care nu vede bine, cu vederea slăbită”; adj. *pachión* „sașiu”, cunoscut în graiurile românești din nord-vestul Bulgariei (Nestorescu, p.108) și adj. *pachiónt* „idem” (DLR), în care absența consoanei nazale înaintea lui [c] nu reprezintă o problemă.

Cu privire la sensul secundar al lui **zbanghiu** „sprinten, neastâmpărat, flușturistic; aiurit, zăpăcit, nebunatic” (DLR; Udrescu, Gl.), pe care îl are și derivatul său *zbanghios*, credem că este destul de îndepărtat de cel curent și în consecință nu se poate încadra în soluția etimologică propusă. Apariția acestuia s-ar

putea explica prin influența exercitată de unele cuvinte asemănătoare fonetic, cum ar fi *zbengui* „a se juca sărind și alergând cu voioșie; *p. ext.* a fi neastâmpărat” sau *zbenghios* „iute, neastâmpărat”(DLR).

BIBLIOGRAFIE

- BER II = *Български етимологичен речник*, vol. II, Sofia, 1979.
 CADE = *Dicționar enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*. Partea I: *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi* de I. Aurel Candrea. Partea II: *Dicționarul istoric și geografic universal* de Gh. Adamescu, București, 1926–1931.
 CDER = Alejandro Cioranescu, *Diccionario etimológico rumano*, La Laguna, 1958–1966.
 DA = *Dicționarul limbii române*, publicat de Academia Română, *A-De* și *F-Lojniță*, București, 1949.
 DELR I = *Dicționarul etimologic al limbii române*, vol. I, A-B, Editura Academiei Române, 1911.
 DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, 1986.
 DGS III = *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, coordonator Maria Marin, de Ion Ionică, Maria Marin, Anca Mihăilescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha, București, Editura Academiei Române, vol.III, Literele P–Z, 2011.
 DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române* (DLR), serie nouă, redactori responsabili acad. Iorgu Iordan, acad. Ion Coteanu, acad. Marius Sala, acad. Gheorghe Mihăilă, București, Editura Academiei, 1965–2010.
 DM = *Dicționarul limbii române moderne*. [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958.
 DRR = *Dicționar rus-român*, Institutul de lingvistică al Academiei, redactor responsabil Gh. Bolocan, Editura Științifică, 1964.
 DU = *Dicționar universal al limbei române*, [Craiova], Editura „Scrișul românesc”, [1930].
 MDA = *Micul dicționar academic*, I–IV, București, 2001–2003.
 Nestorescu = Virgil Nestorescu, *Românii timoceni din Bulgaria. Glosar dialectal*, București, 2011.
 Resmeriță = Al. Resmeriță, *Dicționarul etimologico-semantic al limbei române*, Craiova, 1824.
 Scriban = August Scriban, *Dicționarul limbii românești (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*, edițiunea întâia, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.
 TDRG = H. Tiktin, *Rumanisch-deutschen Wörterbuch*, Band I, 1902, Band II, 1911, Band III, 1924, Bukarest, Staatsdruckerei.
 Udrescu, Gl. = D. Udrescu, *Glosar regional Argeș*, București, 1967.

NOTES ETYMOLOGIQUES

(Résumé)

L’auteur se propose de trouver l’origine de quelques mots dont l’explication étymologique n’est pas très claire dans les dictionnaires de la langue roumaine.

Cuvinte-cheie: etimologie, areșcă, cripalcă, zbanghiu.

Mots-clés: areșcă „revers d’une monnaie”, cripalcă „frain du métier à tisser”, zbanghiu „bigle; louche”.

București, B-dul Al. Obregia, nr. 24

Florin Vasilescu**DIN HRISOAVE: CUVINTELE *HARTURGHIE* ȘI *HĂRTURĂRIE*(?)**

În cursul său de *Istoria românilor*, ținut la Facultatea de Litere din București și publicat în 1891, V.A. Urechia prezintă o seamă de documente care aduc date importante despre istoria sfârșitului de secol XVIII. Aceste documente sunt mărturii despre încercările de modernizare a țării într-o perioadă de mari dificultăți politice, iar printre domnitorii care încearcă reglementarea situației edilitare, a regimului vămile, a taxelor și impulsivitatea economiei se numără și Alexandru Ipsilanti. Ceea ce ne interesează este hrisovul din august 1776, în care se stipulează construcția fabricilor de hârtie, a așa-numitelor *harturghii*. Arătându-se preocupat de importanța economică a acestora, căci nu se mai dau bani în afara țării pentru aducerea de hârtie, Alexandru Ipsilanti pare conștient și de necesitatea culturală a acestei întreprinderi. Alături de Ipsilanti, o seamă de boieri din sfatul țării semnează documentul pe care V.A. Urechia îl denumeste „hrisovul harturghiei”¹:

„Dumnezeasca pronie ne-a încredințat, spre sporirea economiei țării aceștia, spre iscusința meșteșugurilor și spre adausul și bivșugul acestei politii, cumpănind folosul țării, ca oricare din neguțătorii s-ar putea lucra aicea în pământul țării, să se *protimisescă de ceea ce vine de afară*, deci între altele, ce de curând, cu ajutorul lui Dumnezeu, a început de se lucrează, începându-se și *harturghi*, adică facere de hârtie, una ce s-a făcut încă din dzilele Domniei sale răposatul Scarlat Ghica V. V., cu toate cele trebuincioase ergalii, la apa Colentinii pe moșia Fundeni a D-lui Biv vel Vist. Dumitrașcu Racoviță și alta, care s-a început acum din nou să se facă la apa Leuta pe moșia Batiștei sud Prahova, a schitului Turbații, din sud Ilfov.”

În continuarea hrisovului, domnitorul acordă monopolul fabricării de hârtie lui Nicolae și Iani Lazăr (Lazari), „să nu aibă volnicie altul a mai face harturghii, iară numai aceștia care s-a arătat cu atâta protemie și râvnă spre podoaba politiei și țării” și anunță o serie de facilități pentru cei implicați în meșteșugul fabricării de hârtie „pentru strângerea cărpiturilor sau la alte trebi ale harturghii, în pace să-și aibă umbletele lor fără nici o zătigneală de cătră oricare zapciu, căci cine i-ar supăra de cevași, zmintindu-i poslușaniile în care s-a trămis unul, ca acela se va pedepsi de către Domnia mea”².

¹ V.A. Urechia, *Istoria românilor*, București, Lito-tipografia Carol Göbel, 1891, vol. I, p. 95.

² Facilitățile pe care domnitorul Alexandru Ipsilanti le acorda fabricanților de hârtie amintesc de un alt hrisov, din 1646, prin care Matei Basarab acorda și el înlesniri în ceea ce privește strânsul cârpelor pentru o „moară de hârtie”.

Cuvântul *harturghie* atrage prin asemănarea cu *hardughie* și Constantin C. Giurescu susține că primul este chiar etimonul celui de-al doilea cuvânt: „Semnificativ pentru proporțiile clădirilor în care funcționau fabricile de hârtie este faptul că termenul grecesc întrebuințat spre a designa aceste fabrici, «harturghie», a dat românește «hardughie»”³. Constantin C. Giurescu reia ulterior soluția pentru etimologia cuvântului *harturghie* în *Istoria Bucureștilor*: „S-au înființat de asemenea «fabrici» de hârtie sau, cu termenul grecesc, «harturghi», însemnând «clădire sau magazie mare, în stare proastă»”⁴. Cuvântul *harturghie* apare și într-o notă de subsol dintr-o lucrare dedicată Bucureștiului de Nicolae Iorga și apărută în 1939, *Istoria Bucureștilor*, dar fără a se indica o eventuală etimologie. De asemenea, *harturghie* apare și în lucrarea dedicată de Stanislas Galdi cuvintelor românești de origine neogrecă⁵. Sursa bibliografică citată de Galdi este tot *Istoria* lui Urechia; etimonul propus pentru cuvântul *harturghie* este neogrecul *χαρτουργία*. În același timp, o cuprinzătoare lucrare precum *Împrumutul lexical*⁶ nu indică existența cuvântului *harturghie*.

Deși este de domeniul evidenței, relația etimologică dintre cele două cuvinte pare a ridica semne de întrebare, de vreme ce până la DEX cuvântul *hardughie* nu are nicio indicație la capitolul etimologic. Dicționare precum TDRG, DA, CADE și CIORĂNESCU nu propun nicio ipoteză. Cu o singură excepție, MDA⁷, dicționarele ulterioare DEX-ului adoptă soluția propusă de acesta, și anume neogrecul *χαρτοποιία*. Printre aceste dicționare se numără BREBAN, NDU și DEXi. Niciunul dintre dicționarele citate nu menționează cuvântul „harturghie”. Considerăm că discuția anumitor aspecte privind cuvântul *hardughie* va conduce la stabilirea etimologiei acestui cuvânt.

În primul rând, o consultare a dicționarelor limbii neogrecești aflate la dispoziția noastră nu evidențiază existența unui cuvânt *χαρτουργία*. Dintre cuvintele clasate sub elementul de compunere *χαρτις, ου (ό)*, cel mai aproape de *hardughie* este cuvântul *χαρτοποιία*. Nicio altă asociere dintre elementul de compunere *χαρτου* și cuvinte desemnând *atelierul, fabrica, moara, hala, meșteșugul etc.* nu duce la un cuvânt apropiat de *harturghie*. Soluția adoptată în DEX, conform *Dicționarului neogrec-român*, înseamnă „industria hârtiei”⁸. Probabil apropierea sub aspect semantic și fonetic de una dintre variantele cuvântului

³ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, partea a 2-a, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1946, p. 566

⁴ Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, Editura pentru Literatură, București, 1966, p. 111.

⁵ Ladislav Galdi, *Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des phanariotes*, Budapest, 1939.

⁶ N. A. Ursu, Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare (1760–1860)*. [Vol. I–III.] Studiu lingvistic și de istorie culturală. Iași, Editura Cronica, 2004–2011.

⁷ Care propune etimonul *χαρδωγί*, probabil ținând cont de sugestia lui C.C. Giurescu.

⁸ Margarita Kondoghiorghi, Eugen Dobroiu, Ștefan Stupca, Antița Augustopoulos-Jucan, *Dicționar neogrec-român*, coordonare Lia Brad-Chisacof, Editura Demiurg, București, 1996.

hardughie (*hurdubia*) i-a determinat pe autorii DEX-ului să accepte această soluție. Citarea altor cuvinte din limba română, precum *liturghie* sau forma veche *dramaturghie* demonstrează însă că etimologia aleasă de DEX este greșită. Analizarea ipotezei lui Constantin C. Giurescu va demonstra că aceasta este corectă. Observăm că termenul *fabrică* din sintagma *fabrică de hârtie* este pus între ghilimele; în mod just, având în vedere producția manufacturieră din epoca respectivă. Studiind procesul de fabricare a hârtiei, vom descoperi indicii pentru stabilirea etimologiei cuvântului care ne interesează. Fabricile de hârtie se construiau pe cursul unei ape și se numeau „mori” pentru că fibrele obținute din cârpe se băteau cu ciocane acționate de forța apei. Prin urmare, cârpele adunate se macerau într-o soluție apoasă în care se turna hidroxid de calciu sau „apă de var” și apoi se băteau cu ciocanele. Pentru a obține omogenitatea și durabilitatea hârtiei, în soluție se adăuga clei rezultat din fierberea pieilor de animale, metodă sugerată probabil fabricanților de hârtie de către **tăbăcari**⁹. Descoperim că termenul neogrec pentru tăbăcărie este *δερματοργία*. Înlocuind elementul de compunere *δερμα* cu *χαρτου*, obținem *χαρτοργία*. Este greu de spus, din cauza lipsei de surse bibliografice, dacă acest cuvânt, *χαρτοργία*, va fi fost un cuvânt efemer, format din necesități conjuncturale, după modelul *δερματοργία*, pe baza asemănării dintre procesele de tratare a materiei prime. Constatăm însă că, deși *χαρτοργία* pare să fi dispărut, *δερματοργία* s-a menținut până în zilele noastre¹⁰. Adăugând la aceste observații relativ recentul articol al doamnei Lia Brad Chisacof¹¹, putem conchide că etimonul cuvântului *hardughie* este neogrecul *χαρτοργία*.

În continuarea raționamentului de mai sus, remarcăm modul cum diferă unghiurile de vedere asupra semnificatului în cazul cuvântului *harturghie*. Pentru cei implicați în fabricarea hârtiei, important era procesul de macerare a materialelor textile, proces similar celui de tăbăcire a pieilor, și operațiile la care era supusă coala de hârtie, presare, uscare etc. Pentru omul obișnuit, caracteristica principală era mărimea și șubrezenia halei (construite probabil din scânduri și eventual în paragină) în care se fabrica(se) hârtia. Este posibil ca termenul *harturghia* să fi dispărut după ce au apărut alte metode de mărunțire a materiilor prime și obținere a pastei pentru fabricarea hârtiei. În același timp, studiind *Istoria...* lui V.A. Urechia, nu pare exagerat să credem că dispariția termenului *harturghie* va fi fost o urmare a distrugerilor pe care le-au cauzat războaiele ruso-turce pe teritoriul Țării Românești. Urechia chiar menționează interesul trupelor austriece de a distruge orice urmă de industrie pe cuprinsul țării ocupate. Astfel că, la 1796, după douăzeci de ani, „harturghia” lui Alexandru Ipsilanti dispăruse, pentru că domnitorul

⁹ Josef Dabrowski, *Paper Manufacture in Central and Eastern Europe Before the Introduction of Paper-Making Machines*, consultat pe Internet la www.paperhistory.org/dabro.pdf

¹⁰ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΡΑΜΠΙΝΙΩΤΗ, *ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ*, ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ, ΑΘΗΝΑ 2002.

¹¹ Lia Brad Chisacof, *Filigranul hârtiei produse în timpul primei domnii a lui Alexandru Ipsilanti*, în LR, LX, 2011, nr. 4, p. 541–546.

Alexandru Constantin Moruzi arată în hrisovul din 16 ianuarie 1796 că, pe lângă fabrica de postav pe care a găsit-o pustie, a ridicat fabrica de hârtie de pe apa Sabarului „din neîntință”, pe propria sa cheltuială „ridicând zidurile și toate cele trebuincioase”¹². Ca și predecesorul său, Alexandru Moruzi acordă privilegiu și diverse scutiri fabricii de hârtie, printre care scutirea de vamă pe 5 ani. În același timp, prin hrisovul din ianuarie 1796, Alexandru Moruzi „dă fabrica pe seama Mitropoliei”, după cum arată V.A. Urechia.

Prin menționarea hrisovului din ianuarie 1796, ajungem la discutarea celui de-al doilea cuvânt amintit în titlul acestui articol. Este vorba de cuvântul *hărturărie*, care înseamnă tot „fabrică de hârtie” și este semnalat de Emil Vârtosu¹³. Ca și *harturghie*, acest cuvânt nu apare în lista de cuvinte a dicționarelor citate mai sus. El nu pune probleme din punct de vedere etimologic, prin atestarea în DA a cuvântului *hărturie*, (deci **hărturie** + suf. *-ărie*, cf. *postăvărie*). În schimb, *hărturărie* ridică probleme în ceea ce privește atestarea. Sintagma *fabrica hărturării* din *Paleografia ...* **nu** se regăsește în cuprinsul hrisovului lui Alexandru Moruzi, așa cum este acesta reprodus de V.A. Urechia. Trebuie arătat că la pontul 7 al respectivului hrisov descoperim sintagma „fabrica facerei de hârtie”, care seamănă cu cea semnalată de Emil Vârtosu. Este posibil ca sintagma *fabrica hărturării* să fie o reminiscență din alte surse bibliografice ale *Paleografiei ...* O scurtă verificare în *Dionisie Eclesiarhul*¹⁴ nu evidențiază existența cuvântului *hărturărie*. Cum nu poate fi vorba de un alt hrisov din ianuarie 1796, despre întemeierea unei fabrici de hârtie pe apa Sabarului, pe care domnitorul Alexandru Moruzi să o vândă Mitropoliei, ne-am manifestat reținerea față de atestarea acestui cuvânt prin semnul de întrebare din titlu. Din cauza acestui semn de întrebare și în lipsa unei atestări verificabile, considerăm că *hărturărie* rămâne să fie supus unor verificări ulterioare.

La sfârșit de secol XIX și început de secol XX, amintirea „morilor de hârtie” se va asocia desigur cu imaginea unor clădiri mari, părăginite și inestetice; atestările cuvântului *hardughie* din această epocă sugerează din plin trăsăturile semantice amintite:

Frunză verde-a macului,
Iubii fruntea satului,
Luăi propteaua gardului
Hurdubia dracului!¹⁵

¹² V.A. Urechia, *Istoria românilor*, București, Lito-tipografia Carol Göbel, 1891, vol. V, p. 300–302.

¹³ Emil Vârtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Editura Științifică, București, 1968, p. 87. Asupra cuvântului *hărturărie* ne-a atras atenția domnul Al. Mareș.

¹⁴ În *Tezaur de monumente istorice pentru România ... adunate, publicate cu prefațiuni și note ilustrate* de A. Papiu Ilarian, Tom. II, București, Tipografia Națională a lui Ștefan Rasidescu, 1863, p. 184.

¹⁵ Ion Creangă, „Revistă de limbă, literatură și artă populară”, vol. II, Bârlad, 1909, p. 18.

În alte surse bibliografice, *hardughia* apare ca „o clădire mare” (ȘEZĂTOAREA) sau ca „ziduri mari și deșerte, neproporționate” (URICARIUL).

După hrisovul lui Alexandru Ipsilanti din 1776, cuvântul *harturghie* mai apare și într-un hrisov al lui Mihail Suțu din ianuarie 1784, în legătură cu un Nicolae Lazăr care nu-și achita datoriile (probabil același Nicolae Lazari căruia Ipsilanti îi acordase monopolul fabricării hârtiei)¹⁶.

„Unii din datornici, ce au a lua de la Niculae Lazăru, arătară Domniei mele că vameșul Necula în catastihu ce dă de datoriile ce are el a lua nu areată toți banii câți are ca să iae și pe toți datornicii, făcând vicleșug, și deosăbit de aceasta dzic că-l vād pe Lazăr lucrând harturghia și făcând negustorie.”

Citatul este interesant pentru că, în acest caz, cuvântul *harturghie* pare a avea sensul de „meseria fabricării de hârtie”. În același timp, poate fi vorba și despre funcționarea „fabricii” de hârtie. Oricum, sensul trebuie înregistrat spre o verificare ulterioară.

În urma celor de mai sus, considerăm că etimonul cuvântului *hardughie* este neogrecul *χαρτουργία*. Din punct de vedere lexicografic, conform principiului „o etimologie, un cuvânt”, cuvântul *hardughie* ar trebui înregistrat ca variantă a cuvântului *harturghie*. Primul sens al cuvântului-titlu **harturghie**, cu indicația (învechit și rar), ar trebui să fie „moară de hârtie”, iar celelalte sensuri ar trebui să poarte indicația (în forma *hardughie*).

ABREVIERI

- BREBAN = Vasile Breban, *Dicționar general al limbii române*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.
- CADE = I.-Aurel Candrea – Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi* de I.-Aurel Candrea. Partea II: *Dicționarul istoric și geografic universal* de Gh. Adamescu. București, Editura „Cartea Românească”, [1926–1931].
- CIORĂNESCU = Alexandru Ciorănescu, *Dicționar etimologic al limbii române*, Editura Saeculum T.O., București, 2002.
- DA = (Academia Română) *Dicționarul limbii române*. Sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Tomul II. Partea I: *F–I*. București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1934.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a. Conducătorii lucrării: acad. Ion Coteanu, Lucreția Mareș. București, Editura Univers Enciclopedic, 1998 (Academia Română. Institutul de Lingvistică din București).
- DEXi = *Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române*, Ed. Arc, Ed. Gunivas, 2007.
- MDA = *Micul dicționar academic*. Vol. I–IV. București, Editura Univers Enciclopedic. Volumul al II-lea: D–H (2002).
- NDU = Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu, *Noul dicționar universal al limbii române*. București – Chișinău, Litera Internațional, 2006.
- ȘEZĂTOAREA = „Șezătoarea”. Revistă pentru literatură și tradițiuni populare. Director: Artur Gorovei. Fălticeni. Anul IX (1905).

¹⁶ V.A.Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 475.

- TDRG = Dr. H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*. [Band I–III]. Bukarest, Staatsdruckerei. I: 1903; II: 1911; III: 1924.
- URICARIUL = URICARIUL, X = Theodor Codrescu, *Uricariul cuprinzătoriu de hrisoave, anaforale și alte acte din suta a XV–XIX, atingătoare de Moldova*. Sub redacțiunea dsale... Vol. X. Iași, 1888.

FROM CHARTERS: THE WORDS *HARTURGHIE* AND *HĂRTURĂRIE* (?)

(Abstract)

The article discusses the words *harturghie* and *hărturărie* meaning both “paper-mill”; *harturghie* used to denominate old paper-mills during the late 18th century. The word appears in a document dated 1776 in which Alexander Ipsilanti granted certain rights to those willing to build a paper-mill and practise the trade of paper making. The word *χαρτουργία* (meaning paper-mill) is supposed to be created in relation with the word *δερματοουργία* (meaning tannery). From the word *harturghie* (in Greek *χαρτουργία*) derived the Romanian word *hardughie*, meaning “big, shabby building”. The word *hărturărie* was not found in the charter issued in January 1796 by Alexandru Moruzi, as suggested by E. Vârtosu, hence the question tag in the title.

Cuvinte-cheie: etimologie, hârtie, moară de hârtie, tăbăcărie, hardughie, harturghie, hărturărie, neogreul *χαρτουργία*.

Key words: etymology, paper, paper-mill, tannery, *hardughie*, *harturghie*, *hărturărie*, Neo-Greek *χαρτουργία*.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*

Ioana Vintilă-Rădulescu

ORTOGRAFIA LIMBII ROMÂNE ÎN DEZBATERE

I. UNELE PROBLEME LEGATE DE PARANTEZE

Îmi propun să inaugurez aici o dezbatere asupra unor probleme mai mult sau mai puțin spinoase ale punctuației limbii române, pe nedrept disprețuită uneori și tratată ca un fel de „rudă săracă” a ortografiei în sens strict.

În pregătirea „tratatului” de *Punctuație a limbii române* aflat în planul de cercetare al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, tratat menit să se alăture DOOM-ului¹ și să dezvolte, să completeze, să modifice parțial și în fapt să înlocuiască singurele norme academice în domeniu, cuprinse în *Îndreptar*², necesitatea de a observa uzul scrisului actual se impune de la sine.

În acest sens cred că trebuie să studiem și felul în care se scrie în publicațiile de lingvistică, întrucât acestea au și vocația de a servi drept model pentru cei ce sunt preocupați de problemele scrierii corecte a limbii române, fie ei profesori, studenți etc.

Consultând sumarul revistei *Limba română*, LX, 2011, nr. 4, m-a surprins folosirea neobișnuită, dar consecventă aici, deci intenționată, a virgulei³ în cinci cazuri, și anume de trei ori între două cupluri de paranteze:

(1) Centenar ALEXANDRU CIORĂNESCU (1911–1999), (Marius Sala)

(2) SEVER POP (1901–1961), (Nicolae Mocanu)

(3) O dublă comemorare: EMIL TURDEANU (1911–2001), (Alexandru Mareș)
și de două ori înainte de o singură paranteză:

(4) EUGEN COȘERIU – 90. O evocare, (Nicolae Saramandu)⁴

(5) AUGUST KOVAČEC, (Marius Sala).

¹ *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM). Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Univers Enciclopedic, 2005 (coord. Ioana Vintilă-Rădulescu).

² Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*. Ediția a V-a, București, Univers Enciclopedic, 1995.

³ Caracterele bold îmi aparțin.

⁴ Anii între care a trăit Eugen Coșeriu nefiind indicați, ca la celelate personalități, se poate crede că era încă în viață la cei 90 de ani menționați.

Nu am găsit nici în *Îndreptar*⁵, nici în alte contribuții mai mult sau mai puțin „oficiale” consacrate punctuației limbii române⁶ vreo regulă referitoare la asemenea situații. De altfel, referirile la punctuația în alte categorii de texte decât cele beletristice (și anume în texte științifice, tehnice, juridice, administrative ș.a. – în care parantezele joacă un rol important), precum și în afara enunțurilor structurate sub formă de propoziții sau de fraze, sunt extrem de rare.

Introducerea virgulei în cazurile (4) și (5) mi se pare cea mai surprinzătoare și nu mi-o explic decât, pentru (4), prin dorința de a asigura o anumită unitate vizuală a paginii, în concordanță cu titlurile (1) – (3). Această explicație nu mai este valabilă însă pentru titlul (5), care figurează pe verso (cititorul neavând deci în fața ochilor soluția adoptată pe recto) și prezintă o soluție diferită de aceea din celelalte cinci cazuri de la rubricile *RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE* și *SEMNALĂRI* de pe aceeași pagină, unde numele autorilor contribuțiilor, puse între paranteze, sunt scrise, tradițional (de aceea nu le mai reproduc), neprecedate de virgulă.

Cât privește situațiile de sub (1) – (3), mi le explic prin deruta determinată de alăturarea, mai puțin obișnuită, este adevărat, a două cupluri de paranteze.

Semnalez că, pentru limba franceză, *Ghidul canadian pentru redactori*⁷ are în vedere o situație asemănătoare, pentru care dă următoarea recomandare: „Il est préférable de ne pas placer cōte à cōte deux passages figurant entre parenthèses. Lorsque cette situation se présente, on isole le deuxième élément au moyen des crochets:

(1984–1988) [*Université d'Ottawa*].”

Nici aceasta nu mi se pare însă soluția optimă, având în vedere cunoscuta conotație asociată frecvent parantezelor drepte.

Mi se pare totuși preferabilă soluția adoptată în alte numere al aceleiași reviste, în care între cele două cupluri de paranteze nu s-a pus niciun semn:

(6) ALEXANDRA MORARU (1948–2008) (*Alexandru Mareș*), în LR 1/2009

(7) ARTUR GREIVE (1936–2009) (*Marius Sala*) etc., în LR 1/2010

Evitarea problemei s-ar fi putut realiza prin neincluderea în sumar a primei paranteze, informația conținută în ea fiind oferită numai prin titlul contribuției din interiorul revistei:

⁵ *Virgula, Parantezele*, p. 63–73, 84–86.

⁶ Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*. Ediția a doua revăzută și adăugită, București, Humanitas, 1997, *passim*; Camelia Stan, *Paranteză, Virgulă*, în *Dicționar de științe ale limbii*, [București], Nemira, 2001, p. 372, 570–571; Mioara Avram, *punctuație*, în *Enciclopedia limbii române*, București, Univers Enciclopedic. Ediția a II-a, 2006, p. 474–475; Camelia Stan, *Punctuația – rolul fonetic, sintactic, expresiv și discursiv*, în *Gramatica limbii române. II. Enunțul*, București, Editura Academiei Române, 2008. Tiraj nou, revizuit, p. 993–1002.

⁷ <http://btb.termiumpius.gc.ca/redac-chap?lang=fra&lettr=chapsect6&info0=6>.

(1') Centenar ALEXANDRU CIORĂNESCU (Marius Sala)⁸

În fine, altă soluție, mai puțin elegantă, ar fi fost respectarea ordinii obișnuite în care se înscriu în sumar autorul și titlul textului, așa cum s-a procedat în alte numere ale aceleiași reviste:

(8) MARIUS SALA, G. I. Tohăneanu (1925–2008), în LR 1/2009

(9) MARIUS SALA, Ion Dănăilă (1933–2009), în LR 2/2009, dar în acest caz ar părea că se dă o mai mare importanță contributorului decât personalității evocate.

Scrierea ambelor nume cu majuscule ar fi fost în schimb ambiguă:

(2') *NICOLAE MOCANU, SEVER POP (1901–1961)

(5') *MARIUS SALA, AUGUST KOVAČEC

Dacă găsirea soluției de fond celei mai potrivite în asemenea cazuri privește redacțiile, care pot studia și adopta modele ale unor publicații străine de prestigiu și care să nu contravină mentalităților și uzanțelor românești, rămân în discuție alte câteva probleme strict de punctuație (folosirea virgulei înainte de o singură paranteză trebuind oricum exclusă):

1. Se poate admite o succesiune de două cupluri de paranteze?
2. Dacă da, pot fi ele de același fel sau trebuie să fie de tipuri diferite (rotunde, drepte)?
3. Dacă da, trebuie/se pot despărți ele prin virgulă?

L'ORTHOGRAPHE DU ROUMAIN EN DÉBAT

I. QUELQUES PROBLÈMES POSÉS PAR LES PARENTHÈSES

(Résumé)

Les lecteurs sont invités à répondre aux questions suivantes: Peut-on placer côte à côte deux passages figurant entre parenthèses et, si oui, peut-on séparer les deux parenthèses par une virgule?

Cuvinte-cheie: franceză, paranteze drepte, paranteze rotunde, punctuație, română, virgulă.

Mots-clés: crochets, français, parenthèses, ponctuation, roumain, virgule.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”

București, Calea 13 Septembrie nr. 13

ioanar1@rdslink.ro

⁸ În punctuația titlului există și o neconcordanță între sumar (**Centenar** ALEXANDRU CIORĂNESCU...) și interiorul revistei (**CENTENAR:** ALEXANDRU CIORĂNESCU...); neconcordanță există de altfel și între coperta revistei (unde numai pentru (1) s-a omis cuvântul Centenar) și interiorul ei; cf. și, în alt caz, punctuația titlului contribuției lui Pârnu Boerescu.

Iulia Mărgărit

DESPRE SUPRAPUNEREA VALORICĂ A UNOR PREFIXE *DES-* / *NE-*

1. În cele ce urmează, prezentăm o valoare inedită a prefixului *des-*¹, necomentată, în bibliografia de specialitate. Valoarea în cauză, în esență negativă, corespunde caracteristicii fundamentale a prefixului *ne-* și apare restrictiv în cazul unor derivate de la participii adjectivale. Faptul se datorează, probabil, distribuției majoritare a formantului *ne-* la categoria adjectivului, indiferent de proveniența acestuia (FCLR, 34).

Materialul de bază l-au constituit unele texte populare, mai vechi și mai noi, din diverse zone ale țării, precum și lucrări beletristice ori chiar documente unde a fost identificat prefixul *des-* cu sens negativ, ca o prezență sporadică.

2. Fragmentul de mai jos, cules din Bucovina, atrage atenția, tocmai prin derivatul cu *dez-*: *Am o puică frumușică, /Ș-o căsuță mititică, /Cu rogoz verde-nvelită, /Cu tinduță **dezlipită*** (El. Niculiță-Voronca, *Datini*, II, 23). Calificativul *dezlipită* definește starea încăperii de acces, *tinduța*, prin raportare la caracteristica de bază, *lipită* [cu referire la suprafața încăperilor unei case țărănești] „dată cu un strat de lut”. În relația cu adjectivul simplu, pentru derivat, putem presupune două posibilități interpretative: cea cunoscută „deteriorată, degradată prin uzura lutului”; cea nouă „nelipită încă, nedată cu lut”, mult mai verosimilă prin consonanță cu tonalitatea textului. În acest fel, identificăm două valori ale particulei, într-o anumită ierarhie: una antonimică, de bază; cealaltă negativă, ulterioară, corespunzătoare prefixului *ne-*.

2.1. Cazul în discuție l-am fi considerat un „accident”, dacă nu l-am fi reperat, în notații aproape simultane, în zonele învecinate, Oaș, Maramureș: *Cui i-e urâtă lumea, / Puie gard pe lângă ea / Și o-ngrădească cât o vrea! [...] / Că mie nu mi-i urâtă / Și-o ținea-o **dezgrădită*** (Candrea, *Oaș*, 33). Înțelesul „neîngrădită”, pe care îl propunem pentru participiul marcat grafic, corespunde stării inițiale a determinatului „fără gard”, *îngrăditul* fiind o acțiune dirijată a omului în scopul separării, izolării, demarcării. În același sens, pledează și semantismul verbului *ține* „a menține, a păstra” (v. DLR s.v. III.5.): *oi ținea-o dezgrădită* „o voi păstra neîngrădită”. Exemplul următor confirmă interpretarea: *Pruncuțu fără părinți, / Ca și pomii **dezgrădiți*** (Bud, *Poezii populare*, 23). În concepția poetului popular,

¹ Moștenit din latină (*dis-*), prefixul a dezvoltat pe terenul limbii române varianta *dez-*. Este motivul pentru care, pe parcursul articolului, sunt citate ambele forme.

comparația exprimă sugestiv, vulnerabilitatea celor două realități: pentru copil prin pierderea „scutului” parental, dintr-un motiv sau altul, pentru *pomi* prin situația firească a acestora în natură, de periclitare virtuală, până la intervenția ocrotitoare a omului. În aceste condiții, *dezgrădiți* intră în raport de sinonimie cu *neîngrădiți* „fără gard”.

3. Situațiile reperate relevă faptul că valoarea negativă a lui *dez-* este susținută de context.

3.1. Așa, de pildă, semantismul semnalat devine percutant în funcție de mesajul contextual, după cum rezultă din următorul fragment din Muntenia, extras dintr-o lucrare publicată cu câteva decenii mai înaintea celor prezentate până aici: *Să lucrăm în țară pieili, lâna, păru de ghite ... haine gata, rochi, cretințe, fote ... căciuli, pălării de păruri și de păslă, haine îmblănite și dezblănite, muniși de lână, de piele* (Jipescu, *Opincaru*, 70). Articolele enumerate care, în viziunea autorului, ar trebui să se producă pe plan local, ar asigura binele țării și al locuitorilor acesteia. Din această perspectivă, în listă se menționează unele mărfuri utile pentru valorificare internă și externă, detaliu pe baza căruia încercăm să decodăm relația opozitivă *haine îmblănite* și *dezblănite*. Conform acestei relații, derivatul cu *dez-* se referă la haine concepute fără căptușeală de blană, *neîmblănite* = *dezblănite*, spre deosebire de cele prevăzute cu accesoriul în cauză = *îmblănite*. Cealaltă interpretare valorică a prefixului, respectiv *haine deteriorate* prin *deteriorarea căptușelii din blană*, trebuie respinsă, de vreme ce autorul, Gligore M. Jipescu, militează pentru dezvoltarea producției românești de mărfuri, valorificabile în țară și în afara acesteia, compatibile cu destinația de bază: comerțul interior și exterior și nu cu târgurile de vechituri.

3.2. De foarte multe ori, prin informațiile conținute, chiar de ordinul unui detaliu, contextul pune în evidență semantismul derivatului, negativ sau opozitiv etimologic: *Fiind om sărac* [avea] *locul casei sale dezgrădit* (N. Iorga, v. DLR s.v.). Se înțelege că starea de paupertate a proprietarului nu i-a permis acestuia nicidecum împrumutarea locului de casă. Este motivul pentru care *dezgrădit* aici semnifică, fără dubii, „neîngrădit (de la bun început, din totdeauna)”. Tot prin detalii se clarifică și înțelesul de bază conferit de *dez-*: *Grădinile de lux sunt dezgrădite, arborii stricați în cea mai mare parte, iar zidurile crăpate* (Eminescu, *Opere*, XII, 77). Sintagma *grădinile de lux* impune delimitarea obligatorie a terenurilor prin garduri proprii, iar celelalte, *arborii stricați, zidurile crăpate*, exprimă condiția de deteriorare generalizată a ansamblului². În virtutea acestei condiții, decodăm *dezgrădite* „fără gard momentan”, prin distrugerea celui cu care fuseseră dotate pentru început grădinile, ca, de altfel, și anumite gospodării: *Azi stau gunoaiele morman în bățătura pustie și dezgrădită* (Săm., I, 81). Pe baza amănuntelor semnificative, *gunoaiele morman, bățătura pustie*, ca și opoziția subînțeleasă, *azi/ieri*, putem admite decăderea unei gospodării care, odinioară

² Valoarea de bază a prefixului *dez-* nu ar fi necesitat discuția, pe care am declanșat-o pentru sublinierea exemplului anterior.

fusese *îngrădită*. Într-o situație similară și textul de mai jos: *Văzând dumnealui velclucer starea mănăstirii, cum se află acum, și rămâind tot așa dezvelită și stricată, va veni de se va prăpădi de tot* (Acte judiciare din Țara Românească, 1775–1781, de Gheorghe Cronț, Alexandru Constantinescu, Ancuța Popescu, Theodora Rădulescu, Constantin Tegăneanu, Ed. Acad. 1973, 53/89). *Stricată* confirmă semantismul adjectivului asociat (*dezvelită*), explicabil prin acțiunea timpului, a istoriei ..., fapt ce exclude stadiul *neînvelită* prin nefinisarea construcției. Alteori, detaliul constituie argumentul de bază în favoarea semantismului primordial: *Aceasta îmi aduce aminte pe unul ce-și făcuse o scară de funii și, când se ducea la amanta sa, o puneă spre a scalada poarta, când curtea era de toate părțile dezgrădită, ca să poată zice că a străbătut prin aventuri și pericole* (Heliade, *Opere*, II, 81). Precizarea referitoare la *poartă* orientează cititorul către sensul propriu al derivatului, întrucât obiectivul în cauză se justifică pentru spații împrejmuite, închise cu gard. Opoziția ultimelor exemple constă în raportul *îngrădit* (fost)/*dezgrădit* (actual), specific pentru regimul prefixului.

3.3. Uneori pentru a dezambigua semantismul derivatului este suficient să identificăm scopul comunicării, urmărit în context: *Partea ascuțită a vârșei are nuielușele dezgrădite, dar legate strâns cu o ață* (Șez., IV, 115). Deoarece este vorba de prezentarea unui obiect nou-elaborat, în stare funcțională, iese din discuție ipoteza degradării, fie și parțiale. În plus, pentru clarificare deplină, adăncim descrierea. Unealta de pescuit, respectiv, vârșă, constând dintr-un coș lunguiet, împletit din nuiiele (sau din sârmă), cu gura largă, se închide în partea opusă prin nuiielele împletiturii strâns legate cu ață (v. DLR s.v.). Este vorba, așadar, de o tehnică de lucru și nu de compromiterea obiectului; în consecință, *dezgrădite* = *fără împletitură, neîngrădite*. Încă un exemplu pentru același tip de situație: *Am înțeles atunci că un loc dezgrădit e mai vast decât o țară închisă* (Arghezi, *Scrieri*, VI, 88). Calificativul pentru *loc* corespunde unui spațiu lipsit complet de împrejmuire, cu acces generalizat, adică *neîngrădit*, semantismul negativ al derivatului cu *dez-* în acest caz. Mai greu de precizat este identitatea stadiului „degradat integral până la dispariția gardului” sau „neîngrădit dintotdeauna” și de fapt, pentru comunicare, nici nu interesează decât semantismul comun acestora „fără gard”, rezultat al fiecărei ipoteze în parte sau al amândurora.

3.4. În cazul unor elemente specifice tradițiilor populare privind anumite ritualuri, se impune cunoașterea contextuală a acestora pentru decodarea valorii negative a derivatului cu *dez-*, ca în următorul fragment cules din Banat: *Zisă june către fată / „– Aidați fată să fugim, / C-amândoi ne potrivim, / Și la ochi și la sprâncene / Ca doi golumbei la pene!” / Zisă fata către june / „– Lesne-i ție a fugire, / Că ești om cu pălărie, / Nime-n lume nu te știe / Da io-s fată dezvelită / Toți mă știe că-s fugită!”* (Alexici, *Lit. pop.*, II, 76). Calificativul *dezvelită* din autoprezentarea fetei trebuie pus în legătură cu un obicei din ritualul nunții. Acesta corespunde momentului în care mireasa este despodobită de *vălul* purtat în ziua respectivă, acțiune exprimată prin verbul specializat *dezvăli* > *dezveli*, pentru a fi

îmbrobodită [= învelită, acoperită], conform portului specific femeilor măritate. Prin raportarea particularității dobândite prin căsătorie, *învelită*, la *dezvelită* „fără broboadă, basma, neînvelită”, se conturează noul înțeles negativ. Etapele ar fi următoarele: I. *înveli* „a pune vâl miresei”, *a dezveli* „a îndepărta vâlul” și, succesiv, II „a înveli cu basma fosta mireasă ori *a nu înveli*, prin ocultarea rânduiei de căsătorie”. Neconsumarea acestei acțiuni privează tânăra de atributul *învelită*, pe care l-a ratat, rămânând *dezvelită* (= neînvelită). De aceea, aventura propusă, de încălcare a regulilor de căsătorie ale comunității este refuzată de către fată. Prezența ei fără basma, ca detaliu emblematic, alături de un bărbat tânăr, atestă statutul ambiguu pe care și l-ar asuma: nici în rândul fetelor, nici în cel al femeilor. Prezentându-se *dezvelită* „cu capul gol, neînvelită”, ar trebui să înfrunte societatea necruțătoare în astfel de circumstanțe: *Asemenea fete [greșite] sunt măritate sau învălite de biraie* (Marian, Nunta, 772).

3.5. Exemplele extrase din surse populare mai vechi sunt completate cu atestări recente. În NALR – Olt., II, h. 191, chest. 655 [„Cum îi zici la ridicătura de pământ care se face de-a lungul pereților casei, adăpostită de streășină, și care nu este îngrădită?”], pentru răspunsul așteptat *prispă*, în pct. 985 s-a răspuns *prispă dezgrădită*, probabil, pentru a preîntâmpina echivocul. Înțelesul corespunzător „neîngrădită” este confirmat de explicația oferită de un informator din punctul învecinat 981: *prispă, dar e neînchisă*. Orice comentariu considerăm a fi de prisos. Același semantism a fost înregistrat și în cercetările recent efectuate în Bulgaria: *Noi pe românește morminți* [zicem cimitirului], *da bulgarii-i zic grobiște*. *Acușă acolo sunt îngrădite* [mormintele]. *Erea dezgrădite, erea asta, da acușă le-a-ngrădit ... E asta bun, ama să nu te duci acolo* (TD – Bulg., 269). Cele două atestări din cuprinsul aceleiași arii, graiurile românești din Bulgaria fiind considerate prelungiri exterioare ale ramificațiilor teritoriale interne (*ibid.*, CLXIV), reprezintă fie manifestări independente ale aceluiași fenomen, fie expresia aceleiași tendințe în expansiune.

4. Conturarea sensului identificat, în cazul unora dintre derivatele cu *dez-*, a avut loc, probabil, demult, în limba veche, de vreme ce acesta se întâlnește în *Pravila lui Vasile Lupu* (1634–1653): *Dă nu se va nevoi* [stăpânul] *să lucreadze toate lucrurile la vreamea lor ... [via] de o va lăsa dezgrădită, acesta să-și piardză munca și să nu ia nemică din roada viei*. Probabil, nu întâmplător, CADE glosează *dezgrădit*, cu două subsensuri, în următoarea ordine a definiției „fără gard; cu gardul stricat”, reflectând semantismul integral al derivatului. De altfel și DLR procedează similar specificând [despre locuri, construcții etc. îngrădite] „care este lăsat fără îngrăditură [= *neîngrădit*, I.M.], căruia i s-a scos sau i s-a stricat împrejmuirea [= *dezgrădit*, I.M.]”. Acolo unde demarcarea prin îngrădire este facultativă, semantismul negativ primar se decodează fără dificultăți. Este cazul *viei* din exemplul citat, menționată în condiția *dezgrădită* = *neîngrădită*, ca stare naturală. În caz contrar, când este vorba de clădiri care necesită împrejmuire și care, de regulă, dispun de aceasta, calificativul acordat exprimă stadiul de

degradare survenit, impunând refacerea lucrării: *De vor fi bisearici dezgrădite* [= cu gardul deteriorat] și *dezvelite* [= cu acoperișul degradat], *să dea învățătură și poruncă preoților să le învâlească* (N. Iorga, v. DLR s.v. *dezgrădit*). Este greu să acceptăm că bisericile nu au fost prevăzute cu garduri și, mai ales, că nu au fost acoperite corespunzător, la finisarea construcției.

5. Dezvoltarea unei noi valori preponderent negative, ca atribut, prin reflectarea unei acțiuni neefectuate, constituie un fapt de inovație. Aceasta a fost posibilă, mai întâi datorită valorilor apropiate exprimate de cele două prefixe, valori situate în timpi diferiți: *neîngrădit* „fără gard”, ca stare anterioară acțiunii de *a îngrădi*; *dezgrădit* „fără gard” ca stare posterioară aceleiași acțiunii; apoi, datorită faptului că adjectivele participiale, corespunzătoare unor acțiuni defazate, exprimă, în fond, același rezultat, absența bazei derivative nominale (*blană*) sau verbale (*lipi*). Negat, în primul caz (*neîngrădit*), anulat în cel de al doilea (*dezgrădit*), semantismul derivatelor cu *dez-* cunoaște o modificare explicabilă prin disponibilitatea semantică a unora dintre ele de a acoperi două realități. Este cazul termenului *dezgrădit*, cu cele mai multe atestări, de altfel, dar și al altora: *dezblănit*, *dezlipit*, *dezvelit* etc. În mod normal, *dezgrădit* exprimă stadiul de deteriorare pentru *îngrădit*. Dar desăvârșirea acțiunii de anulare *îngrădit/dezgrădit* coincide cu rezultatul negativ *neîngrădit*, ca stare de fapt. De aici s-a ajuns la extensiunea semantică pentru *dezgrădit* în ordinea 1. „îngrădit parțial prin deteriorarea gardului” = 2. „neîngrădit (din capul locului)”. Mutația, respectiv, extensiunea de sens, a fost cu puțință, deoarece două realități distincte pentru început (terenuri, clădiri, cu gard și fără gard), ajung să se confunde, în cele din urmă, prin pierderea anexe respective, însușire exprimată printr-un singur termen, derivatul cu *dez-*. În plus, trebuie să observăm că unele formații derivative, prin sensul lor, au determinat suprapunerea valorică *des-/ne-*. Este și cazul adjectivului *dezvelită* [despre casă, căruță etc.]. Enunțul *casa este dezvelită* comunică, în principal, faptul că locuința nu dispune de acoperiș în regulă, situație explicabilă prin neterminarea construcției [= *neînvelită*] sau vechimea acesteia [= *dezvelită*]. Se poate presupune că starea de confuzie și echivalare [*neînvelită* = *dezvelită*] s-a produs în comunicarea orală, vorbitorii preferând derivatele cu *dez-* pentru un plus de expresivitate. Suprapunerea a avut loc în detrimentul formației similare negative, căreia derivatul cu *dez-* i-a absorbit valoarea, cum presupunem că s-a petrecut în următorul context: *Pe la unu dupe miezul nopții ni s-a dat la poștie o căruță dezvelită care ne-a dus ca gândul* (Ghica, C.E., I, 42). Determinantul din sintagma *căruță dezvelită* semnifică, în realitate, „căruță neînvelită”, care n-a fost dotată, din capul locului, cu un asemenea accesoriu. De aici, rapiditatea acesteia, în schimbul absenței totale a protecției în caz de ploaie. Ca și în cazul atributului *dezgrădită*, detaliile ocurente favorizează o decodare sau alta. În *Cumplita deznădejde a iernii timpurii ... peste coliba dezvălită a săracului* (Săm, I, 8) textul tolerează ambele interpretări: *neînvelită*, ca neexecutare a reparației sau ca neterminare a construcției inițiale. Valabilitatea ambelor posibilități, echivalente prin negație, a determinat conturarea acestei noi valori pentru particula *dez-*.

6. Îmbogățirea prin valoarea absorbită de la *ne-* este evidentă pentru derivatele cu *dez-*, mai ales în calitate de participii, mult mai rar ca verbe propriuzise. Un fapt este cert: la un moment dat, vorbitorii dobândesc conștiința echivalenței valorice dintre cele două particule, ca în atestările următoare: *Eu nu îți înfrâng voia ta / Ca să te desnorocesc*, / *Mai bine să mă lipsesc* (MAT. FOLK., 94). Verbul cu *des-* corespunde acțiunii privative de îndepărtare a norocului, de alungare definitivă a acestuia, persoana vizată rămânând pentru totdeauna cu *nenoroc*, în loc de *noroc*. Preferința contextuală pentru *des-*, aici, s-ar explica poate din cauza specializării semantice a verbului *nenoroci* „a distruge, a nimici”, tocmai ca o consecință a absenței norocului. De altfel și *nenorocit*, în consens, semnifică „vrednic de milă, jalnic”, cu aceeași motivație. În virtutea echivalenței *des-/ne-* interpretăm și derivatul *desmărginit*, după toate probabilitățile o creație de autor, pentru înțelesul „fără margini, fără limite, nemărginit”: *Dar om se face pruncul și vișul [= viciul] se trezește / Adoarme al său inger sau zboară îngrozit / De vasul cel de aur [= soția], bărbatul nu-ngrijește / De drosdii [= drojdii] și de fiere e plin, desmărginit* (Heliade, *Opere*, I, 116). Importanța derivatului citat constă în faptul că, atestă perceperea valorii negative a prefixului discutat, de către vorbitori. Între *nemărginit* și *dezsmărginit*, cu semantism apropiat, există o deosebire graduală: „fără, lipsit de margini”, în primul caz, dar cu precizarea „prin excluderea acestora pentru totdeauna”, în cel de al doilea. În plus, între *nemărginit* și *dezsmărginit*, mai există și o diferență de expresivitate, formația cu *dez-* excelând în forță sugestivă. Este și motivul pentru care a avut loc suprapunerea valorică dintre cele două afixe, prin asimilarea de către cel mai puternic sub acest aspect.

7. Extensiunea de sens prezentată se înscrie în procesul de expansiune al particulei *des-* la nivelul limbii române. Manifestat în planul formei, prin atragerea unor creații susceptibile de afiliere la linia derivativă cu *des-*: *descoji* „a coji” < *decoji* < expr. *a curăța de coajă*; *deschilini* „a separa, a despărți” < *de chilin* „separat”, bazele derivative contravenind semantic relației cu prefixul în cauză (Mărgărit, NCEs, 260–271), în cazul discutat, tabloul de acțiune al afixului se extinde prin tentativa de suprapunere valorică a prefixului *ne-*. Fenomenul, activ în plan dialectal prin cuprinderea mai multor zone (Bucovina, Oaș, Maramureș, Banat, Muntenia), dar și în cel al limbii vorbite, tinde să impună noul semantism negativ al unor derivate cu *des-*, clar conturat, ca în următorul exemplu, de altfel, cel mai recent dintre cele reperate: *De te afli bănuită, / Ia, cărarea-i dezgrădită! / De te afli cu bănat, / Du-te napoi la bărbat!* (Antol. Mar. 292/346).

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Alexici, L.P., II

= Dr. G. Alexici, *Texte din literatura poporană română*, adunate de ... Tomul I. *Poesia tradițională*, Budapesta, Editura autorului, 1899. Tom. II (inedit), publicat cu un studiu introductiv, note și glosar de Ion Mușlea, București, 1966.

Antol, Mar.

= *Antologie de folclor din județul Maramureș*, vol. I: *Poezia*, redactor responsabil Ion Chiș Ster, Baia Mare, [f.e.], 1980.

- Bud, P. P. = Tit Bud, *Poezii populare din Maramureș*, adunate de ..., București, 1908.
- CADE = I.-Aurel Candrea – Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi* de I.-Aurel Candrea. Partea II: *Dicționarul istoric și geografic ilustrat*, de Gh. Adamescu, București, Editura „Cartea Românească”, [1926–1931].
- Candrea, Oaș = I.-A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului*. București, Atelierele Socec, 1907.
- DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă, București, 1965 și urm.
- FCLR = *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, coordonator Magdalena Popescu-Marin. Colectivul de elaborare: Eugenia Contraș, Cristina Gherman, Finuța Asan, Rodica Ocheșeanu, Magdalena Popescu-Marin, 2007.
- Heliade, *Opere* = I. Heliade-Rădulescu, Tomul I–II, Ediție critică de D. Popovici, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă. I: 1939; II: 1943.
- Jipescu, *Opincaru* = Gligore M. Jipescu, *Opincaru, cum este și cum trebuie să fie săteanu*. Scriere în limba țaranului muntean, București, 1881.
- Marian, *Nunta* = S. Fl. Marian, *Nunta la Români*. Studiu istorico-etnografic comparativ, Ediția Academiei Române, București, Tipografia Carol Göbl, 1892.
- MAT. FOLK. = *Materialuri folcloristice*. Culese și publicate sub auspiciile Ministrului Cultelor și Învățământului Public, prin îngrijirea lui Gr. G. Tocilescu. Vol. I (*Poesia poporană*, Partea I–II), II. București, 1900.
- Mărgărit, NCES = Iulia Mărgărit, *Noi comentarii etimologice și semantice*, „Etymologica”, 28, 2010.
- NALR - Olt. = *Noul Atlas Lingvistic pe Regiuni. Oltenia*. Vol. I–V, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică și Valeriu Rusu, București, 1967–1984.
- Niculita-Voronca, *Datini* = Elena Niculita-Voronca, *Datinile și credințele poporului român, adunate și așezate în ordine mitologică*, ediție îngrijită și introducere de Iordan Datcu, București, Editura „Saeculum I.O.”, 1998.
- SĂM. I ș. u. = „Sămănătorul”. Revistă literară săptămânală. București. Anul I (1901) ș. u.
- Șez. = „Șezătoarea”. Revistă pentru literatură și tradiții populare, Fălticeni. Anul I, 1892 ș. u.
- TD - Bulg. = Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei*. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar, 2006.

SUR LA SUPERPOSITION VALORIQUE DES QUELQUES PRÉFIXES **DES-**, **NE-**

(Résumé)

L'article discute une particularité inédite du préfixe *des-*: sa valeur négative identique à celle du dérivatif spécialisé: *ne-*. La nouvelle valeur commentée représente un fait commencé dans la langue ancienne, avec extension en diachronie et en synchronie. Elle a été repérée même aux minoritaires roumains en Bulgarie, dans les recherches récemment effectuées sur la rive droite du Danube.

Cuvinte-cheie: derivativ, extensiune de sens, inovație, semantism.

Mots-clés: dérivatif, extension de sens, innovation, sémantisme

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13

Florentina Nicolae

CONSIDERAȚII PRIVIND CONTACTUL LINGVISTIC GRECO-LATIN ÎN OPERA LUI DIMITRIE CANTEMIR

În acest articol¹ vom evita analiza împrumuturilor grecești latinizate complet încă din antichitate, precum *monasterium*, *eunuchus*, *martyr* etc. și ne vom ocupa îndeosebi de termeni neoeleni, pe care Dimitrie Cantemir i-a inserat fie în original, fie prin adaptarea la fonetica și morfosintaxa limbii latine.

În ceea ce privește adaptarea fonetică, autorul manifestă o preferință evidentă pentru notarea cuvintelor grecești în original, în detrimentul transliterării acestora. Situațiile de transliterare sunt destul de rare, de exemplu, cea a substantivului *patriotes*²:

...*Non solum ut Princeps, sed ut patriotes et commilito* (VCC, 70) – „nu numai ca Domn, ci și ca om al țării și tovarăș de arme”.

Utilizarea acestui termen este pur estetică, deoarece latina prezintă echivalentul *patriota*, -ae, pe care, de altfel, Cantemir îl folosește în VCC: *pro patria et patriotis* (VCC, 159) – „pentru patrie și oamenii țării”. De asemenea, latina dezvoltase un derivat cu prefixul *con-*, utilizat de autor:

Sunt enim tales homines non solum expeditioni, sed et Deo hominibusque graves – qui nimirum fictis querelis principes deludere et compatriotas (sic) fallere solent (VCC, 163) – „Căci sunt asemenea oameni o povară nu numai unui război, ci și lui Dumnezeu și oamenilor – anume cei care, prin plângeri plăsmuite, obișnuiesc să-și bată joc de domni și să-și înșele compatrioții.”

Pe lângă derivatul latinesc, Cantemir folosește și un echivalent grecesc transliterat, cu prefixul *syn-*:

Vos, inquit, charissimos fratres et dilectissimos sympatriotas, ... accersivi (VCC, 159) – „Pe voi, zice, preaiubiți frați și preadragi compatrioți, ...v-am chemat.”

Autorul preferă, totuși, termenul grecesc, care de altfel circula la vremea aceea, în limba română, în varianta *simpatriot*: *omeniților și iubiților simpatioți* (HVR, 27r).

¹ Abrevierile utilizate în acest articol sunt următoarele: VCC – *Vita Constantini Cantemyrii, Cognomento Senis*; DM – *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*; HVM – *Historia Moldo-Vlachica*; HVR – *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor*; IIO – *Incrementa et decrementa Aulæ Othomannicae*.

² Cf. Claudia Tărnăuceanu, 2008: 183.

În majoritatea situațiilor, este utilizată grafia greacă, uneori în paralel cu cea latină. Termenul analizat mai sus, *sympatriota*, are două ocurențe în *Vita Constantini Cantemirii*, cu grafii diferite, dar ambele încadrate în registrul lingvistic al latinei:

...*a quibusdam συμπατριотαις*³ (VCC, 19) – „de câțiva compatrioți”.

Substantivul grecesc este notat cu grafie originală și utilizat în cazul ablativ⁴, specific limbii latine, însă prin utilizarea desinenței grecești de dativ. Astfel, autorul a extins identitatea formală dintre dativul și ablativul plural latinesc, la o limbă care nu prezintă cazul ablativ.

În aceeași manieră este utilizat adjectivul *πολυχρόνιον* care, indiferent de grafia cu care este notat, stă în cazul cerut de determinant:

Hoc facto, Princeps in pedes surgit et ad thronum revertitur, accinentibus id πολυχρόνιον Psaltis (DM, A 69) – „După aceasta, Principele se scoală în picioare și se întoarce în scaun, Psaltii cântându-i acel πολυχρόνιον”.

Concionem sequitur Polychronion Patriarchae, iisdem fere verbis, quibus Principis conceptum. (DM, A 70) – „După cuvântare urmează Polychronionul Patriarhului, alcătuit cam cu aceleași cuvinte, ca și acela al Principelui”⁵.

Permanentul efort al autorului de încadrare a cuvintelor grecești în sistemul morfosintactic latinesc este evident în maniera de utilizare a adjectivelor grecești, care fac acordul în gen, număr și caz cu determinanții lor latini: *sacerdos εφημέρος* (HIO, II, IV <36> 233); *homo astutus et πολύγλωττος* (DM, A 50).

Atât pentru termenii transliterați, cât și pentru cei notați cu grafie greacă, autorul recurge la încadrarea în sistemul morfosintactic latinesc, pentru obținerea coerenței semantice a textului. Tendința generală este de a încadra împrumutul la declinarea pe care o avusese și în limba de origine. De exemplu, substantivul de declinare a doua *νεόνυμφος* primește desinența de nominativ plural *-i*, menținându-și clasa flexionară și după transliterare:

Solent enim neonymphi principales coronas capiti imponere (VCC, 109) – „Căci proaspăt căsătoriții obișnuiesc să își pună pe cap coroane împărătești”.

Sunt păstrate în original cuvintele pe care autorul le-a preluat din sursele bibliografice (cronicile bizantine) și pe care le consideră emblematice:

Apud Cantacuzenum primum legimus Οὐγγ<γ>ροβλαχίας nomen (HNV, 12 <bis>, 140) – „La Cantacuzenns am citit prima oară numele de Οὐγγροβλαχία”.

Protovestiarius Franza<s>, ad annum 1416, sub Sultano Muhammed I, sub nomine Μαυροβλαχίας Moldaviam, sub nomine vero simpliciter Βλαχίας Transalpinam intelligere videtur (HNV, III, 12 <bis>, 141) – „Protovestiarul Franzas, la anul 1416, sub sultanul Muhammed I, pare să înțeleagă sub numele de Μαυροβλαχία (Maurovlahia) Moldova, iar sub numele simplu de Βλαχία (Vlahia), <Valahia> Transalpină.”

³ *Συμπατριотαις* în loc de *συμπατριώταις*, cf. VCC1996: 88, n. 2.

⁴ Prepoziția *a* cere numai cazul ablativ.

⁵ Traducere Dan Slușanschi, DM 2006, p. 149.

Franzas Protovestiarius Μαυροβλαχίαν notat, sed ex interpretatione Turcicae appellationis, Valachiam nempe Nigram (H MV, 12 <bis>, 140) – „Protovestiarul Franzas notează Μαυροβλαχία, adică „Valahia Neagră”, dar după tălmăcirea numirii turcești.”

Cuvintele grecești sunt folosite cu desinențele originale, dar cu respectarea legilor sintactice latinești, conform cărora apozitia poate sta în genitiv explicativ (sau apozitiv). Așadar, Cantemir combină morfologia greacă și sintaxa latină.

Dacă determinantul stă în alt caz decât ablativul, acordul cu atributul apozitional se face automat, după model latinesc:

Ioannes Cantacuzenus Imperator Constantino Angelo τῷ ἑξαδέλφῳ, horum Blachorum prefecturam aliosque regiones honores attribuens, his condicionibus affirmat. (H MV, III, 13, 143) – „Ioan Cantacuzino împăratul îi întărește lui Constantin Anghelos, τῷ ἑξαδέλφῳ (nepotului său de frate), cârmuirea acestor vlahi, dându-i și alte onoruri regești, în aceste condițiuni”⁶.

În ceea ce privește aria semantică a cuvintelor grecești, un loc aparte îl ocupă *Descriptio Moldaviae*, prin faptul că la baza acestei scrieri nu stă o amplă bibliografie bizantină, ca pentru operele cantemiriene de factură istorică. În *Descriptio Moldaviae* nu există citate ample în original, în IIO și H MV (cu excepția câtorva urări și rugăciuni care se fac în biserică, la înscăunarea domnitorului, la A 69–70), dar sunt consemnați în original, termeni tehnici ai ritului creștin ortodox, pentru a fi subliniate, astfel, anumite aspecte de specificitate în relație cu publicul-țintă occidental:

Ab eodem institutum fuit ut, in templo Cathedrali, in honorem Patriarchalis Ecclesiae, alter chorus Graecis Psaltis constaret, totaque Liturgiae ακολουθεία dimidia Graeco, dimidia Slavonico sermone recitaretur... (DM, C 416) – „Tot el a statornicit ca, în Catedrală, în cinstea Bisericii Patriarhale, un al doilea cor să fie alcătuit din psalți greci, iar toată ακολουθεία (înșiruirea) Liturghiei să se rostească pe jumătate în limba greacă, pe jumătate în cea slavonească...”⁷.

Namque licet benedictionem a Constantinopolitano patriarcha accipiat, tamen ab eo nec eligi, nec deponi potest, neque Magnae Ecclesiae Constantinopolitanae quod vocatur ψήφον, ut reliqui mitropolitae omnes, exspectare tenetur. (DM, B 275) – „Și anume, cu toate că primește binecuvântarea de la Patriarhul Constantinopolei, el nu poate totuși nici să fie ales de către dânsul, nici scos din Scaun, și nu este ținut să aștepte, cum se numește el, ψήφον (votul) Marii Biserici a Constantinopolei, ca toți ceilalți Mitropoliți”⁸.

Proto-Diaconus τας ἐκτένας recitat... Post ἐκτένας, Patriarcha, sacris vestibis ornatus, cum quatuor, aut pluribus Metropolititis altare ingreditur (DM,

⁶ Traducere Dan Slușanschi, H MV, 1983, p. 423. Cf. Florentina Nicolae, 2004, p. 83.

⁷ Traducere Dan Slușanschi, DM, 2006, p. 362.

⁸ Traducere Dan Slușanschi, DM, 2006, p. 341.

A 69) – „Proto-Diaconul recită τας ἐκτένας (ectenii) ... După ἐκτένας (ectenii), Patriarhul, împodobit cu sfintele odăjdii, intră în altar cu patru sau mai mulți Mitropoliți”⁹.

Exemplul de mai sus ilustrează și faptul că autorul a gândit în limba maternă, atunci când a descris acest ceremonial familiar. Prezența sau absența articolului τας se explică numai prin echivalarea cu contextul corespunzător românesc în care apare, articulat sau nu, substantivul *ectenii*.

Ca și în cazul altor cuvinte străine incluse în text, Cantemir procedează la utilizarea unor scurte inserții epexegetice, cu scopul de a se face înțeles de publicul larg european, nefamiliarizat cu realitățile balcanice sau care nu cunoștea limba străină respectivă:

Hi a Graecis vocantur vulgo Κουζόβλαχοι, i(d) e(st) Valachi claudi, vel quia in lingua hodie claudicent, vel quia a Claudio, quondam illorum rectore aliquo, sic fuerint nominati. (HNV, III, 13, 143) – „Aceștia sunt numiți îndeobște de greci Κουζόβλαχοι (cuțovlahi), adică *valahi schiopi*, fie pentru că astăzi șchioapătă în limba lor, fie pentru că au fost numiți astfel de un anume Claudus, pe vremuri conducător al lor”¹⁰.

Akkierman, incolis „Czetate Alba”, Romanis olim „Alba Iulia”, Graecis Μονκαστρον, Polonis „Bielogrod”, in ipso Ponti Euxini littore sita, urbs satis ampla et munitissima. (DM, A 21) – „Akkierman, pentru locuitori *Cetatea Albă*, la romani, odinioară, *Alba Iulia*, la greci Μονκαστρον, la poloni *Bielogrod*, așezat chiar pe țărmul Pontului Euxin, un oraș destul de cuprins și foarte bine întărit”¹¹.

Rareori apare și fenomenul invers; greaca este limba în care se aduc explicații, mai ales prin cuvinte expresive, în situații în care occură ca limbă de salon a epocii:

In diebus festis maioribus, quae δεσποτικάι vocantur (DM, A 103) – „La sărbătorile cele mai mari, care se numesc δεσποτικάι (domnești)”¹².

Singulare tamen et κύριον ipsius munus est Barones supremi ordinis exauctoratos, cunctosque secundae stationis officiales ad Principem introducere... (DM, A 107) – „Totuși, aparte și κύριον (cea mai de seamă) însărcinare a lui este să-i aducă înăuntru la principe pe boierii mazili de primul rang și pe toți slujitorii de rândul al doilea”¹³.

Nec mirum, si pro Comanis ... Romanos legerit rudis πλάστεργος (HNV, I, 13, 42) – „Și nu e de mirare dacă în loc de cumani, ... necioplitul πλάστεργος (plăsmuitor) a citit romani”¹⁴.

⁹ Traducere Dan Slușanschi, DM, 2006, p. 149.

¹⁰ Traducere Dan Slușanschi, HNV, 1983, p. 427.

¹¹ Traducere Dan Slușanschi, DM, 2006, p. 73.

¹² Traducere Dan Slușanschi, DM, 2006, p. 197.

¹³ Traducere Dan Slușanschi, DM, 2006, p. 201.

¹⁴ Traducerea a fost parafrazată după cea a lui Dan Slușanschi, HNV, p. 205.

Aga...punit, eademque fere munia explet, quae inter Turcas τοῦ „Ieniczer Agasi” esse solent. (DM, A 106) – „Aga...pedepsește și îndeplinește cam aceleași sarcini care obișnuiesc să fie, la turci, τοῦ (ale lui) Ieniczer Agasi.”

În acest context, lipsa articolului din latină și din turcă îi impune autorului recurgerea la articolul grecesc τοῦ, care devine necesar pentru exprimarea cazului genitiv, pentru un nume propriu nelatinizat.

Toponimele au o situație aparte în opera cantemiriană. În măsura în care acestea au fost preluate din surse bizantine, sunt lăsate în original, pentru obiectivitate, chiar dacă citatul respectiv a fost tradus sau parafrizat de Cantemir în latină:

Sub Theodosio et Gratiano Imp(eratoribus) Scythiae urbibus praefuisse Terentium Τοῦέων Episcopum ac Thraciae Martyrum Marcianopoleos, Sozom(en)us, Lib(ro) 7, C(apite) [1] 9 (HMV, II, 8, 74) – „Sub împărații Teodosie și Gratian Sozomen, în cartea a 7-a, capitolul [1] 9, <ne spune> că cetățile Sciției le-a ocărmit Terențiu, episcopul de la Tomi, iar pe cele ale Traciei, Martyrus, al Marcianopolei”¹⁵.

Post vero separationem Valachiae nomen a Latinis quidem Transalpinæ, sive Montanæ, Bonfin(ius), Dec(ade) 1, Lib(ro) 1, est datum quæ Laonico Chalcocondylæ est παρ’ Ἰστρον χώρα, Procopio antiquo nomine Πιθησία, Daciam Ripensem, et ex regionis nomine Romani eam colentes Valachi sunt dicti. (HMV, III, 12<bis>, 140) – „Însă după despărțirea Valahiei, latinii i-au spus pe nume Transalpina sau Montana (la Bonfinius, în decada 1, cartea 1) – <ținutul> care pentru Laonic Chalcocondylas este παρ’ Ἰστρον χώρα (țara de lângă Istru), iar pentru Procopiu, cu numele ei vechi, Πιθησία, «Dacia Ripensis», iar după numele ținutului, romanii care îl locuiesc au fost numiți «valahi»”¹⁶.

Pentru cititorii nefamiliarizați cu denumirile românești, Cantemir oferă atât toponimul modern, cât și varianta antică, în formă grecească, preluată din cronicile bizantine:

Akkierman (...) Olim Μονκάστρον, Herodoto Ὀζία, nunc a Moldavis „Czetae Alba”, „Vrbs Alba”, dicitur, quod et Turcicum nomen significat. (HIO, Annotationes, 115) – „Akkierman (...) Odinioară Μονκάστρον, pentru Herodot Ὀζία, acum este numită de moldoveni „Czetae Alba”, „Cetatea Albă”, ceea ce semnifică și denumirea turcească.

Termes (...) Oppidum vile ad littus Archipelagi, in Thessalia, Graecis Θέρμας dicitur. Veteribus pariter Θέρμα fuit, Thermaicoque Sinui nomen dedit. (HIO, Annotationes, 265) – „Termes (...) O cetățuie neînsemnată la țărmul arhipelagului, în Tesalia, este numită de greci Θέρμας. Pentru cei din vechime era tot Θέρμα și a dat numele Golfului Termaic.”

¹⁵ Traducere Dan Slușanschi, HMV, 1983, p. 273.

¹⁶ Traducere Dan Slușanschi, HMV, 1983, p. 415.

În latina cantemiriană, un loc aparte îl ocupă elemente de jargon grecesc, deoarece acestea transpar în fragmentele în care autorul se implică emoțional și unde uită de principiul obiectivității, pe care și l-a asumat ca istoric. Pentru acestea, autorul preferă grafia greacă. O interjecție precum *apage* („ferească”) pătrunsese în limba latină încă din perioada plautină¹⁷ și totuși Cantemir notează cuvântul cu grafie greacă, ἄπαγε (HMV, II, 4, 62). În aceeași categorie de grecisme cu rol pur estetic este σύν Φεῶ:

Quandoquidem σύν Φεῶ perventum est ad illam Chronologiae partem... (HMV, II, 4, 62) – „De vreme ce σύν Φεῶ (cu Dumnezeu), am ajuns la acea parte a Cronologiei...”

La limită între implicarea subiectivă și etalarea unei incontestabile erudiții stă și procedeul inserării unor proverbe sau sentințe grecești în interiorul frazei latinești, care îi susțin afirmațiile după principiul *Magister dixit*:

Verum enimvero illud tritum apud antiquos Graecos Μάχου ὑπὲρ πατρίδος et illud Platonicum Τὰ τῶν φίλων κοινά duplo quasi calcari, tum Patriae, tum amicis ad sincere atque infucate serviendum concitato quidem, hoc tamen inviolabili conditioni (sic) subdiderunt, ut veritatis amicitiam tum Platonicae, tum Socraticae anteponomus: Φίλος γὰρ ὁ Πλάτων, φίλος ὁ Σωκράτης, ἄλλα μᾶλλον φίλη ἢ ἀλήθεια. (HMV, III, Prooemium, 50) – „Dar acea <vorba atât de> bătută la grecii cei vechi Μάχου ὑπὲρ πατρίδος („Luptă-te pentru patrie”) și <zisa> aceea a lui Platon, Τὰ τῶν φίλων κοινά („Cele ale prietenilor le sunt comune”) parcă m-au îmboldit cu doi piteni <adânc> înfipti, spre a sluji sincer și neprefăcut atât patriei, cât și prietenilor, dar cu condiția de necălcat de a pune prietenia față de adevăr înaintea celei pentru Platon și Socrate: Φίλος γὰρ ὁ Πλάτων, φίλος ὁ Σωκράτης, ἄλλα μᾶλλον φίλη ἢ ἀλήθεια („Prieten mi-este Platon, prieten Socrate, dar mai prieten mi-e adevărul”)”¹⁸.

În analiza influenței limbii grecești asupra latinei cantemiriene trebuie să distingem între influența surselor bizantine și cea a modei contemporane autorului, în care greaca era limba curentă a conversației de salon din estul fanariot. Cantemir convertește aceasta modă într-o manieră de etalare a erudiției, precum și într-o formă de persuasiune a cititorului, deoarece apelul la limba greacă se face din rațiuni epexegetice și justificative. În ceea ce privește sursele bizantine, autorul le-a consultat și utilizat critic, preluând și interpretând datele istorice. Termenii cheie sunt redați în original, cu explicații în limba latină, și foarte rar invers. O atenție deosebită este acordată toponimelor și etnonimelor, a căror consemnare în originalul grecesc derivă din intenția mărturisită a autorului de a respecta adevărul istoric, utilizând instrumente științifice de investigație și analiză.

¹⁷ Cf. Fr. Gaffiot, 2000, p. 139.

¹⁸ Traducere Dan Slușanschi, HMV, 1983, p. 215 și 217. Pentru citatele grecești, vezi nota 220, p. 217.

BIBLIOGRAFIE

- Dimitrie Cantemir, 1983: *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus și Historia Moldo-Vlachica*, Prefață de Virgil Cândea, Ediție critică, traducere, introducere, note și indici de Dan Slușanschi, în *Opere complete*, Vol. IX, Tomul I, Editura Academiei Române, București.
- Dimitrie Cantemir, 1996: *Vita Constantini Cantemyrii, cognomento Senis, Moldaviae Principis*, Cuvânt înainte de acad. Virgil Cândea, Studiu introductiv de Andrei Pippidi, Ediție critică, traducere și anexe de Dan Slușanschi și Ilieș Câmpeanu, Note și comentarii de Andrei Pippidi, indici de Ilieș Câmpeanu, în *Opere complete*, Vol. VI, Tomul I, Editura Academiei Române, București
- Dimitrie Cantemir, 1999: *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor*, I–II, Ediție îngrijită, studiu introductiv, glosar și indici de Stela Toma, Editura Minerva, București.
- Dimitrie Cantemir, 2002: *Incrementa et decrementa Aulae Othomannicae sive Aliothmannicae Historiae a prima gentis origine ad nostra usque tempora deductae Libri tres*, Prefață de Virgil Cândea, Ediție îngrijită de Dan Slușanschi, Editura Amarcord, Timișoara.
- Demetrio Cantemirii, 2006: *Principis Moldaviae, Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*, Ediție critică întocmită de Dan Slușanschi, Institutul Cultural Român, București.
- François Gaffiot, 2000 : *Dictionnaire latin-français*, Hachette, Paris, 1934 (Ed. Humanitas, București, 2000).
- Theodor Iordănescu, Mariana Diaconescu, Ana-Cristina Halichias, 2003: *Dicționar latin-român*, Editura Didactică și Pedagogică R.A., București.
- Haralambie Mihăescu, 1966: *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, Editura Academiei, București.
- Florentina Nicolae, 2004: *Cuvinte nelatinești în latina cantemiriană*, în “The Annals of Valahia University of Targoviste” / «Les Annales de L’Université Valahia de Târgoviște», Nr. 18, pp. 81–90.
- Claudia Tărnăuceanu, 2008: *Limba latină în opera lui Dimitrie Cantemir: „Vita Constantini Cantemyrii”*. *Studiu lingvistic și literar*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași.

GREEK AND LATIN LINGUISTIC CONTACT CONSIDERATIONS
ON DIMITRIE CANTEMIR’S WRITINGS

(Abstract)

Greek influences the writings of Dimitrie Cantemir from two points of view: on the one hand, as a language of conversation used on a daily basis by Cantemir, and, on the other hand, from the perspective of Byzantine works used as sources for his historical works. This research study focuses on an analysis of his writings in Latin, in which Greek was present especially at the lexical level. The impact of Latin is stronger and influences the Greek terms, from a morphological and sometimes syntactical viewpoint.

Cuvinte-cheie: contact lingvistic, morfologie greacă, gramatica latină, surse bizantine, influențe populare.

Key words: linguistic contact, Greek morphology, Latin grammar, Byzantine sources, vernacular influences.

Universitatea „Ovidius” din Constanța

Dana-Luminița Teleoacă

CONSERVATORISM ȘI EXPRESIVITATE ÎN LITERATURA RELIGIOASĂ. POSIBILE REPERE DE DEFINIRE A UNUI STIL ȘTIINȚIFIC (DIDACTIC) ÎN CONTEXT RELIGIOS

1. În prezentul studiu, consacrat literaturii creștine în general și celei didactice în special, ne propunem să arătăm în ce măsură unele *fapte lingvistice arhaice*¹, identificate în textul religios (actual), pot fi interpretate nu numai ca expresie a *conservatorismului* (lingvistic și, implicit, doctrinar) recunoscut al acestui tip de text (în speță, ortodox), ci și ca *fapte stilistice* (de expresivitate)². Cu alte cuvinte, este posibilă o definire a ‘poeticității’³ textului (didactic) creștin și dincolo de figurile stilistice semantice (tropii) identificabile aici⁴? Un astfel de demers ar putea furniza un punct de reper în definirea *identității textului didactic religios ca text științific*, aceasta prin raportare, pe de o parte, la varianta științifică laică, pe de altă parte – prin delimitare față de scrieri, de asemenea, religioase, circumscrise însă diferit din punct de vedere stilistic (de pildă, textele beletristice).

În contextul prezentei discuții, în atenția noastră vor intra îndeosebi fapte lingvistice *de (morfo)sintaxă*⁵, conotate [+arhaic], *arhaisme sintactice* susceptibile, cel puțin unele dintre acestea, de a fi considerate, în egală măsură, și figuri cu relevanță în plan stilistic (*figuri stilistice sintactice*), calificare atribuită nu numai

¹ Particularități consemnate în studiile noastre anterioare (cf. *infra*, discuția care urmează).

² Prin urmare, astfel de particularități prezentând relevanță pentru o dublă *continuitate*, *lingvistică*, respectiv *stilistică*. Ceea ce nu exclude desigur posibilitatea ca, în unele cazuri, un anume fapt stilistic să se fi dezvoltat în mod independent de original.

³ Concept delimitat prin raportare la funcția stilistică (estetică) și care, în contextul discuției noastre, se definește în mod fundamental (și) ca *elocuțiune*: „organizarea semnelor” (cf. Morris 1946 [2003]: 146–148) se concretizează în cele două operații care țin de funcția *poetică* (în cazul de față, mai exact, o funcție *poetico-retorică*), anume selecția lexicală în plan paradigmatic și combinarea pe axa sintagmatică, ambele subordonate obiectivului de persuadare, obiectiv esențial într-o scriere didactică.

⁴ Aspect prezentat de noi în detaliu într-un studiu aflat sub tipar, cf. Teleoacă, *Probl. stilist.*

⁵ În unele dintre situațiile pe care le vom prezenta, mai corect este să vorbim despre fapte aflate undeva, la *granița dintre sintaxă și lexicologie*; a se vedea, de pildă, *construcțiile tautologice* (cf. definirea tautologiei nu numai ca „greșeală de limbă constând din repetarea unor cuvinte cu același sens, formulată cu alte cuvinte”, DEXonline, ci și ca „fenomen sintactic constând din repetarea unor cuvinte cu același sens, dar cu funcțiuni diferite, marcate de obicei prin deosebire de intonație sau de formă și care, exprimând identitatea celor doi termeni, are rolul de a sublinia o calitate sau o acțiune”, *ibid.*, prin urmare, este vorba despre un fapt sintactic cu funcție retorică) sau *exprimarea perifrastică*.

de pe pozițiile receptorului modern (care conferă expresivitate unui fapt arhaic⁶, incompatibil cu sistemul său de referință, care este [considerăm... situația ideală!] româna literară actuală), ci valabilă... în general, indiferent de epoca literară în care ne situăm (fiind vorba despre particularități stilistice *intrinsici*, *immanente scrisului religios*). Facem această remarcă în condițiile în care, în cadrul preocupărilor (actuale) de specialitate, a devenit deja un loc comun interpretarea faptelor de limbă arhaice consemnate în literatura bisericească exclusiv prin prisma *conservatorismului lingvistic* (și, implicit, al *dogmatismului*) textului religios⁷. Problema semnalată este analizată/discutată de regulă prin opoziție cu statutul unor astfel de fapte lingvistice în limba literaturii artistice, varianta laică, unde valorificarea unor cuvinte și sensuri arhaice este aservită principiului estetic, asemenea fapte putând fi calificate, în acord cu acest tip de valorizare, drept stilistice (ele redau așa-numita „culoare locală”). Cât privește câmpul religios, explicația dată (cf. *supra*) poate fi admisă aproape fără nicio rezervă pentru nivelul lexico-semantic propriu-zis (fondul lexical și semantic arhaic identificabil în versiunile religioase contemporane⁸), dar ea se impune a fi nuanțată, de pildă, pentru compartimentul sintactic, unele dintre faptele arhaice de limbă (anumite *tipare sintactice*) reprezentând, în egală măsură, și particularități stilistice ale textului religios⁹. Această posibilitate de abordare ne-a fost sugerată într-o anumită măsură de perspectiva *semiotică* de cercetare, aplicată câmpului religios¹⁰, care ne-a revelat *textul religios* ca pe un text prin excelență *retoric*, în care *elocuția* are un cuvânt important de spus.

⁶ În astfel de situații, expresivitatea *nu* ar fi *immanentă* textului respectiv, ci „conferită” dintr-o anumită perspectivă de receptare.

⁷ Sunt însă de semnalat și unele excepții față de această atitudine dominantă, cf., de pildă, Seche (1967: 108 ș.u.) care, referindu-se la „sinonimia juxtapusă” în textele vechi, preponderent religioase, admite explicația acestui aspect prin *originalul* de la baza traducerii respective și, în mod special, printr-o *particularitate a stilului bisericesc*, numită de autoarea citată „insistență prin repetare”.

⁸ Chiar și la acest nivel putem admite, uneori, explicații care depășesc granițele conservatorismului lingvistic propriu-zis specific textului sacru (cf., de pildă, observațiile noastre formulate în legătură cu problema *arhaismelor semantice* și a *sensurilor specific religioase* consemnate în literatura psalmică, unde identificam, printre altele, o serie de situații în care textul religios, pornind de la o accepție arhaică a unui anumit termen, a dezvoltat, în propriul câmp semiotic, sensuri figurate [semantisme conotative, poetice], v. Teleoacă 2011b: 377–380).

⁹ Dezvoltând paralela cu varianta literară laică (actuală), atunci am putea spune că unul și același fapt de sintaxă, specific românei vechi, va fi calificat în mod distinct dacă este vorba despre: **a.** literatura religioasă (nivel la care respectivul tipar arhaic este expresie a conservatorismului textului religios și, eventual, a unei continuități stilistice); **b.** literatura beletristică laică: arhaismul sintactic are valoare stilistică; **c.** limba literară laică non-artistică: astfel de structuri sunt condamnabile din perspectiva normelor literare actuale, ele neputând beneficia de „circumstanța” expresivității (ca în cazul literaturii artistice).

¹⁰ Cf. Teleoacă, *Stratégies* sau Teleoacă 2011d.

2. Tipare sintactice cum sunt construcțiile tautologice, structurile intensive (acuzativul intern și parigmenonul), chiasmul, *și* enumerativ-narativ, exprimarea perifrastică, tematizările și dislocările (topica) ș.a. au putut fi consemnate (în studiile noastre anterioare) nu numai în manualul catihetic¹¹, ci și în alte tipuri de texte religioase, mai exact în textul biblic (în psalmi și în evanghelii), respectiv în rugăciunile creștine. Este, de bună seamă, un aspect ce susține *unitatea* limbii scrierilor bisericești ortodoxe în contextul problemelor lingvistice menționate (nivelul sintactic). Diferențierea (*și*, implicit, posibilitatea de circumscriere/ierarhizare lingvistică și stilistică a textelor respective) devine posibilă prin considerarea *gradului mai mic sau mai mare de valorificare* a acestor aspecte în fiecare dintre tipurile de texte menționate. De pildă, în textul rugăciunii creștine am înregistrat¹² cu o frecvență deosebită construcțiile intensive, dar și tautologice, chiasmul, relativ frecvent – tiparul cu *și* enumerativ, precum și o serie de aspecte legate de topică (tematizările și dislocările). Textul evanghelic¹³ se remarcă la nivel sintactic prin apelul la tiparul cu *și* enumerativ-narativ, exprimarea perifrastică, dar și prin cultivarea construcțiilor tautologice, în timp ce structurile intensive și chiasmul apar relativ sporadic. Exprimarea perifrastică, chiasmul, *și* enumerativ-narativ, construcțiile intensive și cele tautologice, topica nefirească apar cu o frecvență remarcabilă în literatura psalmică¹⁴. Faptele sintactice menționate se regăsesc (în special, exprimarea perifrastică și tautologică, mai puțin construcțiile intensive [parigmenonul] ș.a.) și în manualul de învățătură creștină¹⁵, deși într-o măsură relativ mai modestă, raportat la celelalte tipuri de texte incluse în comparația noastră. Aspectul semnalat se verifică și cât privește alte fapte de sintaxă, de morfosintaxă și de morfologie¹⁶, fiind relevant pentru „tentativa” de sincronizare cu varianta literară (științifică) laică, mai pronunțată în cazul textului didactic, prin comparație cu scrieri subsumate altor stiluri (în speță, ‘beletristicului’), unde și alte tipuri de inovație pătrund relativ mai greu (la nivel lexical, prezintă relevanță, de exemplu, faptul că, dintre toate tipurile de texte religioase ortodoxe examinate de noi până în prezent, catehismul valorifică numărul cel mai mare de termeni neologici¹⁷). Sunt elemente care, fără îndoială, susțin și ele posibilitatea de delimitare/circumscriere lingvistică și stilistică a textului didactic religios în contextul altor scrieri cu conținut religios...

¹¹ Observație mai puțin valabilă cât privește chiasmul, procedeu pe care nu l-am consemnat în manualul contemporan de învățătură creștină ortodoxă (excludem, bineînțeles, situațiile de intertextualitate, reprezentate, de pildă, de citarea unor pasaje biblice).

¹² Cf. Teleoacă 2011a: 214–215; id., 2011c; id., 2011d.

¹³ Cf. Teleoacă 2012a: 101; id., 2011e.

¹⁴ Cf. Teleoacă, *Aspecte morfosintactice în literatura veterotestamentară psalmică* (sub tipar); id., *Alte aspecte lexicale conservatoare în literatura veterotestamentară a Psalmilor* (sub tipar).

¹⁵ V. Teleoacă 2008: 39–42, 42–43; v. și Teleoacă 2009: 498.

¹⁶ Cf. Teleoacă 2012: 104–106.

¹⁷ Aspect firesc de altfel, care susține încadrarea catehismului în categoria scrierilor didactice, în ultimă instanță, științifice, ale arealului cultural religios (Teleoacă 2008: 6–9).

Cele mai multe dintre particularitățile sintactice luate în discuție mai sus reprezintă fapte arhaice de limbă (uneori, conservate în registrul popular al românei actuale), care, în opinia noastră, au putut fi păstrate în scrierile religioase cu circulație în etapa modernă, nu numai în virtutea *conservatorismului lingvistic* al textului bisericesc¹⁸, ci având în vedere inclusiv *aservirea unor astfel de „figuri” exigențelor unui text retoric*, cum este textul religios.

Trebuie subliniat însă faptul că *numai un studiu sistematic*, complex, care să urmărească îndeaproape atestarea și gradul de difuzare (aspect semnificativ pentru a stabili dacă particularitatea respectivă este o *marcă stilistică definitorie* sau, pur și simplu, un element comun, regăsibil în mod constant și în alte tipuri de texte, cu excepția textului religios) a unui anumit fapt sintactic în original (textul religios ebraic, grecesc, slavon sau/și latin) este în măsură să ofere o imagine obiectivă asupra realității semnalate mai sus. Dintre aspectele sintactice menționate în discuția anterioară, studiile de specialitate recunosc atestarea (cu valoare stilistică) în *textul fondator* (original), respectiv fenomenul de continuitate în literaturile (religioase) limbilor moderne cât privește: construcțiile tautologice, structurile intensive și chiasmul.

Este important de precizat că asemenea tipare, cu originea în textul biblic (de unde au fost preluate ca atare, prin transpunere literală), au putut fi vehiculate ulterior și în alte tipuri de texte religioase (scrieri didactice, tehnice, juridico-administrative etc.), difuziune realizată grație remarcabilului caracter *interdiscursiv/intertextual*¹⁹ al câmpului semiotic religios (discursul biblic „se regăsește”, în calitatea sa de voce autorizată, în literatura religioasă secundară, prin procedeul citării sau al parafrazării). Astfel, *textul biblic*, în calitatea sa de *text fondator*, a oferit un *model*, care a proliferat, extinderea tiparului respectiv *dincolo de granițele literaturii vetero și neotestamentare* fiind posibilă inclusiv în virtutea unui „*spirit stilistic*” *specific textului religios*; prin urmare, astfel de structuri sunt mai mult decât niște tipare sintactice arhaice, rod al imitației unui model, ele situându-se (și) în *continuitatea stilistică* a textului fondator²⁰.

2.1. Construcțiile tautologice rezultate din coordonarea (juxtapunerea) a doi/mai mulți termeni echivalenți semantic își au obârșia în limba originalului avut la dispoziție de versiunile religioase moderne, dar ele sunt relevante, în același timp, și pentru una dintre particularitățile definitorii ale stilului bisericesc, așa-numita „insistență prin repetare” (v. Seche, *supra*, loc. cit.)²¹. Particularitatea menționată își

¹⁸ *Conservatorism lingvistic* ce trebuie înțeles, cum spuneam, în relație cu *dogmatismul* specific acestui tip de scriere, aspect relevat de *principiul literalității*, principiu călăuzitor fundamental în transpunerea textului sacru (v., de pildă, Eugen Munteanu 2008: 49–55).

¹⁹ Cum s-a remarcat în bibliografia de specialitate, limbajul bisericesc este „un limbaj marcat de o puternică intertextualitate” (cf. Zafiu 2010: 28).

²⁰ Din această perspectivă actul traducerii poate fi caracterizat/definit drept un gen aparte de... *creație/re-creație*, realizată însă „sub presiunea” modelului.

²¹ De remarcat faptul că această particularitate a fost consemnată, pentru româna veche, și în alte tipuri de texte, de pildă în scrierile literare și istorice, afirmație care nu se mai susține însă pentru

dezvăluie pe deplin semnificația în contextul unei scrieri didactice cum este manualul catihetic, cadru discursiv în care coordonarea sau juxtapunerea sinonimică joacă rolul unei *reformulări*²², concept relevant pentru strategiile pedagogice valorificate de regulă într-un asemenea text²³. Dacă la nivelul românei literare actuale, varianta laică, coordonarea copulativă a doi termeni/două sintagme echivalente semantic este condamnată din perspectiva cultivării limbii, în textul religios *structurile tautologice* generate de astfel de coordonări își găsesc justificarea în virtutea contribuției lor la realizarea *funcției empatice*, ele având deci funcție *intensificatoare-persuasivă*²⁴. În textul catihetic, cel mai adesea sunt coordonate două/mai multe substantive: „*desăvârșirea și plinirea*” (ÎCO 1992:13); „*urzituri și meșteșugiri*” (*ibid.*, 225); „*ocupațiile și îndeletnicirile*” (*ibid.*, 288); „*cinstea și slava*” (*ibid.*, 303); „*râvna și sângele*” (*ibid.*, 313); „*încrederea și nădejdea*” (*ibid.*, 418) ș.a.

Sunt exemple ce par a susține teoria coșeriană (cf. Coșeriu 1994: 36) privind suspendarea *normei congruenței* în favoarea *normei adecvării*²⁵.

Un argument și mai puternic, în acest sens, este oferit de literatura psalmică, text sacru în care *paralelismul sintactic sinonimic*²⁶ constituie o „probă” concludentă de valorificare a redundanței în spirit poetic²⁷: „Și-i voi sfărâma pe ei ca praful în fața vântului, ca tina ulițelor îi voi zdrobi pe ei” (Ps. 17:46);

același gen de texte din epoca actuală (v. Todi 2001: 116). În lumina acestor observații capătă relevanță și mai mare „detaliul” menținerii și valorificării unor astfel de structuri în literatura religioasă modernă: scrierile non-religioase au renunțat la acest tipar sintactic, ele nefiind propriu-zis tributare legii conservatorismului (lingvistic și ideologic) și... „neregăsindu-se” stilistic în astfel de structuri. Scrierile religioase, majoritare în prima etapă literară de dezvoltare a limbii române, au putut oferi un model (sintactic) altor tipuri de texte, așa cum atestă, de pildă, scrierile istorice din perioada românei vechi, structuri „pierdute” ulterior.

²² În literatura de specialitate (cf., de pildă, Borțun-Săvulescu (2005: 72)), *reformularea* este definită ca un *reglator fatig*, mai exact ea reprezintă o modalitate de menținere a contactului între doi interlocutori, prin *controlul* exercitat de către un emițător asupra propriului discurs. Acest control poate fi exercitat inclusiv prin procedeul *repetării sinonimice* (cf. și *infra*, nota 24).

²³ Discursul didactic este considerat, în studiile de semiotică, ca discurs prin excelență al reformulărilor.

²⁴ Fenomenul *repetiției printr-un sinonim* (sec. al XVIII-lea) se justifică, în opinia lui Brâncuș 1973: 86, prin „nevoia unei clarificări maxime a semnificării enunțului”, formulare care implică atenția acordată receptorului (un *efect perlocuționar* maxim, superior) în contextul performării unui enunț, în ultimă instanță fiind vizată o *funcție retorică-didactică* a limbajului.

²⁵ *Congruența* reprezintă unul dintre cele trei tipuri de norme identificate de Coșeriu (1994: 36), corespunzând regulilor *generale* ale gândirii, precum și celor legate de vorbirea în general și cunoașterea lumii. În sistem coșerian, *norma adecvării* – anume „a vorbi în situații determinate (s.n., D.-L.T.) și cu privire la anumite (s.n., D.-L.T.) lucruri, cu anumiți (s.n., D.-L.T.) interlocutori” – o poate suspenda pe cea a congruenței, așa cum demonstrează și textul bisericesc, „posesorul” unui *arsenal lingvistic propriu, particularizat și adecvat*, în ultimă instanță, al unui *stil propriu*.

²⁶ Considerat de noi (cf. Teleoacă, *Fig. sintact.*) o modalitate aparte (poetică și retorică, în același timp) de *reformulare discursivă*.

²⁷ Măiestria artei poetice specifice psalmilor ar rezida, în opinia unor exegeți ai *Bibliei* (v., de exemplu, Anania 2001: 615), în primul rând, în ceea ce a fost denumit drept *paralelism sintactic*.

„Dumnezeu va zdrobi dinții lor în gura lor; măselele leilor le-a sfărâmat Domnul” (Ps. 57:6); „Lăudați pe Domnul, că este bun Domnul; cântați numele Lui, că este bun” (Ps. 134:3); „Cu glasul meu către Domnul *am strigat*, cu glasul meu către Domnul *m-am rugat*” (Ps. 141:1)²⁸.

Cuvintele/structurile echivalente sub raport semantic se repetă și în rugăciunea creștină, la fel ca și în textul psalmic, „pentru a realiza o *gradație* (s.n., D.-L.T.) care devine sursa conotației²⁹”, și pentru acest tip de discurs putându-se, deci, admite o *valorificare la nivel poetic a tautologiei*: „cel *păcătos și întinat*” (Rug. 2007:193); „*întinata și necurata ei gură*” (*ibid.*, 202); „*buzele mele cele necurate și pângărite*” (*ibid.*) ș.a.

Textul catihetic oferă și exemple de alte tipuri de redundanță... Astfel, rămâne de verificat în ce măsură formulări tautologice de genul celor generate de utilizarea la comparativul de superioritate sau la superlativ (absolut, relativ) a unor adjective/ adverbe care includ în semantica lor una sau alta dintre valorile menționate, reflectă situația din original sau sunt fapte stilistice (emfatice) dezvoltate în mod independent, în versiunea catihetică modernă, în contextul articulării unui discurs didactic(-hegemonic): „o *cât mai deplină* curățire de păcate” (ÎCO 1992:158); „o *viață mai desăvârșită*” (*ibid.*); „și *mai deplin*” (*ibid.*) ș.a. În aceeași ordine de idei, evidențiem și enunțurile „redundante” constituite pe baza repetării anumitor secvențe verbale, de pildă, a verbului copulativ *a fi* (cf. „... Dumnezeu *este* nețărmurit de credincios, *este* puternic, *este* bun”, ÎCO 1992:185) sau a adjectivului nehotărât *tot/toată*, ocurent în fața fiecărui substantiv din enumerarea respectivă (cf. „... și vestim sărbătorește că Li se cuvine *toată* mărirea, *toată* cinstirea și *toată* puterea...”, ÎCO 1992:226) ș.a.), structuri de asemenea relevante, cel puțin la o primă analiză, pentru acea „insistență prin repetare”, caracteristică discursivă fundamentală a textului (didactic) religios.

2.2. Structurile intensive (acuzativul intern și parigmenonul³⁰), tipare sintactice culte, au fost consemnate în Biblia ebraică, unde specialiștii (cf., de exemplu, Eugen Munteanu 2008: 73 ș.u.) au identificat, de pildă, ca frecvent procedeul de exprimare a superlativului unei calități prin structura ‘nume + același nume în genitiv’, în ultimă instanță, o structură constituită pe baza *reduplicării expresive*³¹; cf., de pildă, ebr. *šîyr hašîriym*, literal „cântarea cântărilor”, în sens larg, „cântarea supremă, cea mai înaltă cântare”. Procedeul apare (printr-un calc frazeologic) și în textul religios grecesc și în cel slavon, respectiv în versiunea

²⁸ Pentru mai multe exemple și prezentarea critică a acestora, a se vedea Teleoacă, *Fig. sintact.*

²⁹ Cf. Teleoacă, *Dramatizarea în Psalmi.*

³⁰ Procedeul retoric constând în reluarea, într-o unitate sintactică, a unor părți de vorbire cu aceeași rădăcină.

³¹ De remarcat conservarea acestui tipar (de superlativ) în textele folclorice românești (cf. *Zâna Zânelor, Zmeul zmeilor*), respectiv în registrul familiar al vorbirii (cf. *deșteptul deșteptilor*). Ocurențele în folclor pot fi văzute ca reminiscențe ale unor structuri morfosintactice *arhetipale* și, implicit, ca argumente ale unui stadiu *primar* de dezvoltare a structurilor lingvistice gramaticale.

latină a *Bibliei* (v. și Morcov 2003: 65). De pildă, un tipar similar celui prezentat *supra* se actualizează în textul sacru pentru desemnarea noțiunii de „parte preasfântă (dintr-o jertfă sau din alcătuirea templului)”, cf. gr. ἅγιον τῶν ἁγίων, lat. *sanctum sanctorum*, slavon. свѣтаѣ свѣтъхъ, rom. *sfântu a sfinților* [den jârtvele Domnului] (Ms. 45, ap. Eugen Munteanu, *loc. cit.*).

În alte situații, structurile genitive (cu valoare superlativă) din textele grecești (slavone, românești) au drept corespondente în Biblia ebraică construcții juxtapuse³², mai exact structuri rezultate din juxtapunerea a două cuvinte cu același radical³³; cf., de pildă, ebr. *šabāth šabāthôn* „cea mai mare zi de odihnă” (în Lev. 16:31) ↔ gr. σάββατα σαββάτων (Sept.), slavon. сѣбота сѣботъ (Ostrog), rom. *sâmbăta sâmbetilor* (Ms. 4389, Filotei, Micu, Șaguna, ap. Eugen Munteanu 2008: 77).

Bine reprezentate sunt în textul sacru și construcțiile cu obiect intern. Cum se știe, ziua de sabbat avea pentru israeliți o semnificație complexă, nu doar ritualică, ci și socială, aspect în conformitate cu care în Lev. 23:32 se dă indicația clară ca în ziua de sabbat lucrul să înceteze total. Pentru a exprima această idee, în Ms. 45 și în *Biblia de la București* se creează verbul *a sâmbăta*, cf. *veți sâmbăta sâmbetele* voastre, structură ce corespunde gr. σαββατιεῖτε τὰ σάββατα ὑμῶν (Sept.), respectiv ebr. *šabāth šabāth* (ap. Eugen Munteanu 2008: 76–77). În alte versiuni românești, apare o altă structură, și aceasta însă tot intensivă (realizată, de asemenea, pe baza reduplicării expresive), anume *să prăznuiți preznicul*, raportabilă la structura din textul slavon (Ostrog), mai exact, *празниште праздниѣкъ вашъ* (ap. id., *ibid.*). În aceeași ordine de idei, este relevantă și structura cu „acuzativ intern” *veți păzi pazele* (în Ms. 45, *Biblia de la București*, ap. Eugen Munteanu 2008: 78), o reconstituire după Sept., cf. gr. φυλάξετε τὰ φυλάγματα, la rândul ei, imitație a unei construcții ebraice tipice.

Eugen Munteanu 2008: 78 semnalază și discută și un alt tip de structură intensivă, calificată, pe bună dreptate, ca fiind *tipică stilului biblic: cercând l-au cercat* (Lev. 10:16, în *Biblia de la București*, Filotei, Micu, Șaguna) sau *cercând... cercă* (Ms. 45)³⁴, structuri care sunt transpuneri literale ale construcției cu valoare

³² Dubla valoare, *stilistică* și *gramaticală*, a unor astfel de construcții, în textul ebraic, este recunoscută în studiile de specialitate. A se vedea, de exemplu, Gesenius, s.v. *šabāthôn* (ap. Eugen Munteanu 2008), care vorbește despre funcția stilistico-gramaticală a acestor frazeo-logisme de a exprima superlativul sau intensificarea unei acțiuni. În alte contexte, reduplicarea are valoare distributivă (cf. *infra*, nota 35).

³³ Situația semnalată se explică prin *neconcordanța structurală* dintre ebraică și limbile indo-europene; astfel, în lipsa unei structuri gramaticale de genul celei existente în ebraică (realizată prin juxtapunere), limbile indo-europene au optat pentru o construcție determinativă genitivală, și aceasta însă expresie a unei transcripții, de asemenea, literale.

³⁴ Structuri similare s-au conservat și în versiunile biblice contemporane, în textul psalmic de pildă: „*Înconjurând m-au înconjurat* și în numele Domnului i-am înfrânt pe ei” (BO, Ps. 117:11). În versiuni apărute în alt mediu confesional decât cel ortodox (de pildă, în textul protestant), deși acest tipar arhaic nu mai este menținut, se recurge de asemenea la o construcție redundantă-intensificatoare (rezultată din asocierea a două cuvinte sinonime): „*M-au înconjurat, m-au impresurat* (neamurile, n.n., D.-L.T.);/ dar în Numele Domnului le-am distrus” (BP, Ps. 118:11) (v. Teleoacă 2012b).

intensificatoare ‘participiu + indicativ al aceleiași rădăcini’ din Biblia ebraică, preluate prin intermediul gr. ζῆτῶν ἐξεζήτησε și slavon. вѣзыскаѡ вѣзыска³⁵.

Cum observam și mai sus, tiparul, preluat din textul sacru (biblic), unde astfel de formulări sunt considerate tipice, a proliferat și în alte categorii de texte religioase. Îl regăsim, de exemplu, și în manualul de învățătură creștină (ortodoxă), unde am consemnat îndeosebi construcția cu „acuzativul intern” (în care complementul are adesea funcție „instrumentală”): „Cine capătă deprinderea *să se însemneze* în toate împrejurările *cu semnul* sfintei cruci...” (ÎCO 1992:196); „... erau *pedepsiți* în vechime *cu cea mai mare pedeapsă*: afurisanția sau excomunicarea...” (*ibid.*, 264); „... *ungerea cu care erau unși* în Legea Veche arhieriei...” (*ibid.*, 276) ș.a. Astfel de structuri au fost semnalate și pentru perioada (mai) veche a limbii române, într-o serie de contexte pentru care s-a vorbit în primul rând despre *formulări pleonastice* (care au însă, în ultimă instanță, funcție intensificatoare): *se va vărsa cu vărsare* (Ms. 45, Ms. 4389, *Biblia de la București*), *se va lăți cu lățime* (Filotei, Micu, Șaguna) ș.a., traduceri literale după *Septuaginta* care, la rândul ei, reflectă „o turnură ebraică tipică în BIBL. HEBR.” (Eugen Munteanu 2008: 78).

În alte texte religioase contemporane am consemnat și numeroase structuri cu parigmenon: „... *nebiruită biruință*” (Rug. 2007:249); „Pentru *milostivirea milei* și pentru *multa mulțime* a iubirii de oameni...” (*ibid.*, 180)³⁶; „... și dreapta lor e *dreapta nedreptății*” (Ps. 143:8); „... și m-a uns cu *untdelemnul ungerii Lui*” (Ps. 151:4)³⁷ ș.a.

2.3. Chiasmul, procedeu *stilistic* curent (pentru realizarea simetriei³⁸) în textele biblice grecești, trecut și-n cele slavone și, apoi, în cele românești (ILRLV 1997: 172), apare, așa cum am remarcat deja, cu o frecvență remarcabilă în

³⁵ Exemplele menționate *supra apud* Eugen Munteanu 2008 sunt ilustrative pentru cazurile în care calchiera frazeologică nu are propriu-zis consecințe asupra transparenței mesajului textului respectiv. Sunt însă și situații în care această modalitate (literală) de transcripție se soldează cu opacizarea la nivel de conținut. Ne confruntăm astfel cu un paradox: pe de o parte, în actul de transpunere a textului sacru, se respectă principiul literalității, în scopul păstrării nealterate a adevărului biblic; pe de altă parte însă, excesiva literalitate se dovedește a fi periculoasă, în măsura în care ea poate obnubi semnificația enunțului sacru. Un exemplu relevant, care susține riscurile unei excesive literalități, este și formularea *de dimineață den dimineață* (Ms. 45) sau *de dimineață dimineață* (*Biblia de la București*), reproduceri literale ale gr. τὸ πρωὶ πρωὶ (Sept.), care, la rândul ei, redă întocmai reduplicarea distributivă din ebraică, cf. *babōqer babōqer* a ebr. *bōqer* „dimineață”, într-o sintagmă cu sensul generic „în fiecare dimineață”. Când sensul distributiv al sintagmei ebraice va fi descifrat, textele ulterioare vor opta pentru o altă formulare. Astfel, la Micu (dar și la Filotei și la Șaguna) apare *în toată dimineață* (v. Eugen Munteanu 2008: 74).

³⁶ Ap. Teleoacă 2011a: 214–215.

³⁷ Ap. Teleoacă, *Aspecte morfosintactice în literatura veterotestamentară psalmică* (sub tipar).

³⁸ În literatura de specialitate se vorbește despre rolul unor structuri de acest gen la realizarea cadenței, dar mai ales a echilibrului (cf., de exemplu, Chivu 2000: 91). Nu este, prin urmare, surprinzătoare, valorificarea remarcabilă a acestei figuri sintactice în textul rugăciunii creștine, dar mai ales în poemul psalmic.

literatura psalmică și în textul rugăciunii creștine, mai puțin în textul evanghelic și deloc în manualul catihetic modern. Valențele stilistice ale acestui procedeu sunt susținute și de exemplele pe care le oferim în continuare și care au fost excerptate din textul (actual) psalmic și din cel al rugăciunii creștine: „*Mântuiește-mă de toți cei ce mă prigonesc și mă izbăvește*” (Ps. 7:1); „*Veseli-mă-voi și mă voi bucura de Tine*” (Ps. 9:2); „*Mânca-vor săracii și se vor sătura*” (Ps. 21:30)³⁹; „... *izbăvește-mă și mă du întru Împărăția Ta*” (Rug. 2007: 14); „*Înviat-ai din mormânt și legăturile iadului le-ai rupt*” (Rug. 2007: 64)⁴⁰ ș.a.

În lumina acestor considerente, definim astfel de construcții (tautologice⁴¹, intensive și structurile cu chiasm) ca fapte de continuitate, cu relevanță atât din perspectiva *conservatorismului lingvistic* al textului religios, cât și din perspectivă *stilistică*. Asemenea tipare sintactice, ce poartă marca ‘arhaicului’, sunt, în același timp, *particularități stilistice intrinseci ale limbii originalului*, preluate și perpetuate ca atare prin traduceri, realizate inițial în limbile sacre (greacă, latină și slavonă) și, într-o etapă ulterioară, în idiomurile moderne naționale. *Continuitatea* nu este, prin urmare, doar una... *formală* (în cazul de față, redarea unei structuri sintactice, în acord cu tiparul din textul *fondator*), ci inclusiv una *de fond*, pe care o putem caracteriza ca fidelitate față de un anumit ‘profil stilistic’, cel al textului original, răspunzând, prin urmare, exigențelor stilistice (retorice) definitorii pentru un text din aria sacrului. Se poate spune astfel că adevărata ‘dimensiune estetică (-retorică)’ a textului religios (în speță, catihetic) este reflectată atât în planul unei *expresivități semantice* (cultivarea tropilor, și aceștia originați într-o măsură semnificativă în textul *fondator*⁴²), cât și în cel al unei *poeticități sintactice*. În consecință, în contextul investigării unor scrieri religioase, ‘conservatorismul’ și ‘expresivitatea’ nu sunt întotdeauna concepte ce se exclud reciproc (cf. formulările-cliseu prin care cele două concepte sunt relaționate în mod constant într-un raport de disjuncție: ‘conservatorism sau expresivitate’), ci, dimpotrivă, ambele concură la conturarea profilului identitar al unui anume text (religios).

3. Dacă în situații de genul celor prezentate *supra* (2.) putem admite o dublă continuitate între un text (sacru) fondator și un text secundar, în alte cazuri această afirmație se situează mai degrabă sub semnul ipoteticului, cel puțin, până la o probă contrarie, care să fie furnizată de studii sistematice consacrate unui anumit aspect. Cum spuneam și mai sus, o calificare/clasare obiectivă, științifică a unui

³⁹ Pentru mai multe exemple, a se vedea Teleoacă, studiul citat *supra*, nota 37.

⁴⁰ Ap. Teleoacă 2011a: 215.

⁴¹ Cu posibilele excepții ce se pot desprinde din observațiile anterioare.

⁴² Cf. Teleoacă, *Probl. stilist.*

fapt lingvistic presupune, desigur, urmărirea „structurării” unui anumit conținut (gramatical, lexico/semantico-gramatical, stilistic) în textul original, dar și în posibilele texte intermediare (ce au putut funcționa ca model pentru un text secund), operație *sine qua non*, pusă în slujba stabilirii locului ocupat de particularitatea respectivă în economia textelor-sursă.

3.1. Pronumele semiindependent *cel* este ocurent în mod constant, cel puțin în unele texte religioase (cf., de pildă, în poemele psalmice și în rugăciunile creștine), în structura nominală ‘substantiv – pronume – adjectiv/ structură adjectivală’, la fel ca în româna arhaică, sec. al XVI-lea – al XVIII-lea (cf. Iordan 1983: 36)⁴³. Valoarea stilistică (emfatică) a acestui pronume este recunoscută în lucrările de specialitate, însă exclusiv cu limitare la epoca modernă (v. GA 2005 (I): 246), pentru etapa veche de dezvoltare a limbii române admitându-se numai valoarea gramaticală a acestei structuri.

După toate probabilitățile, în textul catihetic actual (ca de altfel și în alte tipuri de texte din aria religioasă) ocurențele acestui pronume se cuvin a fi interpretate în spiritul continuității *lingvistice*, deci al fidelității față de tiparul (gramatical) din româna veche (cf. „duhurile *cele* rele”, ÎCO 1992:159; „pâinea *cea* trupească”, *ibid.*, 220; „turmei Sale *cele* cuvântătoare”, *ibid.*, 230; „merindea vieții *cele* veșnice”, *ibid.*, 276; „toți dreptii *cei* din veac adormiți”, *ibid.*, 306 ș.a.), deși studiile noastre au evidențiat unele aspecte ce pot susține, într-o anumită măsură, inclusiv valorificarea în plan estetic a structurii în discuție în literatura religioasă (modernă)⁴⁴. Mai exact, în *Cartea Psalmilor* am constatat faptul că revizuirile succesive „au păstrat” pe *cel* mai ales în anumite situații, anume acelea în care referentul este ‘divinul’⁴⁵ (nu lipsesc însă nici cazurile în care acest tipar este actualizat și pentru un referent non-divin): „Cu glasul meu către Domnul am strigat și m-a auzit din muntele *cel sfânt al Lui*” (Ps. 3:4); „... și vă ridicați porțile *cele veșnice* și va intra împăratul slavei” (Ps. 23:7); „închinați-vă Domnului în curtea *cea sfântă* a Lui” (Ps. 28:2); „... că Tu ești ajutorul meu *cel tare*” (Ps. 70:8); „Până ce am intrat în locașul *cel sfânt* al lui Dumnezeu și am înțeles sfârșitul celor răi” (Ps. 72:17); „Tu luminezi minunant din munții *cei veșnici*” (Ps. 75:4); „Apoi ei au disprețuit pământul *cel dorit* și n-au crezut în cuvântul Lui” (Ps. 105:24); „Adusu-mi-am aminte de zilele *cele de demult*” (Ps. 142:5); „... pomii *cei* roditori și toți cedrii” (Ps. 148:9) ș.a.

⁴³ Structura menționată își va restrânge treptat uzul la jumătatea sec. al XX-lea (Vasilescu 2010: 254; cf. și Bulgăr 1963: 417). Astăzi, *cel* introduce „presupoziția pragmatică a partajării informației de către interlocutor” (cf. *dictatura cea rea* = „dictatura, acea dictatură pe care cu toții o consideră rea”), în opoziție cu „presupoziția existențială” (Vasilescu, *ibid.*, 255).

⁴⁴ Rezultă deci că expresivitatea se poate dezvolta și în mod independent de textul primar (în cazul de față, originalul ebraic), dar în granițele impuse de legile semiotice proprii câmpului religios.

⁴⁵ Concept pe care îl înțelegem într-o accepție mai largă, nu numai ca „instanță divină”, ci și ca „topos sacru” etc. (cf. *supra*, exemplele date).

3.2. Perifraza a fost inclusă în unele studii în categoria tropilor (cf., de pildă, Quintilian, ap. Du Marsais 1981: 134). Este o afirmație care poate fi admisă însă numai în ceea ce privește funcția de substituție a acesteia („ține locul”), dar nu (întotdeauna) și cât privește „mecanismul” de producere. De pildă, unele perifraze sunt metaforice (deci, pot fi echivalate cu un trop), dar sunt multe care sunt utilizate cu semnificație proprie, denotativă, situație ilustrată și de textul bisericesc (catihetic) actual, unde am consemnat un număr foarte mare, îndeosebi de perifraze verbale⁴⁶: *a-și da la moarte, a face început, a face judecată, a da mărturie, a lua chip, a da năvală, a da glas, a lua temei* ș.a.⁴⁷. Aspectul se verifică și pentru alte tipuri de texte religioase, de exemplu, pentru literatura biblică (psalmii și textul evanghelic), unde, de asemenea, am consemnat o frecvență superioară a structurilor verbale⁴⁸.

Celor patru argumente invocate de Du Marsais⁴⁹ pentru explicarea recurgerii la perifrază, le putem adăuga și altele, deduse din urmărirea modului în care este valorificată exprimarea perifrastică (verbală) în contextul literaturii religioase. Așa cum am arătat într-un studiu anterior⁵⁰, opțiunea textului religios pentru locuțiuni (verbale) s-ar putea explica și dintr-o perspectivă tipologică. Astfel, există limbi care preferă *structurarea nominală* a realității și limbi care o preferă pe cea *verbală*. Cum au subliniat specialiștii⁵¹, în primul tip s-ar încadra româna veche, ca o continuatoare a latinei populare, unde existau multe asemenea locuțiuni. Multitudinea de structuri perifrastice verbale consemnate în literatura religioasă (actuală), în componența cărora intră (și) un substantiv, reprezintă o probă elocventă a *conservatorismului* textului religios ortodox și la acest nivel (perifrastic, frazeologic): un anumit tipar sintactic dezvoltat în latina populară este atestat de scrierile vechi (româna arhaică) și, mai mult, acest tipar este perpetuat prin textul bisericesc, în virtutea tradiționalismului de principiu care guvernează alcătuirea acestui tip de literatură.

⁴⁶ Incluzându-le aici în discuție, le considerăm un tip aparte de structuri sintactice, dotate cu o anume funcție stilistico-retorică. De altfel, frazeologia este plasată, în literatura de specialitate, undeva la granița dintre lexicologie și sintaxă.

⁴⁷ Pentru mai multe exemple, a se vedea 2008: 39–42.

⁴⁸ V. Teleoacă, *Aspecte lexicale conservatoare vs inovatoare în literatura veterotestamentară a Psalmilor* (sub tipar); id., 2011e.

⁴⁹ „Perifrazele sunt folosite fie din bunăvoință, fie pentru a lămuri mai bine, fie pentru împodobirea discursului, fie de nevoie” (Du Marsais 1981: 135).

⁵⁰ V. Teleoacă 2011e.

⁵¹ V. Coșeriu (2004: 100), care atrage atenția și asupra individualizării limbii române în context romanic inclusiv prin preferința marcată a limbii noastre pentru exprimarea perifrastică (mai exact, apelul la o serie de unități frazeologice adjectivale sau/și adverbiale, acolo unde Occidentul romanic utilizează termenul simplu [adjectiv sau adverb]). Cf. și Cristinel Munteanu (2009: 185), care, în linie coșeriană, înțelege problema preferinței limbii române vechi pentru locuțiuni (în speță, este vorba despre unități frazeologice consemnate în textele cronicarilor români) și din perspectivă tipologică.

Exprimarea perifrastică nu este însă o particularitate specifică în exclusivitate scrisului bisericesc, ea fiind consemnată, pentru etapa veche a românei, și în scrierile cu conținut istoric (cf. Cristinel Munteanu 2009: 185). Mai mult, așa cum am remarcat deja, caracteristica menționată este văzută în unele studii de specialitate (cf. Coșeriu, *loc. cit.*) chiar ca o *trăsătură tipologizantă* a limbii române în context romanic, pusă în relație cu latina populară ce a stat la baza dezvoltării limbii noastre. Prin urmare, izvorul unor astfel de structuri (mai exact, opțiunea românei arhaice pentru perifrază, opțiune „adusă” în contemporaneitate prin limba textului religios) se regăsește în acea *latină dunăreană rustică*, mai exact în structurile sale semnificante și de semnificare arhaice/arhaizante, puternic impregnate de ‘popular’.

Expresivitatea frazeologismului, deci funcția stilistică (retorică) a acestuia, iese foarte bine în evidență mai ales prin punerea în balanță cu termenul simplu, corespunzător semantic celui dintâi (cf. *supra*, *a face început/a începe, a face judecată/a judeca, a da mărturie/a mărturisi* etc.). În aceeași ordine de idei, nu este lipsit de relevanță faptul că, deși, într-o serie de situații, verbele sunt anterioare formelor substantivale din locuțiuni, „opțiunea” (textului religios) a fost pentru structura perifrastică, iar nu pentru cuvântul simplu, mai vechi în limbă (v. Dimitrescu 1958: 160). Prin urmare, nu este exclusă posibilitatea ca selecția frazeologismului, în detrimentul lexemului simplu, să se fi făcut nu numai în virtutea principiului conservatorismului (fidelitatea față de o structură cu tradiție în scrisul bisericesc, originată în latina populară), ci inclusiv prin conștientizarea (în procesul de traducere/echivalare/revizie) valențelor stilistice superioare ale perifrazei, menită, cum se exprimă Du Marsais, *st. cit.*, „să împodobească”, dar și „să clarifice mai bine” un anume conținut. Sunt obiective care se susțin perfect în cazul unui text didactic cum este catehismul creștin (ortodox): prin *elocutio* se poate accede la *docere et persuadere*.

4. Sunt și situații în care, se pare, ‘expresivul’ trebuie exclus din discuție, în astfel de cazuri, ‘conservatorismul’ și ‘stilisticul’ fiind doar... soluții alternative, disjunctive, nu și „complementare”, în explicarea anumitor fenomene ale limbii. Din categoria faptelor gramaticale arhaice, „investite” (și) cu funcție expresivă, dar care, în realitate, nu îndeplinesc această funcție *decât din punctul de vedere al unui receptor modern*, am ales să prezentăm problema *construcției cu posesiv dublu exprimat*, intern (adnominal) și extern (adverbal).

Această structură sintactică redundantă este frecvent întâlnită în româna veche, ea având valoare *strict gramaticală*, nu și stilistică (emfatică)⁵². În faza arhaică de dezvoltare a limbii române, o astfel de construcție este ocurentă nu numai în literatura bisericească, ci și în alte tipuri de scrieri (laice), de pildă, în cronici, neputând deci fi considerată drept o particularitate proprie (exclusiv) scrisului religios.

⁵² Așa cum arată, de pildă, Dindelegan (2009: 181).

Structurile cu posesiv dublu exprimat sunt, de fapt, o „reminiscență” a construcției primare, moștenite din latină (și conservată în mod predilect de alte limbi romanice actuale [de exemplu, în franceză], în aspectul lor standard), anume cea cu adjectiv posesiv: cf. *luminează mintea mea, să ridic capul meu* etc. Studiile de istorie a limbii române au evidențiat pentru perioada veche a românei un proces de atenuare a funcției posesive a adjectivului pronominal posesiv (cf., de exemplu, Șovar 2009: 161–162), aspect care a permis utilizarea în același context și a cliticului (cf. *luminează-mi mintea mea, să-mi ridic capul meu* etc.). Prin urmare, avem aici un exemplu de structură arhaică, dar care, probabil, nu a fost preluată ca atare din originalul (non-latin) ce a stat la baza traducerii textului (religios) românesc, ci s-a dezvoltat în condiții specifice, în context romanic (cf. tiparul latin conservat mai bine în alte zone ale României), în faza arhaică a limbii române.

În literatura religioasă modernă (în speță, în catehism), astfel de structuri redundante reflectă, foarte probabil, un fapt de *continuitate lingvistică*, ele având statutul unor particularități gramaticale (arhaice), la fel ca în româna veche: „...Fiul lui Dumnezeu [...] S-a întrupat și Și-a dat sângele *Său*...” (ÎCO 1992:222); „Mântuitorul Și-a legat toată viața *Sa* pământească de natură” (*ibid.*, 287); „...datoria creștinului este să-și câștige și să-și apere cinstea *sa*” (*ibid.*, 383) ș.a.

Ca și în cazul altor tipare arhaice discutate de noi *supra* (mai exact, construcțiile tautologice și exprimarea perifrastică), structuri care, în etapa veche de dezvoltare a românei, erau cunoscute și altor tipuri de scrieri cu excepția celei religioase, nu este exclus însă nici ca păstrarea *structurii cu posesiv dublu exprimat* în limba textului religios modern, să fi fost posibilă nu numai în virtutea conservatorismului și dogmatismului textului religios, ci și grație susținerii (concordanței) unui astfel de tipar prin caracterul *puternic marcat retoric* al textului religios: *o particularitate arhaică a fost astfel în consonanță cu un anume „spirit stilistic”, fapt ce trebuie „să fi încurajat” perpetuarea sa la nivelul literaturii religioase.*

5. Finalul discuției noastre va fi consacrat formulării (prin prisma aspectelor abordate *supra*) unor observații sintetice cu privire la *specificul stilistic al discursului catihetic, ca discurs științific*, delimitat prin opoziție cu același tip de discurs identificat în sfera laică a limbii, urmând ca „profilul stilistic” al textului științific religios să fie aprofundat în studii ulterioare⁵³.

O primă tentativă de disociere în acest sens apare în studiul nostru din 2008 (cf. Teleoacă 2008: 56), unde, într-o perspectivă antitetice, remarcam în primul

⁵³ Mai exact în momentul în care vom fi întreprins investigații similare mai profunde și asupra limbii textelor religioase circumscrise sferei ‘estetice’ și când va fi, deci, posibilă *o definire/caracterizare stilistică comparativă a scrierilor religioase*. Studiul nostru, *Ars poetica: texte et métatexte dans la littérature vétérotestamentaire des Psaumes* (comunicare prezentată la Conferința Națională „Text și discurs religios” (ediția a IV-a), Iași, 10–12 noiembrie 2011) este un „preambul” al cercetărilor ce vor urma în direcția semnalată.

rând deosebita permisivitate a stilului religios științific (didactic) cât privește o serie de fapte de limbă arhaice sau/și popular-regionale⁵⁴ și identificăm în acest aspect nu numai un element diferențiator față de limba textului științific laic, ci inclusiv o apropiere a limbii textului didactic religios de stilul scrierilor beletristice laice. Similitudinea, observăm în același loc, vizează însă numai un nivel de suprafață, întrucât intenției stilistice, realizată în textul beletristic laic (și) prin apelul la o serie de termeni/expresii din fondul arhaic-popular al limbii române, îi corespunde în textul catihetic o expresivitate... involuntară, mărturie, în realitate, a *conservatorismului* limbajului religios.

Faptele de limbă prezentate în studiul de față ne permit o nuanțare a concluziilor formulate în 2008, în primul rând cât privește rolul (exclusiv al) conservatorismului lingvistic (și doctrinar) în justificarea faptelor arhaice de limbă⁵⁵. Observațiile noastre din 2008 vizau însă numai problema arhaismelor lexicale (și semantice) și, din această perspectivă, sunt în mare parte îndreptățite. Numai că fenomenul lingvistic se impune a fi analizat sub toate aspectele sale, nu numai cele lexicale, ci și morfologice, sintactice, morfosintactice, de preferat într-un studiu sistematic, realizat în diacronie și care nu poate face abstracție (având în vedere calitatea de literatură „de rang secund” pe care o deține textul religios modern) de originalul de la baza textului românesc. Printr-un astfel de demers (care, prin natura lucrurilor, în paginile de față a fost doar schițat), ‘arhaicul’ este susceptibil de a primi și alte justificări în textul religios (dincolo de cele care precumpănesc și care au invocat în mod constant și aproape exclusiv factorul ‘conservatorism’/‘dogmatism’), aceasta cu atât mai mult cu cât, în ansamblul bogatei literaturi religioase, se pot delimita inclusiv texte realizate sub semnul ‘esteticului’. Desigur, nu există o... schemă general valabilă: fiecare fenomen trebuie analizat separat și în strânsă relație cu propria „istorie” în versiuni românești distincte (în diacronie) și, în egală măsură, în textul original.

Definit prin excelență ca text retoric, catehismul ortodox va apela, în demersul persuasiv (*docere et persuadere*) nu numai la figuri semantice (metafore, comparații, epitete), ci „va ști” să valorifice în același sens și structuri sintactice, la o primă vedere, simple „relicve formale” ale unor construcții arhetipale (aparținând

⁵⁴ Cât privește valorificarea neologismului, deși, dintre toate tipurile de texte religioase, catehismul se remarcă prin acceptarea cea mai generoasă a termenilor/sensurilor neologice, conservatorismul marcat al textului religios ortodox iese în evidență printr-o privire comparativă cu textul științific laic. În perspectivă semiotică, putem spune că *inovația* este privită cu neîncredere în textul bisericesc (ortodox), ea putând fi responsabilă de *distorsionarea*, *răstălmăcirea* mesajului transmis și chiar de un *eșec comunicational*, în timp ce acest element apare ca un aspect absolut normal în planul științific laic al limbii. Această „desincronizare” este însă (mult) mai puțin evidentă în cazul catehismului de cult catolic (v. Teleoacă 2008: 7, 9–10).

⁵⁵ „Însă, în timp ce în textul artistic arhaismele și elementele populare/regionale au rolul de a reda o anumită culoare locală și temporală (sunt utilizate, deci, cu intenție stilistică), în textul religios, fapte de limbă de genul celor menționate sunt exclusiv expresia conservatorismului de la acest nivel” (Teleoacă 2008: 56).

unui text fondator), în realitate, cel puțin unele dintre acestea, structuri expresive reproduse și cultivate în mod conștient (în virtutea valențelor lor stilistice/retorice) în procesul de recuperare a semnificației originare (prin actul traducerii sau/și al reviziei). *Funcția cognitivă* se actualizează astfel în manualul de învățătură creștină nu numai prin apelul la raționamente logice, deductive, argumentate etc. (ca în cazul manualului didactic laic, care se adresează rațiunii), ci, într-o măsură deloc neglijabilă, prin exploatarea 'stilisticului', că este vorba de un stilistic preponderent... retoric sau despre un stilistic poetic propriu-zis (afectiv), în care figura *revelatorie* reprezintă aproape o constantă⁵⁶. Valorificarea deopotrivă a celor două tipuri de retorici (argumentativă-rațională/silogistică, respectiv stilistică-emoțională), ambele convertite în *instrumente fundamentale de abordare conceptuală*, constituie, de fapt, una dintre mărcile individualizatoare ale textului didactic religios, comparativ cu manualul didactic elaborat sub auspicii laice. Operația de *selecție*, pusă în scopul *adecvării*, intervine în procesul emiterii și în cel al receptării în ambele situații (text laic, text religios). Însă, dacă în cazul textului științific laic, *orizontul cultural* al potențialului lector și *capacitatea mentală* a acestuia reprezintă elemente de bază în înțelegerea unui anume mesaj, receptarea textului cu conținut religios implică în mod fundamental și *latura afectivă* (+ *etică*). Rezultă că în textul religios se stabilește un dialog mai intim cu cititorul, în orice caz *mai puțin impersonal*, comparativ cu textul laic, relevante fiind în acest sens nu numai structurile sintactice de genul celor prezentate în studiul nostru (cf. structurile tautologice și intensive, exprimarea perifrastică,...), ci și o serie de mărci lingvistice (în speță, gramaticale) valorificate de catehismul ortodox⁵⁷.

Din perspectiva celor afirmate, considerăm că o trăsătură admisă în studiile de specialitate drept caracteristică a stilului științific, anume *concentrarea maximă a vocabularului*, nu poate fi acceptată pentru definirea textului științific *didactic* în general (prin definiție, un subtil redundant, al reformulărilor, adaosurilor, revenirilor...) și a celui religios în special. În cazul discursului pedagogic religios, redundanța (vs concizie) este și mai marcată luând în considerare nu numai fapte

⁵⁶ V. Teleoacă, *Probl. stilist.*

⁵⁷ Putem vorbi în acest sens (și) despre un aparat tehnic specific al „predării” învățăturii creștine: 1. utilizarea pluralului inclusiv, preferat în locul unei exprimări impersonale: „Să vedem ce înseamnă ‘credință’?” (ÎCO 1997:47); „În Sfânta Scriptură găsim cuvântul dreptate în înțelesul de ‘sfîințenie’...” (*ibid.*, 348); 2. modalitatea de inserare a trimiterilor în text (se evită sistematic formularea impersonală, din textele științifice laice *a se vedea, cf. etc.*; rezultă o relație mai familiară, mai directă, în ultimă instanță, mai pregnantă cu cititorul): „... pe care uneori le citește preotul în numele credincioșilor în biserică înainte de împărtășire (*vezi-le* în Ceaslov sau în Cartea de Rugăciune)” (ÎCO 1992:277). Relaționarea unui context cu altul anterior se realizează cel mai adesea prin ‘conectorii’ *precum/după cum s-a spus* (pentru *cf. supra*): „Universală [este vorba de un atribut fundamental al dragostei, *n.n., D.-L.T.*], adică să cuprindă pe toți oamenii, fiindcă, *precum s-a spus*, toți sunt fiii lui Dumnezeu...” (ÎCO 1992:395). Pentru *cf. infra* se utilizează constant *despre care vom vorbi*: „... prin faptele milosteniei trușesti, *despre care vom vorbi* în legătură cu ‘Fericirile’...” (ÎCO 1992:399) ș.a.

de genul celor discutate în paginile de față⁵⁸, ci și multe alte aspecte, de pildă faptul că învățătura creștină încorporată în textul catihetic este una constituită esențial și la modul cel mai concret pe baza principiului „intertextualității”, care devine ea însăși sursă a unei *redundanțe... livrești* (vocale autorizate nelipsite din textul catihetic sunt reprezentate în special de literatura biblică și de cea patristică).

În concluzie, *specificitatea demersului didactic religios* este dictată de însăși *natura aparte a substanței-obiect de cunoaștere*; mai exact, inaccesibilitatea transcendentului, limitele umanului în descifrarea realităților sacre etc., toate acestea impun o modalitate gnoseologică particulară, proclamă strategii și legi proprii, definesc, prin urmare, un stil particular...

BIBLIOGRAFIE

SURSE

- BO = *Biblia sau Sfânta Scriptură* (tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul B.O.R., cu aprobarea Sf. Sinod), București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., 1988.
- ÎCO 1992 = *Învățătură de credință creștină ortodoxă*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- Rug. 2007 = *Carte de rugăciuni*, Tipărită cu binecuvântarea Î.P.S. Sale Dr. Laurențiu Streza, Mitropolitul Ardealului, Sibiu, Editura Andreiana.

LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

- Anania 2001 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ediție jubiliară a Sf. Sinod, Versiune diortosită după *Septuaginta*, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, București, Editura I.B.M.B.O.R.
- Borțun-Săvulescu 2005 = Dumitru Borțun, Silvia Săvulescu, *Analiza discursului public*, 2005, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, Facultatea de comunicare și relații publice „David Ogilvy”.
- Brâncuș 1973 = Grigore Brâncuș, *Observații asupra structurii frazei în „Istoria ieroglică”*, în AUB(LLR), XXII, nr. 2, 81–87.
- Bulgăr 1963 = Gheorghe Bulgăr, *Tendințe sintactice în limba română contemporană*, în LR, XI, nr. 4, București, Editura Academiei Române.
- Chivu 2000 = Gheorghe Chivu, *Limba română, de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice*, București, Univers Enciclopedic.
- Coșeriu 1994 = Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica din perspectivă spațială și antropologică. Trei studii* (cu o prefață de Silviu Berejan și un punct de vedere editorial de Stelian Dumitrăcel), Chișinău, Editura Știința.
- Coșeriu 2004 = *In memoriam Eugeniu Coșeriu [Extras din „Fonetică și Dialectologie”*, XX–XXI, 2001–2002, 5–192], București, Editura Academiei Române.
- Dimitrescu 1958 = Florica Dimitrescu, *Locuțiunile verbale în limba română*, București, Editura Academiei Române.

⁵⁸ Majoritatea aspectelor discutate de noi sunt relevante pentru *un stil prin excelență redundant*, că este vorba despre juxtapunerea/coordonarea a doi/trei... termeni sinonimi, de reduplicarea expresivă, de apelul la perifrază (în detrimentul cuvântului... simplu) sau de caracterul superfluu al unor tipare cu pronumele semiindependent *cel*, respectiv de tipare cu posesiv dublu exprimat...

- Dindelegan 2009 = Gabriela Pană Dindelegan, *Din nou despre dativul posesiv din grupul verbal. Observații asupra limbii române vechi*, în LR, LVIII, nr. 2, 173–182.
- Du Marsais 1981 = Cesar-Chesneau Du Marsais, *Despre tropi sau despre diferitele sensuri în care poate fi luat un același cuvânt într-o aceeași limbă* (traducere de Maria Carpov), București, Editura Univers [I ediție: 1730].
- GA 2005 (I) = *Gramatica limbii române*, I, *Cuvântul*, București, Editura Academiei Române.
- ILRLV 1997 = *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)* [coord.: Ion Gheție], București, Editura Academiei Române.
- Iordan 1983 = Iorgu Iordan, *Istoria limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Morcov 2003 = Mihaela Mariana Morcov, *Arhaisme morfosintactice în versiunile românească și spaniolă ale Bibliei*, în LR, LII, 1–3, 56–73.
- Morris 1946 [2003] = Charles Morris, *Signs, Language and Behaviour*, Prentice-Hall, New-York [cf. și versiunea în limba română: Charles Morris, *Fundamentele teoriei semnelor* [traducere Delia Marga], Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2003].
- Cristinel Munteanu 2009 = Cristinel Munteanu, *Frazeologia în primele texte literare românești*, „Limba română”, Chișinău, anul XIX, nr. 9–10, 184–192.
- Eugen Munteanu 2008 = Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, București, Editura Humanitas.
- Seche 1967 = Luiza Seche, *Juxtapunerea sinonimică în limba română*, în CL, Cluj, nr. 1, 103–113.
- Șovar 2009 = Georgiana-Andreea Șovar, *Observații pe marginea flexiunii cazuale a numelor de rudenie în limba română veche*, în *Lucrările celui de al treilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, (București, 20–21 noiembrie, 2009), Editura Universității din București, 161–170.
- Teleoacă 2008 = Dana-Luminița Teleoacă, *Limba bisericesc actual între tradiție și inovație*, București, Editura Academiei Române.
- Teleoacă 2009 = Dana-Luminița Teleoacă, *Aspecte morfosintactice în textul catihetic actual*, în *Lucrările celui de al doilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, București, Editura Universității din București, 489–501.
- Teleoacă 2011a = Dana-Luminița Teleoacă, *Arhaic și popular în textul actual al rugăciunii*, în „Limba română – ipostaze ale variației lingvistice”, II. Pragmatică și stilistică, București, Editura Universității din București, 209–217.
- Teleoacă 2011b = Dana-Luminița Teleoacă, *Aspecte lexicale conservatoare în literatura veterotestamentară a Psalmilor*, în vol. „Grigore Bostan – 70. Probleme actuale de filologie română”, Cernăuți-Herța, Zelena Bucovina – Grupul editorial „Cuvântul” (Simpozionul Internațional „Grigore Bostan – 70. Probleme actuale de filologie română”, Cernăuți, 10–12 octombrie 2011), 374–382.
- Teleoacă 2011c = Dana-Luminița Teleoacă, *Particularități morfosintactice ale textului contemporan de rugăciune (II)*, în LR, Chișinău, nr. 11–12, anul XXI.
- Teleoacă 2011d = Dana-Luminița Teleoacă, *Strategii discursive în rugăciunea creștină* (conferință Academia Română, 22 martie 2012).
- Teleoacă 2011e = Dana-Luminița Teleoacă, *Aspecte lexicale conservatoare în textul biblic actual (Evanghelia după Matei)*, comunicare la cel de al 11-lea Colocviu Internațional al Departamentului de Limba română (Limba română: direcții actuale în cercetarea lingvistică), (București, 9–10 decembrie 2011).
- Teleoacă 2012a = Dana-Luminița Teleoacă, *Morfosintaxa textului biblic actual: Evanghelia după Matei*, în LR LXI, nr. 1, 91–108.
- Teleoacă 2012b = Dana-Luminița Teleoacă, *Construcție vs deconstrucție în textul biblic modern*, comunicare la Simpozionul internațional „Tradiție/inovație – identitate/alteritate: paradigme în evoluția limbii și culturii române”, Iași, 18–19 septembrie 2012.

- Teleoacă, *Dramatizarea în Psalmi* = Dana-Luminița Teleoacă, *Literatura veterotestamentară a Psalmilor – niveluri de analiză semiotico-pragmatică [Dramatizarea în textul biblic al Psalmilor]* (sub tipar, în SCL 2013).
- Teleoacă, *Stratégies* = Dana-Luminița Teleoacă, *Stratégies discursives dans le texte des Psaumes* (în curs de apariție în „Revue roumaine de linguistique”, 2/2013).
- Teleoacă, *Probl. stilist.* = Dana-Luminița Teleoacă, *Probleme de stilistică oratorică în literatura didactică ortodoxă* (sub tipar).
- Teleoacă, *Fig. sintact.* = Dana-Luminița Teleoacă, *Figuri sintactice cu funcție stilistică în literatura psalmică* (sub tipar).
- Todi 2001 = Aida Todi, *Elemente de sintaxă românească veche*, Pitești, Editura Paralela 45.
- Vasilescu 2010 = Andra Vasilescu, *Tendințe în sintaxa secolului al XX-lea*, în „Studii de limba română” (Omagiu profesorului Grigore Brâncuș), București, Editura Universității din București, 251–275.
- Zafiu 2010 = Rodica Zafiu, *Ethos, pathos și logos în textul prediciei*, în Al. Gafton, Sorin Guia și Ioan Milică (ed.), „Text și discurs religios”, II, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 27–38.

CONSERVATISME ET EXPRESSIVITÉ DANS LA LITTÉRATURE RELIGIEUSE.
QUELQUES REPÈRES DANS LA DÉFINITION D’UN STYLE SCIENTIFIQUE
(DIDACTIQUE) AU NIVEAU RELIGIEUX

(Résumé)

La présente étude, consacrée à la littérature chrétienne en général et, particulièrement, aux textes didactiques, représente une tentative de démontrer que certains *faits linguistiques archaïques*, identifiés dans les écrits ecclésiastiques modernes, s’imposent d’être interprétés pas seulement comme une expression du *conservatisme linguistique* (et, implicitement, *doctrinaire*) de ce type de texte (à savoir, le texte chrétien paru dans le milieu confessionnel orthodoxe), mais aussi en tant que faits *stylistiques* ou *d’expressivité*. En d’autres mots, il deviendrait possible une définition de la « poéticité » du texte (didactique) chrétien au-delà de l’emploi des *figures stylistiques sémantiques* (les soi disant tropes) identifiables à ce niveau. Une pareille démarche est susceptible de fournir un point de repère pour la détermination de *l’identité du texte didactique religieux* dans la qualité que celui-ci possède d’être un texte scientifique, opération réalisée, d’une part, par comparaison à la variante scientifique laïque, d’autre part, par la délimitation vis-à-vis des écritures, également religieuses, mais circonscrites différemment du point de vue stylistique (nous mentionnons, à titre d’exemple, les textes de belles lettres).

Cuvinte-cheie: religios, didactic, continuitate lingvistică, continuitate stilistică, stil științific.

Mots-clé: religieux, didactique, continuité linguistique, continuité stylistique, style scientifique.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13
danielateleoaca@gmail.com.

Alexandru Mareș

CINE A TRADUS ISTORIA LUI SCHINDER?

1. Cu puțin timp în urmă, ocupându-ne de *Istoria lui Schinder*, povestire de proveniență orientală care a circulat în mediile culturale românești la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, ne-am pronunțat pentru traducerea ei din limba turcă. Încheierea noastră, întemeiată pe numeroasele turcisme existente în text, venea să confirme mențiunea din titlul unora dintre versiuni referitoare la sursa turcească a transpunerii românești, mențiune a cărei valoare probatorie nu fusese acceptată de unii autori. Anunțăm tot atunci că vom încerca într-o contribuție ulterioară să soluționăm problemele datării și localizării acestei traduceri¹. Vechii promisiuni îi vom da curs în paginile de față.

2. Traducerea românească a povestirii s-a păstrat în zece copii manuscrise, provenind în exclusivitate din Moldova (cea mai veche din 1791, cea mai recentă din 1837)². Examinarea raporturilor dintre aceste versiuni indică existența a două redacții: A (ante 1794; BAR, ms. rom. 1344) și B (ante 1791; restul versiunilor). Redacția B cuprinde două ramuri: B' (numele *Schinder* nealterat)³ și B'' (variantea *Stinder*, cu palatalizarea lui *k'* în stadiul *t'*⁴, particularitate proprie și unor graiuri moldovenești)⁵. În lipsa cunoașterii sursei turcești sau a arhetipului traducerii românești, este dificil să stabilim prefacerile suferite de traducere pe parcursul difuzării ei. În linii mari, diferențele dintre cele două redacții pot fi sistematizate astfel: redacția A nu cunoaște unele detalii narative prezente în redacția B, pe altele le relatează diferit, în general mai succint, și prezintă, totodată, urmele unei ușoare „creștinări” a textului; redacția B suprimă, iar alteori înlocuiește unele cuvinte de origine turcească și cuprinde pe alocuri câteva inovații⁶.

¹ Alexandru Mareș, *Din ce limbă s-a tradus Istoria lui Schinder?* în „Apulum”, XLVIII, series HISTORIA & PATRIMONIUM, MMXI, p. 17–24.

² Mihai Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia analitică a cărților populare*, partea a II-a sub îngrijirea științifică a lui I. C. Chițimia, București, 1978, p. 368–372.

³ BAR, ms. rom. 154, ms. rom. 1055, ms. rom. 1210, ms. rom. 1262, ms. rom. 2079.

⁴ BAR, ms. rom. 1601, ms. rom. 1784, ms. rom. 2623, Biblioteca Națională II 24 (fost 4249).

⁵ Vezi Ion Pătruț, *Velarele, labialele și dentalele palatalizate*, în „Dacoromania”, X, partea a II-a, 1943, p. 298–299 și 302; *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză* (ALRR. Sinteză), Volumul I, coordonator Nicolae Saramandu, București 2005, h. 36.

⁶ Vezi articolul nostru, p. 19–21 și 23.

3. În versiunea din ms. rom. 1344 (redacția A), care păstrează un mare număr de turcisme, ne-a reținut atenția o particularitate lingvistică nemaiîntâlnită până acum: locuțiunea adverbială de timp *într-aciună vreme* „în vremea aceea”, atestată în cuprinsul provestirii de trei ori: „Iar într-aciună vreme au vinit la vamă una sută corăbii cu marfă” (p. 330)⁷, „Dar într-aciună vreme era un împărat arăpăsc la apus” (p. 338) și „Iată că într-aciună vreme trecē un cărăvan di cili cazacliești” (p. 342). Această locuțiune adverbială, neînregistrată de istoriile și dicționarele limbii române, am mai întâlnit-o într-un text literar din secolul al XVIII-lea. Este vorba de *Cronica anonimă a Moldovei* (1661–1729), atribuită lui Alexandru Amiras⁸, în cuprinsul căreia locuțiunea amintită apare de mai multe ori⁹: „și într-aciaună vriame eșit-au ficiorul Radului vodă la divan” (p. 51), „s-au tâmplat într-aciaună vrēme și zorbale care au scos pe sultan Mustafa den scaunul împărăției<i>” (p. 63), „într-aciaună vrēme într-un cuvânt cu moscalii s-au potrivit amândoi domnii la un gând” (p. 67), „era să între în Țara Ungurească într-aceaună vreme, pe la Horsova” (p. 87); cf. în același text și locuțiunile adverbiale *într-aceastăună vreme* („și într-aceastăună vrēme, au luat liașii și cetatea Soroca”, p. 57; „Într-aceastăună vrēme, au sosit și Stanislav Leșcenschii, craiul leșăscu”, p. 72; „Iară împărăția într-aceastaună vrēme au mai dat și altu ferman lui Mihai vodă”, p. 86; „Într-aceastăună vrēme ungurii de pen pregiur... șădia pe la drumuri strănte”, p. 90) și *pre aceaună vreme*, singura înregistrată în DLR, s.v. *unu, una*, pe baza unicului exemplu din această scriere („pre aciaună vrēme rămâind turcii bătuți, eșit-au oastea nemțască și unguriască și l-au lovit împreună, p. 91)¹⁰.

În același text al *Cronicii anonime a Moldovei* se regăsesc o serie de cuvinte, în special turcisme, precum și unele locuțiuni adverbiale și conjuncționale, întâlnite în cuprinsul *Istoriei lui Schinder*¹¹:

⁷ Trimiterile se fac la paginile textului publicat de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu în *Cărțile populare în literatura românească*, vol. I, [București], 1963, p. 327–346.

⁸ I.G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la românii din stânga Dunării în răstimpul de la 1504–1714*, Cernăuți, 1897, p. 182–185; pentru alte argumente în sprijinul acestei atribuiți, vezi N. A. Ursu, *Paternitatea lui Alexandru Amiras asupra „cronicii anonime” a Moldovei de la 1661 până la 1729*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, XXXIII, 1996, p. 159–174 (republicat în volumul autorului *Contribuții la istoria literaturii române*, Iași, 1997, p. 160–182; trimiterile în continuare pentru acest studiu se vor face la paginile volumului) și Alexandru Mareș, *Despre paternitatea Cronicii anonime a Moldovei (1661–1729)* în LR, LX, 2011, nr. 2, p. 231–243.

⁹ Trimiterile se fac la paginile ediției publicate de Dan Simonescu în 1975: *Cronica anonimă a Moldovei 1661–1729 (Pseudo-Amiras)*.

¹⁰ Cf. în *tăta una vreme* „întotdeauna”, înregistrată în secolul trecut într-un punct din nord-vestul județului Neamț (V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar dialectal*, [București 1961], p. 81).

¹¹ În exemplele care urmează, I reprezintă sigla pentru *Istoria lui Schinder*, trimiterile indicând paginile ediției îngrijite de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu, iar C este sigla pentru *Cronica anonimă a Moldovei*, ediție Dan Simonescu.

alai s.n. „cortegiu plin de fast”: „au triimăs alaiu mari di au luat pi Skinder” (I, p. 331; cf. și 342) – „și l-au cinstit Mihai vodă trimițând înaintea lui... boiari mari și cu alaiu petrecându-l” (C. p. 88; cf. și p. 122);

a se apuca vb. I „a se angaja”: „Și iar l-au mai întrebat: nu s-a apuca să slujască la dâșii” (I, p. 329), „Și s-au apucat slugă gramaticului cilui mari a vamișului” (I, p. 330) – „Apucându-să ei să facă un ardz precum au priimit 4000 de oameni den raioa Moldovii...” (C. p. 93), „apucându-ne noi să dăm mării<i> sale... alâm îndoit pe bucatele noastre” (C. p. 153), „și noi ne-am apucat că de om păși cât de puțin afar den hotarul acestui zapis, măria sa ... să aibă a ne goni dobitoacele” (C. p. 155)¹²;

bișug s.n. „belșug”: „s-au dus în Țara Leșască, auzind că esti bișug di pâini” (I, p. 332) – „Fost-au și peste vară... ploi foarte multe și bișug în toate” (C. p. 142; cf. și p. 106);

chirie s.f. „sumă plătită pentru transport”: „Mă rog luoăți-mă și pre mini că voi plăti chirie” (I, p. 342) – „Și nice lăcuiitorilor țărâi cu pagubă nu li-au fostu de trecirea acestor pași, că și chiriiile lor și conacele lor tot cu bani au plătit Grigorie vodă” (C, p. 148);

ciohodar s.m. „cămăraș”: „Și au găsit pi un ciohodar și i-au dat o mii de galbini” (I, p. 339) – „Și nice pe Enache aga nime nu l-au cunoscut, ... învălit turcește, ca ciohodarii” (C, p. 122);

de iznoavă loc. adv. „din nou, iarăși”: „au venit tatăl său de iznoavă înaintea lui” (I, p. 345) – „Iară a doa dzi diminița, de iznoavă viind altă scrisoare de la acel mai sus pomenit boiariu” (C, p. 78);

divan s.n. „consiliu cu atribuții politice, administrative și juridice prezidat de șeful statului”: „Atunce au făcut împăratu divan mari” (I, p. 331) – „agiuns-am cu rugămintea la divanul mării<i> sale hanului” (C, p. 152);

hac s.n. „plată, impozit”: „nu s-a apuca să slujască la dâșii, să-i dè hac” (I, p. 329; cf. și p. 330) – „Și ei să plătiască hacul pământului, cât li s-a orânduit” (C, p. 149);

harem s.n. „parte a casei unui musulman, mai ales a seraiului unui demnitar otoman, rezervată cadânelor; totalitatea cadânelor unui musulman poligam”: „Omule, disară să vii la mini să mergim la harim” (I, p. 334; cf. și p. 337) – „iară agârlicul lui cu fiiu-său și haremul i-au vinit pe de ceasta parte de Prut” (C, p. 148);

într-acest(a) chip loc. adv. „astfel”: „și s-au făcut judecata acilor pasiri într-acesta chip” (I, p. 332; cf. și p. 331, 335) – „Într-acesta chip ni-am legat toți cu toții” (C, p. 155; cf. și p. 146, 151)¹³;

legătură s.f. „înțelegere, învoială”: „Și făcând aciașă legătură, au ieșit la bătaie” (I, p. 340; cf. și p. 339) – „Însă legătura au fost ca să vie toți boiarii moldoveni încoace, în țară” (C, p. 62);

¹² Pentru alte exemple, vezi N. A. Ursu, *op. cit.*, p. 171–172.

¹³ *Ibidem*, p. 172.

nagara s.f. „un fel de tobă”: „Și așa au început a bate meterhaneoa și nagaralili” (I, p. 340) – „ades eșiiia cu boiarii săi, zăbăvindu-să cu naiuri și cu nagarale” (C, p. 125);

supărare s.f. folosit la plural în legătură cu verbul *a avea*: „Și avem supărări di doaa-trii zili” (I, p. 330) – „Boiarii încă lipsindu-să de grijea datoriilor ... și nice alte supărări având, să afla toți în liniște” (C, p. 124);

teptil adj. „deghizat, travestit”: „Melixima îndată s-au făcut teptil și s-au dusu și è la odaie” (I, p. 343) – „Și nice pe Enache aga nime nu l-au cunoscut, viind teptil, învălit turcește, ca ciohodarii” (C, p. 122);

tovarăș s.m. „partener”: „Nu te duce, că eu t[e]-oi lua tovarăș la marfă” (I, p. 330) – „Iară beiu Mărzia să fie tovarăș, iară la poronci să nu să amiastice” (C, p. 85);

vechil s.m. „locuitor, reprezentant, purtător de cuvânt al unui suveran”: „Bărbat să-ț iei vechil împărățiaiei” (I, p. 345) – „numai unde le vor arăta vechilii domnului” (C, p. 149; cf. și p. 155);

zăiefet s.n. „petrecere”: „au poroncit împăratul ca să facă zăefit mari, pentru naștiri cuconului său” (I, p. 343; cf. și p. 344) – „strângând Grigore vodă la Fumoasa pe toți boiarii... li-au făcut domnul un zăefet prea frumos” (C, p. 147).

4. Apropierea pe care o stabilesc particularitățile lingvistice semnalate între cele două scrieri nu poate fi întâmplătoare. Alexandru Amiras știa turcește, prin urmare, ar fi putut asigura, fără nici o dificultate traducerea în română a acestei povestiri orientale. Prin legăturile pe care și le crease în mediile turcești și tătarăști din Bugeac, el avea, totodată, posibilitatea să procure versiunea turcească a scrierii respective. În plus, pe lângă elementele lexicale și gramaticale semnalate, în traducerea românească găsim încă un indiciu care îi susține paternitatea. În titlul *Istoriei lui Schinder* din ms. rom. 1210 se specifică că „scrierea s-au tălmăcit de pe limba turcească pe limbă rumânească <spre> înțelegire a tuturor” (f. 2^r). Or, aceeași finalitate este atribuită în textul cronici traducerii pe care Amiras o face firmanului împărațesc primit de Grigore Ghica în 1729: „scos pe moldovenie... întru înțălégere a tuturor” (C, p. 144).

În lumina acestor constatări considerăm că traducerea *Istoriei lui Schinder* poate fi atribuită lui Alexandru Amiras. Ea s-a efectuat foarte probabil în prima jumătate a secolului al XVIII-lea sau curând după 1750, ținând seama că ultima atestare a autorului ar putea să dateze din 1754¹⁴. Faptul că versiunile manuscrise cunoscute nu urcă în timp mai sus de 1791 nu poate constitui un obstacol serios în calea paternității pe care o susținem. În literatura română veche sunt cunoscute destule scrieri care ne-au parvenit la distanțe apreciabile de data făuririi lor, distanțe care variază de la câteva decenii (vezi *Letopisețul Țării Moldovei* al lui Miron Costin, alcătuit în 1675, a cărui primă copie, ca vechime, datează din

¹⁴ Vezi articolul nostru *Despre paternitatea Cronicii anonime a Moldovei (1661–1729)*, p. 235–236.

1710)¹⁵ și până la aproape un secol și jumătate (cazul *Istoriilor* lui Herodot, traduse între 1668 și 1670, și păstrate într-un singur manuscris din 1816, copiat după un izvod, astăzi pierdut, din 1746)¹⁶.

QUI A TRADUIT L'HISTOIRE DE SKINDER?

(Résumé)

L'auteur estime que l'*Histoire de Skinder* a été traduite du turc en roumain par Alexandre Amiras, l'écrivain présumé d'une *Cronique de la Moldavie* pour les années 1661–1729. Les traits linguistiques communs à ces deux textes représentent le support de cette paternité.

Cuvinte-cheie: paternitate, *Istoria lui Skinder*, *Cronica anonimă a Moldovei (1661–1729)*, Alexandru Amiras.

Mots-clés: paternité, *Histoire de Skinder*, *Cronique anonyme de la Moldavie (1661–1729)*, Alexandre Amiras.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*

¹⁵ Miron Costin, *Opere*. Ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, [București], 1958, p. 337,

¹⁶ Herodot, *Istории*. Ediție îngrijită de Liviu Onu și Lucia Șapcaliu. Prefață, studiu filologic, note, glosar de Liviu Onu. Indice de Lucia Șapcaliu, București, 1984, p. XI și XIII.

Nicoleta Mihai

„LIMBAJUL GUVERNAȚILOR” ÎNAINTE ȘI DUPĂ 1989

Printre diversele tipuri de limbaje politice, un loc aparte îl ocupă „limbajul guvernaților”. În general, limbajul politic este emis de guvernanți și se adresează guvernaților. Dar comunicarea politică se realizează în ambele sensuri, inclusiv și de la guvernați către guvernanți, ceea ce presupune existența unui limbaj propriu guvernaților. Acest tip de limbaj cuprinde atât conversațiile politice curente, cât și ceea ce Henrieta Mitrea numește „folclor politic”, adică „strigături, bancuri, porecle, jocuri de cuvinte, argou, sloganuri și antisloganuri”¹. La aceste surse mai putem adăuga mitinguri, greve, diverse forme de protest, interviuri luate unor oameni obișnuiți de pe stradă, în care aceștia sunt solicitați să-și exprime părerea asupra diferitelor evenimente sau probleme politice, diversele comentarii postate pe site-urile unor ziare ori bloguri. Acest tip de limbaj se caracterizează prin oralitate, accente satirice și ironice. Într-o societate totalitară, el este un mijloc de rezistență la propagandă, în timp ce într-o societate democratică, reprezintă o modalitate de a sancționa distanța dintre promisiunile politicianilor și realizările lor. Aceeași autoare, Henrieta Mitrea, îl consideră ca fiind „rezervorul opiniei publice în societate”, toate limbajele propagandistice fiind elaborate prin raportare la el. Este un tip de limbaj ideologic în accepțiunea rebouliauiană, parte a comunicării politice și purtător al unei importante dimensiuni de coeziune socială. Autoarea îl consideră o alternativă pentru comunicarea prin mass-media, prin funcțiile sale critice și prin contribuția la socializare².

I. „LIMBAJUL GUVERNAȚILOR” ÎNAINTE DE 1989

De multe ori s-a vorbit de existența într-o societate comunistă a două tipuri de limbaje. Pe de o parte, există limbajul oficial, rigid și artificial, iar, pe de altă parte, limbajul comun, care se distanțează de primul prin fenomene precum ironie, jocuri de cuvinte, umor subtil.

1. Florin Abraham afirmă că, începând cu anii '80, în societatea comunistă românească se formează o ideologie alternativă la cea oficială, „una populară”,

¹ Henrieta Mitrea, *Tipuri de limbaj politic*, în „Societate și cultură”, nr. 4 (41), p. 39.

² *Ibidem*.

conform căreia „activiștii de partid, elita politică a clasei muncitoare, sunt cei mai puțin competenți reprezentanți ai acesteia, iar liderii acestora, departe de a fi geniali, sunt sau niște proști de-a dreptul, sau nebuni”. Această ideologie ia forma unei „literaturi” transmise oral, a cărei sursă nu poate fi identificată și care imprimă o anumită presiune asupra elementelor active ale societății³.

2. La rândul ei, Ioana Vintilă-Rădulescu arată că într-o societate totalitară, rezistența la limbajul comunist poate lua o formă pasivă, prin indiferența față de acesta, sau una activă, care poate să aibă diferite forme: parodiarea unor elemente din limbajul comunist, umorul (*ceaușei* sau *decreșei* erau numiți copiii care au venit pe lume în urma unui decret dat de N. Ceaușescu pentru interzicerea avorturilor), metafore și parafrazări (înlocuitorul de cafea era numit *nechezol*, de la verbul *a necheza*), folosirea de porecle (*nea Nicu*, *coana Leana*, *Prințisorul*), jocuri de cuvinte și rime⁴.

3. O altă modalitate de parodiare specifică regimurilor totalitare este schimbarea semnificațiilor siglelor. De exemplu, sigla P.C. de la Partidul Comunist, era decodată în limbajul guvernaților prin „Prietenii și Conexiuni”, iar inițialele P.C.R. prin „Petrescu – Ceaușescu – și rude”⁵ sau, într-o altă versiune, „Pile – Cunoștințe – Relații”.

4. În limbajul oficial era absolut obligatorie folosirea numelui întreg al lui Nicolae Ceaușescu, precedat de apelativul *tovarășul* și de toate funcțiile pe care acesta le deținea. Această modalitate era folosită, de altfel, pentru orice demnitar al statului român. În limbajul guvernaților toate aceste titluri erau omise, utilizându-se doar numele de familie, *Ceaușescu*, cu varianta la feminin, *Ceaușeasca*, specifică limbajului familiar pentru numele de familie terminate în *-escu*. Erau întâlnite uneori cu nuanțe ironice doar titlurile *tovarășul* sau *tovarășa* atunci când se vorbea despre Nicolae sau Elena Ceaușescu. De altfel, cele două apelative *tovarășul* și *tovarășa* erau folosite uneori, cu nuanțe ironice, și, în limbajul familiar, ca termeni de adresare.

5. Ironia poate să afecteze și simbolurile puterii. Portretele lui N. Ceaușescu din instituții și manualele școlare, în care acesta apărea dintr-o parte, astfel încât nu

³ Florin Abraham, *Semantica lozincilor revoluției române din decembrie 1989*, http://istorie.uab.ro/publicatii/colectia_bcsc/bcss/26_abraham.pdf

⁴ Ioana Vintilă-Rădulescu, *Die Sprache der Diktatur und der Post-Diktatur in Rumänien*, în Klaus Steinke (ed.), *Sprache der Diktaturen und der Diktatoren*, Universitätsverlag C. Winter, Heidelberg, 1995, 307-333.

⁵ Mark Almond, *The Rise and the Fall of Nicolae and Elena Ceausescu*, Chapman, London, 1992, p. 75.

i se vedea decât o ureche, au făcut să circule formula „Ceașescu într-o ureche” după expresia *a fi într-o ureche* „a fi nebun” sau au dat naștere unor scurte rime, sub forma unei ghicitori: *Cine șade pe perete/ Și e numa-ntr-o ureche*. Acest fapt a determinat conducerea instituțiilor să le înlocuiască cu alte portrete în care se vedeau ambele urechi.

6. O altă modalitate de ironizare a guvernanților foarte răspândită într-o societate totalitară sunt bancurile. Alain Brossart arată că în fosta Uniune Sovietică antidotul la cultul lui Lenin sunt glumele și anecdotele, în care imaginea lui Lenin este total schimbată față de cea prezentată de doctrina oficială. Ele ridiculizează megalomania și cultul personalității, înfățișarea și îmbrăcăminte a lui Lenin, pronunțarea graseiată, dar nu stigmatizează acțiunile sale politice. Scopul lor nu este acela de a transmite un mesaj politic, ci de a crea un spațiu în care să circule „vorbirea adevărată”, cuvântul liber de orice constrângere, și de a oferi o alternativă de comunicare la limbajul ideologic. Deși sunt antisovietice și îl înfățișează pe Lenin ca pe un „bufon”, anecdotele îl și umanizează, prezentându-l cu un fel de bunăvoință și compasiune, fiind diferite față de anecdotele despre Stalin. Acesta este prezentat ca „tiran”, „marele terorist”, în forme expresive foarte variate⁶.

Și în societatea comunistă românească circulau clandestin foarte multe bancuri despre fostul conducător al statului, Nicolae Ceașescu și despre soția lui. Prin aceste bancuri se ironizau, în special, incultura celor doi, cultul personalității, nepotismul.

7. Trebuie precizat că într-un sistem totalitar, toate aceste modalități de manifestare a limbajului guvernanților circulă doar clandestin, în limbajul oral, tipărirea lor fiind interzisă.

II. „LIMBAJUL GUVERNAȚILOR” DUPĂ 1989

După 1989 limbajul guvernanților apare, în general, din cauza nemulțumirilor cetățenilor față de deciziile politice sau față de un anumit om politic. Spre deosebire de o societate totalitară, unde acest tip de limbaj este interzis de putere, fiind unul clandestin și oral, în țările cu o societate democratică el circulă liber, fiind de multe ori o creație a presei, în special a celei scrise, de unde se poate răspândi și în limbajul vorbit. În multe din aceste țări există publicații care în paginile lor nu fac altceva decât să ironizeze vorbele politicienilor, diverse evenimente politice,

⁶ Alain Brossart, «*Pauvre Lénine*» ou *l'humour populaire soviétique*, în „Mots. Les langages du politique”, nr. 40, *Échos du politique*, 1994, p. 113–122.

diferite personalități etc. În presa românească o astfel de publicație este săptămânalul „Academia Cațavencu”. La aceasta se adaugă „Cațavencii” și „Kamikaze”.

Însă limbajul guvernaților nu se întâlnește doar în acest tip de periodice. El poate fi întâlnit și în ziare extremiste, cum este „România Mare” (în ciuda faptului că este chiar organul de presă al unui partid politic, deci al guvernanților), dar și în presa cotidiană. Există, de asemenea, diverse emisiuni de divertisment la posturile de televiziune particulare, care ironizează sau satirizează faptele și declarațiile politicianilor și în care modalitățile de manifestare ale limbajului guvernaților (ironia, poreclele, jocurile de cuvinte, aluziile) sunt și mai accentuate. La toate acestea se adaugă, mai recent, blogurile și alte rețele de socializare, precum Facebook și Twitter. În plus, foarte multe publicații permit cititorilor să-și exprime părerea cu privire la un anumit articol. Astfel, cititorii postează pe bloguri sau pe variantele on-line ale revistelor diferite comentarii, despre care se poate vorbi ca despre un limbaj politic al guvernaților, uneori mult mai violent decât cel al politicianilor.

Răspândirea acestui tip de limbaj și intrarea lui în legalitate fac ca și modalitățile prin care el se manifestă să fie mult mai numeroase și mai cunoscute de către publicul larg.

1. O modalitate de manifestare foarte frecventă este ironizarea unor fraze ale politicianilor sau a unor termeni folosiți de aceștia. Cuvântul *emanație* folosit de Ion Iliescu pentru a desemna Frontul Salvării Naționale în sintagma „emanație a Revoluției” a căpătat, prin intermediul presei, un sens ironic, iar alți termeni, precum *emanat*, din aceeași familie de cuvinte, având și ei o conotație ironică, devin o denumire peiorativă pentru Ion Iliescu și pentru membrii PSD-ului: *Un partid liberal, reprezentat onorific de câțiva foști turnători, bate palma cu „emanația revoluției”* (<http://basescupresedinte.ro/tags/sov.html>); *Românii resemnați deja au sentimentul că sunt blestemați să nu mai scape în veci de acești „social-democrați” – emanați ai „revoluției”* (<http://odaiadesus.ro/revo.html>); *„emanații revoluției” din 1989 aveau drept element distinctiv faptul că NU participaseră la revoluție* (Obs.Cult., nr. 515, 5 mart. 2010).

2. O a doua modalitate de manifestare a limbajului guvernanților este apariția în presă a unor supranume politice sau porecle. Acestea pot să aibă o existență mai mult sau mai puțin efemeră ori să devină adevărate etichete pentru un om politic. Ele circulă doar în presă sau se pot răspândi și în limbajul comun. Poreclele sunt fie cuvinte existente în limbă, în general substantive comune care devin proprii, fie creații personale, mai mult sau mai puțin răspândite, ale unor ziariști. Aceste porecle pot să aibă diverse puncte de plecare: declarații de presă ale guvernanților,

greșelile de limbă ale acestora, anumite fapte, gafe ori greșeli comise de un om politic, aspectul fizic, pasiunile, anumite trăsături de caracter ale acestuia, sau pot să pornească de la o altă poreclă dată cel mai adesea de un adversar politic.

2.1. Porecla dată unui om politic poate avea drept punct de plecare o declarație făcută de un alt politician sau de o altă personalitate. Aceste porecle devin uneori etichete de care posesorul nu mai poate scăpa. Ele au la bază, în general, un substantiv comun care devine un substantiv propriu. Mircea Geoană s-a ales cu porecla *Prostănacul* în urma unei declarații a lui Ion Iliescu: „Mircea Geoană s-a purtat ca un prostănac între cele două tururi de scrutin ale prezidențialelor, când s-a dus prin țară și a spus că UDMR va fi alături de PSD la guvernare” (Adev., 1 mart. 2005). Porecla a fost preluată de presă: *Președintele, Prostănacul și SRI* („Ziua”, 29 oct. 2007); *Prostănacul l-a ajutat pe președintele țării să se arate echidistant* („Ziua”, 20 oct. 2007); *Ce căuta Prostănacul în America?* („Cațavencii”, 11 nov. 2011); *Prostănacul s-a hotărât să schimbe macazul și să treacă la UNPR* („Cațavencii”, 11, nov. 2011); *L-am îngropat prea repede pe Geoană. „Prostănacul” are potențial!* (Evez.ro, 20 noi. 2011).

Tot Ion Iliescu îl caracterizează pe Adrian Năstase drept „arogant”. Ca urmare, acestuia din urmă îi rămâne porecla *Arogantul: Arogantul bate Prostănacul* („Ziua”, 7 mai 2006); *Arogantul este poftit afară până își rezolvă problemele cu justiția* („Ziua”, 27 ian. 2006); *Arogantul dăunează grav reformei* (Cot., 17 sept. 2008); *Arogantul revine în forță. E radios.* (Cot., 17 sept. 2008); *„Prostănacul” și „Arogantul” își dispută șefia PSD* (media.uno.ro, 25 dec. 2011); *Năstase de la Arogantul la Condamnatul* (www.arges-online.ro, 30 ian. 2012). Atunci când porecla este urmată de numele propriu Năstase, este greu de precizat dacă este vorba de poreclă sau de adjectiv: *Arogantul Năstase: Arogantul Năstase revine: vrea să fie președinte* (Ziare.com/, 25 feb. 2008).

Ziaristul Cristian Tudor Popescu îl numește pe Victor Hrebenciuc „guzgan rozaliu”⁷. Porecla este întâlnită ulterior în diverse publicații: *Guzganul Rozaliu face afaceri cinstite* („Gândul”, 17 sept. 2008), *Deontologul Cristian Tudor Popescu recunoaște că a lucrat sub influența „guzganului rozaliu”* („Curentul”, 17 sept. 2008); *Cum a făcut „Guzganu’ rozaliu” afaceri* („Gândul”, 20 martie 2012).

⁷ Ca o coincidență, în romanul *Caloianul* al lui Ion Lăncrăjan, personajul principal, scriitorul Al. Ghiță, vorbește despre Vlaicu, pe care îl numește „un guzgan contemporan” și pe care îl caracterizează în felul următor: „După «eliberare» cetățeanul acesta merge până la capăt pe un anumit drum, nu renunță la vechile lui idei, la convingerile lui pentru care și suferă. [...] Dar asta e numai în aparență, fiindcă în realitate el a fost și rămâne un guzgan mare, colosal, imens, care se guzgănește din ce în ce mai tare, pe măsură ce îmbătrânește, devine fioros pe dinăuntru, nu mai e capabil să cunoască niciun simțământ omenos, e din ce în ce mai gol și mai sumbru, din ce în ce mai hapsân, așa cum sunt toți oamenii de la o anumită vârstă în sus sau în jos, numai că el nu se hrănește cu alimente, el mănâncă suflete de oameni, suflete și gânduri, le înfulecă fără milă, cu o satisfacție de fiară înrăită și îmbătrânită.” (Ion Lăncrăjan, *Caloianul*, București, Editura Albatros, 1976, vol. I, p. 98).

Majoritatea acestor porecle sunt efemere și sunt înțelese, în general, de cei care au fost martori la evenimente.

2.2. Foarte des, porecele au ca punct de plecare greșeli făcute de politicieni, fie gramaticale, fie confuzii sau inexactități. Pornind de la aceste greșeli apar mai ales în presă anumite creații lexicale care au la bază transformarea unui substantiv comun într-unul propriu sau crearea unui termen nou cu conotații peiorative ori ironice.

2.2.1. Greșelile gramaticale ale politicienilor au drept consecință folosirea aceleiași greșeli de limbă, însă cu conotații ironice și peiorative, transformarea acestei greșeli într-un nume propriu sau apariția unor deformări ale numelui propriu. Numeroasele greșeli gramaticale întâlnite în declarațiile sale i-au atras primarului Sectorului 5, Marian Vanghelie, mai multe porecle. Așa este, de pildă, *Marean*, *primarele care este* sau *Almanahe*, ca urmare a declarației făcute de acesta pe 19 august 2007, în care folosea ca formă de plural a substantivului *almanah* *almanahe* în loc de *almanahuri*: „Am auzit niște băieți simpatici de la anumite ministere pe la televizor și-i trimit să se ducă la muncă sau să mai citească niște almanahe”. De asemenea, tot Marian Vanghelie, din cauza unor bâlbâieli în a denumi motorul de căutare Google, a fost numit *Goagăl*, *Gogăl* și *Gagăl*, de unde a apărut în presă porecla *Mr. Goagăl*: *Opreșcu a mers cu pretențiile atât de departe încât a cerut lui Ponta să susțină un contracandidat pentru Vanghelie la primăria de sector 5, în persoana lui Cătălin Stochiță, și pe Dan Darabonț la 6, în locul lui Gabriel Mutu, considerat prea apropiat de edilul „Goagăl”* (Ev.Z., 20 sept. 2011); *Pentru pariori, au fost deja anunțate și numele de ring al celor doi: „Manivela”, respectiv „Mr. Goagăl” („Ziua de Constanța”, mart. 2010).*

De foarte multe ironii a avut parte în presă și fiica președintelui, Elena Băsescu, actual parlamentar european, din cauza numeroaselor greșeli gramaticale pe care le-a făcut în declarațiile sale, cea mai cunoscută fiind folosirea formei de plural „succesuri” în loc de „succese”: *Elena Băsescu, o viață plină de succesuri* (Ev.z.ro, 7 mart. 2008); *Elena caută „succesuri” după rețeta Opreșcu* (www.ziare.com/); *Băsescu la pătrat, dincolo de „succesuri” și „nesimțire”* (www.ziare.com/). Se vorbește chiar de o modă lingvistică copiată după fiica președintelui: *Scriam nu cu mult timp în urmă că domnișoara Elena Băsescu, europarlamentarul nostru vajnic, va impune moda lingvistică în România. Acum, Elena Udrea este cea care o oficializează prin preluarea celebrelor „succesuri” într-un discurs. Mă îndoiesc că ar fi fost o greșală. Tot ce rostește Elena cea mică se transformă imediat în tezaur lingvistic și este asumat de întreaga suflare politică de sorginte PDL-istă* (www.ziare.com/); *„Moda” lingvistică lansată de duduia Elena i-a contaminat și pe mai marii ei pe linie de partid. Emil Boc vorbea zilele trecute la Iași de „permisuri” (în loc de „permise”), crezând că orice cuvânt care iese pe gură trebuie să fie încondeiat cu un „-uri” în coadă, pentru a purta marca*

„Băsescu”. *Iată cu câtă rapiditate „editează” premierul cuvinte și fraze, după cum chiar subalterna lui, fiica șefului cel mare, îl laudă la un congres al partidului* (www.ziare.com/).

2.2.2. Confuziile sau inexactitățile unui politician pot să ducă la apariția unor creații lexicale noi formate din numele propriu al politicianului și un substantiv comun. Astfel, fostul ministru al Educației, Cristian Adomniței, din cauza unei confuzii pe care acesta a făcut-o în legătură cu numărul de stele de pe drapelul Uniunii Europene, a primit porecla *Astelutei*, formată prin înlocuirea formei de genitiv-dativ a substantivului *domniță* cu forma de genitiv-dativ a substantivului *steluță*: *Se întâmplă în sistemul Astelutei* („Curentul”, 22 mai 2008); *De ce tace Cornea și nu ia atitudine față de proiectul Legii învățământului, propus de Astelutei* (<http://www.123urban.ro/def/>); *Ministrul Astelutei a găsit vinovații pentru ratarea Bac-ului: sabotorii politici și ... bubulii* („Școala Românească”, 12 iul. 2007); *Călin Popescu Tăriceanu rămâne premierul cu cele mai bune rezultate post-decembriste, iar în comparație cu guvernul Boc, guvernul său pare unul de superprofesioniști, în ciuda prestațiilor unor Adomniței (Astelutei), Vosgian și ceilalți* („Cadran politic”, 19 apr. 2009); *Astelutei va fi candidatul FNL-ului la jilful ocupat acum moldovinește de bunelu Primirad* (www.topiasi.ro).

2.3. O altă modalitate de a ironiza faptele politicienilor are la bază fapte sau gafe comise de aceștia. Ele duc la apariția în presă fie a unor creații lexicale realizate prin transformarea unui substantiv comun într-un substantiv propriu ori prin deformarea numelui politicianului, fie a unor sintagme formate din doi sau mai mulți termeni în care intră numele, prenumele ori un diminutiv al prenumelui politicianului.

Calitatea de fost activist în Partidul Comunist i-a atras fostului președinte al României porecla de *Ilici*: *Ilici Iliescu a omorât mii de militari în termen la Revoluție, Ilici Iliescu a chemat minerii la București în iunie 1990 pentru a crăpa capul studenților cu răngile* (www.gandul.info/); *Ion Ilici Iliescu uită faptul că, în anii '90, alta îi era poziția pe acest subiect* (<http://sareinoci.com/2012/01/18/ion-iliescu>). În cel de-al doilea mandat al său, Ion Iliescu a devenit foarte împăciuitor, având mereu tendința de a da tuturor sfaturi, fapt ce i-a atras porecla *Bunicuța*: *Adică nu și-ar dori mai mult decât să se ia, chipurile, la trântă cu Bunicuța și cu Prostănacul* (Ev.Z., 12 dec. 2006); *Bunicuța i-a urat „multă” înțelepciune Prostănacului* („Gardianul”, 14 apr. 2007); *Bunicuța nu mai candidează, dar rămâne în politică* („Click”, 17 iul. 2008). Apelativul pătrunde și în limbajul cetățenilor: *Mă îndoiesc, mări dragă Bunicuțo, că va protesta cineva!* comentează un cititor pe blog un articol despre Ion Iliescu, în care acesta, într-un interviu acordat unui ziarist de la BBC, afirma că „Dacă aş fi închis pentru Revoluție, ar protesta toată țara” (<http://www.romanialibera.ro/a172844c/>).

O serie întreagă de porecle au la bază diverse acuzații de corupție. După ce Adrian Năstase este învinuit în presă că ar deține șapte case, i se spune *Năstase*

șapte case. Fostul secretar general al guvernului, Șerban Mihăilescu, este numit în mass-media *Micki Șpagă* după ce a fost acuzat de luare de mită.

În urma accidentului de motocicletă pe care l-a avut, fostului premier, Călin Popescu-Tăriceanu, i se spune în presă *Motocicleanu*, substantiv creat prin compunere din *Motocicle-*, prima parte a cuvântului *motocicletă*, și *-eanu*, sfârșitul numelui propriu *Tăriceanu*: ***Motocicleanu*** va fi operat peste aproximativ trei luni (Ev.Z., 28 iul. 2006).

În limba română, în perioada de început a comunismului, exista o modalitate asemănătoare de a crea cuvinte noi, foarte răspândită ca urmare a influenței limbii ruse, prin alipirea silabelor inițiale ale fiecărui cuvânt dintr-o sintagmă. Termeni precum *Comsomol*, *colhoz*, *sovhoz* erau frecvent întâlniți. Noile creații din presa românească postdecembristă au la bază doar modelul. Spre deosebire de vechile creații lexicale, cele noi au o circulație mult mai restrânsă, o existență mult mai scurtă și o conotație ironică. Fostul premier Călin Popescu-Tăriceanu s-a ales și cu alte porecle, ca urmare a indeciziei lui: *Răzgândeanu*, *Slăbiceanu* sau *Moliceanu*, formate prin același mod de compunere din verbul *a se răzgândi*, respectiv din adjectivele *slab* și *moale* și terminația *-eanu* de la numele propriu *Tăriceanu*: *Liberalii l-au luat pe Moliceanu la rost* (Cot., 27 iun. 2006); *Dezamăgiți de șeful Moliceanu* (Ev.Z., 15 sept. 2006); *Sper să aibă succes și nădăjduiesc să-l înlătore de pe scena politică pe acest Călin Popescu Tăriceanu, căruia i s-ar potrivi mai bine patronimul „Slăbiceanu”, judecând acțiunile și actele de guvernare pe care le girează* („Ziarul de Iași”, 21 noi. 2007).

După același model este creată și porecla *Votcăroiu* pentru fostul premier și președinte al Senatului, Nicolae Văcăroiu, din cauza unei presupuse „pasiuni” a acestuia pentru votcă. Porecla este formată prin compunere din cuvântul *votcă* și ultima parte *-roiu* a numelui propriu *Văcăroiu*. La fel este creată porecla *Șpagaton* pentru fostul ministru al turismului, Dan Matei Agaton, din cuvântul *șpagă* și ultima parte *-aton* a numelui propriu *Agaton*.

2.4. Caracteristicile fizice ale unor politicieni le atrag acestora diverse porecle. Ele pot să se prezinte sub forma unor creații lexicale noi, prin transformarea unui substantiv comun într-unul propriu, sau pot să fie termeni existenți în limbă, folosiți și până acum tot ca porecle. Așa sunt, de pildă, *Țapul* (cu diferite grafii) pentru Emil Constantinescu, din cauza bărbii pe care o are acesta: *PNL a înghițit AP. Cu alte cuvinte, Călin a mâncat Țapu* (Acad.Caț., 20 apr. 2008). La fel este și *Bombonel* pentru Adrian Năstase, din cauza feței rotunde a acestuia: *Bombonel e curajosul din spatele lui Geoană* (Acad.Caț., 10 sept. 2008), *Consiliera lui Bombonel se mărită* („Atac”, 27 sept. 2008); *Bombonel, regalistu’ lui Nea’ Nelu* (<http://www.ionutiancu.ro/2011/10/29/>).

De asemenea, culoarea părului poate să stea la baza unor porecle. În cazul femeilor, mai ales părul blond este cel care dă naștere unor porecle pornind de la termenul „Blonda”. Așa este de pildă porecla „Blonda de la primărie” sau „Blonda

de la Integrare”, pentru directorul de investiții din Primăria Capitalei, Cristina Pârvulescu, care nu a fost învestită de Parlament ca ministru al integrării: **Blonda de la primărie, propusă șefă peste vile** ([www. 9am.ro/stiri-revista-presei/](http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/)); **Blonda de la primărie s-a făcut de cacao** (<http://ziare.zaraf.ro/>); „**Blonda de la Integrare**” vrea în parlament sub umbrela PDL (www.ultimelestiri.ro/). Însă cele mai multe porecle care au la bază cuvântul *Blonda* sunt date fostului ministru al turismului și fost consilier prezidențial, Elena Udrea: „**Blonda, chiorul și piticul**” invitați de Oprescu la primărie (Cot., 6 iul. 2011); *Visul irealizabil al lui Băsescu: Blonda Udrea, primărița Bucureștiului* (<http://mehedinti.einformatii.ro/stire/politica/>); *La primăria Râmnicului, Elena Udrea, Blonda lui Cocos a ouat 5,2 milioane de euro* (www.voceavalcii.ro/); *Fosta blondă de la Cotroceni a dat cu subsemnatul la Galați* (<http://nepasadegalati.wordpress.com/>).

2.5. Anumite trăsături de caracter ale oamenilor politici duc la apariția unor porecle care îi asociază pe aceștia cu numele unor personaje cunoscute din filme, desene animate sau chiar din mitologie. Dacă în cazurile precedente, poreclele aveau o conotație de cele mai multe ori ironică sau chiar peiorativă, de data aceasta, porecla poate avea și o conotație pozitivă, exprimând în general admirație pentru persoana politicianului.

Multe dintre aceste porecle revin președintelui Traian Băsescu: *Zeus: Zeus, Hayssam și Cutia Pandorei* („Gardianul”, 14 april. 2007); *Pedeliștii așteaptă lumina de la Zeus* (Jurn.Naț., 17 sept. 2008); *Zeus, Bombonel și Manivel, un serial de succes minim* („Gândul”, 26 iun. 2008); *Un Boc ispășitor pentru purificarea lui Zeus* („Gândul”, 5 sept. 2008); *Acesta este ultimul lucru de care are nevoie un politician, fie el și Traian Băsescu. Prea conștient de rolul și chemarea sa, Zeus ar trebui să realizeze că uneori are nevoie de concediu* („Standard Bussiness”, 17 sept. 2008); *Povestea abdicării lui Zeus. Băsescu, dispus să renunțe la doi ani de mandat în schimbul unui parlament unicameral cu 300 de aleși* (www.ziare.com/ 3 iun. 2011).

Traian Băsescu a primit și porecla *Captain Planet* chiar de la foștii colegi de partid, pentru că dădea ordine ca și cum ar fi fost stăpânul planetei. Tot actualului președinte i se spune și *Poppeye Marinarul*, poreclă pe care acesta se pare că o avea încă de când era căpitan de navă: *Popeye Marinarul ia lecții de greacă* (Rom.Lit., nr. 24, 2003); *Cine va fi președintele României: Popeye marinarul, Făt-Frumos sau Pinocchio?* (www.ziare.com/, 21 iul. 2009).

2.6. Poreclele pot să fie date de un alt politician. Acest gen de porecle au efectul cel mai mare, sunt cele mai durabile și se răspândesc mult mai rapid decât celelalte în afara presei, în funcție de sau datorită prestigiului celui care le dă.

Într-o emisiune de la TVR, Traian Băsescu îl numește pe fostul președinte al statului, Ion Iliescu, „bătrânul edec”, pe care îl acuză că vrea să mai facă acum la bătrânețe un ultim „pocinog”. Porecla a fost preluată de alte publicații: *Asemenea catanei isterice rătăcite în depozitul cu dinamită bătrânul edec stalinist nu are gând mai intens decât să arunce în aer lumea* (Adev., 22 ian. 2007); *Ex-căpitanul*

joacă, în mod paradoxal, rolul „**bătrânului edec**”, într-un spectacol năucitor al mârľăniei (Adev., 23 sept. 2011); „**Bătrânul edec**” Iliescu contra „autistul” Băsescu (Adev.ro, 2 feb. 2012).

Un adevărat război al poreclelor a avut loc între preşedintele Traian Băsescu şi preşedintele de onoare al Partidului Conservator, Dan Voiculescu. Traian Băsescu îl numeşte într-o emisiune televizată pe Dan Voiculescu *Felix Motanul*, după numele de cod ca informator al fostei Securităţi, care este asociat cu un personaj din desenele animate. Porecla a fost preluată imediat de numeroase cotidene: *Băsescu atacă „analizii tonomat” ai lui Felix Motanul* (Ev.Z., 15 mart. 2008); *Felix Motanul la DNA* („Gândul”, 11 sept. 2008). Porecla suferă modificări şi încep să fie răspândite şi unele variante: *Motanul Felix minte mai rău ca Pinocchio* (Cot., 17 sept. 2008); *Sentinţa de a doua zi trebuie să fie favorabilă lui Felix* (Cot., 17 sept. 2008). La rândul său, Dan Voiculescu, într-o altă emisiune televizată de la Realitatea TV, îl numeşte pe preşedinte *Traian Pinocchio*, acuzându-l de faptul că minte atunci când îl face informator: „Traian Băsescu este un mare mincinos, poate cel mai mare din istorie... De astăzi, Traian Băsescu va fi pentru mine Traian Pinocchio.” (Realitatea TV, 25 febr. 2007). Porecla este întâlnită în unele ziare: *Felix Motanul l-a trimis pe Traian Pinocchio la Parchet* („Gardianul”, 2 mai 2007); *PC pune condiţii guvernului şi-l atacă pe Traian Pinocchio* („Gardianul de Prahova”, 17 sept. 2007); *Dan Felix se ceartă cu Traian Pinocchio* („Monitorul de Cluj”, 26 feb. 2007); *Traian Pinocchio, cred că până la ora asta i-a crescut nasu’ până la poarta Casei Poporului!* (<http://forum.softpedia.com/lofiversion/index.php/t787158.html>, 24 iu, 2011).

3. O altă modalitate foarte răspândită de a critica sau de a ironiza vorbele ori faptele unui om politic este deformarea numelui acestuia. De multe ori se depăşesc limitele unei simple critici, deoarece este atacată direct persoana, şi nu spusele sale. Rodica Zafiu identifică mai multe modalităţi de denigrare a unei persoane prin deformarea numelui, modalităţi pe care autoarea le consideră forme ale agresiunii simbolice. Deformarea numelui adversarilor politici este specifică unor publicaţii extremiste, de genul revistei *România Mare*, şi se realizează prin: deformare de tip calambur prin care un nume propriu este apropiat de unul comun, care îl motivează şi, în acelaşi timp, îl devalorizează, aceasta fiind şi forma cea mai agresivă a deformării numelui (*Aristide Gunoiu, Marko Belea*); înstrăinare, procedeu care presupune schimbarea grafiei unui nume, astfel încât să sugereze originea maghiară sau evreiască a acestuia (*Doyna Cornea-Yuhasz, Petrică Neulander* (după numele tatălui), *Gelu Voicahn Voiculescu*); numirea unei persoane cu numele de familie înaintea prenumelui (*Munteanu Marian*)⁸.

Există şi cazuri în care este deformat prenumele. În locul prenumelui *Traian* se foloseşte substantivul comun *tiran*, transformat în nume propriu, pentru a sugera

⁸ Rodica Zafiu, *Limbaj şi politică*, Editura Universităţii Bucureşti, Bucureşti, 2007, p. 263–264.

autoritatea excesivă, aproape de tiranie a lui Traian Băsescu: **Tiran Băsescu** lovește din nou (<http://www.weegee.ro/tag/basescu>); **Tiran Băsescu** este pe Facebook. Pentru a lua legătura cu **Tiran** creați astăzi un cont Facebook (<http://ro-ro.facebook.com/people/Tiran-Basescu/>); De când s-a născut **Tiran Băsescu**, una spune și alta face (<http://ro.stiri.yahoo.com/>).

Deformarea numelui propriu poate să apară și prin transformarea acestuia în nume comun: Cum a îngăduit despotul intern al partidului, în fața căruia au încremenit la fuziune **fluturi, boci și stolojani**, o așa de periculoasă linguşeală a cadrelor? (Acad.Caț., 11 mai 2008); Să fie zelul și slugărnicia **bocilor**? (Acad.Caț., 11 mai 2008). Substantivele comune astfel obținute se declină sau primesc forme de plural, întocmai ca un substantiv comun obișnuit, fapt care accentuează nuanța lor depreciativă.

4. În „limbajul guvernaților” din perioada posttotalitară, este foarte răspândită excluderea în presă a oricărei mărci de politețe sau titlaturi oficiale înaintea numelui propriu al politicianului și folosirea doar a numelui de familie. În limbajul comunist acest lucru era doar o modalitate folosită în limbajul comun, neoficial, în presă fiind absolut obligatorie folosirea apelativului *tovarăș*. În limbajul politic posttotalitar, folosirea doar a numelui de familie pentru a se face referire la un politician presupune demitizarea omului politic, transformarea acestuia într-o persoană obișnuită.

Uneori se ajunge până la depersonalizare, prin folosirea în locul numelor de familie a diverse pronume (*el*) sau apelative (*om, individ*): Îmi cer scuze pentru limbaj, dar mi s-a urcat rău, rău de tot la cap **acest individ**. Deja e atât de trist **omu' ăsta**, încât devine comic și hilar. (<http://www.weegee.ro/tag/basescu>); **Omu' ăsta** a fost și primar în capitală mai bine de patru ani și **el** nu știe la ce sector este primar șeful lui de campanie și ruda lui Videanu (<http://www.weegee.ro/tag/basescu>).

5. Numele de familie poate fi însoțit uneori de un alt substantiv, de cele mai multe ori cu sens ironic sau denigrator. Foarte des utilizat este apelativul *tovarăș*, în fața numelui lui Ion Iliescu, pentru a face aluzie la trecutul comunist al acestuia. Acesta este folosit atât în presă, cât și pe blogurile în care cetățenii răspund articolelor: Cine îl iubește pe **tovarășul Iliescu**? ... **Tovarășul Iliescu** îmbrățișează minciuna, intoxicarea și manipularea de presă. (<http://www.romanalibera.ro/a172844c/>). Întâlnim uneori și forma mai familiară, trunchiată *tovu*: Cuvântul care declișeizează, pe marginea **tovului Iliescu** (Acad.Caț., 16 iun. 2010).

6. În limbajul guvernaților se întâlnește destul de frecvent trunchierea numelui propriu al politicianului. Acest procedeu nu are întotdeauna scopul de a ironiza sau de a denigra un om politic, ci presupune și un anumit grad de familiaritate a presei sau a alegătorilor cu politicianul. Cea mai frecventă este

abrevierea *Băse*, pentru Traian Băsescu, foarte răspândită și în limbajul comun, nu numai în presă: *Pleşu, Băse, și omleta intelectualistă* (Jurn.Naț., 6 sept. 2008); *Băse e un personaj tragic, mai trist decât regele Lear* („Gândul”, 17 sept. 2008); *La început a fost Băse și Băse era simpatic* (Antena3.ro, 14 mart. 2008); *Băse – patron de hotel în Grecia* („Gândul”, 26 iun. 2008); *Full-contact cu Băse. Poștiți în cușcă!* (Ev.Z., 27 ian. 2012); *Balada lui Băse marinarul, în viziunea viermilor și ciumpalacilor din Piața Universității* (Jurn.Naț., 12 feb. 2012). Pornind de la această formă trunchiată sunt formate compuse cu sens de superlativ, precum *Super Băse* (cu diferite grafii: *Super-Băse*, *SuperBăse*): *Super-Băse la Cluj* (www.napocanews.ro), sau se pot crea și diminutive cu nuanțe ironice sau afective: *Știu că la nenea Băselu orice e posibil* (<http://www.weegee.ro/tag/basescu>).

Destul de frecventă este și abrevierea *Stolo*, de la numele fostului premier Teodor Stolojan: *PD-L se răzvrătește împotriva lui Stolo la Buzău* (Cot., 19 dec. 2007); *Stolo, premierul trecutului* (Jurn.Naț., 13 sept. 2008); *Stolo, un șef de guvern cu 12, 13, 15, 20 de ministere* („Gândul”, 13 sept. 2008); *Stolo rămâne preferatul românilor ca premier* („Atac”, 12 aug. 2008); *Stolo nu e solo* (<http://www.stelian-tanase.ro/>). Și în cazul lui Theodor Stolojan întâlnim un compus format din adjectivul afectiv, *dragă* și trunchierea *Stolo* de la Stolojan, pornind de la spusele lui Traian Băsescu. În acest caz, adjectivul *drag* își pierde nuanța afectivă, pentru a căpăta una ironică, o conotație care se transmite de altfel întregului compus: *Băsescu și DragăStolo – prima fotografie de campanie* (Cot., 15 noi. 2007); *Dacă DragăStolo va avea din nou probleme de sănătate, vor fi probleme!* (Realitatea.Net, 12 sept. 2008); *Caricatura zilei: Dragă Stolo, ... ah, scuză-mă, Raed!* (<http://www.infocurteadearges.ro/2012/01/18/>).

Un alt politician care este numit deseori în presă prin trunchierea numelui este Victor Hrebenciuc, căruia i se spune *Hrebe*. De asemenea, numele fostului primar al Bacăului, Dumitru Sechelariu, era adesea trunchiat în presă, *Seche*. În aceste cazuri însă, porecla nu mai are o valoare afectivă, ci mai degrabă una peiorativă: *Când Hrebe nu va mai face și desface guverne* (Blog, Realitatea.Net); *Cum l-a făcut Hrebe din nou premier pe Tăriceanu* (Cot., 4 apr. 2007); *Becali vrea ca Hrebe să joace la PNG* (Cot., 2 iul. 2007); *PSD joacă primăria capitalei pe cântecul lui Hrebe și Năstase* (First News); *Grupul Seche-Hrebe vrea din nou șefia primăriei* (Ev.Z., 29 apr. 2008); *Hrebe se laudă că l-a lucrat pe Geoană* (www.ziare.com/, 3 feb. 2010); *Hrebe „a intrat” în familia Geoană* („Ziarul”, 31 aug. 2011).

Uneori trunchierea se poate aplica unei porecle: *Bombo von Cornu* (Acad.Caț., 14 febr. 2008), de la *Bombonel*.

7. De multe ori, în limbajul guvernaților, în locul numelui de familie este folosit prenumele politicianului. Nici această modalitate nu este întotdeauna una de ironizare. Astfel, întâlnim de multe ori utilizarea prenumelui *Traian* pentru Traian Băsescu: *Unde-i, Traiane, mapa Macovei?* (Jurn.Naț., 13 ian. 2007); *Să nu vorbești de funie, Traiane!* (Rom.Lit., 5 iun. 2007); *Traiane, stai în banca ta!* („Azi”,

8 iun. 2007); **Traiane**, ești cel mai bun! (Ev.Z., 12 feb. 2008); **Traiane**, zi ceva! (<http://voxpública.realitatea.net/> 2 feb. 2010); **Traiane** lasă-ne! Du-te pe insula Elena (<http://www.sitcom.ro/20/01/2012/>); **Traiane**, bazează-te pe mine! („Cațavencii”, 23 mart. 2012); Călin pentru Călin Popescu-Tăriceanu: **Căline**, mai dă-le o sută de lei! (Ev.Z., 5 oct. 2007); Norica pentru Norica Nicolai: **Norica** și nepoțica nu riscă nimic (Cot., 27 apr. 2006); Primul sondaj pe Cluj: Boc, Nicoară, **Norica** și Dincu („Ziua de Cluj”, 22 feb. 2008); Mătușica **Norica** iertată exemplar (Cot., 3 mai 2008). Folosirea prenumelui în locul numelui de familie dă impresia unui anumit grad de familiaritate cu omul politic și presupune o demitizare a acestuia și aducerea lui pe același plan cu un om obișnuit. Prenumele este de multe ori în cazul vocativ, ceea ce presupune o creștere și mai mare a gradului de familiaritate, prin interpelarea directă adresată omului politic, locutorul situându-se pe o poziție de superioritate, cerând socoteală, admonestând sau criticând.

7.1. De multe ori se folosește un diminutiv al prenumelui, ceea ce sporește și mai mult gradul de familiaritate față de omul politic. Acest lucru implică în același timp și o anumită ironie și o anumită superioritate față de politician (*Petrică, Victoraș, Bogdănel, Cosmy, Lavy, Lavinel, Lenuța*): **Bogdănel** Olteanu, băiatul acela elegant și fin care apare la televizor, dându-se drept președinte al Camerei Deputaților (Acad.Caț., 15 iul. 2008); **Cosmy** și **Lavy** umăr la umăr (Acad.Caț., 29 iul. 2008).

7.2. Gradul de familiaritate este și mai accentuat prin folosirea în fața prenumelui politicianului a unui termen de adresare care poate să dobândească conotații ironice sau să aibă drept scop denigrarea persoanei. Foarte des utilizat este *nea*, sau *nenea*: *Lasă-ne un minut, nea Traiane!* („Monitorul de Neamț”, 20 ian. 2007); **Nea Traiane**, astăzi e ultima strigare (Find Nero beta, 15 aug. 2008). Acest apelativ a fost utilizat de multe ori pentru a face referire la fostul președinte al României, Ion Iliescu, pentru care a devenit o adevărată poreclă *Nea Nelu* sau *Nea Nelu din Dealul Cotroceni*: **Nea Nelu** a ieșit cu reputația de președinte destupat la cap (Ev.Z., 4 dec. 2004); Copilul adoptiv al lui **Nea Nelu** (Adev., 19 mai 2007); **Nea Nelu** e folosit ca paravan (Cot., 3 iul. 2008); **Nea Nelu Iliescu**, deși are peste 80 de ani, se simte în fața microfoanelor ca la prima tinerețe (<http://fermapolitica.ro/2011/12/10/>); **Nea Nelu** către Geoană: ești un gușter flaușat (de veste.ro, 10 sept. 2011).

8. O altă modalitate de a ironiza o anumită persoană este crearea unor derivate ironice sau peiorative, pornind de la numele propriu al unui politician (*iliescianism, iliescian, bădescianism*): Sumo **iliescian** (www.glumite.ro/); **Bădescianismul**: o atitudine care sfidează Constituția, abuzând de slăbiciunile democrației (<http://www.acum.tv/>); Ilustrativ pentru această nefirească stare de fapt este apariția unui fenomen de factură social-politică împotriva căruia societatea românească nu a avut, și nu are nici acum resurse interioare să lupte. L-am cunoscut în ultimii cincisprezece ani sub forma unei majorități zdrobitoare care a reușit să impună și să mențină în top pe scena politică un anume tip de conduită politică („iliescianismul”), reprezentată la nivel național de fostul

nomenclaturist și președinte al României, Ion Iliescu. (<http://www.acum.tv/>); Astfel, dacă „iliescianismul” a ocultat cadrul constituțional prin mineriadele succesive care au terorizat România aproape un deceniu, respectiv prin instituționalizarea corupției ca pârghie de exercitare a puterii politice (periclitând astfel stabilitatea statului și sănătatea corpului social), în ce privește „băsescianismul”, mijloacele de acțiune au fost și sunt cu mult mai subtile (<http://www.acum.tv/>).

9. Se întâlnește uneori în „limbajul guvernaților” și parafrizarea unor sloganuri electorale. De exemplu, sloganul lui Ion Iliescu *Un președinte pentru liniștea noastră* devine „Un președinte pentru neliniștea noastră”; sloganul președintelui Traian Băsescu *Să trăiți bine!* devine „Să trăiești bine!”.

10. În „limbajul guvernaților”, un cuvânt poate să dobândească o altă conotație decât cea obișnuită. Astfel, Ion Iliescu, într-un discurs susținut în fața Consiliului Provizoriu de Uniune Națională a calificat drept „golani” și „huligani” pe demonstranții din Piața Universității din perioada 15 martie – 22 iunie 1990, care protestau pașnic împotriva nemulțumirii cauzate de evoluția vieții politice. Drept urmare, pe zidurile Facultății de Arhitectură a fost întinsă o pancartă pe care scria *Facultatea de golani*, iar manifestanții s-au intitulat ei înșiși *golani* cu diferite variante: *golan de bine*, *golan de bună-credință*, *golan titrat*, *golan-elev*, *mini-golan*, *golan muncitor*, *golan arestat*, *golan alergic la roșu*, *golan cu două doctorate*, *golan meditator de fesenști*, *golan cu opinii*, *mamă de golan*. În acest context, termenul își schimbă conotația din negativă în una pozitivă. Valoarea pozitivă este întărită în sintagme prin asocierea lui cu alți termeni pozitivi (*de bine*, *de bună-credință*, *muncitor*) sau cu termeni din domeniul intelectual, îndeosebi din învățământ (*titrat*, *elev*, *două doctorate*, *meditator*, *opinii*). Alți termeni cu conotații negative (*arestat*) sau neutri (*alergic*) capătă și ei conotații pozitive, mai puțin evidente. Întreaga manifestație este denumită printr-un termen nou *golaniada*, creat de la *golan* cu sufixul *-iada*, după modelul *Daciada*.

La fel se întâmplă și cu alte cuvinte care în limbajul comun au conotații negative. În cunoscutele versuri din *Imnul Golanilor* „Mai bine haimana decât trădător,/ Mai bine golan decât dictator,/ Mai bine huligan decât activist,/ Mai bine mort decât comunist!”, termenii *haimana*, *huligan*, care au în limbajul comun un sens negativ, primesc un sens pozitiv, la fel ca *golan*, prin punerea lor în antiteză cu alți termeni cu conotații negative (*trădător*, *dictator*) sau cu termeni care în limbajul politic postdecembrist își schimbă conotația din pozitivă în negativă (*activist*, *comunist*).

10.1. În „limbajul guvernaților” se întâlnește uneori transformarea unui substantiv propriu cu sens neutru în injurie. Pe unul din afișele pentru salvarea localității Roșia Montană apare imaginea aurită a președintelui Traian Băsescu, iar în josul afișului este scris mare *Lingouele!*, folosit și datorită asemănării cu cuvântul peiorativ *lingăule*.

11. Un rol important în „limbajul guvernanților” îl au sloganurile. Ele pot să apară ca urmare a nemulțumirilor populației și sunt foarte întâlnite în manifestații sau demonstrații de protest. Forma lor variază de la cele mai simple la altele având o formă mult mai complicată. În primele zile ale Revoluției din decembrie 1989 s-a scandat *Jos Ceaușescu* și *Jos comunismul*. Pe același model, în primii ani de după Revoluție, au apărut *Jos guvernul*, *Jos Iliescu*. Sloganurile sunt în general scurte, se prezintă sub formă rimată, de obicei conținând două versuri. Ele cuprind cuvinte destul de cunoscute, într-o exprimare simplă, astfel încât să fie reținute ușor și scandate de toți participanții la demonstrație: *Guvernul Boc, bani ioc!* De asemenea, pot să apară expresii care au cauzat nemulțumirile populației sau nume proprii ale unor politicieni. Pe de altă parte, sloganul poate să includă termeni afectivi și religioși care stârnesc emotivitatea maselor și accentuează tensiunea din timpul manifestațiilor, precum, *țară, Doamne*. În timpul manifestațiilor studențești din 16 martie – 22 iunie au fost scandate o serie de sloganuri: *Proclamația de la Timișoara, lege pentru toată țara; Apel din Timișoara, trezește, Doamne, țara; 16 – 22, cine-a tras în noi; Iliescu pentru noi este Ceaușescu II; Ceaușescu nu fi trist, Iliescu-i comunist; Adevărata emanație a Revoluției – Proclamația de la Timișoara*.

Sloganurile apar de cele mai multe ori ca urmare a nemulțumirii populației sau a unei categorii de oameni față de măsurile economice, politice ori sociale luate de guvern sau față de guvernanți: *Noi avem cupoane, Dar murim de foame; Iliescu judecat, Pentru sângele vărsat!, Cine-a stat cinci ani la ruși Nu poate gândi ca Bush!, FSN, FSN, Du-te în URSS!* Mult mai rar apar din partea guvernanților și sloganuri de susținere a guvernanților, ca răspuns la mitinguri de protest: *Iliescu nu ceda, Țara te va apăra!; Iliescu să fii tare, Cum a fost Ștefan cel Mare!; Iliescu nu ceda, Muncitorii toți te vrea!*

Sloganurile antiguvernamentale pot avea ca punct de plecare parafrizarea unor versuri celebre. La protestul funcționarilor publici din fața guvernului din 29 aprilie 2010 pe un banner se putea citi sloganul *Mai am un singur dor, De Boc nu vreau să mor*, după versurile lui Mihai Eminescu din poezia „Mai am un singur dor”.

Altele au ca punct de plecare sloganurile din perioada comunistă: *Stima noastră și Mândria, Boc, Băsescu, România*, parafrazând celebrul slogan din timpul guvernării lui Nicolae Ceaușescu „Stima noastră și mândria, Ceaușescu, România!”

Alte sloganuri sunt constituite din adresări directe către oamenii politici: *Căline, Căline, Ia taxa cu tine!* se scanda la manifestațiile de protest din decembrie 2008, când prim-ministrul de atunci, Călin Popescu Tăriceanu, a introdus taxa auto.

Uneori, sloganurile pot lua forme mult mai violente, cuprinzând diverși termeni cu conotații negative, insulte sau jigniri la adresa guvernanților. De la simplul *Hoții*, care este adresat guvernanților luați în ansamblu fără a-i individualiza, se ajunge la sloganuri care se adresează direct unor oameni politici, având la bază, în general, defecte fizice ale acestora: *Ăla mic și ăla chior Și-au bătut joc de popor!; Băsescu, Băsescu, Ia-ți piticul și te du!; Micul Boc și Băse*

Chiorul *Își bat joc de tot poporul!* Unele insulte sunt creații obținute prin contaminarea a doi termeni: *Jos Dictachiorul!* format din trunchierea cuvântului *dictator* și adjectivul *chior*. Impactul unor astfel de creații lexicale este deosebit de puternic atât datorită noutății și ineditului, cât și asocierii a două cuvinte cu conotații puternic negative.

La mitingul polițiștilor din fața Palatului Cotroceni din 2010 s-a scandat sloganul: *Ieși afară, javră ordinară!*, cu un impact foarte puternic asupra întregii populații a țării, fiind însoțit și de gestul simbolic prin care polițiștii își aruncă chipiurile în curtea Palatului Cotroceni.

Limbajul dur al guvernaților este cauzat în primul rând de nemulțumirile tot mai mari ale populației față de măsurile de austeritate luate de politicieni (scăderea salariilor, eliminarea unor sporuri, pierderea locului de muncă). Dar el poate fi și un răspuns la limbajul violent al politicienilor. Imediat după Revoluția din 1989, limbajul politic a devenit destul de violent, fiind urmat de o perioadă de acalmie, pentru ca în ultimii ani să devină din nou mai violent. De la „Măi, animalule” folosit de Ion Iliescu s-a ajuns la termeni mult mai jignitori folosiți de Traian Băsescu, precum „Țigancă împruțită” sau „Găozar”. Se constată astfel un raport de proporționalitate directă între limbajul guvernanților și cel al guvernaților. Cu cât limbajul politicienilor este mai violent, cu atât crește și violența din limbajul guvernanților.

12. Până în 1989, bancurile erau o modalitate de ironizare a politicienilor foarte des întâlnită. În perioada postdecembristă ele devin din ce în ce mai rare, astfel că după decembrie 1989, bancurile politice aproape au dispărut. Acest lucru a fost cauzat poate și de apariția unor mijloace cu o mai mare audiență (precum tot mai multe posturi de televiziune și numeroase publicații), prin care sunt satirizate fără niciun fel de constrângere personajele politice și acțiunile lor. Totuși, odată cu apariția și răspândirea Internetului, se observă din nou o circulație a bancurilor având ca eroi oameni politici. Există site-uri specializate care postează doar bancuri cu politicieni.

În concluzie, înainte de 1989 „limbajul guvernanților” a circulat clandestin, în general pe cale orală. Ca urmare el s-a dezvoltat și a evoluat foarte greu, fiind efemer și limitat la un grup restrâns de persoane, în general între prieteni sau cunoscuți. El nu a dispus de publicații sau de mijloace moderne de comunicare care să contribuie la răspândirea lui, astfel că materialul de care dispunem este foarte limitat. Din această cauză este și foarte greu de cercetat. După 1989 el devine oficial, fiind răspândit prin diverse mijloace de comunicare, ca urmare formele sale de manifestare sunt foarte variate. Acest tip de limbaj este legat de nemulțumirile populației față de faptele guvernanților. De aceea, în funcție de gradul de împrăjuri, poate să evolueze de la simpla ironie sau satiră la forme mult mai

violente. În ambele cazuri, atât înainte cât și după 1989, este vorba în general de creații lexicale efemere, legate de evenimente și de personalități politice de moment.

ABREVIERI

Acad. Cațav.: *Academia Cațavencu*
 Adev.: *Adevărul*
 Cot.: *Cotidianul*
 Ev.Z.: *Evenimentul zilei*
 Jurn.Naț.: *Jurnalul Național*
 Obs. cult.: *Observatorul cultural*
 Rom.Lit.: *România Literară*

BIBLIOGRAFIE

- Abraham, Florin, „Semantica lozincilor revoluției române din decembrie 1989”, http://istorie.uab.ro/publicatii/colectia_bcsc/bcss/26_abraham.pdf
 Almond, Mark, 1992, *The Rise and the Fall of Nicolae and Elena Ceausescu*, London: Chapman.
 Brossard, Allain, „«Pauvre Lénine» ou l'humour populaire soviétique”, *Mots. Les langages du politique*, 40, *Écoutes. Échos du politique*, 1994, 113–122.
 Cristea, Romulus, „Studenții și Piața Universității”, *România Literară*, 10 mai 2006.
 Cesereanu, Ruxandra, „Golănia după 15 ani”, „22”, 21 aprilie 2005.
 Mitrea, Henrieta, „Tipuri de limbaj politic”, *Societate și cultură*, 4 (41), 35–40.
 Popescu-Ruxândoiu, 2003, *Limbaaj și comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*, București: Editura All.
 Vintilă-Rădulescu, Ioana, *Die Sprache der Diktatur und der Post-Diktatur in Rumänien*, în Klaus Steinke (ed.), *Sprache der Diktaturen und der Diktatoren*, Universitätsverlag C. Winter, Heidelberg, 1995, 307–333.
 Zafiu, Rodica, 2007, *Limbaaj și politică*, București: Editura Universității București.

“LANGUAGE OF THE RULED” BEFORE AND AFTER 1989

(Abstract)

In the communist period, when the official language had to be adopted by the entire population, there also existed a language of the ruled, one that had a clandestine circulation and made use of nicknames, ironical lexical creations, and jokes. In the post totalitarian political language, the language of the ruled has nowadays become official, being spread by the mass media. The multitude of patterns of expression is varied, ranging from nicknames, ironical and deprecatory lexical creations to slogans and overtly violent language.

Cuvinte-cheie: guvernanți, guvernați, limbaj politic, limbaj posttotalitar, limbaj totalitar.

Key words: political language, totalitarian language, post-totalitarian language, ruled, rulers.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
 București, Calea 13 Septembrie nr. 13
 mhnicoleta@yahoo.com*

Florin Sterian

INVENTAR AL METODELOR DE DEFINIRE LEXICOGRAFICĂ

Metalexicografia este, după cum se știe, o disciplină care a început să fie conștientizată de sine stătător în cadrul lingvisticii abia din a doua jumătate a secolului trecut. Desigur, construirea lexicoanelor are o vechime demonstrat multimilenară, iar problematica definiției se raportează la o istorie ce merge până la Aristotel.

Însă scopul întreprinderii de față are în vedere o trecere în revistă a unora dintre cele mai importante teoretizări privind metodele prin care se poate construi definiția lexicografică, teoretizări aparținând, după cum spuneam la început, ultimelor decenii.

Una dintre primele și în același timp cele mai complexe dezvoltări privind metodele prin care se concretizează definiția lexicografică îi aparține cercetătoarei franceze Josette Rey-Debove (*Étude linguistique et sémiotique des dictionnaires français contemporains*, The Hague, Paris, Mouton, 1971)¹. Astfel, prima distincție cu care operează Rey-Debove o constituie, folosind o terminologie poate improprie astăzi, cea între definițiile construite în **metalimbă a conținutului** și definițiile realizate în **metalimbă a semnului**. Fără a intra în amănunte care nu fac obiectul expres al demersului nostru, facem precizarea că în cazul primului tip de definiții se procedează la descrierea *conținutului definitului în termeni de conținut*, în timp ce al doilea tip de definiții informează asupra *semnului*.

I. La rândul lor, definițiile construite în metalimbă a conținutului se împart în două categorii: definiții **substanțiale** și definiții **relaționale**. Definițiile substanțiale sunt cele care au în vedere substanța definitului, în timp ce relaționale se numesc acele definiții care exprimă relația ce se realizează între definit și un alt cuvânt care îl califică, prin intermediul unui instrument gramatical.

1. Definițiile substanțiale sunt categorizate și ele, după modul cum se realizează:

a) prin cuvânt **sinonim**².

¹ O tipologie a definiției anterioară a fost întocmită de Richard Robinson (*Definition*, Oxford, 1950). Iată, apud Uriel Weinrich (*La définition lexicographique dans la sémantique descriptive*, în „Langages”, 19, septembre 1970, p. 83–84), care ar fi metodele decelate de Robinson: sinonimică, analitică, de sinteză, denotativă, demonstrativă (ostensivă), prin implicație (contextuală), prezentând o regulă.

² Acest subiect ne propunem a-l dezvolta separat, într-o lucrare viitoare.

Acestea pot avea în vedere:

- substantive:
NATRIU (Chim.) Sodiu.³
- verbe:
SUCOMBA (Livr.) A muri, a deceda.
- adjective:
HIPODERMIC (Anat.) Subcutanat.
- adverbe:
NICIUNDE Nicăieri.

b) prin **incluziune** (presupunând ceea ce Rey-Debove numește un *includant*).

Este vorba de procesul de desemnare, în linii generale, a ceea ce Aristotel numea *gen proxim* și *diferență specifică*. Categoria gramaticală căreia i se aplică acest tip de definiție este desigur, substantivul:

DREPTUNGHI Patrulater care are toate unghiurile drepte și laturile opuse egale.

În ceea ce privește alte categorii gramaticale, Rey-Debove vorbește de extinderea noțiunii de incluziune, deoarece, spune aceasta, definiția nu se raportează la definit prin copula „este” (ca în cazul definițiilor nominale), ci prin „semnifică”.

Este cazul verbului:

NAVIGA A se deplasa pe apă.

și mult mai puțin frecvent al adjectivului:

ENORM Foarte mare.

sau al adverbului:

DIS-DE-DIMINEAȚĂ Foarte de dimineată.

c) prin **analiză** (presupunând așa-numiții *falși includanți*).

Rey-Debove are aici în vedere cazul în care, atunci când se practică o lectură a „minimei incluziuni”, predicția devine falsă, doar lectura în integralitate fiind adevărată. Astfel, dacă avem în vedere definiția:

JUSTIȚIE Totalitatea organelor de jurisdicție dintr-un stat.

nu se poate accepta ca adevărat enunțul cuprinzând incluziunea minimă „Justiția este o totalitate”.

În afară de substantive (exemplul de mai sus), definiții de acest fel se pot întâlni și în cazul verbelor:

APLANA A face să dispară o neînțelegere, un conflict etc.

al adjectivelor:

ALEGORIC Caracteristic alegoriei.

sau chiar al adverbelor:

MATEMATICEȘTE (Astăzi rar) Conform cu procedeele întrebuintate în matematică.

d) prin **opoziție**.

³ Menționăm că exemplele folosite care nu citează sursa sunt extrase din *DEX*. De asemenea, ținem să precizăm, cu acest prilej, că punctul nostru de interes îl reprezintă dicționarul explicativ unilingv general, iar lucrările la care ne raportăm sunt elaborate sub egida Academiei Române (*DA*, *DLR*, *DL*, *DM*, *DEX*, *MDA* – legenda siglelor utilizate, notorii, de altfel, se găsește la sfârșitul lucrării noastre).

În cazul substantivului, definiția se realizează cu ajutorul privativelor:

MIATONIE (Med.) Absență a tonusului muscular.

(Trebuie remarcat faptul că acest tip de definiție poate fi încadrat în aceeași măsură și în categoria precedentă, cea presupunând falși incluanți.)

De asemenea, se poate întâlni și în cazul verbului:

AJUNA A nu mânca nimic.

sau al adjectivului:

CADUC Lipsit de trăinicie.

2. Definiții relaționale.

În primul rând trebuie spus că e vorba de o metodă de definire ce nu poate fi întâlnită în cazul substantivului și în cel al verbului, aceste categorii gramaticale făcând obiectul definițiilor substanțiale (sau, eventual, al definițiilor realizate în metalimbaj al semnului, după cum vom arăta puțin mai jos).

Definițiile relaționale sunt împărțite și ele de către Rey-Debove în:

a) definiții **relative**.

Acest tip de definiție reprezintă apanajul adjectivului:

ACTIV Care participă (în mod efectiv) la o acțiune.

b) definiții realizate cu ajutorul unei **prepoziții**.

Cuvintele definite astfel pot fi adjective:

AUTOMOBILISTIC De automobilism.

și adverbe:

DEVREME De timpuriu, din timp.

II. În ceea ce privește definițiile numite de către Rey-Debove ca fiind realizate în metalimbaj al semnului, trebuie spus că acestea se deosebesc fundamental de definițiile prezentate până acum prin faptul că nu sunt substituibile definitului în vorbire.

Definiții firești în metalimbaj al semnului sunt, desigur, cele realizate pentru prepoziții și conjuncții, articole și pronume de diverse tipuri, precum și pentru interjecții. Verbele, pe de altă parte, nu sunt niciodată definite astfel. Referitor la substantive, lucrurile sunt mai nuanțate. Dacă, în ceea ce privește diminutivele, augmentativele și chiar numele generice există o justificare pentru utilizarea definiției metalingvistice:

ARDEIAȘ Diminutiv al lui *ardei*.

BEȚIVAN Augmentativ al lui *bețiv*.

BACTERIOZĂ Nume generic dat bolilor produse de bacterii la om, plante și animale.

sunt mai greu de înțeles situațiile în care apar definiții de genul:

ADVENTISM Numele unei doctrine religioase practicate de o sectă creștină [...].

sau

MATRIARHAT Denumire a perioadei comunei primitive, caracterizată prin stabilirea apartenenței la gintă pe linia descendenței materne.

(Așa stând lucrurile, nu putem să nu remarcăm faptul că ORICE substantiv ar putea primi o definiție care să înceapă cu „numele” sau „denumire”!)

O altă sistematizare interesantă a metodologiei de definire lexicografică pe care am dori să o prezentăm aici este cea a lui Robert Martin (*Pour une logique du sens*, Paris, Presses Universitaires de France, 1983). Astfel, Martin delimitează două tipuri principale de definiții: **parafrastice** și **metalingvistice**.

I. În ceea ce privește definițiile parafrastice, acestea sunt subcategorizate după cum urmează:

1. Definiții **hiperonimice**, care pot fi, la rândul lor, de trei tipuri:

a) definiții **pozitive**:

ABDICA A renunța la tron.

b) definiții **negative** (sau **antonimice**):

IGNORA A nu ști nimic, a nu cunoaște ceva.

c) definiții **conjunționale**:

COȘCOVI (Despre tencuiala sau varul de pe pereți, despre furnirul de pe mobilă etc.) A se ridica, a se dezlipi și a se plesni din cauza căldurii, a umezelii etc.

2. Definiții **metonimice**.

Sunt definițiile în care, arată Martin, în loc să se folosească incluziunea sau implicația, adică o procedură hiperonimică, se stabilește un raport de metonimie. Acest raport poate fi realizat prin:

a) utilizarea unor vocabule precum „parte”, „bucată” etc.:

ALERGOLOGIE Parte a medicinei care se ocupă cu procesele și cu bolile de natură alergică.

BRAȚ Segment al membrului superior cuprins între corp și umăr.

GARF Bucată de carne de porc din porțiunea primelor vertebre.

b) intermediul unor vocabule precum „ansamblu”, „totalitate”:

ADSTRAT (Lingv.) Totalitatea elementelor străine care se adaugă unui idiom după constituirea lui.

GERIATRIE Ansamblu de mijloace preconizate pentru întârzierea apariției senilității.

De asemenea, se mai poate vorbi și de un caz rar, când avem de-a face cu metonimie privativă:

TRUNCHI Trupul unui om, fără cap și fără membre.

3. Definiții **derivaționale**.

Acest tip de definiții utilizează, după cum spune Martin, proceduri morfologice simple:

AERODINAMICITATE Caracter aerodinamic.

ACHIZITIV Referitor la o achiziție.

ABDICARE Acțiunea de a *abdica*.

4. Definiții **aproximative**.

Sunt definiții care uzează de indicatori de tipul „un fel de”:

BUZUNAR Un fel de pungă interioară cusută la haine, în care se țin lucruri mărunte.

II. Desigur, Martin ia în considerare și definițiile realizate printr-o singură vocabulă (un cuvânt sinonim), pe care le numește definiții **non-parafrastice**.

III. În ceea ce privește definițiile metalingvistice, autorul nu insistă pe vreo detaliere a subiectului, iar noi vom spune că ele se confundă cu ceea ce Rey-Debove numea definiții realizate în metalimbă a semnului.

Desigur, modul de construcție a definiției lexicografice a fost avut în vedere de mai mulți cercetători din domeniul metalexicografiei, cu contribuții mai mult sau mai puțin relevante ori prin referire la studii anterioare⁴.

În ceea ce ne privește, ne vom raporta aici mai pe larg doar la una dintre încercările de tratare a problematicii metodologiei de definire lexicografică în ansamblul ei. Este vorba de una dintre cele mai recente lucrări care au în vedere și acest subiect – Jean Pruvost, *Les dictionnaires français outils d'une langue et d'une culture*, Paris, Editions Ophrys, 2006.

Primul tip de definiție la care face referire Pruvost este cea de factură aristoteliană (*genus proximum* și *differentia specifica*), și pe care o numește definiție **logică** sau **prin incluziune**. Astfel, dacă avem în vedere definiția:

BIBAN Pește răpitor de apă dulce, cu laturile corpului acoperite cu dungi negre transversale, cu carnea albă, gustoasă.

„pește” reprezintă genul proxim (hiperonimul), iar „răpitor”, „de apă dulce”, „cu laturile corpului acoperite cu dungi negre transversale”, „cu carnea albă, gustoasă” diferența specifică (sau indicatori, sau definișori specifici, după nomenclatura lui Pruvost).

În cazul în care considerăm definiția din *DEX* ca având trăsături semantice suficiente pentru a identifica respectivul pește și numai pe el (obiectiv îndeplinit, apreciem), această definiție s-ar putea numi **suficientă**.

Dacă avem însă în vedere definiția din *DM*:

BIBAN Pește răpitor de apă dulce, cu carnea albă, gustoasă.

ne dăm seama că ea ar putea fi valabilă, spre exemplu, și pentru ȘTIUCĂ. În acest caz, arată Pruvost, avem de-a face cu o definiție **hipospecifică**.

(Trebuie spus însă că definiția nu este de blamat decât într-o anumită măsură, atâta vreme cât este susținută, probabil mai sugestiv decât prin prezentarea unor caracteristici clar diferențiatore, de un desen înfățișând respectivul pește.)

Pe de altă parte, dacă ne raportăm la definiția din *DA*:

BIBAN Pește foarte răpăreț (sic!); trăiește mai ales în apă dulce, dar și în apă sărată; pe spinarea verde-închisă are mai multe dungi late, negre-verzi; în comerț, mai ales ca pește sărat.

suntem în situația în care avem de-a face cu informații de factură semantică sau comentarii enciclopedice care nu sunt neapărat necesare pentru identificarea definitului (în speță, „în comerț, mai ales ca pește sărat”).

În acest caz, se poate vorbi așadar de o definiție **hiperspecifică**.

⁴ Jean Dubois, Claude Dubois, *Introduction à la lexicographie. Le dictionnaire*, Paris, Librairie Larousse, 1971; Giovanna Massariello Merzagora, *La lessicografia*, Bologna, Zanichelli, 1983; Sidney I. Landau, *The Art and Craft of Lexicography*, New York, Charles Scribner's Press, 1984 etc.

Alte tipuri de definiții avute în vedere de Jean Pruvost sunt definițiile **prin echivalență sinonimică sau antonimică**. Nu vom insista, la definiții sinonimice și antonimice (sau negative) ne-am referit puțin mai sus.

Apoi Pruvost vorbește despre definiții **prin legare noțională sau morfologică**. Un exemplu de definiție prin legare noțională ar putea fi:

CUMNAT Fratele sau sora unuia dintre soți în raport cu celălalt soț.

În timp ce legarea morfologică are în vedere definiții precum:

ACȚIONARE Faptul de a *acționa*.

ANATOMIC De anatomie, privitor la anatomie.

CUMULATIV Care cumulează.

E vorba, în fapt, de definițiile pe care Robert Martin le numea derivaționale. Iar motivația pe care o prezintă Pruvost pentru acest tip de definiție ar fi economia de spațiu și evitarea repetiției inutile, în măsura în care cuvântul se găsește într-o proximitate alfabetică pentru a putea permite lectorului să se raporteze fără dificultate la termenul prin intermediul căruia se realizează definiția. (Cine are îndoieli în privința solidității argumentelor autorului este invitat să consulte, spre exemplu, definițiile de la BĂGA și BĂGARE din *MDA*).

De asemenea, Pruvost se referă și la definiții **metalingvistice**, fără însă a aduce noutăți pe această temă față de cele prezentate până acum.

O dihotomie interesantă însă pe care o propune autorul (preluând o distincție introdusă de Robert Martin⁵) este cea între definiții **convenționale** și definiții **naturale**. Astfel, spre exemplu, prin convenție, în lingvistică FONEM reprezintă cea mai mică unitate sonoră a limbii, care are funcțiunea de a diferenția cuvintele între ele, precum și formele gramaticale ale aceluiași cuvânt, după cum, în matematică, DREAPTĂ este linia care unește două puncte din spațiu pe drumul cel mai scurt.

Trecând pe tărâm românesc, trebuie spus că preocupările în domeniu nu sunt deloc generoase. Ele se mărginesc în general la indicațiile mai mult de natură funcțională din prefețele dicționarilor (cea mai elaborată prezentare a modului de construcție a definiției fiind aceea din așa-numita „Fasciculă 0” a *DLR*-ului).

Acestea fiind datele problemei, am ales să ne referim la, poate, cea mai autorizată contribuție de la noi din punctul de vedere al subiectului pe care îl avem în atenție, articolul lui Iorgu Iordan de acum mai bine de o jumătate de secol⁶.

⁵ *La définition «naturelle»*, în „La définition. Actes du Colloque **La définition**, organisé par le CELEX (Centre d'Études du Lexique) de l'Université Paris-Nord (Paris 13, Villetaneuse) à Paris, les 18 et 19 novembre 1988”. Éditeurs: Jacques Chaurand et Francine Mazière, Paris, Librairie Larousse, 1990, p. 86–95.

⁶ *Principes de définition dans les dictionnaires unilingues*, în „Mélanges linguistiques publiés à l'occasion du VIIIe Congrès international des Linguistes à Oslo, du 5 au 9 août 1957”, Bucarest, Éditions de l'Académie de la République Populaire Roumaine, 1957, p. 223–234.

Astfel, trebuie spus că Iordan împarte definițiile lexicografice în două mari grupe: definiții **lexicale** și definiții **gramaticale**, în această a doua categorie incluzând, pe lângă augmentative, diminutive, nume colective, și adjectivele cu valoare nominală, adverbele provenind din adjective etc.

În același timp, lingvistul recomandă, pe cât posibil, dublarea definiției numite gramaticală cu definiții lexicale („singurele definiții veritabile”, după exprimarea sa). Pe acestea din urmă le mai numește și definiții **sinonimice** (având aici în vedere atât sinonimia la nivel de cuvânt, cât și sinonimia perifrastică).

De asemenea, nu putem să nu menționăm aici și atenția pe care Angela Bidu-Vrăncianu o acordă felului cum este concepută definiția lexicografică, însă mai mult ca factor de raportare, „vedeta” preocupărilor autoarei constituind-o definiția de natură terminografică, aparținând lexicului specializat⁷.

În continuare, ne vom referi, sumar, și la „adjuvanții” definiției lexicografice, cu rol în înțelegerea cât mai exactă a sensului, în vederea utilizării corecte a definitului în vorbire.

Primul aspect pe care îl luăm în considerare îl reprezintă informațiile (date, în general, între paranteze) care precedă multe dintre definițiile de dicționar, reprezentând judecăți de valoare explicite ale lexicografului în raport cu normele și condițiile de utilizare a definitului respectiv.

Este vorba de așa-numitele *mărci de uzaj*; aici, din rațiuni ce au în vedere sintetismul, ne limităm a le enumera: *diacronice*, *diatopice*, *diaintegrative*, *diamediale*, *diastatice*, *diafazice*, *diatextuale*, *diatehnice*, *diafrecvențiale*, *diaevaluative*, *dianormative*.

O altă modalitate de a veni în sprijinul utilizatorului producției lexicografice, în vederea apropierii cât mai riguroase de înțelegerea exactă a sensului definitului, o reprezintă apelul la exemple de enunțuri conținând definitul în cauză. Acestea pot fi extrase din alte tipărituri (situație în care se află, dintre dicționarele pe care le-am luat ca reper, *DA*, *DLR* și *DL*) sau construite de către lexicograf (spre exemplu, pentru celelalte dicționare avute în vedere, în cazul prepozițiilor și conjuncțiilor, care nu se pot defini decât metalingvistic).

De asemenea, există și dicționare care se bazează pe suportul ilustrațiilor în complinirea sensului. Presentăm, de asemenea numai prin enumerare, o tipologie a ilustrației de factură lexicografică (după Jean Pruvost, op. cit.).

a. după maniera de prezentare: ilustrație *monofigurală/polifigurală*, *totală/parțială*, *sintagmatică/paradigmatică*, *scalară/asclară*, *anaforică*;

⁷ *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*, București, Editura Universității din București, 2007, p. 48–71. (De asemenea, ținem să menționăm, cu acest prilej, chiar dacă nu face obiectul expres al preocupării noastre, interesul pe care terminografia începe să-l stârnească și la noi – spre exemplu, o tipologie a definiției juridice este prezentată de Adriana Stoichițoiu-Ichim în *Semiotica discursului juridic*, București, Editura Universității din București, 2001, p. 123–130.)

b. după maniera de tratare a informațiilor aduse de referent: *simplă/complexă, terminologică, tipologică, multilaterală, ordonată*.

În ceea ce privește setul de dicționare avut în vedere, lucrările care folosesc ilustrația sunt *DM* și *DEX* (în prima ediție) – acesta din urmă doar în varianta polifigurală și tipologică (planșe inserate).

Și nu putem încheia acest capitol al lucrării noastre fără a menționa și rolul pe care îl au analogiile și asociațiile în susținerea definiției lexicografice.

O referire se impune a fi făcută și la modul de grupare a sensurilor cuvintelor polisemantice. Astfel, se spune adesea⁸, printr-o imagine destinată să concretizeze lucrurile, că există trei tipuri fundamentale de filiație: în lanț, în raze și arborescentă. În primul caz, un sens nou se naște din unul mai vechi, totul formând o linie simplă; în al doilea, unul sau mai multe sensuri ale cuvântului formează centre de iradiere a altor sensuri, noi. În al treilea caz, care a rezultat din combinarea celorlalte două, în unele puncte din structura semantică a cuvântului, filiația se produce în lanț, iar în alte puncte, în raze. (Aceste trei tipuri de filiație se redau cu ajutorul unor semne și procedee tehnice – cifre arabe și romane, litere mari și mici, semne grafice speciale, diverse caractere tipografice ale literelor, spațiere etc.).

Trebuie spus, în ceea ce privește dicționarele avute în vedere, că singura lucrare care face abstracție de un asemenea sistem este *MDA*, care transpune sensurile cuvântului polisemantic – ce-i drept, respectând ordinea în care acestea sunt livrate în dicționarele-mamă (*DA* și *DLR*) – într-o înșiruire ce nu oferă nicio informație cu privire la filiația lor.

În încheiere, am dori să ne raportăm la metodele de definire cu care se operează în logică și să vedem în ce măsură acestea sunt aplicabile în cazul definiției lexicografice. Dintre lucrările consultate care au în vedere această temă⁹ am ales pentru demersul nostru lucrarea colectivă *Dicționar de filozofie*, București, Editura Politică, 1978.

Astfel, în funcție de metoda utilizată, definițiile ar cunoaște următoarele tipuri:

1. Definiții **prin gen proxim și diferență specifică**, care mai sunt numite și definiții *per essentiam*, deoarece dezvăluie însușirile esențiale ale obiectului definit. De precizat că această procedură de definire se poate aplica numai acelor noțiuni care pot fi *specii*. Este un tip de definiție larg răspândit în lexicografie și la care ne-am referit deja, așa că nu vom insista.

⁸ Vezi, spre exemplu, *Introducere la Dicționarul limbii române (DLR)*. Serie nouă, tomul VI, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1965, p. V–XV.

⁹ *Mic dicționar filozofic*. Ediția a II-a, București, Editura Politică, 1973; Gheorghe Enescu, *Dicționar de logică*. Ediția a II-a, București, Editura Tehnică, 2003 etc.

2. Definiții **genetice**, care arată originea obiectului definiției și procesul prin care a luat naștere:

CATÂR Animal domestic, hibrid rezultat din împerecherea măgarului cu iapa sau a armăsarului cu măgărița.

3. Definiții **constructive**, arătând felul în care, din anumite materiale și cu anumite unelte, poate fi construit un exemplu de lucru ce aparține clasei obiectului definiției:

CĂRĂMIDĂ Material de construcție artificial, având forma unei piese prismatice, obținut dintr-un amestec de argilă, nisip și apă sau din alte materiale (beton, zgură de furnal etc.), uscat la soare sau ars în cuptor.

4. Definiții **operaționale**, care specifică o serie de operații sau experimente (în sens larg) ce pot fi făcute pentru a ști dacă obiectul definiției este ceea ce se spune că este, dacă un concept sau un cuvânt este corect folosit sau aplicat:

MUTON¹ (Biol.) Cea mai mică unitate din interiorul unei gene care, dacă e schimbată, poate provoca o mutație.

5. Definiții **enumerative**, care epuizează prin înșiruire obiectele individuale ce participă la sfera definitului:

GEN ♦ Fiecare dintre diviziunile fundamentale în care se împart operele literare și care cuprind creațiile asemănătoare prin modul de a reprezenta realitatea. *Genul epic. Genul liric. Genul dramatic. Genul oratoric.*

(Trebuie precizat că e un tip de definiție uzitat mai ales în dicționarele de factură enciclopedică, exemplul propus identificat în *DEX* reprezentând realmente o excepție.)

6. Definiții **ostensive**, care înșiră elemente ce aparțin extensiunii definitului fără a o epuiza însă, adică oprindu-se doar la câteva exemple considerate reprezentative, relevante, pentru a ne da seama ce este definitul:

CANID (La pl.) Familie de mamifere carnivore digitigrade, cu gheare neretractile și cu patru degete la picioarele dinainte și cu cinci la cele din spate, din care fac parte lupul, vulpea, șacalul etc.

7. Definiții **de precizare**, care arată că într-un anumit context, din totalitatea sensurilor sale posibile un cuvânt va fi folosit numai cu un anumit înțeles:

AMENINȚARE (Jur.) Infracțiune care constă în alarmarea unei persoane, prin manifestarea intenției de a săvârși, față de ea sau față de o rudă apropiată, o infracțiune sau o faptă păgubitoare.

8. Definiții **abreviative**, care oferă o expresie prescurtată, mai convenabilă, în locul uneia mai complicată și mai greu de folosit. În lexicografie, nu este, în fapt, o definiție propriu-zisă:

KILOCALORIE Unitate de măsură pentru energia termică, egală cu o mie de calorii; calorie mare. [Abreviat: *kcal*].

9. Definiții **prin sinonimie**. La acest tip de definiție ne-am referit deja.

Desigur, mai pot fi avute în vedere și alte tipuri de definiții: **enciclopedice**, **accidentale**, **vagi**, **alternative** (un exemplu pentru acest din urmă tip îl reprezintă, în cazul definirii plantelor și animalelor, indicarea, în continuitatea definiției, a

numelor latinești ale acestora) etc., după cum există, de asemenea, și definiții mixte, care combină modalități de definire prezentate în demersul nostru. La o delimitare interesantă procedează, spre exemplu, și Emanuel Vasiliu¹⁰, care distinge între definiții **științifice** și **preștiințifice** (sau **uzuale**).

Și mai sunt, firește, și alte aspecte (cum ar fi modul de realizare a definiției în cazul expresiilor și locuțiunilor) sau concepte a căror prezentare (măcar preliminară) ar fi putut face obiectul articolului de față; ne vom opri însă aici, cu intenția de a ne apleca asupra lor într-o preconizat amplă lucrare viitoare.

DICȚIONARE

- DA = *Dicționarul limbii române*. București, Tomul I (partea I: *A–B*, Librăria Socec, 1913; partea II: *C*, Tipografia ziarului „Universul”, 1940; partea III, Fascicula I: *D–de*, „Universul”, 1949); Tomul II (partea I, *F–I*, Imprimeria națională, 1934; partea II, fascicula I: *J–lacustru*, „Universul”, 1937; [partea III]: *Ladă–lojniță*, [fără editură, fără an], Academia Română.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975 [Supliment: 1988]. Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, 1998. Ediție revăzută și adăugită, 2009.
- DL = *Dicționarul limbii române literare contemporane*. Vol. I–IV, [București], Editura Academiei Republicii Populare Române. Vol. I (*A–C*): 1955, vol. II (*D–L*): 1956, vol. III (*M–R*): 1957, vol. IV (*S–Z*): 1958.
- DLR = *Dicționarul limbii române*. Serie nouă, București, Editura Academiei, Tom VI–XIV, 1966–2010.
- DM = *Dicționarul limbii române moderne*, [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958.
- MDA = *Micul dicționar academic*. Vol. I–IV, București, Editura Univers Enciclopedic. Vol. I (*A–C*): 2001, vol. II (*D–H*): 2002, vol. III (*I–Pr*), IV (*Pr–Z*): 2003.

INVENTAIRE DES MÉTHODES DE LA DÉFINITION LEXICOGRAPHIQUE

(Résumé)

Cet article se propose d’offrir une vue d’ensemble sur la manière de construire la définition lexicographique. Dans ce but, on fait une revue des quelques-unes des œuvres théoriques les plus importantes qui portent sur les méthodes de définition.

En même temps, cette démarche est soutenue par une présentation (par la voie des exemples) des méthodes de construire la définition dans les dictionnaires parus sous l’égide de l’Académie Roumaine, particulièrement dans le *Dictionnaire explicatif de la langue roumaine* (DEX).

Cuvinte-cheie: metalexicografie, tipuri de definiții, dicționarele Academiei Române.

Mots-clés: metalexicographie, types de définitions, les dictionnaires de l’Académie Roumaine.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*

¹⁰ *Definiția sensului sau definiția obiectului?*, în „Studii și cercetări lingvistice”, 37, nr. 2, 1986, p. 85–91.

Adrian Rezeanu

EXTENSIUNI TOPONIMICE DERIVAȚIONALE

1. Dialectica sistemului toponimic se înscrie pe o serie de coordonate active, care îi asigură acestuia o viabilitate în ciuda atât a diversificărilor teritoriale cât și, mai ales, a apariției și consolidării unui ansamblu denominativ urban, diferențiat și specializat.

Identificarea toponimiei generale prin particularități de structură, de motivații și finalizări în cadrul circulației formulelor marcatoare a atras după sine apariția unor corpusuri distincte de nume desemnatoare, pe de o parte, pentru unități organizate teritorial, rurale, periurbane și urbane, iar, pe de altă parte, pentru spații deschise, neîncorsetate administrativ.

Dicționarele toponimice generale ale Olteniei, Munteniei, Banatului, Moldovei, opere fundamentale pentru spiritualitatea comunităților umane circumscrise unui teritoriu vast, au avut menirea de a semnală și de a clarifica multiplele probleme ale actului de desemnare a reperelor întâlnite în spațiul românesc. Fără a le putea detalia exhaustiv, ne propunem în acest studiu să analizăm circulația formulelor marcatoare de la un denotat la altul în cadrul procesului de *extensiune toponimică derivațională* pe un traiect orizontal, precum și consecințele asupra modificărilor de sfere și conținut semantice.

2. În general, *extensiunea toponimică* presupune o dinamică polarizată în jurul a două direcții marcate gramatical în proporții diferite: *derivativă* și *derivațională*.

2.1. *Extensiunea toponimică derivativă* (Mihăilă 2002) presupune o circulație nedirijată strict teritorial a unui antroponim toponimizat derivat sufixal multiplu, de exemplu, către denotate distincte, dar care nu sunt plasate pe un traiect unic de intercondiționări topografice directe. Altfel spus, o formulă marcatoare de tipul **Urzicaru** din Prahova poate fi asociată cu **Urzicărei**, **Urzicărești**, **Urzicărita** din Buzău, fără să poți demonstra o filieră directă derivativă.

2.2. *Extensiunea toponimică derivațională*, ca proces toponimic formativ de noi sensuri corelative, apărute și prin contaminare semantică (Rezeanu 2008) dobândește particularități identitare distincte potrivit cu specificitățile spațiului topografic desemnat: urban și rural.

2.2.1. În cadrul urbanonimiei, *extensiunea derivațională* presupune circulația formulei marcatoare, corespunzătoare denotatului primar, de-a lungul unui traiect unic presărat cu alte denotate, între care există corelări semantice și motivaționale. Pe traiectul acestei extensiuni, urbanonimul va circula identic formal, modificări

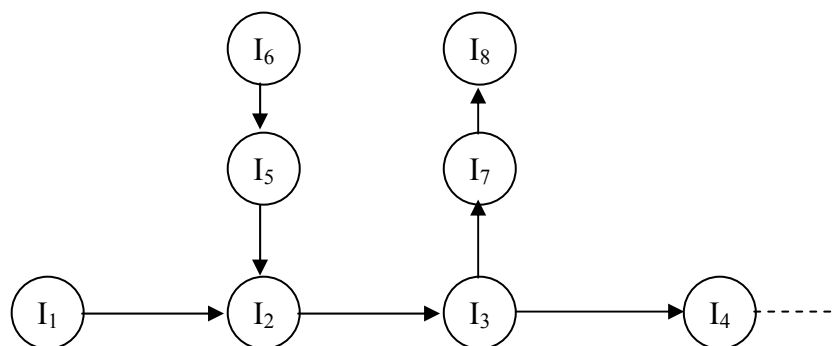
apărând doar la nivelul semanticii identitare. De cele mai multe ori, sferele semantice pentru denotatele de pe traiectul derivațional sunt particularizate prin prezența *termenilor generici individualizatori*.

Traiectul unei astfel de extensiuni este plasat întotdeauna pe orizontală. Această direcție implică normativ denotate derivaționale distincte, spre deosebire de cea pe verticală, unde se suprapun peste același denotat formule marcatoare în formațiune piramidală, condiționată istoric și sub pecetea „modele” de moment.

2.2.1.1. Extensiunea toponimică derivațională trebuie asociată în context urban cu procesul de stratificare, care, diferit de cel din toponimia rurală, se prezintă drept o înălțuire de ipostaze. În plan toponimic urban, *ipostaza* reprezintă o asociere teoretică dintre formula marcatoare a denotatului primar cu mai multe alte denotate diferite, aflate în vecinătăți de pe același traiect derivațional. Fluxul *ipostazelor* urbanonimice într-o *extensiune derivațională*, aflat într-o dialectică permanentă, va identifica pentru fiecare denotat realități desemnatoare diferite, pe care le vom asocia în plan denominativ cu *termenul generic* (*stradă, mahala, firmă comercială* etc.). În cadrul fiecărei *ipostaze* dintr-un lanț toponimic derivațional, termenul generic din structura formulei marcatoare va reprezenta o notă distinctivă.

Pentru necesități de identificare punctuală a ramificațiilor și a unor posibile axe ale *nodurilor derivaționale* dintr-o extensiune toponimică, acceptăm un minim de suprapunere pe verticală în cadrul *ipostazelor*, pornind de la termenul generic comun.

În acest mod, se va clarifica câmpul semantic identitar al ipostazei urbanonimice individualizate prin termenul generic, marcajul denotatului primar circulând nemodificat de-a lungul întregii extensiuni toponimice derivaționale¹.

I₁ – **Prund** (*sat* încorporat București) – 1693 MȚR 230/1, 1631 COTR 1/10, 1680 COTR 90/24.

I₂ – **Mahalaua Prund** (1708 COTR Mss. 692)

I₅ – **Mahalaua Domnița Bălașa** (1776 RV 49/2)

I₆ – **Mahalaua Domnița Bălașa din Prund** (1798 CAT).

I₃ – **Calea Prundului** (1693 RV 1/25)

I₇ – **Calea Craiovei** (1679 RV 5/9, Mss. 256)

I₈ – **Calea Mehedințului** (1741 MȚR 1/19).

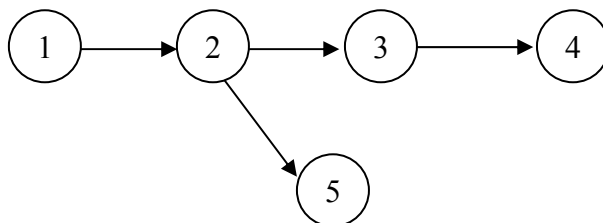
¹ Pentru detalieri, vezi Adrian Rezeanu, *Toponimie bucureșteană*, capit. *Ipostaze urbanonimice*, București, 2003, p. 72–88.

Privită la nivel diacronic, extensiunea ipostazelor derivaționale pe orizontală va individualiza formule marcatoare identice cu cea aparținând denotatului primar, distincția semică realizându-se prin termenul generic. Diminuarea câmpului semantic al ipostazelor se încadrează într-o dinamică perfect coerentă, iar stratificarea denominativă pe verticală pentru același denotat va contribui atât la restabilirea unor principii de desemnare, cât și, mai ales, la decriptarea mecanismului semantic, caracteristic pentru *extensiunile toponimice derivaționale* secvențializate prin ipostaze.

2.2.2. La nivel toponimic general, *extensiunea derivațională* are o dinamică mult mai diversificată. Se are în vedere, pe de o parte, spațiul amplu de desfășurare a proceselor de transferuri de nume și parțial de sens. Pe de altă parte, zonelor rurale le sunt caracterizate frecvente sincopări de ipostaze derivaționale, care nu se pot reface decât după îndelungate cercetări, asociate cu studiul documentelor istorice, acolo unde este posibil. De multe ori, mai ales la traiectele hidrografice, decelerarea unor ipostaze derivaționale dispărute trebuie să urmeze acest curs de apă trecând peste granițele administrative ale unei unități teritoriale.

Pentru detaliere, propunem câteva particularizări ale fenomenului, așa cum reies din DTRM I 134 și DTRO I 240–1.

2.2.2.1. *Termenul geografic popular* utilizat ca bază a raționamentului de etimologie și de geneză într-o *extensiune derivațională* e prezentat de multe ori ca soluție de toponomast, fără ca el să funcționeze în zonă, deși abundența compuşilor toponimici din zonă îndreptățește această ofertă. Formulele concrete ale raționamentului teoretic pe bază de *vecinătăți topografice imediate* sau de înlănțuiri cronologice în procesele de atestare precum și de o circulație lexicală în arii dialectale configurate conduc, de regulă, la diminuări ale sferelor semantice sau chiar la dispariții ale sensului primar.

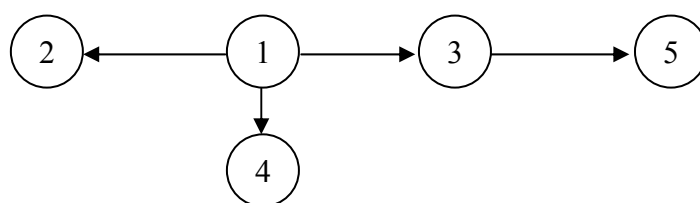
- 1 – *Coca* (*sat* c. Vintilă Vodă – Bz – 1620 DIR XVII, III 597–8);
- 2 – *Coca* (*moșie* c. Vintilă Vodă – Bz – 1691 EB 55/13);
- 3 – *Coca* (*munte* c. Vintilă Vodă – Bz – 1898 MDG III 102);
- 4 – *Coca* (*izvor* c. Vintilă Vodă – Bz – 1898 MDG I 90);
- 5 – *Coca* (*pădure* c. Vintilă Vodă – Bz – 1898 MDG III 448).

La această ierarhizare a ipostazelor toponimice derivaționale, precumpănitor, într-o primă fază, este criteriul atestărilor istorice și parțial apropierea formale sau semantice directe. Ipostaza *sat* (1) a inclus în sfera sa semantică ipostaza *moșie* (2), iar vecinătățile în secolul al XVII-lea sunt doar ipoteze teoretice.

Pe de altă parte, un derivat oiconimic **Cocani** (c. Vintilă Vodă – Bz, cr. 1628 DRH XXII 46–50, r. 1632 EB 38/2 DRH XXIII 497, 1655 EB 55/3), susținut și de o ipostază derivațională *moșie* (r. 1682 EB 55/8, 1714 EB 55/37) cu geneza în oiconimul **Coca**, justifică preeminența marcajului primar **Coca** (*sat*), care poate fi rezultatul etimologic al toponimizării entopicului **coca**.

Formele oiconimice compuse târzii **Coca-Antimirești** (1835 PR, 1853 HR II), **Coca-Niculești** (1872 DTSR, 1898 MDG), **Coca-Șchei** (1872 DTSR, 1898 MDG IV 503) au ca bază de formare un oiconim stabil **Coca**.

2.2.2.1.1. O situație parțial diferită apare și în înlănțuirea derivațională **Cocioc**:

- 1 – **Cocioc** (*sat* c. Periș – If – 1830 AN 3174/46, 1835 PR, 1853 HR II)
- 2 – **Cocioc** (*comună* – If – 1872 DTSR, 1898 MDG)
- 3 – **Cocioc** (*moșie* c. Periș – If – 1806 RV 42/81, 1888 DC 5)
- 4 – **Cocioc** (*mănăstire* c. Periș – If – 1834 CĂLD 31/78, 1898 MDG)
- 5 – **Cocioc** (*pădure* c. Periș – If – 1893 DC 15, 1898 MDG)

În acest caz, oiconimul **Cocioc** se situează într-o vecinătate depărtată față de termenul geografic popular **cocioc** „baltă nămolosă, care nu-și poate împrăști apa” (MDA) de la care nu preia vreun *sem* distinctiv.

Criteriul vechimii atestării, care poate fi și el vulnerabilizat prin descoperirea unui alt document istoric necunoscut, joacă un rol secundar.

Compusul **Cocioc–Gherghița** (*moșie*), atestat târziu (1922 DC 54), apropie ipostazele *moșie* de sfera semantică distinctivă a unui entopic **cocioc**.

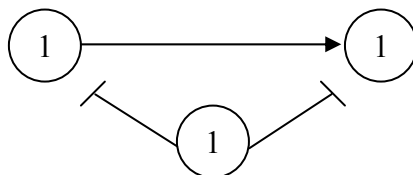
2.2.2.2. La nivel sincron, transferurile semantice într-o *extensiune toponimică derivațională* oferă situații când o singură ipostază atestată, cu o semnificație diferită față de un etimon primar, nu justifică logic nicio înlănțuire de virtuale ipostaze.

Cuca (*prival* – Br – 1898 MDG) ← „gârlă din regiunea inundabilă a Dunării” (MDA).

În această situație, există două alternative: a) o resemantizare a termenului, pornind de la minime asocieri teoretice, ceea ce este greu de realizat; b) dispariția din lanț a tuturor ipostazelor toponimice derivaționale primare, actuala formă **Cuca** (*prival*) fiind o reminiscență izolată, ceea ce este plauzibil.

2.2.2.3. Extensiunea toponimică derivațională se poate produce prin selectarea ipostazelor, care, paradoxal, deși sunt comasate topografic în aceeași unitate

administrativ-rurală, nu au niciun impact asupra denominației oiconimice. Explicația rezidă din selectarea concurențială a formulelor marcatoare de pe un traiect extensional.

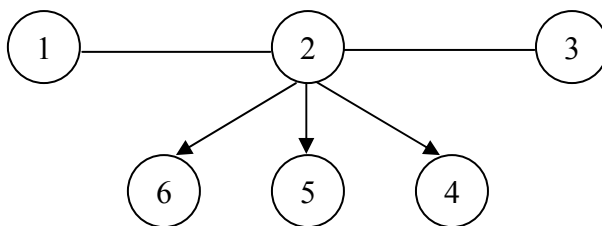

1 – **Cuca** (*munte c. Lerești – Ag – 1898 MDG V 623*)

2 – **Cuca** (*pârâu cu traseu magistral c. Lerești – Ag – 1898 MDG, III 627, IV 754, V 623*)

3 – **Lerești** (*comună, drept entitate topografică atotcuprinzătoare*).

2.2.2.4. Dinamica extensiunii derivaționale pe un traiect amplu, depășind granițele convenționale ale unei unități administrativ-teritoriale, reprezintă cel mai edificator aspect al palmaresului de modificări semantice substanțiale pe care le dezvoltă și le suportă diferite ipostaze toponimice. Pentru detalieri, vom apela la un tip de *extensiune toponimică derivațională*, reprezentativ pentru o mare parte din spațiul toponimic al Olteniei:

1 – **Bahna** (*pârâu c. Podeni – Mh – 1731 T 58/9*)

2 – **Bahna** (*sat c. Ilovița – Mh – sl. 1477–1482 SI 57, DRH I 258*)

3 – **Bahna** (*comună – Mh – IN 1861*)

4 – **Bahna** (*siliște s. Bahna c. Ilovița – Mh – sl. 1493 SI 84, DRH I 381*)

5 – **Bahna** (*vale s. Bahna c. Ilovița – Mh – 1898 MDG*)

6 – **Bahna** (*pădure s. Bahna c. Ilovița – Mh – 1872 DTSR*).

În situația de mai sus, dinamica formulei hidronimice **Bahna** se concretizează, într-o primă fază, la nivelul obârșiei traiectului hidrografic, când entopicul **bahnă** „loc mlăștinos” s-a toponimizat, cu posibile lacune de interpretare, în **Pârâul Bahna c. Podeni – Mh**. Extensiunea derivațională, în care este implicat acest hidronim, se va dezvolta la nivelul unei unități administrative din exteriorul îndepărtat, dar plasate pe traiectul hidrografic **Bahna**. Din exteriorul formulei oiconimice **Bahnă** se ramifică ipostazele derivaționale **4, 5, 6**, ca efect al contaminării prin *vecinătate topografică imediată*.

Schema derivațională de mai sus arată, pe baza unei structuri componentiale semice distincte, diferențierile de sferă dintre ipostazele corespunzătoare denotatelor de pe traiectul extensional, raportate la denotatul primar **1**. Se au în vedere aici și modificările codificate suportate de entopicul primar **bahnă** „loc mlăștinos” în trecerea spre semnificația „apă curgătoare” care au avut loc sau la locația „izvor” (c. Podeni) sau la zona de impact derivațional (s. Bahna c. Ilovița).

2.2.2.5. Înlănțuirea derivațională pe orizontală, cu toate diminuările de sfere semantice ale toponimelor, se petrece deci în cadrul unei unice extensiuni derivaționale. Raportarea la alte lanțuri derivaționale, de multe ori, este blocată de sincope de ipostaze dar și, în cazul urbanonimiei, de implicarea sensurilor figurate, care au dus la apariția *toponimelor aparente*.

Asocierea suprapunerilor pe verticală în cadrul unei ipostaze unice cu întreaga extensiune derivațională pe orizontală, în care este implicată aceasta, poate permite introducerea în raționamentul de geneză (Rezeanu 2008) a unei alte extensiuni derivaționale.

Apar astfel intersecții cu *noduri derivaționale* prin care se promovează atât formule marcatoare motivate cât, mai ales, nemotivate toponimic.

O extensiune derivațională pe orizontală, asociată cu suprapuneri pe verticală și, de aici, o altă extensiune pe orizontală creează un *arbore derivațional* (Rezeanu 2011). Decriptarea acestei sintagme create ad-hoc cu dezvoltare amplă, mai ales în urbanonimie, este asociată cu noțiunea de *nod derivațional*. Acesta este un punct convențional, stabilit la locul unde o ipostază unică din extensiunea derivațională pe orizontală este suprapusă pe verticală cu alte marcaje.

Un alt tip de *nod derivațional* îl reprezintă locul marcat de o ipostază plasată pe verticală, din schema de mai sus, care își trimite ramificațiile extensionale pe o altă orizontală (Rezeanu 2011).

Toate aceste ramificații toponimice derivaționale, aidoma unui *joc denominativ*, alcătuiesc un *arbore derivațional* condiționat prioritar de evoluția istorică a unei așezări².

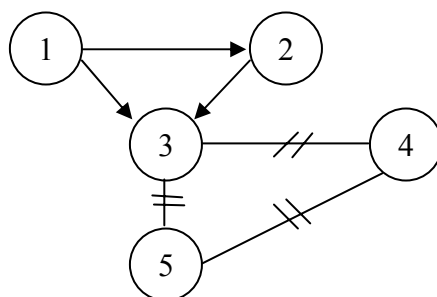
2.2.2.5.1. La nivelul toponimiei rurale, construcția *arborelui derivațional* este limitată de mai multe cauze, între care prioritare sunt proximitățile topografice perimate în timp și atestările documentare, de multe ori lacunare. În acest fel, raționamentul genezei ipostazelor derivaționale din aproape în aproape poate fi blocat, iar o ierarhizare motivațională a acestora nu mai este viabilă. De aceea, aplicarea *extensiunii derivaționale* sub forma unui *arbore* la nivel toponimic general, deși cvasiposibil, rămâne un deziderat condiționat de un sistem toponimic național unitar și omogen.

² Pentru detalieri, vezi schemele, cu decriptările lor, din Rezeanu 2011.

3. Toponimia de pe **Valea Izei**, cu structurile semantice și lexicale caracteristice, sesizate de profesorul Ștefan Vișovan (Vișovan 2005), se încadrează într-un tipar denominativ, cu o dinamică perfect coerentă, din care vom selecta câteva modele de extensiuni derivaționale.

Scopul direct al unei astfel de analize se referă la o virtuală formulare a unor direcții de marcaj toponimic cu o accentuată interpenetrație în spațiul românesc. Menționăm că am selectat acele formule toponimice, în care apare cu rol determinant un termen geografic popular.

3.1. O primă categorie de *extensiuni derivaționale* se referă la acelea în care are loc dizolvarea gradată a masei semantice inițiale de-a lungul unui traiect derivațional, care pătrunde secvențial și în interiorul unor granițe urbane.

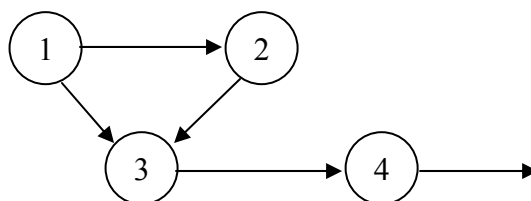

- 1 – **Seci** (teren de pe care s-a tăiat pădurea – or. Săliștea de Sus)
 2 – **Seci** (*arătură*, s.c. Săcel, or. Săliștea de Sus)
 3 – **Seci** → **Dealul Seciului, Coasta Seciului** (zona periurbană a or. Săliștea de Sus)
 4 – **Seci** (*pădure*, s.c. Săcel, or. Săliștea de Sus)
 5 – **Strada Seciu** (or. Săliștea de Sus).

Acest tip de extensiune derivațională implică dezordine pe toate palierele de desemnare. Traiectul de la ipostaza 1 la 4, trecând prin fazele intermediare 2 și 3, e blocat semantic. **Seciu** (*pădure*) este incongruent cu **Seciu** (*deal*), incompatibilitatea semantică fiind amplificată prin plasarea acestuia din urmă în continuarea ipostazelor 1 și 2.

Incongruența este cu atât mai accentuată în cazul ipostazei 5 (*stradă*), pe care, într-un raționament teoretic, plasând-o grafic într-o vecinătate imediată, alterezi în mod evident chiar esența direcției orizontale a *extensiunii toponimice derivaționale*. În acest caz, incompatibilitățile semantice blochează perpetuarea formulei marcatoare primare, care, spre finalul extensiunii, ajunge o marcă golită de conținut.

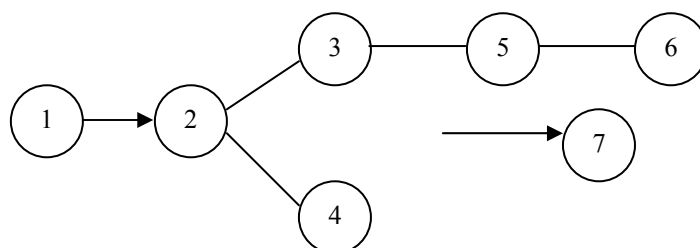
3.2. Tipul de extensiune în care intervine ipostaza derivațională hidronimică are o dialectică aparte.

- 1 – **Sfundău** (teren aflat într-o fundătură, *or.* Dragomirești)
 2 – **Sfundău** → *Fața Sfundăului* (*fânețe*, *or.* Dragomirești)
 3 – **Sfundău** → *Fața Sfundăului* (*deal*, *or.* Dragomirești)
 4 – **Sfundău** (*pârâu*, *or.* Dragomirești, *s.c.* Ieud).

Ipostaza *pârâu* (4) preia *seme* caracteristice vecinătăților imediate ipostaziate pe care le adaptează și le glisează pe un traiect exterior entității administrative atotcuprinzătoare, păstrând o legătură motivațională compatibilizată formal și semantic prin geneză topografică.

3.2.2. Ca baze toponimice, termenii **prihod** și **prihodiste** se situează într-un raport cvasisinonimic. Diferențierile minime lexico-semantică, asociate cu răspândirea acestor termeni în arii geografice laterale distincte, se pierd ca relevanță pentru statutul semantic al formulelor marcatoare. Reținem sensul general al acestor termeni „trecătoare, cărare, potecă, printre munți” (MDA, Eremia 2006) și îl vom transpune ipostazelor derivaționale dintr-un traiect extensional.

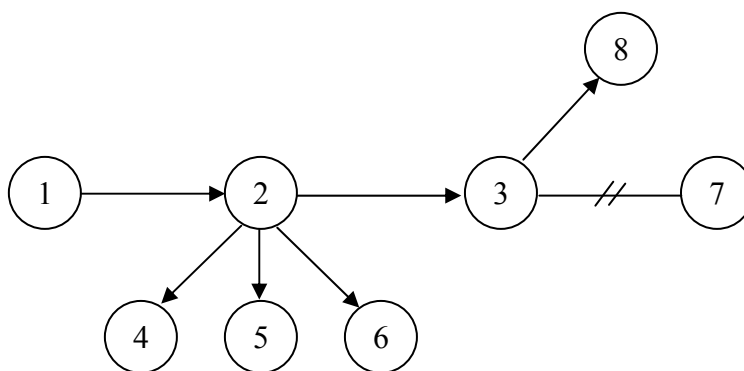
- 1 – **prihodiște** „trecătoare printre munți”
 2 – **Prihodiște** (*deal*, *or.* Săliștea de Sus)
 3 – **Dosul Prihodiștei** (*deal*, *or.* Dragomirești)
 4 – **Fața Prihodiștei** (*deal*, *or.* Săliștea de Sus)
 5 – **Sub Prihodiște** (*fânețe*, *or.* Dragomirești)
 6 – **Valea Prihodiștei** (*pârâu*, *or.* Dragomirești)
 7 – **În Prihodiște** (*fânețe*, *arătură*, *loc plat*, *s.* Slătioara)

Configurarea clară a sferei semantice cu *semul* distinctiv „deal” cu sau fără **prihodiște** este evidentă pentru ipostazele 3 și 4, când se produce o diferențiere topografică prin intermediul unor determinanți specializați (**Dosu Prihodiștei**, **Fața Prihodiștei**). De la aceste formule marcatoare putem vorbi de o evoluție semantică „până la un punct și de la punct încolo”, **Prihodiște** din **Dosu** și **Fața Prihodiștei** fiind doar „deal”.

Extensia toponimică derivațională alcătuită din ipostazele **3, 4, 5**, structurată pe orizontală, va pierde gradat contactele semantice cu *semul* primar „trecătoare”. Apariția în această schemă a traiectului hidrografic va goli de conținut formula marcatoare.

Ipostaza **7**, incongruentă cu schema derivațională de mai sus prin lipsa motivațională a vecinătăților topografice imediate, se prezintă drept dovada peremptorie a diminuărilor de sfere semantice de-a lungul traiectului unei extensii toponimice derivaționale.

3.2.2.1. Termenul geografic **prihod**, toponimizat și antrenat într-o extensie derivațională, fundamentează o altă serie de ipostaze în a căror structură compo-nențială dispăre *semul* primar „trecătoare”.

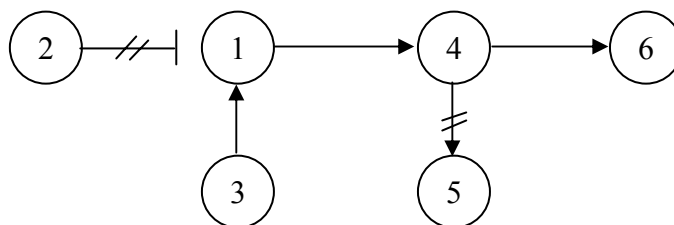

- 1 – **prihod** (*trecătoare*, s.c. Săcel)
- 2 – **Prihod** (*deal*, s.c. Săcel)
- 3 – **Pe Prihoade** (*deal*, s.c. Săcel)
- 4 – **Prihodul Houdii** (*deal, arătură*, s.c. Săcel)
- 5 – **Prihodul Mare** (*arătură*, s.c. Săcel)
- 6 – **Prihodul Mic** (*arătură*, s.c. Săcel)
- 7 – **La Prihod** (*fânețe*, s. Stramtura)
- 8 – **Valea Prihodului** (*pârâu*, s.c. Săcel, s.c. Ieud)

Dinamica modificărilor semantice potrivit principiului „până la un punct și de la punct încolo” alternează în această schemă între stagnare (**2, 3, 4**) și rupere a oricăror legături logice între ipostazele derivaționale: **Prihodul** „arătură” poate fi plasat într-o altă realitate semantică decât **Prihod** „trecătoare”, iar ordonarea vecinătăților topografice imediate, respectându-se un criteriu riguros al transferurilor semantice, este, în acest caz, un deziderat greu de atins. În toată această înlănțuire derivațională ipostazele nu-și regăsesc statutul semantic fundamental prin raportare la denotatul inițial.

Analiza unor *noduri derivaționale* la nivelul ipostazei **2**, de exemplu, evidențiază virtuale spații dizarmonice, care se amplifică cu ipostaza **8**, derivată din **3**, ca *nod derivațional*, unde ruperea coerenței în transmiterea mesajului semantic primar este decisivă.

3.2.3. Un alt episod toponimic extensional, similar cu cele în care apar și traiecte hidrografice, pornește de la formula marcatoare **Prisaca**.

- 1 – **Coasta Prisăcii** (*deal*, Săliștea de Sus)
- 2 – **Prisaca** „loc în pădure unde s-au tăiat copacii” (*fânețe, arături, s.c. Strâmtura*)
- 3 – **Prisaca (de la Obcina Crucii)** (*fânețe, or. Dragomirești*); **Obcina Crucii** (*deal, or. Dragomirești*)
- 4 – **Prisechi** (*fânețe, pădure, s.c. Ieud, s.c. Botiza*)
- 5 – **Pârâul Prisăcilor** (*pârâu, s.c. Botiza*)
- 6 – **Valea Prisăcii** (*pârâu, or. Dragomirești*).

Ipostaza derivațională auxiliară **3**, aflată într-o vecinătate topografică imediată, este aceea prin care se individualizează, prin *sem distinctiv*, entitatea **Prisaca** „loc în pădure unde s-au tăiat copacii” față de **Obcina Crucii** (*deal*). Cu aceste *seme identitare* se translatează ipostaza spre **1**, în care **Prisaca** nu este decât „deal”, *sem distinctiv* rezultat din compatibilitatea termenilor lexicali, în care **Coasta** este parte a unui *deal Prisaca* și nimic altceva.

Plasarea în virtuale contexte de vecinătate topografică a ipostazelor **2** și **1** este doar formală, ele fiind decriptate semantic diferit.

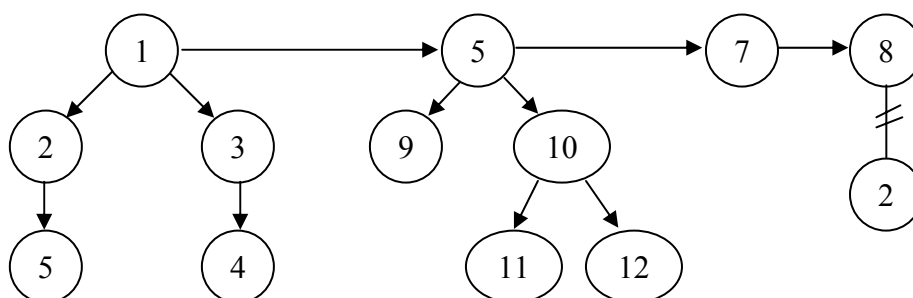
Ipostaza **6** (*pârâu*) reprezintă un *nod derivațional*, în alte contexte virtuale traiecul hidrografic putând să dea naștere unor extensiuni toponimice distincte.

3.2.4. Polisemantismul unui termen geografic, ca bază toponimică, asociat cu formule marcatoare derivate prin sufixare, amplifică, într-o extensiune derivațională, tendința de ambiguitate. Este cazul dubletului **Slatina/Slătioara** ← **Slătinoara**, care dezvoltă un *arbore derivațional*.

Decriptat lexico-semantic, termenul **slatină** înseamnă generic „sărătură” (MDA), care poate fi și „izvor de apă sărată” dar și „teren bogat în săruri solubile, impropriu pentru culturi agricole” (MDA), iar **slătioara** „o slatină mică” (MDA).

Multiplele ramificații toponimice de tip *arbore derivațional* blochează parțial, în acest caz, procesul de dezambiguizare semantică și poate chiar descalifica o logică a procesului extensional. În acest caz, identificăm două brațe extensionale, patronate de denotatele **slatină** și **slătioară** și care dezvoltă extensiuni diferențiate, cu unele excepții. Deși într-o logică coerentă, ipostazele derivaționale minore **Slatina** „pârâu”, „fânețe” le asociezi cu entopicul toponimizat cu sens dublu **Slatina**, ele sunt totuși încorporate teritorial în entitatea oiconimică **Slătioara**. **Slatină**, din varii

motive, nu a creat într-un traiect extensional propriu un oiconim **Slatina**. De aici rezultă o relație de parteneriat aparent dihotomică dintre **slatină** și **slătioară** ← **slătinioară** (1 și 2) care este amplificată și prin extensiunile pe care acești doi termeni toponimizați le realizează. În această situație, extensiunea derivațională secundară în ansamblul *arborelui derivațional*, identificată, în prima fază, prin ipostazele 6, 7, 8 are un traiect motivat prin vecinătatea directă între 6 și 7.

- 1 – **slatină** „izvor de apă sărată”
(MDA) „teren bogat în săruri solubile” (MDA)
2 – **Slatina** (*pârâu*, s. Slătioara)
3 – **Slatina** (*fânețe*, s. Slătioara)
4 – **Slatina din Sus** (*arătură* s. Slătioara)
5 – **Slatina din Sus** (*pârâu* s. Slătioara)
6 – **slătioară** „slatină mică” (MDA)
7 – **Slătioara** (*pârâu*, s. Slătioara)
8 – **Slătioara** (*oiconim*, c. Stramtura)
9 – **Slătioara** (*arătură*, s. Slătioara)
10 – **Slătioara** (*fânețe*, s. Slătioara)
11 – **Slătioara Chicere** (*fânețe*, or. Dragomirești)
Chicere (*deal*, Dragomirești, Săcel, Botiza Poienile Izei)
12 – **Slătioara Lăzuc** (*fânețe*, or. Dragomirești)
Lăzuc (*fânețe*, Dragomirești, Ieud, Slătioara).

Ipostazele 9, 10, 11, 12 își vor pierde gradat contactele semantice directe cu entitatea primară **Slătioara**. În această extensiune secundară poate fi însă aberantă incluziunea ipostazei **Slatina** (*pârâu*) într-o entitate oiconimică **Slătioara**, care, la rândul-i, este interconexată cu o altă ipostază hidronimică **Slătioara**.

4. Extensiunile toponimice derivaționale reprezintă o realitate pentru întregul spațiu denominativ românesc. Dinamica acestora va evidenția o serie de ipostaze viabile pentru procesul de geneză toponimică dar și ipostaze disonante care vor accentua tendința de arbitrar al marcajelor denominative actuale.

Breviter

a) *Extensiunea toponimică derivațională* presupune circulația formulei marcatoare de-a lungul unui traiect între denotatele căruia există interconectări semantice și motivaționale.

b) În cadrul acestui traiect extensional, formula marcatoare va circula identic formal, modificările apărând doar la nivelul semanticii identitare.

c) Distanța dintre extensiunea toponimică derivațională identificată în plan urban și cea raportată la nivelul general al sistemului denominativ se realizează condiționat de amploarea spațiului desemnat.

d) Procesul toponimic extensional este particularizat de relația dintre vecinătățile topografice imediate numai pe direcția orizontală și conduce la diminuări ale sferelor semantice ale ipostazelor de pe traiect sau chiar la dispariții ale sensului primar.

e) *Arborele derivațional*, ca mod concret al unui *joc denominativ*, este o construcție cu caracter diacronic cu aplicabilitate la toate tipurile de formule marcatoare.

f) Toponimia de pe *Valea Izei*, atât din spațiul urban cât și rural, reprezintă terenul fertil de apariție și dezvoltare a extensiunilor derivaționale.

BIBLIOGRAFIE, SIGLE ȘI ABREVIERI

AN	= D.G.A.N., <i>Fond Achiziții Noi</i> .
CĂLD	= D.G.A.N., <i>Fond Mănăstirea Căldărușani</i> .
COTR	= D.G.A.N., <i>Fond Mănăstirea Cotroceni</i> .
COTR Mss.	= D.G.A.N., <i>Fond Mănăstirea Cotroceni. Manuscrise</i> .
DC	= D.G.A.N., <i>Fond domeniile Coroanei Românei</i> .
DIR	= <i>Documente privind istoria României</i> .
DRH	= <i>Documenta Romaniae Historica</i> .
DTRM	= <i>Dicționarul toponimic al României. Muntenia</i> , vol. I, București, 2005.
DTRO	= <i>Dicționarul toponimic al României. Oltenia</i> , vol. I, Craiova, 1993.
DTSR	= FRUNZESCU, Dimitrie, <i>Dicționar topografic și statistic al României</i> , București, 1872.
EB	= D.G.A.N., <i>Fond Episcopia Buzău</i> .
Eremia 2006	= EREMIA, Anatol, <i>Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici</i> , Chișinău, 2006.
HR II	= BIBLIOTECA ACADEMIEI, <i>Harta Rusă 1853</i> .
MDG	= LAHOVARY, George, Ioan, BRĂTIANU, C., I., TOCILESCU, Grigorie, <i>Marele Dicționar Geografic al României</i> , București, vol. I–V, 1898–1902.
Mss.	= D.G.A.N., <i>Fond Manuscrise</i> .
MȚR	= D.G.A.N., <i>Fond Mitropolia Țării Românești</i> .
PR	= GIURESCU, Constantin, C., <i>Principatele României la începutul secolului al XIX-lea. Constatări istorice, geografice, economice și statistice pe temeiul hărții ruse din 1835</i> , București, 1957.
RV	= D.G.A.N., <i>Fond Mănăstirea Radu Vodă</i> .

- Rezeanu 2008 = REZEANU, Adrian, *Ocurență și contaminare în toponimia urbană*, în SCL, LIX, 2008, nr. 2, p. 559–571.
- Rezeanu 2011 = REZEANU, Adrian, „*Arbori derivaționali*” în *urbanonimie*, în Studii de dialectologie, istoria limbii și onomastică. Omagiu domnului Teofil Teaha, București, 2011, p. 435–447.
- SI = D.G.A.N., *Fond Secția Istorică*.
- Vișovan 2005 = VIȘOVAN, Ștefan, *Monografia toponimică a Văii Izei*, Cluj-Napoca, 2005.
- 1798 CAT = D.G.A.N., *Fond Catagrafii. Catagrafia Politiei Bucureștilor*, București, 1798.

EXTENSIONS TOPONYMIQUES DÉRIVATIONELLES

(Résumé)

L'étude analyse la circulation de la formule de marquage, correspondante au dénoté primaire, le long d'un trajet unique, parsemé d'autres dénotés, parmi lesquelles il y a des corrélations sémantiques est motivationnelles.

La dynamique d'une telle extension met en évidence une série d'hypostases dérivationnelles viables pour le processus de genèse toponymique.

Cuvinte-cheie: extensiune toponimică derivațională, ipostază, vecinătate topografică.

Mots-clés: extension toponymique dérivationnelle, hypostase, voisinage topographique.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*

SFÂNTUL ANTIM IVIREANUL, **Scrieri**, București, Editura Basilica, 2011, 212 p.

De curând s-a reeditat una dintre operele fundamentale ale literaturii române vechi. *Scrierile Sfântului Antim Ivireanul* întâmpină orizontul de așteptare al cercetătorilor pasionați de cartea veche. Lucrarea, apărută la Editura Basilica a Patriarhiei Române și coordonată de arhimandritul Mihail Stanciu și academicianul Gabriel Ștrempel, marchează încheierea reeditării integrale a operei ierarhului gruzin (amintim că în anul 2010 au văzut lumina tiparului la aceeași editură și cu aceiași editori, renumitele *Didahii* ale mitropolitului Antim).

Prezenta ediție a textelor antimiene a fost structurată în 10 secțiuni: *Chipurile Vechiului și Noului Testament*, *Hrisovul arhieresc al Mănăstirii Tuturor Sfinților*, *Așezământul Mănăstirii Antim*, *Capete de poruncă*, *Învățătură bisericească*, *Învățătură pre scurt pentru taina pocăinții*, *Versuri*, *Prefețe*, *postfețe*, *dedicații*, *Rugăciuni ale Sfântului Antim Ivireanul*.

Volumul se deschide cu un *Cuvânt înainte* semnat de Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Preafericitul Daniel, în care sunt subliniate dimensiunile paradigmatică ale operei teologice a mitropolitului ivirean, coagulate în jurul argumentului care a determinat reeditarea acesteia: „creativitatea genială pusă în slujba instruirii poporului român”.

Editorii semnează împreună o amplă prefață: *Sfântul Antim Ivireanul – comoară de erudiție teologică și sensibilitate literară*, în care sunt evidențiate trăsăturile artistice ale acestui „străin de neamul nostru”, dar și viziunea culturală care l-a animat și care a stat la baza tipăririi unor însemnate cărți de cult. În acest sens, notele de subsol vin cu adevărat în ajutorul lectorului, ele funcționând asemenea unor studii de sine stătătoare, temeinic elaborate.

Sub raportul conținutului, volumul este temerar în mai multe privințe: mai întâi, include scrieri mai puțin cunoscute publicului larg (*Hrisovul arhieresc al Mănăstirii Tuturor Sfinților*, *Versuri*, *Rugăciuni ale Sfântului Antim Ivireanul*), apoi reactualizează în mod semnificativ o *Bibliografie* tematică riguros alcătuită, ce nu va putea fi ignorată de cercetările ulterioare privind literatura română veche.

Inedită rămâne secțiunea dedicată *Rugăciunilor*. Adunate din omiliile mitropolitului, din însemnările sale legate de taina spovedaniei, invocațiile antimiene aduc un plus de sensibilitate și expresivitate lirică în cunoașterea textului medieval în general. De asemenea, ele facilitează cunoașterea chipului interior al acestui înflăcărat retor al amvonului: cititorii „văd” cu ochii gânditori ai înțelegerii un prelat plin de patos, de sensibilitate, erudiție și modestie.

Dacă ne vom întreba ce aduce în plus această ediție față de precedentele, astfel încât să poată fi recomandată studenților sau lectorilor avizați, vom descoperi că răspunsul se regăsește chiar în strategia de organizare a textelor volumului: editorii evidențiază o parte dintre scrierile antimiene, ținând cont de ceea ce Benedict Ghiuș numea „principiul ortodoxiei”. Acest criteriu îi oferă cititorului posibilitatea de a evalua edițiile anterioare, de a le constata neajunsurile și de a remarca adecvarea actuală a editorilor, sincronizarea demersului lor cu fondul profund spiritual al unei veritabile colecții de texte omiletice.

ALEXANDRA CRĂCIUNESCU

*Biblioteca Academiei Române
Serviciul de Bibliografie Națională*

MIHAI DINU, **Un alt Bolintineanu – gânduri despre natura poeziei**, ediția a doua, București, Editura Spandugino, 2011, 400 p.

Cartea profesorului Mihai Dinu, dedicată în bună măsură teoriilor poeticii, poeticității și

poeziei, primea în 2010 premiul Uniunii Scriitorilor din România pentru „Critică și istorie

literară – eseu”, iar în 2011 era reeditată, consolidându-și poziția în rândul celor mai pertinente și mai semnificative studii critice tematice.

Poezia și poetica sunt două universuri care au suscitât dintotdeauna atenția filologilor, dar care, în ciuda explorărilor epistemologice, nu au putut fi epuizate, întotdeauna rămânând neatinsă „corola de minuni” a misterului liric. Poezia „nu dezvoltă o altă realitate” și nu dezvăluie exclusiv potențialul contemplației pe care îl au poezii.

Ceea ce pare greu de operat din perspectivă rațională, oferă, cu ușurință, spre înțelegere poezia: frumusețea rămâne în categoriile tainice, misterioase ale indefinitului și adesea chiar ale insesizabilului. Balanța echilibrată dintre cuvânt și necuvânt face ca poezia să devină nemuritoare, îmbrăcându-se într-o „spiritualitate diafană”. Cu alte cuvinte, poezia conduce lectorul până la granița cu muzicalitatea inefabilului.

Autorul ne propune un riguros studiu științific asupra „numinosului liric” și gândirii poetice, asupra limitelor traductibilității adevărului artistic și dezmărginirii pe care o sugerează acesta, grație „fărămelor de transcendență” pe care le conține poezia.

Organizat în două mari compartimente, volumul cuprinde un studiu dedicat poeziei și teoriilor poeticii (structurat în următoarele capitole: *Simbol și prezență, Poezie și știință, Paradigmele poeziei, „Lirismul absolut”, O recodificare a poeziei?, Traducere și redimensionare metrică, Căzul invarianței metrice, „Ștafeta traducerilor”, Vectorii poeticii, Idei și imagini în versiunea recodificată a „Florilor Bosforului”, Decor și hipotipoză, Și totuși, de ce*

Bolintineanu?), urmat de o analiză comparativă a poemelor *Florile Bosforului*, traduse de D. Bolintineanu și Henri Cantel în limba franceză, în binecunoscuta culegere *Brises d'Orient*, și transpuse ulterior în limba română de Mihai Dinu. Variantele aceluiași poem evidențiază înțelesuri diferite ale aceleiași realități poetice, după cum spune și autorul: „Constrângerile prozodice și sistemele metrico-ritmice neidentice din limbile implicate în acest transfer semantic vor contribui și ele la creșterea distanței dintre sensurile textului inițial și cele ale avatarului său final” (p. 46).

Examinarea critică a poeziilor lui Bolintineanu (două versiuni în limba română și una în limba franceză) îi permite autorului să remarce diferențe notabile de ritm, de versificație și redimensionare metrică și să constate că traducerea și retroversiunea nu schimbă „semnificativ conținutul inițial” al textelor poetice, motiv pentru care se poate vorbi de „o formă de sinonimie globală care se manifestă translexical, la nivelul enunțurilor, nu al cuvintelor individuale” (p. 63). Astfel, putem spune că mesajul transversal conține mai mult decât „un grăunte de *arrêton*, un strop din acea licoare a zeilor care deschide porțile transcendenței poetice” (p. 149), amănunt care poate fi îndeajuns de stimulat pentru ca orice cititor însetat de Poezie să dorească să parcurgă acest excelent studiu literar al profesorului Mihai Dinu.

ALEXANDRA CRĂCIUNESCU

Biblioteca Academiei Române

Serviciul de Bibliografie Națională

Confluente lingvistice și filologice. Omagiu profesorului Nicolae Felecan la împlinirea a 70 de ani.

Coordonatori OLIVIU FELECAN, DAIANA FELECAN, Cluj-Napoca, Editura „Mega”, 2011, 622 p.

Volumul, cu titlul *Confluente lingvistice și filologice*, dedicat clasicistului băimărean Nicolae Felecan, se remarcă „de la prima vedere” printr-o ținută grafică ireproșabilă, excelând în sobrietate, eleganță și organizare, merite care revin, în totalitate, coordonatorilor: universitarii Daiana Felecan și Oliviu Felecan de la Baia Mare. Paginilor de deschidere, *Cuprins* (p. 7–10), *Cuvânt înainte* (p. 11–20), *Nicolae Felecan –*

Schiță biobibliografică (p. 21–31), le urmează contribuțiile propriu-zise, repartizate după domeniul științific reprezentat, în strictă ordine alfabetică: *Dialectologie* (p. 33–94), *Fonetica* (p. 95–114), *Gramatică* (p. 115–144), *Istoria limbii române* (p. 145–190), *Jurnalism* (p. 171–189), *Lexicologie* (p. 191–281), *Limbă și literatură latină*, *Filozofie și cultură clasică* (p. 283–322), *Lingvistică și filologie romanică* (p. 323–392),

Onomastică (p. 393–489), *Pragmatică* (p. 491–568), *Miscellanea* (p. 669–590), *Confluences linguistiques et philologiques, Résumé* (p. 591–600), *Index auctorum et operum* (p. 601–604), *Index nominum et rerum* (p. 605–613), *Contents* (p. 615–618), *Table des matières* (p. 619–622). Fie și numai parcurgând această primă secțiune, cititorul poate constata faptul că, după cum a fost avertizat prin titlu, volumul constituie spațiul de întâlnire, momentană, a celor mai diverse domenii lingvistice și filologice, în evidentă consonanță cu preocupările profesorului sărbătorit. Compartimentul *Dialectologie* se deschide cu studiul intitulat *Elemente lexicale moștenite sau creații interne ale istroromânei?* (p. 35–48). Concluzia autorului, Gabriel Bărdășan, „în toate cazurile supuse analizei este un cuvânt moștenit cu origine certă latină” (p. 45) reapare formulată similar, dar și demonstrată, pentru alte spații populate de români: *Un cuvânt moștenit din latină în graiul maramureșean actual*, de regretatul Teofil Teaha (p. 81–88), *Latinitate „ascunsă” în lexicul graiurilor românești de la est de Bug. Ucraina*, semnat de Iulia Mărgărit, din aceeași secțiune, sau din *Lexicologie, Doi termeni generici de origine latină: pădure și arbore*, de Ana Maria Botnaru, ori din *Lingvistică și filologie romanică, Frânturi de românită în uriașul spațiu slav*, sub semnătura lui Vasile Pavel. În afara acestor confluente punctuale, trebuie să subliniem faptul că, prin forța lucrurilor, aproape toate intervențiile ilustrează domeniul latinității, întrucât privesc limba română sub cele mai diverse aspecte, de pildă, ca origine a vocabularului (*Contribuții etimologice*, II, de Dumitru Loșonți, p. 49–66).

Se mai cuvine să subliniem un detaliu, probabil, deloc întâmplător, începutul volumului, prin problematica referitoare la moștenirea latină a unor elemente lexicale din istroromână, se armonizează fericit cu formația clasicistă a omagiatului. Mai mult chiar, avansând în „cuprinsul” tomului, „rămânem” în continuare, aproape statornic, sub semnul latinității, chiar în capitolul rezervat foneticii. Contribuția lui Fernando Sánchez Miret, *Câteva observații asupra diftongării metafonice în limba română* (p. 97–110), ne „trimite”, prin procesul metafoniei, la rădăcinile romanității noastre, ca de altfel și intervenția lui Vladimir Zagaevski, *Reflecții privind definiția diftongilor și statutul semivocalelor [i] și [u] în limba română*,

problemă inseparabilă de originea limbii noastre. Și în compartimentul *Gramatică* ne menținem pe același „tărâm”, dar în epoci diametral opuse, prin *Complementul prepozițional în limba română veche* de Ștefan Găitănuș (p. 121–126), alături de *Câteva observații privind sintagmele posesiv-genitive cu „al” + în limba română* [sic!] de G.G. Neamțu (p. 127–144), cât și prin *Punctuația lui însă*, de Sergiu Drincu (p. 117–120). Cu „despărțământul” de *Istoria limbii române „staționăm”* în același domeniu al romanității limbii române. Gheorghe Chivu discută *Terminologia părților corpului în scrieri vechi românești* (p. 147–158), precizând că omagiatul a demonstrat și argumentat caracterul romanic al elementelor de bază din componența acestui câmp lexical (p. 147). În aceeași secțiune, Marcu Mihail Deleanu dezbate o temă de grafie, *Ă și Î în trei înscrisuri bănățene din 1902*, de asemenea, chestiune tangențială în raport cu originea limbii române. Până și secțiunea *Jurnalism*, cu o unică reprezentare: Ilie Rad, *Precursorii presei românești* (p. 171–189), se înscrie în organizarea volumului, pe baza unui argument, pe cât de neașteptat, pe atât de convingător, menționat de însuși semnatarul contribuției: „Începuturile presei în limba română coincid cu începuturile lingvisticii românești: unii dintre primii noștri gazetari au fost și printre primii noștri lingviști – Ion Heliade Rădulescu, Timotei Cipariu, Aron Pumnul și alții)” (p. 171). Compartimentul care urmează, *Lexicologie*, pare organizat „programatic”, deși ordinea este strict alfabetică. În debutul acestuia, Ana-Maria Butnaru urmărește „destinul” a *Doi termeni generici de origine latină: pădure și arbore* (p. 193–200), respectiv, frecvența, distribuția, familiile lexicale corespunzătoare, relevând două „fire” neîntrerupte, dintre multe altele, ale romanității noastre. Problematika din articolul următor, *Antim Ivireanul, Structura retorică și strategia argumentativă în Didahii* (p. 201–216), este tratată de Traian Diaconescu prin raportare la retorica ... greco-romană. Cu *Naturalia non sunt turpia* (p. 207–218), fără să întrerupă câtuși de puțin „firul latinității”, Ionel Funeriu ne introduce într-un domeniu unde este cu mult mai recomandabil să citim individual decât să comentăm, după care, Adriana Stoichițoiu-Ichim, prin *Cuvinte „la modă” în discursul politico-publicistic actual* (p. 219–254), se ocupă de limba română în

spațiul public, dezvăluindu-ne termeni ieșiți din uz, dar resuscitați în scopuri combativ-oratorice în perioada postdecembristă (*barosan, bei, beizadea, boiernaș, cneaz, grangur, greul, mahăr, staroste, țar, vâtaf, voievod*). Cu Emil Suci, *Turcisme în Transilvania* (p. 255–264) coborâm din nou în istorie. Autorul afirmă, indirect, unitatea limbii române, din punctul de vedere al împrumuturilor osmanlâie, care, din aria sudică, au traversat munții, favorizate fiind de relațiile comercial-culturale dintre provinciile românești. De fapt, el face o demonstrație convingătoare în legătură cu prezența elementului turcesc în interiorul arcului carpatic, anulând afirmația lui Șăineanu despre inexistența acestuia în Transilvania. Următoarele două articole, dezbăt chestiuni referitoare la didactica limbii române, căci Aida Todî se preocupă de *Trecerea de la vorbirea directă la vorbirea indirectă și stimularea creativității lingvistice* (p. 265–272), o problemă-cheie a învățământului preuniversitar, vizând, în egală măsură, după afirmația autoarei, elevii și profesorii lor. Ioana Vintilă Rădulescu expune o problemă nebănuită de complexă, *Adjective referitoare la numele statelor lumii* (p. 273–281), extrem de actuală, prin specific, și, totodată, extrem de diversă, atât prin individualitatea limbii române în acest domeniu, cât și prin acomodarea la împrumutul neologic. Prin secțiunea *Limba și literatura latină, filozofie și cultură clasică*, pătrundem din nou în antichitatea greco-romană, însoțiți de Traian Diaconescu, prin două contribuții distincte: *Conceptia despre timp în tragediile lui Sofocle* (p. 285–290) și *Conceptul de verosimil în retorica și poetica latină* (p. 291–296), apoi de Liviu Franga care ne familiarizează cu *Lirismul colectiv și formele sale în antichitatea clasică* (p. 297–306), de Mariana Franga cu *Debutul lirismului individual la Roma* (p. 307–316) și de Dan Negrescu, care semnează: *O cale către sfinții Părinți* (p. 317–322). În proximitatea acestui ultim capitol, figurează, ca din întâmplare, *Lingvistica și filologia romanică*, verigă istorică firească a latinității, care, chiar de la început se înscrie în problematica domeniului din capitolul anterior: la nivelul „limbii mamă”: *Verba dicendi latine care desemnează noțiunea „a plăvărgi”*, de Iulia Barbu (p. 325–332) sau la nivelul limbilor surori din spații diferite: Alfonso Germani, *Fraseologia romana collegata ai nomi dei mamiferi e le corrispondenti espressioni in*

italiano e francese (p. 333–350), Antonio Malozzi, *Alcuni termini di parentela nelle lingue romanze e in alcuni dialetti dell' Italia centro-meridionale*, Michel Rateau, „Romania” ... în *Périgord. Toponimele și patronimele franceze „Romania”, variantele și derivatele lor* ... (p. 369–388), Povl Skårup, *Omonimie parțială între verbe, un exemplu portughez medieval* (p. 389–392). Capitolul *Onomastică* readuce problematica „de acasă” din punctul de vedere al omagiatului, prin studiul lui Oliviu Flecăan, *Antroponimia maramureșeană între tradiție și inovație* (p. 395–410), un semnal de alarmă pentru procesul de înnoire = corupere în zonele izolate păstrătoare ale unui patrimoniu unic din punctul de vedere al societății tradiționale (p. 410), într-un domeniu atât de emblematic cum este onomastica. Următoarea provincie este adusă în discuție de Vasile Frățilă, *Oiconime bănățene de origine maghiară* (p. 411–431), conform preocupărilor constante ale acestuia ca domeniu (dialectologie, toponimie, onomastică) și ca arie. Tot din Banat, Simona Goicu-Cealmof ne lămurește într-o problemă privind *Originea prenumelui Nicolae* (p. 431–440). Prin Teodor Oancă ajungem în aria sudică, pe baza aceluiași preocupări, *De la termeni dialectali muntenesti la nume de familie* (p. 441–446), o scurtă revenire în spațiul intracarpatic, cu Mihai Petre, într-un popas de *Urbanonimie veche hunedoreană* (p. 447–458), aceeași preocupare la Adrian Rezeanu, *Toponimie urbană în reprezentări grafice* (p. 459–470). Următoarele două contribuții închid capitolul în mod simetric: Domnița Tomescu, în *Surse savante ale modernizării sistemului de prenume românești* (p. 471), oferă o prezentare de ansamblu despre posibilitățile de îmbogățire a onomasticonului românesc, cu motivațiile aferente, plecând de la numele de origine greacă impuse de epoca fanariotă, în Principate, numele latine, în Transilvania, prin Școala Ardeleană, ca element de rezistență în campania de deznaționalizare a etnicilor români, inițiată de oficialitățile maghiare, până la numele de proveniență occidentală, parvenite prin canale strict culturale. Articolul interogativ *Au numele proprii un înțeles etimologic?*, de Willy van Langendonck (p. 483–489), propune un răspuns pentru a cărui aflare recomandăm lectura integrală a acestuia.

Capitolul de *Pragmatică* reunește contribuții elaborate pe baza realităților românești actuale:

Daiana Felecan, *Strategii comunicative în discursul politic electoral românesc actual* (p. 493–532), etern-valabile: Margareta Manu Magda, „La mulți ani!”: *Actul lingvistic de urare / felicitare în limba română* (p. 543–556), îndepărtate în timp, Mihaela Paraschiv, *Implicațiile lingvistice ale politeții în scrisorile latine ale domnilor moldoveni* (p. 557–568), dar și romane: Sanda Golopenția, *Reflecții asupra actelor de vorbire în franceza regională* (p. 533–542). *Miscellanea* completează tabloul preocupărilor filologice cu articolul lui Adrian Arsinevici (p. 571–578), *Reading, Translating (and Editing). Fear and Trembling*, axat pe dificultățile traducerii, iar *Șapte gânduri despre om*, de Lazar Avram (p. 579–580), încheie lista lucrărilor de omagiere, în numele unei „relații de suflet”.

Volumul reunește 44 de comunicări din țară și din străinătate, scrise spre folosul științei, dar cu scopul expres de omagiere a profesorului Nicolae Felecan, într-un moment de bilanț al activității acestuia. Realizare nu numai de aleasă ținută grafică, dar și științifică, proiectată pentru un beneficiar anume, culegerea aduce satisfacție oricărui cititor încă de la vederea titlului *Confluente ...*, caligrafiat ca în vremurile când caligrafia era obiect de studiu, până la lectura propriu-zisă.

IULIA MĂRGĂRIT

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*

EUGENIU COȘERIU, **Istoria filozofiei limbajului de la începuturi până la Rousseau**. Ediție nouă, augmentată de Jörn Albrecht, cu o remarcă preliminară de Jürgen Trabant. Versiune românească și indice de Eugen Munteanu și Mădălina Ungureanu. Cu o prefață la ediția românească de Eugen Munteanu, colecția Academica, București, 2011, 520 p*.

Deși *paradigma lingvisticii integrale*, concept introdus de către lingvistul de origine română Eugeniu Coșeriu, s-a impus în Europa, specialiștii români care nu dețin competențe de comunicare în limba germană nu au acces la cărțile acestuia scrise în această limbă și care nu au fost traduse. Un astfel de exemplu este una dintre cele mai de succes cărți ale lui Coșeriu, *Die Geschichte der Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart. Eine Übersicht. Teil I: Von der Antike bis Leibniz*, WS 1968/69, hrsg. von G. Narr und R. Windisch, Tübingen, 1969, 2. Auflage 1975; *Die Geschichte der Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart. Eine Übersicht. Teil II: Von Leibniz bis Rousseau*, WS 1970/71, hrsg. von G. Narr, Tübingen, 1972). Dacă până în 2011 putem vorbi despre accesul unui număr limitat de specialiști și cercetători, obligatoriu cunoscători de limbă germană, acest impediment a fost îndepărtat prin publicarea în 2011 a volumului cu titlul *Istoria filozofiei limbajului de la începuturi până la Rousseau*, tradus de către

Eugen Munteanu, director al Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide”, și Mădălina Ungureanu, lansat în cadrul *Colocviului internațional cu caracter aniversar Eugeniu Coșeriu – 90 de ani de la naștere* (Iași-Bălți, 27–29 iulie 2011), organizat de Academia Română, Filiala Iași, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Facultatea de Litere, Iași și Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți.

Traducerea ediției „augmentate” de Jörn Albrecht, cu o remarcă preliminară de Jürgen Trabant (Eugenio Coseriu, *Geschichte der Sprachphilosophie von den Anfängen bis Rousseau*. Neu bearbeit und erweitert von Jörn Albrecht, mit einer Vor-Bemerkung von Jürgen Trabant, A. Francke Verlag, Tübingen und Basel, 2003) este o nouă cale de acces la gândirea coșeriană. De asemenea, textul este însoțit de o prefață redactată de către Eugen Munteanu, lingvistul ieșean, discipol al lui Eugeniu Coșeriu „Diferența specifică a lecturii

* Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului Societatea Bazată pe Cunoaștere – cercetări, dezbateri, perspective, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, POSDRU/89/1.5/S/ 56815.

pe care ne-o oferă Eugeniu Coșeriu constă în accentul pe o hermeneutică a originarului și a autenticității, pentru care contactul direct cu textele marilor gânditori reprezintă deopotrivă punctul de plecare, reperul constant și punctul final. Ideile par astfel a fi «moșite» în chiar matricea lor originară, adică în gândirea celor care le-au produs» (p. 19).

Istoria filozofiei limbajului este o carte tipic coșeriană (asemenea altor lucrări, precum *Lingvistica textului* și *Competența lingvistică*), în sensul că este alcătuită din transcrierea unor note de curs. „Pentru a scrie, Coșeriu are nevoie de vocea sa și, în mod evident, are nevoie de un ascultător, de un «acroates», care consemnează în scris cele auzite. Opera scrisă a lui Coșeriu este, în acest sens, de esență «acroamatică», aparținându-le deopotrivă și ascultătorilor săi» (p. 5–6). Jürgen Trabant notează că, la început, *Istoria filozofiei limbajului* nici nu a fost o carte propriu-zisă, ci transcrierea unor prelegeri pe care Coșeriu le-a a ținut la Tübingen în anii 1968/ 1969 și 1970/ 1971 și pe care Rudolf Windisch și Gunter Narr le-au consemnat și publicat pentru prima dată în 1969 și 1972, în două volume subțiri, scrise la mașină, în grabă, prin urmare pline de greșeli, și, mai ales, fragmentare. Căci *Istoria filozofiei limbajului* se oprește înainte de a ajunge, de fapt, la „adevărata filozofie a limbajului”, adică la Herder, Humboldt, Hegel. În cursurile sale de mai târziu, Coșeriu a vorbit și despre perioada de până la 1835 (anul morții lui Humboldt), însă aceste cursuri nu au mai apărut sub forma unei cărți (p. 5).

Abia în decembrie 2001, Jörn Albrecht a avut posibilitatea să îi înmâneze lui Eugeniu Coșeriu versiunea provizorie a primelor opt capitole, cu ocazia unei festivități academice. La redactarea celei de a doua părți, lingvistul a fost consultat doar verbal, pentru lămurirea unor chestiuni dificile. Pe când era ocupat cu citirea șpalturilor pentru corectură, a primit vestea morții magistrului. (p. 5) Jörn Albrecht subliniază că în forma sa extinsă, expunerea de față nu are pretenția de a constitui o istorie veritabilă a filozofiei limbajului, fiind, mai degrabă, o expunere istorică de ansamblu, care prezintă, în esența lor, textele unor filozofi importanți, care au o anumită relevanță din punctul de vedere al filozofiei și al teoriei limbii. La momentul istoric dat, o asemenea privire de ansamblu, reprezenta încă „un deziderat, chiar dacă de la publicarea

textului original au apărut câteva asemenea prezentări generale utile, influențate în mod evident de prima versiune a lucrării lui Coșeriu și care, la rândul lor, și-au pus amprenta asupra versiunii de față” (p. 15).

Coșeriu a conștientizat că ne lipsește o prezentare istorică completă, care să cuprindă cercetarea aprofundată și prezentarea cât mai largă a direcțiilor tradiționale ale filozofiei limbajului (p. 285) și și-a propus să realizeze, așa cum modest afirmă, doar un „studiu preliminar” a două milenii de filozofie și lingvistică, care a fost publicat într-un moment istoric favorabil, marcat de o criză în dezvoltarea reflecției lingvistice, succesul cărții datorându-se discursului magistral, erudiției, precum și criticii convingătoare. Volumul *Istoria filozofiei limbajului de la începuturi până la Rousseau* este alcătuit din 19 capitole ample, ale căror titluri demonstrează cunoașterea temeinică a istoricului problematicei filozofiei limbajului, Coșeriu aplicând unul dintre cele 5 principii epistemologice ale sale, principiul tradiției: 1. *Problematica filozofică*, 2. *Problematica filozofică în relație cu limba: ce este filozofia limbajului?*, 3. *Filozofia limbajului în India*, 4. *Heraclit*, 5. *Platon*, 6. *Aristotel*, 7. *Stoicii*, 8. *Sfântul Augustin*, 9. *Filozofia limbajului în Evul Mediu*, 10. *Juan Luis Vives și filozofia limbajului în Epoca Renașterii*, 11. *René Descartes și ideea limbii universale*, 12. *John Locke*, 13. *Gottfried Wilhelm Leibnitz*, 14. *Continuitate și discontinuitate în istoria filozofiei limbajului*, 15. *Secolul al XVIII-lea în Marea Britanie: filozofia limbajului între empirism, platonism și psihologism*, 16. *Giambattista Vico*, 17. *Secolul al XVIII-lea în Germania: teoria semnelor, gramatica generală, teorii despre originea limbii*, 18. *Secolul al XVIII-lea în Franța? de la Iluminism la Preromantism*, 19. *Perspective*.

Așa cum putem deduce din titlurile capitolelor, dar mai ales din conținutul lor, *Istoria filozofiei limbajului* abordează deopotrivă filozofia, lingvistica, teoria literaturii, precum și teoria culturii. Identificăm, de asemenea, sursele filozofice ale doctrinei coșeriene. Coșeriu prezintă *istoria filozofiei limbajului* pe fundalul unei cunoașteri prin intermediul limbajului, înțeleasă mai ales ca o acumulare istorică de cunoștințe, dincolo de care nici nu putem, de altfel, coborî mai departe în trecut. „Punctele culminante ale celor două prelegeri sunt, fără

îndoială, prezentarea lui Aristotel și Vico” (p. 5). Fiecare capitol se încheie cu un rezumat și cu indicații bibliografice.

Multitudinea de citate în diferite limbi (greacă, germană, engleză, franceză) integrate în context istoric, însoțite de traduceri lor constituie o notă particulară a acestei lucrări, demonstrând erudiția lingvistului, cunoscător a numeroase limbi.

Capitolul *Problematica filozofică în relație cu limba: ce este filozofia limbajului?* ilustrează rolul lui Coșeriu în autonomizarea acestei științe, acesta observând că „există lingviști care vor să reducă filozofia limbajului la lingvistica generală și teoretică”, însă ceea ce înțelege prin „filozofia limbajului” nu ține de domeniul de activitate al lingvisticii și se situează în afara competenței multor reprezentanți ai acestei discipline ce au pretenția că se ocupă și de filozofia limbajului” (p. 39). Obiectul de studiu al *filozofiei limbajului* este identificat comparativ cu *lingvistica generală* și *teoria limbajului*. Remarcăm predilecția pentru formulările axiomatice. Referindu-se la *filozofia limbajului*, Coșeriu apreciază că, spre deosebire de lingvistica generală și de teoria limbii, aceasta se ocupă de „esența limbajului în sine”, și că „problemele specifice nu mai pot fi formulate (sau nu numai) «în interiorul limbii»; ele trebuie să treacă dincolo de cadrul lingvistic”.

De asemenea, distinge între perioada veche a filozofiei limbajului, când se poate vorbi despre o *filozofie a limbajului „indirectă”* și o *filozofie a limbajului „directă”*. *Filozofia limbajului* de până la Giambattista Vico și până la romantismul german este numită „indirectă”, întrucât nu se ocupă propriu-zis de limbaj ca atare, ci acesta e mereu văzut în relație cu altceva. În schimb, Coșeriu vorbește despre o *filozofie a limbajului „directă”*, după romantismul german, când „problema limbajului a devenit punctul central al filozofiei limbajului, iar acest lucru este valabil și în zilele noastre” (p. 43). Filozofia directă a limbajului începe deci cu Giambattista Vico, continuă cu Rousseau, Hamann, Herder, Leibnitz etc. și consideră limbajul „drept obiect al cercetării în sine și nu prin relație cu altceva”. După Locke și Leibnitz, se poate observa o „scindare în mai multe direcții”, dezvoltarea filozofiei limbajului nu mai urmează o linie unitară (p. 284). *Filozofiei limbajului* îi revine

sarcina de a căuta răspunsuri la întrebările privitoare la *lingvisticitate*, adică la *esența* („ce înseamnă a-fi-limbă”), *originea* („de unde vine faptul-de-a-fi-limbă”) și *finalitatea* limbajului („în ce scop există limbi”).

Lucrarea se încheie cu o amplă *Bibliografie* (care include atât *Izvoare și lucrări de referință*, precum și *Introduceri în filozofia limbajului și în istoria acesteia; antologii de texte de filozofia limbajului*, pentru o serie de lucrări care nu au fost amintite, în text fiind oferite scurte comentarii) și cu *Index nominum*, care constituie un instrument foarte util celor care vor să-și „aproprieze această știință”.

Rolul lui Coșeriu la autonomizarea filozofiei limbajului a fost unanim recunoscut de-a lungul timpului. Astfel, Jürgen Trabant apreciază că: „În fața ta vorbește nu doar cineva care cunoaște infinit de multe lucruri și care, prin urmare, poate să-și expună, cu o impresionantă autoritate, interpretările și judecățile. În fața ta vorbește cineva care este sigur de ceea ce spune și pentru care lucrurile omenești și cele cosmice, și mai ales cele care țin de erudiție, au o anumită ordine. Astfel, de exemplu, Coșeriu știe și spune care este sarcina filozofiei și a științei. *Filozofia [s.n., M.-C.T.]* își pune problema sensului ființei. Prin urmare, *filozofia limbajului [s.n., M.-C.T.]* își pune problema sensului ființei limbajului” (p. 8). În momentul finalizării traducerii (2009), versiunea realizată de Eugen Munteanu și Mădălina Ungureanu părea să fie prima într-o altă limbă decât cea germană. În 2010 a fost lansată traducerea realizată de unul dintre discipolii lui Eugeniu Coșeriu, Donatella di Cesare, *Storia della filozofia del linguaggio*. Edizione italiana a cura di Donatella Di Cesare, Carocci editore, Roma, 2010.

Contribuția lui Eugeniu Coșeriu la autonomizarea filozofiei limbajului, identificarea obiectului de studiu, este certă, viziunea sa coerentă și comprehensivă îl singularizează, deschizând drum unui număr impresionant de cercetări și studii. Chiar dacă, după treizeci de ani, unele lucruri din *Istoria filozofiei limbajului* ar trebui revizuite, lectura pe care Coșeriu a făcut-o clasicilor filozofiei limbajului nu este nicidecum depășită, ci a devenit ea însăși una clasică, iar caracterul stimulat și fascinația acestor prelegeri pot fi percepute și astăzi, volumul caracterizându-se prin „dimensiunea paidetică, formativă” (p. 8). Subscriem opiniei Donatellei

Di Cesare care afirmă că Eugeniu Coșeriu este, în toate privințele, un „clasic”, în sensul în care au înțeles acest lucru Hegel, iar apoi Gadamer – *clasic* nu este un model supraistoric, ci este un mod *eminamente al ființei istorice*, deoarece „în

trecerea timpului conservă din trecut un «non-trecut» care îl face contemporan în orice epocă.”

MIHAELA-CĂTĂLINA TĂRCĂOANU,
Academia Română, Filiala Iași

Text și discurs religios, IV, Editori: ALEXANDRU GAFTON, SORIN GUIA, IOAN MILICĂ, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012, 537 p.

Volumul apărut recent în cadrul seriei *Text și discurs religios*, considerată publicație periodică anuală, cuprinde lucrările ediției a IV-a a Conferinței Naționale desfășurate la Iași în perioada 10–12 noiembrie 2011. Editorii volumului și principalii organizatori ai evenimentului sunt prof. univ. dr. Alexandru Gafton, lect. univ. dr. Sorin Guia și lect. univ. dr. Ioan Milică, membri ai Catedrei de Limba Română și Lingvistică Generală din cadrul universității ieșene.

Volumul reunește studiile prezentate de către cei peste 50 de participanți la conferință – cadre didactice universitare, cercetători științifici, doctoranzi și masteranzi din mai multe centre universitare sau institute de cercetare din țară, dar și din străinătate: Iași, București, Timișoara, Sibiu, Cluj-Napoca, Suceava, Pitești, Tenerife (Spania). Cele trei secțiuni – *Traducerea textului sacru*, *Retorica discursului religios*, *Literatura și sacrul* – abordează textul și discursul religios, în sincronie și în diacronie, din perspectiva a trei mari domenii: lingvistica, filologia și teologia. Comunicările se înscriu în sfera biblicii, a traductologiei, a retoricii, a pragmaticei sau a stilisticii, dar ating și domenii precum istoria, filosofia sau arta. Prin această deschidere, Conferința Națională *Text și discurs religios* reprezintă o inițiativă lăudabilă pentru a atrage atenția atât specialiștilor, cât și unei sfere mai largi de cititori, asupra importanței literaturii noastre religioase vechi, dar și asupra limbajului bisericesc actual.

După *Cuvintele de întâmpinare* rostite de invitații oficiali, Gheorghe Chivu semnează comunicarea cu titlul *Scrisul religios, componentă definitorie a culturii vechi românești*. Autorul afirmă că scrisul religios reprezintă o componentă definitorie nu numai a culturii românești vechi, ci și a celei moderne, în ciuda faptului că după 1800 s-a constituit într-o variantă paralelă scrisului literar laic. După 1990 scrisul religios,

marginalizat în cultura modernă, a revenit în spațiul public, dezvoltând chiar forme noi de manifestare, cum este stilul publicistic religios. Gheorghe Chivu se referă la etapele dezvoltării culturii noastre religioase vechi, apoi la investigația specializată (lingvistică și filologică) a cărților bisericești, la rolul acestora, la conținutul teologic și literar al textelor religioase, la scopul conceperii sau traducerii acestora, la forma lingvistică și stilistică a vechilor scrieri religioase.

Secțiunea *Traducerea textului sacru* se deschide cu articolul *Despre tehnica citării în textul Evangheliilor și reflectarea ei în traduceri biblice românești* semnat de Adina Chirilă și George Bogdan Țara. Autorii exemplifică tipurile de trimiteri la *Vechiul Testament* prezente în *Noul Testament* și încearcă să explice atitudinea uneori diferită a traducătorilor versiunilor biblice românești față de diferențele frapante dintre cele două părți ale Scripturii. În articolul „*Străinul... să fie ca și băștinașul*”. *Includere și excludere din comunitatea religioasă în Yehud*, Alexandru Mihăilă se referă la conceptul de străin în *Vechiul Testament*. Articolul *Cuvinte despre Botezul celor căzuți (eretici și schismatici) în epistolografia Sfântului Ciprian de Cartagina*, sub semnătura lui Ovidiu Pop-Brâncuș, este discutată atitudinea intransigentă a episcopului de Cartagina față de întoarcerea în comunitatea creștină a celor căzuți în apostazie – *lapsi*: întoarcerea lor trebuie să fie condiționată de recunoașterea de către aceștia a autorității Bisericii, de botez și de punerea mâinilor episcopului pentru a primi harul Sfântului Duh. Roxana Vieru, care pregătește o primă ediție critică a *Evangheliei* lui Antim Ivireanul din 1697, se referă în articolul intitulat *Elemente lexicale slave în Evanghelia lui Antim Ivireanul din 1697* la un aspect al palierului lexical, anume la cuvintele de origine slavă sau la cuvintele cu

bază de derivare slavă care constituie astăzi arhaisme lexicale sau semantice. Eugenia Dima semnează articolul cu titlul *Stabilirea trăsăturilor lingvistice ale traducerilor românești efectuate de Spătarul Nicolae (Milescu). Chestiuni metodologice*. În articolul *Un aspect al morfologiei textelor religioase din secolul al XVI-lea: verbul (structuri analitice la nivel de flexiune)* Luminița Hoară Cărașu ia în discuție formele verbale flexionare compuse, identificându-le în *Tetraevangelul* lui Coreși (1560–1561), pe baza ediției lui Gherasim Timuș Piteșteanu din 1889 (nu pe baza ediției Floricăi Dimitrescu, din 1963). Doina Filimon Doroftei în studiul *Denumirea bisericii ca edificiu în inscripțiile transilvănene în limba latină din secolele al XIII-lea – al XIX-lea*, analizează termenii *domus Dei, ecclesia, templum, aedes*.

În cadrul secțiunii *Retorica discursului religios*, primul articol îi aparține lui Miron Erdei: *Cuvântul – mijloc de comunicare al mesajului divino-uman*. Analizând accepțiunile biblice ale Logosului, autorul observă faptul că acesta apare în mai multe ipostaze. Adina Elena Coclici (Telescu) prezintă *O perspectivă semiotică asupra parabolii biblice*. Autoarea, pornind de la textul biblic în traducerea lui Dumitru Cornilescu (1921) și de la o versiune ortodoxă a *Bibliei*, apărută în 1975, propune o analiză a *Parabolei lucrătorilor viei* din perspectivă lingvistică și semiotică. Carmen Maria Bolocan, în articolul *„Rugul aprins” sau renașterea spirituală a poporului român*, subliniază importanța mișcării *Rugul Aprins* în cultura românească, „un fenomen de rezistență spirituală ortodoxă” împotriva ateismului, în perioada de după al II-lea război mondial. Maria Yvonne Băncilă semnează articolul *Isaac Watts și John Wesley: metafore ale călătoriei în imnurile religioase*. Aplicând teoria cognitivă a metaforei, autoarea discută metaforele călătoriei în două imnuri religioase din secolul al XVIII-lea, scrise de Isaac Watts, respectiv de John Wesley: creștinul este un pelerin, el călătorește în această lume pentru a ajunge în Rai. Carmen Dura, în *Retorica discursului religios la ÎPS Bartolomeu Anania*, analizează, din punct de vedere retoric și pragmatic, o predică despre învierea fiului văduvei din Nain. Concluzia este că predicile prelatului ardelean pot deveni un model de artă oratorică religioasă. Articolul cu titlul *Nekrotes și thanatos. Considerații privind terminologia și*

sensul morții în creștinism îi aparține Rodicăi Pop. *Nekrotes* și *thanatos* sunt două concepte diferite, reprezentând în greaca veche *moartea trupească*, respectiv *moartea sufletească*. În limba română nu există decât un singur cuvânt care le redă pe amândouă, anume *moarte*. Autoarea pune în evidență semnificațiile morții în creștinism, urmând tradiția biblică și patristică. Dana-Luminița Teleoacă semnează articolul *Ars poetica: text și metatext în scrierea psalmică*. *Cartea Psalmilor*, reprezentând o parte foarte importantă a *Vechiului Testament*, este cel mai des citată în *Noul Testament*. Psalmii se circumscriu stilului beletristic, mai ales prin funcția lor poetică și expresivă. Arta lor poetică este originală și complexă: poezia e concepută ca un act inspirat, iar psalmistul este alesul lui Dumnezeu, se definește ca *homo aestheticus*, care „traduce” din limba comună în limbajul artistic, dar și ca *homo cogitans*. Adrian Cobușteanu scrie despre *Numele biblice ale lui Hristos*. A doua Persoană a Sfintei Treimi, Iisus Hristos, mai are în Sfânta Scriptură o mulțime de alte denumiri sau de titluri, aproximativ 200, printre care și: *Domnul, Dumnezeu, Fiul lui Dumnezeu, Omul, Cuvântul, Alfa și Omega, Învățătorul, Păstorul, Poarta*. Pentru cele mai cunoscute denumiri autorul precizează etimologia, corespondentele cuvântului în mai multe limbi de origine indo-europeană, semantica lor și contextele biblice în care apar. Alina Birzache tratează *Nebunia pentru Hristos: o călătorie de la Sfântul Apostol Pavel la Pavel Lungin*. În Prima Epistolă către Corinteni se vorbește despre nebunia sfântă – *moria*, de fapt, înțelepciunea lui Dumnezeu în opoziție cu înțelepciunea omenească. Astăzi există numeroase filme artistice inspirate din hagiografie, între care se numără și *Ostrovul (The Island – 2006)* lui Pavel Lungin. Autoarea face o trecere în revistă a filmelor în care apar „nebuni pentru Hristos”. Sorin Guia analizează, în articolul *Structuri argumentative în discursul religios din Bucovina*, câteva predici rostite în zona Bucovinei, ținând cont de situația de comunicare și de variabilele sociolingvistice implicate. Autorul are în vedere structura predicilor, particularitățile de construcție, componenta argumentativă (*pathos, logos, ethos*). Ioan Milică semnează *Note asupra valorilor semantice ale cuvântului românesc cruce: de la lexic la proverbe*. Articolul pune în evidență

sensurile cuvântului în relație cu proverbele românești despre cruce, autorul observând continuitatea între semantica lexicală și cea translexicală.

La secțiunea *Literatura și sacrul* se încadrează cele mai multe comunicări, dintre care amintim doar câteva mai semnificative și mai apropiate de filologie. Mihaela Bacali, în articolul *Mitic și mistic – două dimensiuni ale creației lirice a lui Lucian Blaga*, consideră că miturile și mistica sunt două dimensiuni esențiale ale universului poetic blagian, două viziuni asupra lumii și, în același timp, două încercări de a răspunde enigmei vieții și morții. *Imaginea sacrului în comedia contemporană* la nivelul personajelor, al acțiunii sau prin diverse aluzii este urmărită de Ioana-Tatiana Ciocan. Comediile contemporane (Teodor Mazilu, *Acești nebuni fățarnici*, Ion Băieșu, *În căutarea sensului pierdut*, Vlad Zograf, *Petru sau petele din soare* și altele) ilustrează o lume care și-a pierdut reperele morale, religioase, de aceea poate fi ușor parodiată sau privită cu ironie. Articolul *Religia reflectată prin prisma scriitoarelor afro-americane. Cazul Mayei Angelou și al volumului autobiografic I Know Why the Caged Bird Sings* îi aparține Danielei Doboș. Autoarea are în vedere aspectele religioase din primul roman autobiografic, apărut în 1970, al Mayei Angelou, poetă, romancieră, autor dramatic, jurnalistă, profesoară, actriță, regizor și producător, o adevărată personalitate renașcentistă. Deși *Biblia* este un text străin de spiritualitatea afro-americană, mai multe scriitoare de această etnie se identifică cu creștinismul, una dintre cauze fiind sclavia. Sub titlul *Criza identitară în spațiul închisorilor comuniste. Mărturia preoților scriitori*, Emanuela Ilie discută diverse tipuri de criză identitară (psihologică, biologică, religioasă,

ontologică), având ca punct de plecare jurnalele și memoriile publicate după 1990 de către numeroși preoți scriitori încarcerați în perioada comunistă, cum ar fi Iuliu Hossu, Ioan Ploscaru, Ioan Bărdaș, Dimitrie Bejan, Bartolomeu (Valeriu) Anania. Mădălina Toader discută *Parcursul spiritual în opera lui Georges Bernanos*, analizând operele *Sub soarele lui Satan* și *Jurnalul unui preot de țară* care au în centru noțiunile de sfânt și sfințenie. Lucreția Vasilescu ne aduce în atenție *Livada duhovnicească (Limonariu) – cuvânt de învățătură*. *Livada duhovnicească* a lui Ioan Moshu oferă pilde din viața sfântă a călugărilor din Egipt, Palestina și Sinai din primele veacuri ale creștinismului (550–620). Ioan Moshu prezintă viața exterioară a monahilor pentru a ne descoperi viața lor interioară, sufletele, luptele, virtuțile lor.

Lucrările Conferinței Naționale *Text și discurs religios*, reuniune științifică anuală de tradiție, sunt accesibile atât prin intermediul acestui volum, cât și on-line, pe site-ul www.cntdr.ro. Față de edițiile anterioare ale manifestării, toate concretizate în volume, se remarcă dorința organizatorilor de a obține o deschidere internațională prin publicarea articolelor în limbi străine. Ar fi bine însă ca volumele Conferinței, destinate în primul rând specialiștilor din țară, să apară în continuare în limba română, urmând ca pe site articolele să fie eventual traduse în diverse limbi de circulație internațională. De altfel, pentru a susține ideea publicării volumului în limba română, în această recenzie am redat titlurile articolelor în limba română, nu în limba străină în care au fost traduse de către editori.

Drd. DORA VĂETUȘ
Facultatea de Litere
Universitatea din București

ILIE-ȘTEFAN RĂDULESCU, **Greșeli de punctuație în limbajul cotidian**, Editura Niculescu, București, 2012, 240 p.

Volumul de față se înscrie în seria preocupărilor autorului pentru problemele de cultivare a limbii, sub aspectul practic al identificării greșelilor de scriere sau exprimare, de gramatică sau lexic, care apar tot mai frecvent în limbajul cotidian. De data aceasta, Ilie-Ștefan Rădulescu a avut în vedere numai inventarierea greșelilor de punctuație, pentru care a folosit un material generos, extras din publicații și emisiuni TV de-a lungul unui întreg deceniu (2001–2011).

Semnele de punctuație discutate sunt: virgula (127 de tipuri de greșeli), punctul, punctul și virgula, două puncte, ghilimelele, linia de pauză, parantezele și cratima. Cel mai mare spațiu este acordat, cum era și de așteptat, virgulei (de la pagina 23 la 203), semnul de punctuație cel mai frecvent în limbă, dar și cel mai complex, întrucât marchează grafic o pauză în vorbire și delimitează unități sintactice aflate în anumite raporturi gramaticale. Din contextele selectate reiese clar că nu numai regulile facultative de folosire a virgulei pun probleme, ci și cele obligatorii, de exemplu cele prohibitive, învățate în școală încă din clasele primare, care țin atât de funcția gramaticală a virgulei, cât și de o logică elementară. Astfel, sunt înregistrate exemple cel puțin surprinzătoare în privința apariției virgulei: „patriotismul, înseamnă a-ți iubi patria”, „Era trist că, n-a reușit la examen”, „datorită nu surzeniei, ci, zgomotelor”, „Dar, mass-media și-a pierdut interesul” etc.

Tipurile de erori în utilizarea virgulei (fie introducerea greșită între diferitele unități sintactice, fie omiterea ei atunci când e necesară) sau a celorlalte semne de punctuație sunt comentate și corectate, cu trimiteri la lucrările normative în vigoare.

CRISTIANA ARANGHELOVICI

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*

SUMARUL REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ” PE ANUL 2012

ISTORIA LIMBII

1. MĂRGĂRIT, IULIA, Câteva observații în legătură cu vocabularul românilor timoceni (Bulgaria), **2**, p. 235–245.
2. MĂRGĂRIT, IULIA, Împrumuturi turcești opace în vocabularul dacoromânei sudice, **3**, p. 345–354.
3. REPINA, TAMARA, Cu privire la tendințele panromanice în istoria declinării românești, **3**, p. 380–386.
4. SUCIU, EMIL, Marginalia la un articol privind terminologia cromatică de origine turcă, **2**, p. 246–280.

VIAȚA CUVINTELOR

5. BRÂNCUȘ, GRIGORE, Sintaxă populară în *La liliaci*, **3**, p. 298–303.
6. BOERESCU, PÂRVU, Note etimologice și lexicale. I *fulg*; II. *Stâlpuri: stâlpură, stâlp*, **1**, p. 45–53.
7. CELAC, VICTOR, Din problemele lexicului moștenit în Limba română (1) *festucă*, **2**, op. 163–170.
8. CHIVU, GHEORGHE, Cărțile de bucate, un izvor lexicografic insuficient exploatat, **3**, p. 304–311.
9. ADRIAN, CHIRCU, *Despre fel* „în multe chipuri”. Observații asupra lexicalizării și gramaticalizării adverbiale a unui substantiv, românescul *fel*, **1**, p. 54–60.
10. FRĂȚILĂ, VASILE, Note lexicale și etimologice, **3**, p. 321–328.
11. MARIN, MARIA, Particularități lingvistice comune unor zone submontane din Transilvania, **3**, p. 337–344.
12. MĂRII, ION, De la latinescul *aula* la bănățeanul *avlie*. Notă lexicologică, **3**, p. 354–362.
13. MIHĂESCU, DORU, Contribuții etimologice și lexicale, **3**, p. 363–372.
14. NESTORESCU, VIRGIL, Note etimologice și lexicale, **2**, p. 171–174.

TOPONIMIE

15. REZEANU, ADRIAN, Oiconimie maramureșeană, **1**, p. 61–72.
16. REZEANU, ADRIAN, Relația toponimie/dialectologie, **2**, p. 263–272.

LEXICOGRAFIE

17. MĂRĂNDUC, CĂTĂLINA, Modernizarea definițiilor lexicografice, **2**, p. 251–262.

GRAMATICĂ

18. DINDELEGAN, GABRIELA PANĂ, *Înțelept și mort* – participii cu istorie convergentă, **3**, p. 312–320.
19. DRAGOMIRESCU, ADINA, NICOLAE, ALEXANDRU, Pasivul cu *a veni*, traducere din Taliană sau inovație românească, **1**, p. 73–80.
20. STAN, CAMELIA, Sintaxa documentelor românești de la Muntele Athos: probleme și rezultate, **3**, p. 387–392.
21. ZAFIU, RODICA, Conectorii disjunctivi din perspectivă semantico-pragmatică: ipoteze asupra proceselor de gramaticalizare, **3**, p. 417–428.

FILOLOGIE

22. AGACHE, LILIANA, Considerații asupra unor termeni vechi referitori la unități de capacitate, **3**, p. 291–297.
23. ANGHELESCU, MIRCEA, Profesorul Emil Turdeanu, așa cum l-am cunoscut, **1**, p. 5–9.
24. CONȚAC, EMANUEL, Sursele predosloviilor la cele patru evanghelii din *Noul Testament de la Bălgrad*, **2**, p. 175–191.
25. DIMA, CRISTINA-IOANA, Legenda unei hărți, **1**, p. 10–15.
26. GAFTON, ALEXANDRU, Uzul, valorile și dispariția unor termeni: *fățarie*, *a fățări*, *fățarnicesc*, *a fățarnici*, *fățarnic*, **2**, p. 192–204.
27. GHERMAN, ALIN-MIHAI, Samuel Micu și începuturile limbajului filologic românesc (câteva observații pe marginea *Loghicii*), **2**, p. 204–210.
28. MAREȘ, ALEXANDRU, Două scurte scrieri cu caracter monahal atribuite lui Neagoe Basarab. Considerații filologice, **1**, p. 16–25.
29. MAREȘ, ALEXANDRU, O scriere imaginară: *Păucenia* lui Alexandru-vodă din Țara Moldovei, **2**, p. 211–217.
30. MAREȘ, ALEXANDRU, Note privind vechi descânțețe manuscrise, **3**, p. 329–336.
31. MAREȘ, ALEXANDRU, O precizare privind paternitatea *Cronicii anonime a Moldovei (1661–1729)*, **4**, p. 435.
32. ISTRATE, MARIA STANCIU, Derivate neobișnuite într-un text românesc din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, **1**, p. 37–44.
33. ISTRATE, MARIA STANCIU, Denumiri ale miraculosului în vechea română literară, **3**, p. 393–401.
34. PAVEL, EUGEN, Textul evanghelic în cultura românească (încercare de sinteză), **1**, p. 26–36.
35. MAZILU, MARIUS, Vechi anale privind istoria Țării Românești de la începutul secolului al XVIII-lea, **2**, p. 218–224.

36. PAVEL, EUGEN, Comentarii pe marginea traducerii *Vulgatei* din 1760–1761, **3**, p. 373–380.
37. POPUȘOI, CAROLINA, *Nici un/nici o* vs. *niciun/nicio* în frazeologie, **1**, p. 81–90.
38. TELEOACĂ, DANA-LUMINIȚA, Morfosintaxa textului biblic actual: *Evangelia după Matei*, **1**, p. 91–108.
39. TIMOTIN, EMANUELA, Considerații despre Lexicul tipăriturii *Pânea pruncilor* și neîmplinirile unei ediții recente, **2**, p. 225–234.
40. TIMOTIN, EMANUELA, Neologisme necunoscute dintr-un manuscris românesc din Arhivele de Stat din Veneția, **3**, p. 402–412.
41. URSU, N.A., Alte două traduceri necunoscute ale lui Petru Maior, **3**, p. 413–416.

ANIVERSĂRI

42. SALA, MARIUS, Dimitrie Macrea, **1**, p. 3–4.
43. SALA, MARIUS, Mioara Avram, **2**, p. 161.
44. Lui Marius Sala, la aniversare, **3**, p. 289.
45. SALA, MARIUS, Gheorghe Ivănescu, **4**, p. 433.
46. SALA, MARIUS, Colocviile Alf Lombard, **4**, p. 434.

NECROLOG

47. GAFTON, ALEXANDRU, Vasile Arvinte (26 decembrie 1927, Voinești, Iași – 11 decembrie 2011, Iași), **2**, p. 283–285.
48. SALA, MARIUS, Ștefan Munteanu (1920–2012), **1**, p. 133–134.

CRONICĂ

49. TELEOACĂ, DANA-LUMINIȚA, Simpozionul Internațional „Grigore Bostan – 70. Probleme actuale de filologie română”, Cernăuți, 10–12 octombrie 2011, **1**, p. 126–132.

VARIA

50. STERIAN, FLORIN, Bibliografia românească de lingvistică, (BRL, 54, 2011), **4**, p. 437–576
51. Indicele revistei „Limba română”, pe anul 2012, **1**, 2013, p. 131–152.
52. Sumarul revistei „Limba română” pe anul 2012, **1**, 2013, p. 125–129.

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

53. COLCERIU, ȘTEFAN, Dana-Melania Bădic, *Dicționar-erată. Invitație la reflecție*, Deva, Editura Emia, 2010, 139 p., **1**, p. 121–123.

54. COLCERIU, ȘTEFAN, Laurenția Dascălu-Jinga (coord.), *Româna vorbită actuală (ROVA). Corpus și studii*, Editura Academiei Române, București, 2011, 380 p., **1**, p. 123–125.
55. FUNERIU, ION, Marius Sala, *101 cuvinte moștenite, împrumutate și create*, București, Editura Humanitas, 2010, 250 p., **1**, p. 119–121.
56. MAREȘ, ALEXANDRU, *Leastvița sau Scara raiului de Ioan Scărarul*. Ediție jubiliară dedicată Sfântului Ierarh Varlaam, Mitropolitul Moldovei, autorul traducerii. Ediție, notă asupra ediției și glosar de Oana Panait. Prefața și revizuirea transcrierii interpretative de Eugen Munteanu. Tipărită cu binecuvântarea I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Locțiitor de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Trinitas, Iași, 2007, 361 p., **1**, p. 109–110.
57. MAREȘ, ALEXANDRU, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie [I]* Versiunea românească de la Curtea de Argeș. Ediție îngrijită, prefață, note și comentarii de Dan Zamfirescu, membru al Academiei Oamenilor de Știință din România. Traducerea fragmentelor păstrate din originalul slavon de Gheorghe Mihăilă, membru al Academiei Române, Editura Roza vânturilor, București, 2010, 554 p., **1**, p. 111–113.
58. MĂRĂNDUC, CĂTĂLINA, Elena Dănilă, Andrei Dănilă, *Dicționar ilustrat de cuvinte și sensuri recente în limba română*, Editura Litera Internațional, București, 2011, 320 p., **2**, p. 276–277.
59. MĂRGĂRIT, IULIA, *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român, Românii din Bulgaria*. Volumul II, *Valea Dunării*. Serie nouă, de Emil Țârcomnicu, Lucian David, Ionuț Semuc, Cristina Mihală, Armand Guță. Coord. Emil Țârcomnicu, București, Editura Etnologică, 2011, 335 p., **2**, p. 278–280.
60. MOLDOVEANU, GHEORGHE, Gh. N. Vasilache, *Ghid de ortografie, ortoepie și morfosintaxă a limbii române*, Editura Polirom, Iași, 2011, **2**, p. 280–282.
61. MOLDOVEANU, MIHAELA, Eugen Munteanu, *Un caz de inconsecvență ortografică cu motivație confesională: Iisus H(ch)ristos*, București, Editura Academiei Române, 2008, 16 p. (Conferințele Academiei Române. Ciclul Limba română și relațiile ei cu istoria și cultura românilor), **1**, p. 115–116.
62. NICULA, IRINA, Mihaela Popescu, *Aspecte ale citării în presa scrisă românească*, Editura Renaissance, București, 2009, 167 p., **1**, p. 117–119.
63. ȚĂRA, VASILE, Gavril Istrate, *Limba română literară. Studii și articole*, Ediția a II-a revizuită și adăugită, [Iași], Editura Tipo Moldova, [2009], 579 p., **2**, p. 273–276.
64. VASILEANU, MONICA, Andrei Eșanu (coord.), *Dinastia Cantemireștilor. Secolele XVII–XVIII*, Editura Știință, Chișinău, 2008, 604 p., **1**, p. 113–115.

SEMNALĂRI

65. VASILEANU, MONICA, Andrei Eșanu (coord.), *Neamul Cantemireștilor: bibliografie*, Chișinău, Editura Pontos, 2010, 387 p., **1**, p. 127.
66. VASILEANU, MONICA, Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Moștenirea culturală a Cantemireștilor*, Chișinău, Editura Pontos, 2010, 212 p., **1**, p. 127.

INDICELE REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ” PE ANUL 2012

INDICE DE MATERII

- A* POSTERIOR, ~ în graiurile din Transilvania 338–339.
- ADJECTIV NEGATIV, ~ sudat 85–87.
- ADVERB, ~ul *nici* 81–90.
- ADVERBIAL, lexicalizarea și gramaticalizarea ~ă a substantivului *fel* 54–60.
- ANALE, *Vechi ~ privind istoria Țării Românești de la începutul secolului al XVIII-lea* 218–225.
- AR*, verb predicativ și auxiliar al perfectului compus 340–341.
- ARHAISM, ~ morfologic 92–99, 340–341; ~ sintactic 99–101.
- ARTICOL, ~ul și flexiunea nominală 380–386.
- ATESTARE, ~ maghiarismelor în *Pânea pruncilor* 226; cea mai veche ~ a unor neologisme de origine latină în lexicul *Pânii pruncilor* 228; ~i anterioare celor cunoscute 307–311.
- ATLAS, răspunsuri la chestionarele ~ului Etnografic Român 278–280.
- CALC, ~uri semantice 239, ~uri de structură 239.
- CÂMP SEMANTIC, ~ al unităților de capacitate 291–297; ~ al miraculosului în limba română veche 393–400.
- CATEHISM, ~ul *Pânea pruncilor* 225–233.
- CAZ, dubla marcarea a ~ului la constituenții grupului nominal 387–392.
- CAZANIA LUI VARLAAM, sursa ~ 211–218.
- CĂRȚI POPULARE, 10–16.
- CHESTIONAR, răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român 278–280.
- COMPUS, ~e prin alăturare 242.
- CONECTOR, ~ circumstanțial de tip vechi 391; ~ii disjunctivi – procese de gramaticalizare 417–428.
- CONJUNCȚIE, ~i subordonatoare în *La lileci* 300.
- COORDONARE, ~a în *La lileci* 298; ~a disjunctivă 417–428.
- DATIV ADNOMINAL, 389.
- DECLINARE, tendințe panromanice în istoria ~ii românești 380–386.
- DEFINIȚIE, principii logice ale ~ei 251–261; teorii semantice ale ~ei 251–261.
- DEMONSTRATIV, sintaxa determinatului ~ *cel* 388; distribuția formelor determinantului ~ *cel* 388–389.
- DENOMINATIV, ~e prin derivare propriu-zisă 240.
- DERIVARE, denominative prin ~ propriu-zisă 240.

* Indicele de materii a fost alcătuit de Andreea Dinică. Trimiterile se fac la paginile celor 3 numere ale revistei, corespondența fiind următoarea: nr. 1 = 1–160, nr. 2 = 161–286, nr. 3 = 287–454. Pentru bibliografia publicată în nr. 4 al revistei, cititorii sunt rugați să folosească indicele respectiv, care nu a fost inclus în cel de față.

- DERIVAT, ~e neobișnuite într-un text românesc din a doua jumătate a secolului al XVII-lea 37–43; ~e numeroase în lexicul *Pânii pruncilor* 228–231; ~e cu caracter învechit 237, ~e cu caracter învechit și regional 237; ~e verbale 241, ~ cu prefix 241; ~ paradoxal: *romașcan* 365–366.
- DESCÂNTEC, ~ de gușă 329–336, de șarpe 333–334, ~ de deochi 331–333.
- DETERMINANT, sintaxa ~ului demonstrativ *cel* 388; distribuția formelor ~ului demonstrativ *cel* 388–389.
- DIALECTOLOGIE, relația toponimie/~ 263–271.
- DICȚIONAR, ~ -erată 121–123; ~ilustrat de *sensuri și cuvinte recente în limba română* 276–277.
- DLR, conținutul semantic al definițiilor din ~ 251–261, modernizarea definițiilor din ~ 251–261.
- ELEMENT MOȘTENIT, ~e specifice secolului al XVI-lea 236.
- EPISTEMIC, modalitate ~ă 417–428.
- ETIMOLOGIE, ~a unor cuvinte: *festucă* 163–170, *fulg* 45–50, *paloi* 171, *panc* 171, *panchiu* 171, *panchion-oană* 171, *pandelă* 171, *parțoală* 171, *patrilcă* 172, *peleş* 172, *planiște* 172, *potcă* 172, *princă* 172, *pripet* 172, *pucăl* 172, *raj* 172, *rejien* 172, *risaua* 172, *stălpuri*: **stălpură*, **stălp* 51–52, *sugman* 172, *surma* 172, *șamac* 173, *șlictor* 173, *șlifcaier* 173, *șlithamor* 173, *șmal* 173, *șrapțig* 173, *șropob* 173, *ștram* 173, *ștrecvinclu* 173, *talasâm* 173, *țanhoblu* 173, *udvă* 173, *verdane* 173, *zăvt* 173, *zeică* 173, *zemberea* 173, *zețamăr* 173; ~ multiplă maghiară-latină: *character*, *eminență*, *iștrument*, *lector* 228; *avlie* 354–362; *ler* 363–364; *biglar* 364–365.
- EVANGHELIE, textul ~ei 26–36, *Sursele predosloviilor la cele patru ~ii din Noul Testament de la Bălgrad* 175–192.
- FI, forme analogice, create în română, ale verbului *a* ~ 339–340.
- FONETIC, particularități ~e ale graiurilor din Transilvania 337–344.
- FORMĂ, modificări de ~ ale împrumuturilor din turcă 345–353.
- FRAZEOLOGIE, *nici un/nici o* vs *niciun/nicio* în ~ 81–90.
- GRAI, particularități lingvistice ale ~urilor din Transilvania 337–344.
- GRAMATICALIZARE, lexicalizarea și ~a adverbială a substantivului *fel* 54–60; ~a conectorilor disjunctivi 417–428.
- GRUP NOMINAL, ~ în documente românești de la Muntele Athos 387–392.
- HARTĂ, ~ sinteză 12–16.
- INFLUENȚĂ, ~a turcă 246–250.
- INOVAȚIE, ~ii lexicale 238–239.
- INTEROGAȚIE, ~ multiplă 391.
- ISTORIE, ~a Țării Românești la începutul secolului al XVIII-lea 218–225.
- ISTOROMÂNĂ, pasivul cu *a veni* în ~ 78.
- ITALIANĂ, pasivul cu *a veni* în traduceri din limba ~ 78–80; influența ~ 402–412.
- ÎMPRUMUT, ~ lexical din turcă, neogreacă, italiană 304–31; ~uri turcești opace în vocabularul dacoromânei sudice 345–353.
- LATINĂ, flexiunea nominală în ~a târzie 380–386.
- LEXIC, *Din problemele ~ului moștenit în limba română (1) festucă* 163–170; ~ul *Pânii pruncilor* 225–233; ~ul românilor timoceni 235–245.
- LEXICALIZARE, ~a și gramaticalizarea adverbială a substantivului *fel* 54–60.
- LIMBAJ, începuturile limbajului filosofic românesc 205–211.
- LOGHICA, 205–211.
- MAGHIARISM, numărul mare de ~ 226–227.

- MANUSCRIS, ~ românesc medieval 37–43; ~e românești medievale 11–16, 16–26.
- METATEZĂ, ~ lichidei *l* în cuvintele moștenite din latină 48.
- MODAL, valori ~e ale verbului *a veni* 73–81.
- MODALITATE, ~ epistemică 417–428.
- MORFOSINTAXĂ, ~ a textului biblic actual 91–108.
- MORFOSINTAXĂ, *Ghid de, ortografie, ortoepie și* ~ 280–282.
- NEOLOGISM, adaptarea ~lor 207–209; ~ de origine latină în lexicul *Pânii pruncilor* 228; ~e necunoscute dintr-un manuscris românesc 402–412.
- NORMĂ, ~ lingvistică locală 372–379.
- NOUL TESTAMENT DE LA BĂLGARAD, *Sursele predosloviilor la cele patru evanghelii din* ~ (1648) 175–192.
- NUMERAL, ~ele *un, o* 81–90.
- OICONIMIE, ~ maramureșeană 61–71.
- OMONIM, ~e românești **stâlpură, *stâlp* 51–52.
- ONOMATOPEE, ~ românească 49.
- ORONIM, ~ul *Bucovina* 369–371.
- ORTOEPIE, *Ghid de ortografie, ~ și morfo-sintaxă* 280–282.
- ORTOGRAFIE, 115–116; *Ghid de ~, ortoepie și morfosintaxă* 280–282.
- PÂNEA PRUNCILOR, lexicul tipăriturii ~ 225–233.
- PANROMANIC, tendințe ~e în istoria declinării românești 380–386.
- PARTICIPIU, ~ verbal 312–320, ~ adjectival 312–320, ~ moștenit 312–320, ~ analogic 312–320, formă tare vs slabă de ~ 312–320, istoria formelor de ~ 312–320.
- PASIV, ~ul cu *a veni* 73–81.
- PATERNITATE, ~a manuscriselor 16–26.
- PĂUCENIA, ~ lui Alexandru Vodă 211–218
- PORTRET, ~ul lui Dimitrie Macrea, 3–4; ~ul lui Emil Turdeanu 5–9.
- POSESIV, grupuri nominale cu ~ conjunct 389.
- PREFIX, derivate cu ~ 241.
- REGIONAL, utilizări ~e ale unor termeni: *alalte* 321, *asin* 321, *cerbulea* 321, *de* 322, *doinic* 322, *fim* 322, *lobogea*, *lobogică* 322–323, *lună* 323, *moceră*, *mocirlă* 323–324, *pălatic* 324, *pătrântaș* 324–325, *păzăucă* 325, *plătiță* 325, *prevesteri* 325, *rămig* 326, *ruică* 326–327, *urliș* 37, *vistruliță* 327–328; vocabular ~ 345–353.
- REGIONALISM, ~e 235–244.
- ROMÂNĂ, pasivul cu *a veni* în ~ 76–78; ~a vorbită actuală (ROVA). *Corpus și studii* 123–125; utilizările participiilor verbelor *a muri* și *a înțelege* în ~ actuală; câmpul semantic al miraculosului în limba ~ veche 393–400.
- SEM, ~ 62–71.
- SEMANTICĂ, evoluție ~ a unor termeni: *fățarie*, *a fățări*, *fățarnicie*, *a fățarnici*, *fățarnic* 193–204; teorii ~e ale definiției 251–261.
- SENS, ~ul unor termeni: *fățarie*, *a fățări*, *fățarnicie*, *a fățarnici*, *fățarnic* 193–204; ~ neînregistrat în dicționare al unor cuvinte: *prindere* 230, *răie* 230, *trăsură* 231, *tragere* 23; ~ etimologic al unor termeni *dor* 236, *dulcețuri* 236, *îndupleca* 236, *soție* 236–237, *ciudi* 237, *poftă* 237; dezvoltare de ~ 239; modificări de ~ ale împrumuturilor din turcă 345–353.
- SINTAGMATIZARE, procesul de ~ 383.
- SINTAXĂ, ~a populară în *La liliaci* 298–303; ~a documentelor românești de la Muntele Athos 387–392.
- SUBORDONARE, conjuncții subordonatoare în *La liliaci* 300.
- SUBSTANTIV, lexicalizarea și gramaticalizarea adverbială a ~ului *fel* 54–60.
- SUFIX, ~ul adjectival *-esc* 30–40, ~ul *-ură* 40–41, sufixul *-eaște* 42; denominare prin schimbare de ~ 240–241, formații suprasufixate 241.

- SURSĂ, *~ele predosloviilor la cele patru evanghelii din Noul Testament de la Bălgrad* 175–192; *~a Cazaniei* lui Varlaam 211–218.
- TENDINȚĂ, *~e panromanice în istoria declinării românești* 380–386.
- TERMINOLOGIE, *~ filosofică* 205–211; *~a cromatică de origine turcă* 246–250; *~a culinară* 304–311.
- TETRAEVANGHEL, *versiuni ale ~ului* 26–36.
- TOPICĂ, *~ arhaică* 101–102.
- TOPONIMIE, *relația ~ / dialectologie* 263–271.
- TRADUCERE, *surse ale ~ii* 26–36; *~ și prelucrare liberă* 205–211; *~a Vulgatei* 372–379; *~i necunoscute ale lui Petru Maior* 413–416.
- TRANSILVANIA, *particularități lingvistice ale graiurilor din ~* 337–344.
- TURCESC, *împrumuturi ~ești opace în vocabularul dacoromânei sudic* 345–353.
- UZ, *~ul, valorile și dispariția unor termeni: fâțarie, a fâțări, fâțărnicie, a fâțărnic, fâțarnic* 193–204.
- VOCABULAR, *~ul românilor timoceni* 235–245.
- VULGATA, *traducerea ~* 372–379.

INDICE DE AUTORI*

- Aaron, F.: 45, [53]
 Aarts, Bas: [427]
 Agache, Liliana: **291–297**
 Agârbiceanu, Ion: 276
 Agren, Malin: 434
 Alecsandri, Vasile: 45, 46, 274, 275, 321
 Alexi, Teochar: 165, 167, 168
 Alexiu, V.: 326
 Amfilohie Hotiniul: [309]
 Amiras, Alexandru: 435
 Anania, Bartolomeu Valeriu: [107], [194], [195], [196], [197], 199, [200], 201, 202
 Andrieș-Tabac, Silviu: 113, 114
 Angelo, Paolo: [410]
 Anghelescu, Mircea: **5–9**
 Antim Ivireanul: 33, 36, 218, 225, 274
 Antipa, Gr.: 80
 Apelkvist, Åsa: 434
 Arbănași, Marius: [270]
 Ardeleanu, Elena: [372]
 Ardeleanu, Sanda-Maria: 129
 Arghezi, Tudor: 281, 282
 Aron Pumnul: 129, 208
 Aron, P. P.: [34], 36, 372, 373, 374, 375, 376, 378, 379
 Arvinte, Vasile: [59], [97], [107], [195], 283–285
 Atanasie Moldoveanul: 33
 Atanasie, Sf. v. Athanasie, Sf.
 Athanasie, Sf.: 175, 180, 181
 Avram, Andrei: 4, [42], [426]
 Avram, Mioara: 3, [84], [89], [96], [107], [108], 161, [339], [340], [342], [384], [419], [426]
 Bacovia, George: 260
 Bakoc, Ferenz: [247]
 Balacciu-Matei, Jana: [163]
 Balazs, Ladislau: [56]
 Bara, Mariana: [167]
 Barany, László Pal: [58]
 Barbu, Ana-Maria: [84], [85], [87], [89], [163]
 Bariț, George: 45, [52], 80, 274, 275
 Barlezio, M.: 403
 Baroni, A.: 434
 Bartoli, Mateo: 78, [343]
 Basarab, Mircea: [376]
 Basarab, Neagoe: 16–26, 111–113
 Basnage: [183]
 Baumeister, Friederich Christian: 205, 206
 Băcescu, Mihail: 327
 Bădic, Dana-Melania: 121–123
 Bălan, Ioan: 192
 Bălășescu, N.: 339
 Bănulescu, Șt.: 384
 Bărbuț, Dorina: [174], 238, [244], 350, [352]
 Bărdășan, Gabriel: [167]
 Bârlea, I.: 323, [333]
 Bârlea, Ovidiu: 323, 326
 Bârseanu, Andrei: 324
 Beal, Rose M.: [185]
 Beausobre: [183]
 Beiu-Paladi, Luminița: 434
 Beldiman: [228]
 Beltechi, Eugen: [342], [361]
 Bena, Zaharia: 325
 Berza, M.: [27]
 de Bèze, Théodore: 35
 Bianu, Ion: [18], [195], [198], [386], [400]
 Bidian, Viorel: [361]
 Bidu-Vrânceanu, Angela: [55], 62, [248], [261]
 Bîtea, Dana: 419, [426]
 Bîtea, Ion N.: 419, [420], [422], [426]
 Blaga, Lucian: 120, 206
 Bob, Ioan: 164, 167
 Bobâna, Gheorghe: 113
 Boerescu, Pârvu: **45–53**
 Bogdan Oprea, Helga: [54]
 Bogdan, D. P.: [292]
 Bogdan, Ioan: 30, 322?
 Bogrea, Vasile: [332], [334]
 Boitani, Piero: 11
 Bolocan, Gh.: [263]
 Bonardo, G. M.: 403
 Borca, Anna: [308], [310]
 Borcilă, Mircea: [332]

* Indicele de autori a fost realizat de Monica Vasileanu.

Numerele culese cu caractere **aldine drepte** trimit la autori de articole; numerele culese cu caractere *cursive albe* trimit la autori recenzați sau discutați, în mod special, în articole, sau al căror nume apare în titlul unui articol; numerele puse între paranteze drepte „[]” trimit la autori citați în note de subsol sau în bibliografia de la sfârșitul articolului, inclusiv numele care apar sub sigle; numerele puse între bare oblice „/” trimit la autori de recenzii și de semnalări.

- Borza, Al.: 322
 Bostan, Grigore: 129
 Boțulescu, Vlad: 402–412
 Bourciez, Edouard: 74, [96], [107]
 Bourdin, Philippe: [76]
 Boureanu, Radu: 406
 Bratul, popa: 31, 36, 194, 396
 Brătescu-Voinești, I. Al.: 276
 Brâncuș, Grigore: 298–303, [361]
 Bucur, Nicolae: [341], [342]
 Budai-Deleanu, I.: 45, [52], [394]
 Budiș, Monica: [235], 240, [244]⁹
 Buja, Elena: 434
 Burada, Teodor: 46
 Buridant, Claude: 434
 Busuioc, Monica Mihaela: [306], [310], [411]
 Buză, Emanuela: [59], [232], [308], [311], [396], [411]
 Bybee, Joan: [73],
 Byck, Jacques: [18], [107], 109, 110, [229], [319], [400]

 Çabej, Eqrem: 49
 Cajetan: 183
 Caliani, Silvestru: [374]
 Calvin, Jean: 183, 184, 185, 188, 192
 Camariano-Cioran, Ariadna: 435
 Candrea, G.: 340, [342]
 Candrea, Ioan-Aurel: 47, 51, 52, 112, [167], 284, [308], 323, [330], [360], [400]
 Canella, C.: 165
 Cantacuzino, Constantin: [59]
 Cantacuzino, Iordache: 33
 Cantemir, Antioh: 114, 115
 Cantemir, Dimitrie: [58], 113–115, 127, 216, 217, 395, 396, 399, [400]
 Capidan, Theodor: [167], 322, [328], 340, [342], 357, 358, [360]
 Caproșu, Ion: [59], [195], 284
 Caragiale, I. L.: 284, [316], 364
 Cartoian, Nicolae: 7, 8, [37], 38
 Cazacu, Boris: [216], [245], 338, [342], [343], [353], [360], [361], [426]
 Cazacu, Matei: [79], [306], [307], [310], [408]
 Călin, diac: 29
 Călinescu, G.: 133
 Căndea, Virgil: [58], 175, 182, 191, 192
 Celac, Alina: [361]
 Celac, Victor: 163–170, [168]
 Cenușă, Mircea: 325
 Chelaru-Murăruș, Oana: [392]
 Chevaux, Florelle: [427]
 Chierchia, Gennaro: [427]
 Chihaia, Pavel: 17, [18], 19, 20
 Chindriș, Ioan: [372], [373], [374], [377]
 Chircu, Adrian: 54–60, [54]
 Chivu, Gheorghe: [33], [58], [59], [95], [104], [107], [199], [215], [232], 304–311, [306], [308], [310], [311], [319], [331], [333], [353], [411]
 de Cihac, Alexandru: 164, 167, 356, 357, 358, 359, [360]
 Cioculescu, Șerban: 4
 Ciorănescu, Alexandru: 5, 8, 9, 47, 48, [52], 113, 313, [319], [360], 423, [426]
 Cipariu, Timotei: 275, 340
 Cirimpei, Victor: 113, 115
 Ciubotaru, Ion H.: [363]
 Cizek, Eugen: [180]
 Clement Alexandrinul: 186
 Closs Traugott, Elizabeth: [73], [77]
 Codru Drăgușanu, Ion: 340
 Coene, Martine: [73]
 Colceriu, Ștefan: /121–123/, /123–125/
 Coman, Petre: 326, 350, [352]
 Comșulea, Elena: [372]
 Constantinescu, E.: [91]
 Constantinescu, Ioana: [79], [306], [310], [408]
 Contraș, Eugenia: [216], [245]
 Conțac, Emanuel: 175–192, [191]
 Corbea, Teodor: 382
 Corbu, Haralambie: 113, 115
 Coresi: 29, 30, 31, 32, [34], 36, [46], 51, 55, [59], 77, [195], [196], [198], [199], 226, 229, 230, 274, 314, 315, 316, 317, 319, 395, 396, 397, [400], 424, 425
 Cornilescu, D.: [91]
 Cornilescu, G.: [91]
 Coseriu, Eugenio: [384]
 Cosniceanu, Maria: 237, [244]
 Costa, Ioana: 434
 Costache, Constantin: 435
 Costachi, Veniamin: 274
 Costea, dascăl: 231
 Costin, C.: [341], [342]
 Costin, Lucian: 323
 Costin, Miron: 9, 216, 217, 382, 383, [386], 395, 396, [400]
 Costin, Nicolae: 395, 396,
 Costinescu, Ion: 165, 399
 Costinescu, Mariana: [59], [197], [215], [233], [319], [394], [396], [400]
 Coșbuc, George: 274

- Coteanu, Ion: [248], 251, [261], [304], 305, [345], [352]
 Cotore, Gherontie: [374]
 Creangă, Ion: 121, 274, 276, 284
 Crețu, Grigorie: [390]
 Crețu, Ion: 4
 Cristea, Dan: [166]
 Crișan-Körössi, Ștefan: 208
 Cuceu, Ioan: 323
 Cuceu, Maria: 323
 Cvasnii-Cătănescu, Maria: [392]
- Daicoviciu, Constantin: [332]
 Damaschin, episcop: 33, 34
 Damé, Fr.: 46, 47, [52], 165
 Dan, Ilie: [54], [361],
 Daniil Panoneanul: [24], [39]
 Darmesteter, Arsene: 120
 Dascălu-Jinga, Laurenția: 123–125
 David, Lucian: [235], [245], 278–280
 Davidson, Samuel: [183]
 Dănilă, Ion: [233], [412]
 Dănilă, Andrei: 276–277
 Dănilă, Elena: 276–277
 Deanović, Mirko: [365]
 Demény, L.: 30
 Demetrius, L.: 384
 Densusianu, Ovid: [52], [94], [97], [98], [99], [107], 109, 110, 169, [229], [230], 284, 285, 316, [319], 322, 338, 339, 340, [342], [382], [395], 396, [424]
 di Lampedusa, Tomasi: 382
 Diacon, Vasile: 273
 Diaconescu, Olimpia: [19]
 Diaconescu, Paula: [382], 390, [392]
 Diaconovici Loga, Constantin: 340
 Diaconu, Ion: 325
 Dima, Cristina-Ioana: **10–16**, [229]
 Dimitrescu, Florica: [31], 32, 246, 247, 248, 249, 250, [319], [352], [400]
 Dinică, Andreea: 124, 423, [426]
 Dionisie din Halicarnas: 405
 Dobromir, popa: 28
 Dogaru, Adelina: [235], [245]
 Dosoftei: 18, 39, 41, 42, [46], [73], 216, 217, 237, 274, [367], 394, 395, 396, 397, 398, [400], [406]
 Dragnev, Demir: 113, 114
 Dragomir, Otilia: [59]
 Dragomirescu, Adina: **73–81**, [73]
 Drăganu, N.: 30, 213
 Drimba, Vladimir: [59], [400]
- Drobner, Hubertus: [180]
 Druță, Ion: 113
 Dryer, Matthew S.: [80]
 Dudaș, Florian: 212
 Duma, Ianăș: 225, [226]
 Dumitriu, Anton: 205, 206, 211, 252, [253], 260, [261]
 Dunăre, Nicolae: 337, [342]
 Dutceac Segesten, Anamaria: 434
 Duțu, Alexandru: 5, [58], [218]
- Eco, Umberto: 121
 Edelman: [183]
 Edwards, James R.: [182]
 Embick, D.: [319]
 Eminescu, Mihai: 120, 274, 275
 Ene, Claudia: [392]
 Engwall, Gunner: 434
 Erasmus: 35, 183
 Erbiceanu, Constantin: [17]
 Ernout, Alfred: 74, 166, [354], [360], [364]
 Ernst, Gerhard: [392]
 Eșanu, Andrei: 113–115, 127
 Eșanu, Valentina: 113, 114, 127
 Eusebiu: 179, 180, 181, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191
- Fabricius: [183]
 Faiciuc, Ioan: [342], [361]
 Fénelon: 413
 Filip monahul: 28
 Fillmore, C. J.: [427]
 Filotei: 218
 Filothei, v. Filotei
 Fischer, Iancu: [74], [354]
 Florea, Irina: [361]
 Florea, Viorica: [62], [64], [65]
 Florescu, Cristina: [163]
 Florescu, Ioan-Florin: [31]
 Floruțau, Simona: [225]
 Fochi, Adrian: 325
 Forăscu, Narcisa: [62], [248], 281
 Forsgren, Mars: 434
 Fota, grămătic: 38, 39, 41, 42
 Franco, Demetrio: 403, 404
 Franko, Ivan: 112
 Frățilă, Vasile: [78], 165, [167], 168, 269, [270], **321–328**
 Frâncu, Constantin: [101], [107], [215], [389], 423, [426]
 Frâncu, T.: 340, [342]
 Funeriu, Ionel: /119–121/

- Gabinski, M.: [53]
 Gafton, Alexandru: [31], [59], **193–204**, [194], [195], **283–285**
 Gáldi, Lázló: 164
 Galopenția, Sandra: 161
 Gaster, Moses: 32, 46, [217], [332], [334], [400]
 Gălăbov, Iv.: [365]
 Gămulescu, Dorin: 356, 357, 358, [360]
 Gâdei, Constantin: 434
 Georgescu, Magdalena: [59], [233], [319], [394], [396]
 Georgescu-Munteanu, C.: 113
 Georgiev, S. Vl.: [365]
 German, T.: [333]
 Gerov, Najden: [174]
 Geurts, B.: 417, [426], 428
 Ghenadie Craioveanu: [33]
 Gheorghe, Mihaela: 124
 Gherman, Alin-Mihai: **205–211**
 Gherman, Cristina: [216], [235]
 Gheție, Ion (filolog): 4, 10, [24], [29], 30, [31], 32, [59], [107], 110, [215], [216], [217], [218], [226], [229], 273, 274, [293], [316], [319], [320], [333], [353], [392], [394]
 Gheție, Ion (lexicograf): 165, 167
 Ghibănescu, G.: 80
 Ghiculete, Galina: [245], [343]
 Ghilaș, Victor: 113, 115
 Ghitta, Ovidiu: [58], [233]
 Giorgi, Alessandra: 434
 Giosu, Ștefan: [216] – scris greșit: Grosu
 Giuglea, G.: 47, 48, [52]
 Giurescu, Constantin C.: 341, [342]
 Gleßgen, Martin-Dietrich: [392]
 Godorogea, Ștefan: [28]
 Goga, Octavian: 274, 275
 Golescu, Iordache: 45, [52]
 Gombos, Stelian: [106], [107]
 Gorăscu, Adriana: 424, 425, [427]
 Gorovei, Artur: [330], [331], [332], [334]
 Gorovei, Ștefan: 8, [27], 113, 114,
 Goșev, I.: 113
 Goția, A.: [233]
 Goytisol: 382
 Grama, Dumitru: 113, 115
 Graur, Alexandu: [96], [107], [304], 346, [352], 384
 Greceanu, Radu: 33, 222
 Greceanu, Șerban: 33
 Grecu, Doina: [343], [356], [360], [372]
 Gregorian, Mihail: [221], [222], 338, [342], [356], [361], [386]
 Grice, Paul: [426]
 Grigoraș, N.: 369
 Guelminger, R.: [427]
 Guericke: [183]
 Guia, Sorin: 284
 Guță, Armand: [235], [245], 278–280
 Guțu, Gheorghe: 51, [52], [361]
 Guțu-Romalo, Valeria: [74], [90], [319], [354], [381], 387, [392], [426]
 Hales: [183]
 Halvorsen, Arne: 434
 Hannick, Christian: [28]
 Harles: [183]
 Hasan, Finuța: [216]
 Hasdeu, Bogdan Petriceicu: 29, 32, [304], [355], [361]
 Haspelmath, Martin: 124, 419, [421], 423, [426], [427]
 Heine, Bernd: [73], 425, [427]
 Heinz, Mathias: 434
 Heliade Rădulescu, Ion: 275
 Hellmuth, I. H.: [309]
 Hetzenauer, M.: [373]
 Hewlett: [183]
 Hey: [183]
 Hill, G.: 45, [53]
 Hodoș, Enea: 165, [330], [339], [361]
 Hoffman: [183]
 Holger Steen Sørensen: 64
 Hopper, Paul J.: [73], [77]
 Hristea, Th.: 239, [245], [316], [320]
 Huddleston, Rodney: [422], [427]
 Iacob, Niculina: [372], [373], [376], [377]
 Iana, Aurelie: 355, [361]
 Ibrăileanu: 274, 276
 Ieronim: 35, 175, 179, 180, 181, 182, 187, 189
 Iftimi, Sorin: 113
 Ilčev, St.: [365]
 Iliescu, Maria: [174], 387, [392]
 Ilis, Florina: [58], 226, [227], 231, [233]
 Ioan egumenul: 17,
 Ioan Hrisostom: 22, 175, 184, [367]
 Ioan Românul / Frâncul: [74]
 Ioan Scărarul: [18], 109, [216],
 Ionașcu, Romulus: [340], [342]
 Ionescu Christian: [263]
 Ionică, Ion: [174], [244], [352], [360], [361]
 Ioniță, Magdalena: [319]
 Ioniță, Maria: 321, 322, 327

- Iordan, Iorgu: 3, 49, [59], 73, 76, 77, 79, 119, 133, 172, [174], 274, 276, [304], 305, 338, [342], 349, [381], [386], 433
 Iorga, Nicolae: 17, 19, 29, 30, 32, 42, 175, 276, [292], [293], [294], 402, 403
 Iosep, Ioan: [369]
 Iovan, Tiberiu: [174]
 Irimia, Dumitru: [419], [427]
 Irineu: 180, 181, 188, 190
 Isbășescu, Mihai: [174]
 Iser, Andrei: 164, 167
 Istrate, Gavril: [54], [95], [107], 216, [217], 273–276
 Ivașcu, George: 212
 Ivănescu, Gheorghe: 47, 50, [52], [96], [107], 116, 119, 133, 165, 274, 338, 339, 340, 341, [342], 359, [361], 433

 Jarnik, Ioan Urban: 324 (scris greșit: Jarink)
 Jernovei, Gh.: 129
 Jokl, N.: 50
 du Jon, François: 35
 Jones: [183]
 Jonke, Ljudevit: [365]
 Jortin: [183]

 Kakuk, Suzanne: [247]
 Karataev, I.: 30
 Kazansky, N. N.: [385]
 Keenan, Edward L.: [80]
 Klijn, A. F. J.: [182]
 Kogălniceanu, Mihail: 307, [309], [310]
 Kolomici, V. T.: 322
 Körting, Gustav: 47, [52]
 Köster, Helmuth: [188]
 Kovačec, August: 338, 339, 341, [342]
 Krumbracher, Karl: 37
 Kuteva, Tania: [73], 425, [427]

 Lakoff, Robin: 421, [427]
 Langendoen, D. T.: [427]
 Lansari, Laure: [73], [77]
 Laporta, A.: [410]
 Lardner, Nathaniel: [180], [183]
 Larousse, Pierre: 433
 Laurian, A. T.: 47, [52], 164, 399
 Lavrentie, ieromonah: 29
 Lavrentie, ieromonah: 34
 Lazăr, Simona: [308], [310]
 Lăzărescu, Emil: [21]
 Lăzărescu, Paul: [245], [352], [353]
 Le Clerc: [183]
 Lehmann, Christian: [74]
 Lightfoot: [183]
 Liuba, Sofronie: 355, [361]
 Livius, Titus: 405
 Lolliot, H. L.: 46, [52]
 Lombard, Alf: 119, 434
 Lorinț, diac: 29
 Loșonți, Dumitru: [265], [361]
 Lucaci, ritor: 55, [59]
 Lukas, Liviu: 434
 Luther, Martin: 29

 Macarie, ieromonahul: 28, 29, 30, 31, 32, 36
 Macarie, Liliana: [361]
 Machek, V.: [371]
 Macrea, Dimitrie: 3–4, 273
 Mahler, Filip: 29, 30, 36
 Maiden, Martin: 75, 434
 Maior, Grigorie: [374]
 Maior, Petru: 167, 413–416
 Maiorescu, Titu: [88]
 Manasses: 115
 Manea, Laura: [195], 284
 Mannion, Gerard: [185]
 Manoliu, Maria: 73, 75,
 Manu Magda, Margareta: 125
 Marchello Nizia, Christiane: [55]
 Marcu, F.: [412]
 Marcu, G. T.: 175, 182
 Mardarie Cozianul: [399]
 Mareș, Alexandru: 10, 11, [12], **16–26**, [27], [29], 30, 31, [32], 74, /109–110/, /111–113/, [166], **211–218**, [218], [229], [231], [293], [316], [319], **329–336**, [394], [396], [402], **435**
 Mareș, Lucreția: [352]
 Marian, Simion Florea: [331], [332]
 Marin, Maria: [174], [244], [245], [319], 326, **337–344**, 338, [339], 340, 341, [342], [343], [352], [353],
 Marin, Sanda: [306]
 Marinescu, Anca: [244], [352]
 Marinescu, Bogdan: [338], [352], [353]
 Marinescu, C.: [403]
 Marinescu, Florin: 387, [392]
 Marinescu-Nour, A.: [405]
 Massim, I. C.: 47, [52], 164, 399
 Mauri, Caterina: 417, [418], 419, 420, [427], 428
 Mazilu, Dan Horia: [22], 38, 212, [213],
 Mazilu, Marius: **218–225**
 Mănăilă: 29

- Mărănduc, Cătălina: **251–261**, [253], [261], /276–277/
- Mărgărit, Iulia: [101], [107], [163], [174], **235–245**, [235], 238, 241, 242, [244], [245], /278–280/, [338], [342], [344], **345–353**, [352]
- Mării, Ion: [332], [343], **354–362**, 354, 358, [360], [361]
- Mărtinaș, Dumitru: [363]
- McMahon, April: [427]
- Meillet, Antoine: 74, 166, [354], [360], [364]
- Melidon, Radu-George: 366
- Meliničuk, O. S.: 322
- Melonashi, Ana: 49
- Mentelin, Johannes: 31
- Metzelin, Michael: 434
- Meyer-Lübke, Wilhelm: [53], 166, 170, [328], [364], 423, [427]
- Micu Klein, Ioan Inochentie: 372, 374
- Micu Moldovan, I.: 325
- Micu, Samuil: 36, [164], 167, *205–211*, 274, 275, 373, 379
- Migliorini, B.: [406]
- Migne: 180
- Mihală, Cristina: [235], [245], *278–280*
- Mihăescu, Doru: **363–371**, [370]
- Mihăescu, Haralambie: 47, [52], [359], [361], [364], [365]
- Mihăilă, Ecaterina: [62], [264]
- Mihăilă, Gh.: 17, [21], [22], [24], [30], [59], *111–113*, [304]
- Mihăilescu, Anca: [174]
- Miklas, Hanz: [28]
- Miklosich, Fr.: 39, 41, 42, 51, [53], 395
- Mircea, Ion-Radu: [27]
- Miskolczy, Ambrus: [191]
- Mîrzea Vasile, Carmen: [54]
- Mladenov, Maxim: 172, [174]
- Mocanu, Nicolae: [342], [361]
- Moiescu, Iustin: [73]
- Moisil, Florica: 111
- Moldenhawer: [183]
- Moldovanu, Dragoș: 269, [370]
- Moldoveanu, Gheorghe: /280–282/
- Moldoveanu, Mihaela: /115–116/
- Molin, Virgil: 28
- Molnar, Ioan: 165
- Mommsen, Th.: [364]
- Moraru, Mihai: 6, 10, [38],
- Moraru, Titus: [309]
- Morcov, Mihaela Mariana: [101], [107]
- Moxa, Mihail: [56], [59]
- Munteanu, Eugen: [18], [33], [36], *109–110*, *115–116*, 130, [216]
- Munteanu, Fr.: 383
- Munteanu, Gabriel: 45, [52]
- Munteanu, Gavrilă I.: 340
- Munteanu, Ștefan: *133–134*
- Mușlea, Ioan: [225], [226]
- Naidinoia, Mădălina: 423, [427]
- Naniescu, Iosif: 17
- Năsturel, Petre Ș.: [20]
- Năsturel, Udriște: 26, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 316, 397
- Neagoe, Elena-Victoria: 340, [343]
- Neagoe, Victorela: [235], 337, 341, [342], [343], [353]
- Neamțu, G. G.: [420], [427]
- Neculai-Stănică, Manuela: [101], [107]
- Neculce, Ion: 9, [59], 216, 217, 382, 383, [386]
- Nedelcu, Isabela: 419, [422], [426]
- Negrescu, Dan: [187]
- Negruzzi, Costache: 307, [309], [310]
- Negulici, I. D.: 165
- Neiescu, P.: 338, [342], [343], [360], [361]
- Nestorescu, Virgil: **171–174**, [174], 235, [245], [357], 358, [361]
- Nevaci, Manuela: [107], [108]
- Nicodim, monah: 28
- Nicolae, Alexandru: **73–81**, [73]
- Nicolescu, Miron: [256], [261]
- Nicolle, Steve: [73]
- Nicula, Irina: /117–119/, 124
- Niculescu, Alexandru: [381]
- Noica, Constantin: [101]
- Novacoviciu, Emilian: 322, 323
- Noveck, A.: 421, [427]
- Ocheșanu, Rodica: [216], [245], [316], [361]
- Odobescu, Alexandru: 28, 57, [59]
- Oecolampadius: [183]
- Olsen, M.: 124
- Olteanu, Pandeale: 109, 212, [216]
- Onu, Liviu: 38, [216], [217], [400]
- Opreanu, Sabin: 341, [343]
- Orel, Vl.: 49
- Origen: 180, 181, 184,
- Orleanu-Bărlădeanu, Calistrat: [376]
- Orza, Rodica: [343], [360]
- Pagliuca, William: [73]
- Pahomie, monah: 28
- Paladie, monah: 28

- Palagheanu, Simona: [369]
 Pall, Fr.: [403], 404
 Pamfil, Carmen-Gabriela: 163, 165, [352], 433
 Pamfil, Viorica: [233], [352]
 Panaite, Oana: [18], *109–110*, [216]
 Panaitescu, P. P.: 17, [19], 21, [22], 29, [31], 113, 114, [217], [369], [386], [400]
 Panaitescu, Silvia: [19]
 Pană Boroianu, Ruxandra: [338]
 Pană Dindelegan, Gabriela: 73, 77, 94, [107], **312–320**, [319], [320], [426]
 Pande, Rodica: [309], [310]
 Papacostea, Șerban: 30
 Papahagi, Tache: [296], [320], 323, [328], 338, 340, 341, [343], 359, [360], [369]
 Papias: 186, 191
 Paraeus: [183]
 Parker, T. H. L.: [183]
 Pascu, G.: 52, [53], 237, [245], 327, 366
 Pascu, Ștefan: 341, [343]
 Pașca, Ștefan: 32, 226, 227, 228
 Pavel, Eugen: **26–37**, [35], [36], [225], [229], **372–379**
 Pavel, Vasile: [342]
 Păcală, Victor: 76
 Păcurariu, Mircea: 175
 Păltănea, Paul: 113
 Păun, Maria: [411]
 Pelletier, Jeffrey: 421, [427]
 Perkins, Revere: [73]
 Petrovici, Emil: 3, 30, 337, 338, 341, [342], [343], [360], 433
 Pfeiffer: [183]
 Philippide, Alexandru: 165, 167, 170, 274, 285, [304], 433
 Piccillo, Giuseppe: [79]
 Picot, E.: 30
 Pippidi, Andrei: 403
 Piru, Al.: [37], 435
 Plaut: 166
 Poenar, P.: 45, [53]
 Poghir, Cicerone: 50, [52]
 Pokorny, Julius: 47, 49, 50, [53]
 Polizu, G. A.: 164, 165, 167, 399
 de Pontbriant, Raoul: 46, 47, [53], 165
 Pop din Daia, Petru: 374
 Pop, Sever: [342], [355], 358, 360
 Popa, Atanasie: 211, 212, 213, 214, [218]
 Popa-Lisseanu, G.: 111
 Pop-Barcianu, Sabin: 164, 167
 Popescu, Ion-Apostol: 327
 Popescu, Mihaela: *117–119*
 Popescu, T.: [91]
 Popescu-Găleşanu, P.: [405]
 Popescu-Marin, Magdalena: [216], [245], [426]
 Popovici, Iosif: 338, [339], [343]
 Popușoi, Carolina: **81–90**, [82], [90]
 Porcescu, Scarlat: [27], 212, 213, 214, 215, 216
 Posner, Rebecca: 75
 Preda, Marin: 238
 Procopovici, Alexie: [77], [198], [319], [400], [424]
 Pullum, Geoffrey: [422], [427]
 Pușcariu, Sextil: 3, 47, [48], 51, [52], [53], 54, [77], 164, 165, 167, 169, 170, [198], 241, 285, [304], 307, 313, [319], 327, [334], 337, 338, 339, 340, 341, [343], 345, [352], 358, [360], [361], [398], [400], 423, [424], [427]
 Putanec, Valentin: [365]
 Quentin, Henri: [376]
 Radovici, Gheorghe: 218
 Radu de la Mănicești: [31], 32, 36
 Radu, Carmen-Ioana: [107], [108]
 Radu, Rodica: [352]
 Raevschi, N.: [53]
 Rafailă, Maria: 434
 Rahlfs, Alfred: [373]
 Ramat, Anna Giancalone: [74], 75, [77]
 Rădulescu Sala, Marina: [81], [82], [83], [84], [85], [86], [87], [88], [90]
 Răuțu, Daniela: [174]
 Rebreanu, Liviu: 274, 275
 Rednic, Atansie: [374]
 Regman, C.: 4
 Reinheimer Rîpeanu, Sanda: [74]
 Remberger, Eva-Maria: 434
 Renzi, Lorenzo: 75
 Repina, Tamara: **380–386**, [381], [384], [385]
 Rezachevici, Constantin: [27], 113
 Rezeanu, Adrian: **61–71**, [61], **263–271**, [264], [265], [266]
 Rivière, N.: [320]
 Rizescu, I.: [59]
 Robustelli, Cecilia: 75
 Rohlfs, Gerhard: 119
 Roman Moraru, Alexandra: [59], [215], [232], [308], [311], [319], [411]
 Rosetti, Al.: 3, [96], [107], 116, 119, [216], 339, 340, [342], [343], [382]
 Rumpaeus: [183]
 Russo, Alecu: 321

- Russo, Alecu: 321
 Russo, Demostene: 17, 20
 Rusu, Grigore: 360, [361]
 Rusu, Valeriu: 338, [343], [344], [352], [360], [361], [426]
 Sadoveanu, Mihail: 5, 273, 274, 275, 276
 Saint-Exupéry: 382
 Sala, Marius: **3–4**, [42], [96], [107], *119–121*, [122], **133–134, 161**, 163, [233], 235, [245], 289, [304], [305], 313, [320], [345], [352], 380, [387], [412], [426], **433, 434**
 Salvi, Giampaolo: 75
 Sandfeld, Kr.: 124
 Sanso, Andrea: [74], 75, [77]
 Saramandu, Nicolae: [107], [108], [245], [352], 357, 358, [361],
 Sava, A.: [293]
 Sădeanu, Florența: 340, 341, [343]
 Săulescu, Gheorghe: 340
 Sârbu, Richard: [78], [167]
 Sbiera, I. G.: 435
 Scaliger, Joseph: 180
 Scheck, Thomas: [179]
 Schmitt, Christian: [392]
 Schopen, Timothy: [80]
 Schori, Pierre: 434
 Schösler, Lena: 434
 Schroff, Maximilian: 165
 Scriban, August: 47, [53], 165, 366
 Seche, Luiza: 357, [361]
 Seche, Mircea: 167, [352], 357, [361]
 Semuc, Ionuț: [235], [245], *278–280*
 Shopen, Timothy: [427]
 Simedrea, Tit: [33]
 Simenschy, Th.: 133
 Simion Ștefan: 175, 192
 Simion, Eugen: 9
 Simion, Ștefan: 35, 175, 191, 192, [194]
 Simonescu, Dan: 435
 Simons, M.: 417, [418], [427], 428
 Skok, Petăr: 359, [361], [365], [368]
 Slușanschi, Dan: 50, [53]
 Smith, Carlota: [78]
 Söhrman, Ingmar: 434
 Sophocles, E. A.: [365]
 Sora, Sanda: [392]
 Sorescu, Marin: 298–303
 Sorescu, Sorina: [298]
 Sorohan, Elvira: [58]
 Staff, Eric: 434
 Staicu: [316]
 Stamati, T.: 46, [53], 165
 Stan, Camelia: 387–392, 390, 391, [392]
 Stan, Ionel: [343], [361]
 Stanciu, Ilie: 3
 Stanciu-Istrate, Maria: **37–43**, [42], [43], **393–401**
 Stati, Sorin: [361]
 Stoicescu, Nicolae: [19], [291], [292], [293], [294], [295], [296]
 Stolova, Natalia I.: [73]
 Streinu, Vladimir: 4
 Suchianu, I. D.: 4
 Suciu, Emil: **246–250**, 246, 249, [291], [294], [345], 346, 347, 348, 349, 351, [353], 358, [361], [409]
 Sundell, Lars-Göran: 434
 Surdu, Alexandru: [65]
 Sweickard, W.: [392]
 Sylvestre, Emmanuel: [427]
 Székely, Maria Magdalena: [27]
 Șandru, D.: 338, 340, 341, [343], [426]
 Șandru-Mehedinți, Tudora: [343], [426]
 Șăineanu, Lazăr: 47, [53], 165, 247, [333], [352], [353], 358, [361]
 Șerb, I.: [426]
 Șerban, Valentina: [372]
 Șiadbei, I.: 165
 Șincai, Gheorghe: [206], [208], [225], [309]
 Șovar, Georgiana-Andreea: [94], [108]
 Ștefanachi, Aurel: 273
 Ștefănescu, Ariadna: 125
 Ștefănescu, Dan: 259, [261]
 Ștefănescu, N.: [361]
 Ștefănescu, Ștefan: [19]
 Ștefănescu-Goangă, Zizi: [411]
 Ștrempel, Gabriel: [24], [38]
 Șuteu, Flora: 4
 Șuteu, Valeriu: 4, 338, [343]
 Taloș, Ion: 326
 Tagliviani, Carlo: [79]
 Tamás, Lajos: 54, [59], [233]
 Tanașoca, Nicolae-Șerban: 111
 Tarantino, Angela: [79]
 Tasmowski, Liliane: [31], [73]
 Teaha, Teofil: [174], [244], [352], [360], [361]
 Teleoacă, Dana-Luminița: **91–108**, [91], [93], [95], [98], [99], [100], [101], [104], [108], **129–132**
 Tempea, Radu: 274
 Teodor, Mărișescul: 28
 Teodoreanu, Ionel: 276

- Teodorescu, G. Dem.: 46
 Teodorescu, Mirela: [59], [215], [394]
 Teofilact al Bulgariei: 34, 175, 178, 179, 180, 184, 187, 189, 191
 Terentius: 120
 Tertulian: 180, 181
 Thalman, Hermann: 165, 167
 Tiktin, H.: 47, 51, [53], [211], 226, 227, [228], 230, [233], 358, [362], [404], 405, 407, 408, 410, [412]
 Timofte, Monica: 434
 Timotin, A.: [402], 404
 Timotin, Emanuela: 74, 78, **225–233**, [330], 331, 332, 333, [334], **402–412**, [402]
 Tiugan, Marilena: [361]
 Tkačenko, B.: 322
 Tocilescu, Grigore: [19], [330]
 Todoran, Romulus: 236, [245], 326, 327, 341, [344]
 Tohăneanu, G. I.: 120
 Topciu, Luan: 49
 Topciu, Renata: 49
 Torouțiu, I. E.: [88]
 Townsend, G.: [183]
 Trăpcea, N.: 358, [362]
 Trif, diac: 28
 Truță, M. N.: 113
 Tudor, diac: 29
 Tufiş, Dan: 259, [261]
 Turdeanu, Emil: 5–9, 10, 12, 15, 16, [27], 38
 Turdeanu-Cartojan, Laetitia: 7

 Țâra, Vasile: 165, 167, 170, /273–276/
 Țârcomnicu, Emil: [235], 245, 278–280
 Țepelea, Gabriel: 175, 212
 Țiplea, Alexandru: [395]
 Țivircun, Victor: 113, 114

 Udolph, J.: 324
 Udrescu, D.: [245], [352]
 Undescu: 324
 Ureche, Grigore: 41, 216, 217, 397, [400]
 Uric, Gavriil: 27
 Ūrițescu, D.: [361]
 Ursu, Constantin-Emil: [369]
 Ursu, Constantin-Emil: 369,
 Ursu, Despina: [308], [309], [311]
 Ursu, N. A.: 165, [195], 210, 284, [308], [309], [311], [367], [400], **413–416**, 435
 Ușurelu, Camelia: [54], [392]

 Valian, J. A.: 165
 Van Der Borgh, Eddy: [185]

 Varlaam: 18, *109–110*, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 274, [316], [400]
 Vasilache, Gh. N.: 280–282
 Vasile Macedoneanu: 111, 113
 Vasileanu, Monica: /113–115/, /127/
 Vasilescu, Andra: [94], [95], 124, [419], [427]
 Vasilescu, Athanasie: [363]
 Vasiliu, Emanuel: [251], 252, 255, [256], 257, 260, [261], [381]
 Vasiliu, Laura: 253, [261]
 Vasiu, Ion: 324
 Văcărescu, Ianache: 79, 222, 223
 Vântu, Ileana: [419], [427]
 Vărtosu, Emil: [78], [408]
 Velciu, Dumitru: 435
 Velculescu, Cătălina: 6, 10, [38]
 Vendryes, Joseph: [96], [108]
 Vercellone, Carolus: [376]
 Verebceanu, Galaction: [79]
 Vesălău, C.: 321
 Vianu, Tudor: 4
 Vinereanu, Mihai: 47, [53]
 Vinețki, Gavriil: 306
 Vintilă-Rădulescu, Ioana: [81], [89], [90]
 Viser: [183]
 Vișovan, Ștefan: [70]
 Vlad, S.: [343]
 Vladimir Monomahul: 111, 113
 Voiculescu, Mircea: 112, 113
 Vulpe, Magdalena: [245], [343], [352], [353]

 Wälchli, Bernard: [422], [427]
 Wald, Lucia: [53]
 Walde, Alois: 47, [53]
 Weigand, Gustav: 338, 340, [344], 356, 357, [359], [361], [362]
 Wetstein: [183]
 Witby: [183]

 Zăciu, Mircea: [309]
 Zăfiu, Rodica: [54], [390], **417–428**
 Zahariuc, Petronel: 387, [392]
 Zaimov, I.: [365]
 Zamfir, Dana-Mihaela: [97], [108], 166, 316, 317, [320], 423, [426], [427]
 Zamfirescu, Dan: 17, [18], 19, 21, [22], [25], *111–113*
 Zdrenghia, Mircea: [339], 340, [344]
 Zgraon, Florentina: [18], [59], 109, [233], [394], [396]
 Zimmermann, T. E.: 417, [427], 428
 Zingarelli, N.: [406], [407]
 Zoba, Ioan: [59], [233]

INDICE DE CUVINTE*

ALBANEZĂ: flok 47, Flug 49, flugtar 49, kunat 364, murg(ët) (i ~) 50, shtrungë 50, xurxull 50.

ARABĂ: ukijah 294, wakijab 294.

ARMEANĂ: tagyr 363.

BULGARĂ: avlija 243, 358, 359, бандаджиа 240, Bigla 365, бостанище 240, брак 238, бухал 172, гимназия 244, гости 238, готвач 238, градероб 238, гражданин 244, gugla 48, дерек 238, держава 238, диснансер 244, добър 239, домакин 244, дума 238, ела 322, зейка 174, зейтин 244, зифт 173, игрище 240, използвам 244, искарвам 239, кавролет 238, карица 240, карицар 240, каскет 238, комшийка 238, комшина 238, крушка 244, кърпа за нос 239, летище 240, ловя 239, мармалад 238, мастило 238, минута 238, може 239, момент (в ~) 239, пух 46, ношница 238, храненик 243, обезня 244, обичам 244, община 238, окръг 244, оперирам 244, освобдя 244, палаш 171, пальаш 171, пальош 171, парцал 171, пелеш 172, пладне 172, пладнище 172, планище 172, потка 172, право 239, припек 172, примка 172, разреши 244, реса 172, готан 366, ръжен 172, спаана 244, старока 238, сурма 172, съд 239, таласъм 173, там нататък 239, тюфлак 244, утва 173, училището 239, хлебар 243, чуталище 240, qd S' ßbp 398, шамак 173, явявам 239.

BIELORUSĂ: elka 322.

СЕНĂ: raztoka 371.

CROATĂ: mijesec 323.

DALMATĂ: komnut 364.

ENGADINEZĂ: fastui 166.

ENGLEZĂ: flake 47, snow-flake 46, tacor 363.

FRANCEZĂ: archer 406, bouge 50, chicot 164, 165, 167, comté 407, cotignac 309, d'habitude 254, éclat (de bois) 164, 165, 167, fêtu 166, héraut 405, 406, manche 326, mari (~ de la main gauche) 363, miracle 400, mort 313, mourir 313, plutôt 254, récipient 257, salami 307, satan 93, surtout 254, table 254, 259, vase 257.

GERMANĂ: fliogan 48, Flocke 46, flocken 46, Flug 47, 48, 49, Linzer Auge 310, Malter 243, Schlichtfeile 173, Schlichthammer 173, Schlichthobel 173, Schmal 173, Schraubzwing 173, Schrobhobel 173, Setzhammer 174, Span 164, 167, 168, Splitter 164, 165, 167, 168, stramm 173, Streichwinkel 173, Taumellolch 164, 167, Tischler 243, vlügel 47, 48, Zahnhobel 173, zeihhur 363.

GOTICĂ: fugls 48.

GREACĂ: αγνός 375, ἀδιάκριτος 204, αἰώνιον 408, ἀνυπόκριτον 199, ἀνυπόκριτος 204, ἀλλή 354, 358, βίγλα 365, δαήρ 363, εὐαγγελίζω 177, εὐαγγέλιον 176, 177, 178, κρίνω 202, κρίσις 202, ξουράφι 359, πολιτεία 367, προσωπολήμπτης 198, προσωποληπτεώ 198, Ρωμάνος 368, σαφος 335, στήλη 51, συγγενός 364, τύμβος 50, υπο 202, υποκρίσεις 199, υποκριταί 201, φύσα 49, φυσάω 49.

INDO-EUROPEANĂ: *bhlōk- 47, *bhlōko-s 47, *bhrtā 50, *dhmbh-(o-) 50, *mrgho- 50, *pfu 49, *pleuk 49, *pu-g- 49, *pu-s- 49, *strng- 50.

ISLANDEZĂ: fjūk 49, fjūka 49, fljūga 48, fok 49, fugl 48.

ITALIANĂ: amomo 408, araldo 405, arciera 406, arciera 406, arciero 406, bandiera 171, (calamo) aromatico 408, colobrino 407, colubrine 407, contado 407, contato 407, creremortartaro 408, dimbresi 410, esercito 408, essere 75, falhoco 47, ferratissimi 408,

* Indicele de cuvinte a fost alcătuit de Marius Mazilu.

festuca 166, fiero 408, floscio 46, generoso
atto 409, ginepro 408, imbresi 410, miracolo
400, morire 313, morto 313, quadrângolo
408, salame 307, scudiero 410, 411, venire 75.

LATINĂ: abra 376, absurda 207, adequata 207,
Albanus 405, albucus 165, *amicular 326,
asinus 321, assula 164, aula 354, 355, 359,
aut 423, bibere 236, blastimat 97, blastimet
98, branca 236, bulga 50, bulla 50, buttis
295, caballaricius 163, cadus 163, captare
163, cardinalia 228, cardinaria 228, cavitare
163, cilicium 228, cing(u)la 48, *clagum 48,
*clinga 48, *clluca 48, clucer 48, c(o)ăg(u)lum
48, cognatus 364, coluber 407, columna 51,
commendatorius 228, completa 207, cossis
51, cossus 51, creationem 163, cuc(u)lla 48,
cygnus 376, definitio 207, deponere 169,
*dianaticus 324, dolus 236, dominicanus
228, dulcem 236, -ella 323, exercitus 408,
exorcista 228, far 376, fermentare 163,
ferrum 408, ferum 408, festuca 164, 165,
166, 167, 170, festucum 166, filia 236, fimus
322, floccus 46, 47, 48, fluxus 46, 47,
*folcus 47, formica 326, fragmentare 163,
fugere 47, fulgere 47, fulgidus 47, *fulgus
47, gibb(u)lus 48, gith 377, *glibbus 48,
habuerunt 340, heraldus 406, hostia 227,
hypocritae 201, ille 384, 385, inadequata
207, incompleta 207, *incurrare 236,
indulgentia 228, induplicare 236, intellectus
313, intellegere 313, jeiunium 228, lactuca
165, legumen 169, levir 363, 364, *leviru
364, levus vir 363, limbus 228, mammanis
236, mamzer 377, mensis 323, mica 326,
*micula 326, milvus 377, miraculum 400,
mirio* 393, molarius 163, mōri 313, *mōrīre
313, mortuus 313, non iudicans 204, oliva
377, ostiarus 228, Paschae 94, peduculus
169, persona 198, pinna 46, plantāginem 48,
platanus 48, *plop(p)us 48, *plumonem 48,
pōpulus 48, porrus 48, procedo 47, 48, pugna
365, pugnare 365, pulmōnem 48, python 377,
*ramica 326, ramus 326, refutare 207,
remanere 97, repausare 169, resina 169,
respondere 169, risus 51, Romanus 368,
sambucus 165, sanctus 375, scutarius 411,
scutum 411, secale 169, septimana 169,
serenus 169, seu 423, simonia 228, simplici
199, simulationes 199, sine simulatione 204,
sive 423, socius 237, solemnitas 228, somnus

51, stipēs 51, stipula 51, *stirpae 51, *stirpalis
51, 52, *stirparia 51, 52, stirpēs 51, stirpis
51, stirps 51, 52, *stirpula 51, *stirpulae 51,
stola 228, superstitio 228, tatanis 236, tenere
97, tonsura 228, *trupina 48, -ula 326,
ululare 327, -ulus 47, ut 423, velis 423,
venenum 169, vervecem 169, veteramus
169, vigilare 365, *vigla 365, viglare 365,
*volet 423.

LETONĂ: plaukas 47, plauki 47, 48.

LITUANIANĂ: dėveris 363.

LOMBARDĂ: festugo 166.

MACEDONEANĂ: avlija 358, 359, Bigla 365,
ela 322, Romanovce 368.

MAGHIARĂ: annyiféle 56, bánat 377, becsül
377, biztat 377, bosszú 377, csiga 377,
egyféle 56, fűrés 243, hányféle 55, 56,
ilyenféle 56, kétféle képpen 56, korindál 363,
lerem 363, lereszkem 363, mindenféleképpen
57, mindenféle 55, mocsár 324, nemesseg
227, nyomorgatni 227, olyanféle 56, ostya
227, pakurár 363, potyolat 377, rongyos 227,
salavári 377, sokféle 55, 56, solovári 377,
szálka 164, 165, 167, szer 227, tagadás 217,
többféle 56, toldani 227.

NORVEGIANĂ: flugsa 48, 49, strungen 50.

OCCITANĂ: festuc 166, festuga 166.

PORTUGHEZĂ: frouxel 46, froxo 46, morto 313.

PROVENSALĂ: colobrina 407, escudier 411.

ROMÂNĂ:

Aromână: blugur 48, cumnat 364, fulgu 45,
furnigă 326, h'im 322, mes 323, murire 313,
paltin 48.

Dacoromână:

A: a- 105, a 131, 389, aba 335, abraş 248,
absolut 88, 89, abstragere 209, -ac 46, acăta
48, aceea 76, acela 383, acesta 383, 386,
acestei 381, acestora 384, acestuia 384, 386,
acăsă 338, acicea 215, acolea 23, adău 226,

- adesea 258, adunareți (nu ~) 216, agăța 48, aici 76, airoplan 243, aiub (să ~) 215, aiurea (în ~) 242, ala 335, alalte 321, alatră 243, alăstăreală 348, alban 404, 411, aldaș 226, aldui 226, ale 131, alergătoare 243, ales (mai ~) 254, Alexandru 368, almintre(a) 412, alnic 227, alsivit 209, alspăuire 209, alsuială 209, altfel 57, alună 323, amarnic 322, amăgitură 40, 41, amestecat 209, amomo 307, amurg 50, amvlie 355, -an 365, ana 307, anghenar 309, anghinar 309, ani 338, antal 296, antimoniu 308, anume 389, 390, apă 163, 308, 338, -ar 163, 325, ar 340, 341, arald 405, 406, 411, araniște 240, arc 406, arcaș 406, 411, arciiar 406, arciiar 406, 411, argat 23, argumânt 207, argument 207, arioplan 244, armure 254, aromatic 307, aromatico 408, arsură 237, arțar 406, arzătură 237, asculta 239, ascultători 239, ascultoi 215, asemăna (a se ~ cu) 96, asin 321, astar 348, astăreală 348, 351, astări 348, astereală 348, asteriale 348, astfel 57, asurzi 242, -aș 325, 366, așa 299, așa încolo 239, -așcan 366, așchie 165, 167, așchiia 36, așiboia 247, -atic 324, atinge (a se ~ de ceva/cineva) 96, (a ~ ceva/pe cineva) 96, atita 217, atitia 217, atot 104, ațapocul 36, ațăpoc 165, au 98, 103, 333, 423, 425, aulă 354, 355, 358, auru* 340, avea 93, 97, 333, avliă 355, avlie 243, 354, 355, 356, 357, 358, 359, avră 376.
- Ă: ăla 383, ărană 240, -ărneiță 49, ăsta 383, -ătură 40, 41, 237, -ău 325.
- B: Baba 65, 69, baba 65, 69, Babarunca 65, Bahna 63, bahnă 63, bairactar 346, balaur 333, Bâlcuț Hodinău 267, balercă 296, baltuca 165, ban 82, banchioană 171, banchion 171, bandagiu 240, bandar 240, bandieră 171, baniță 292, 293, 295, baraboi 82, 83, baraitai 346, baraitan 346, baritai 346, 347, 351, barșon 345, batac 63, batai 346, 351, băcan 248, băcăuan 365, bălțat 351, bănat 377, bășău 226, 377, bătag 63, bătătură 355, bătărână 243, bătem 239, bătrân 169, băț 326, bărtă 50, becestnicește 42, belgioin 307, bent 63, berbec 169, berbeleacul (de-a ~) 101, bere 236, berechet 240, berechetos 240, bețișor 326, bezele 309, biaca 307, biciului 377, biglar 364, 365, biglă* 365, binecuvânta 98, binecuvintezi 98, binevoi (a ~ în cineva) 97, (a ~ să) 97, biraie 228, birău 226, birin 247, bistătu 377, blamanje 309, blastamă 97, blastemă 97, blasteme (să se ~) 98, blăstemățește 42, blestemă 97, blestema (a se ~) 98, blestemat 42, blestemă 97, blesteme (să se ~) 98, boabă 82, 83, boale 93, boboană 226, boboci 243, bocluc 243, bolată 63, bold 47, 48, boldei 327, boldeică 327, boli 93, bolnăvi 216, bolnăvie 237, borac 308, bostăniște 240, botă 83, bracuri 238, brad 322, brâncă 236, buăr 215, bubos 36, buche 82, 83, Bucovina 369, 370, Bucur 365, bucureștean 365, București 365, budană 296, bugărește 243, bui 327, bulgăre 45, 50, bulion 309, bun 239, bunget 50, buriu 296, burtă 50, buruiana ciobanului 308, (~ găinii) 308, busculadă 169, butar 296, butări 296, butărie 296, bute 291, 295, 296, 297, butelnic 296, butică 296, butie 296, butișoară 296, butiță 296, butoi 296, butoiu 296.
- C: ca să 100, cacauă 308, cacăzun 247, cadă 163, caie 377, calamo 307, calcinat 307, camai 215, -can 366, căp 338, capere 307, capon 307, carabaș 248, caraman 248, carboavă 82, cardamă 307, cardinărie 228, care 101, 103, care 302, carlina 307, cartofe 309, casă 327, castraveciori 240, catâr 327, catârcă 327, catertai 247, catifea 345, cauze 209, că 100, 300, 301, 302, -că 325, 327, căburlet 238, căci 100, 300, cădintă 413, călare 163, călăreț 163, călugărească 39, cămașă 241, cămășuia 241, cămășuială 351, cămășuiță 241, căpistere 243, cărare 334, cărăură 334, căruțar 340, căruțaș 240, căsăpie 239, cășcheturi 238, căscioară 241, căsuică 327, către 96, căuta 163, căutați 34, cămpenesc 241, Cămpul de Jos 370, (~ Voloh) 370, când 299, cântăție 209, cârbit 238, 243, cârmăz 247, cârpaci (~ de ghete) 242, cârpă de nas 239, cârpi 242, cârtiță 308, cât 84, 88, 89, ce 302, cea 383, cearșaf 345, 377, cegă 308, ceguliță 308, cei 383, cel 94, 95, 103, 383, 386, 388, 391, cele 383, celei 383, celor 383, celui 383, 386, cerb 321, cerbulea 321, cerceta (a ~ despre) 96, Ceremuș 370, ceruză 307, cetățesc 209, ceteră 327, ceteruică 327, character 228, cheag 48, chelșug 215, chiar 85, 87, 88, 89, 415, chibrit 243, chică 237, chicos 237, chign 376, chilă 291, 292, 296, 297, chingă 48, chioară 82, chip 54, 56, 210, chipuri (în ~) 396, chischineu 226, chitonag 309, cigă 377, cil 248, cinci 82, cineși 23, cioante 239, ciocărtău 165, ciocolată 308,

- ciopârtă 165, ciripesc 349, ciripi 349, ciripie 349, 350, citaliște 240, citi 313, citit 313, ciuciutoriu 310, ciucșon 338, ciudat 398, 399, ciudă 393, 395, 398, 399, 400, ciudățenie 399, ciudeasă 393, 395, ciudesă 215, ciudese 395, ciudi 398, 399, ciudodeaistvie 393, 395, 398, ciudos 399, ciudotvorenje 393, 395, 397, 398, ciudotvoreț 397, 398, ciume 93, ciumege 239, ciumi 93, clapon 307, clar 415, clean 308, clucă 48, clujean 365, coborâș 327, cobori 97, 327, (a se ~) 97, colduș 227, colibe 93, colibi 93, colobrina 407, colubrină 407, 411, comânda 208, comendatoriu 228, comitat 411, comșiiică 238, comșiu 238, comur 248, condițiune 207, confuz 209, consome 309, contat 407, 411, conte 407, contea 407, 411, contracciu 347, contract 347, contradicție 209, contragiu 347, 351, contuș 377, copoiar 240, corinda 363, cornet 310, coroare 207, corolaria 210, coș 51, coși 51, coșuri 51, cotei 327, coteică 327, covii 243, Crăciun 163, crâbit 243, credincer 413, cremotartar 307, cremotartaro 408, cremstartar 308, crezământ 207, crintă 333, Crucea Hodinău 267, crud 41, crudie 41, 42, crudime 42, crușcă 244, cu 99, 100, cu totul 104, cuate 339, cubebe 307, cucernic 322, cucunari 308, culca (a se ~ în) 242, culcer 48, culduș 227, culoare 84, 207, cum 57, cumeneca 208, cundeciune 207, curăța 97, curăți 97, cure 215, 333, curmezișul (de-a ~) 101, curpinari 239, curte 355, 357, custa 414, cuțit (~ de ras) 242.
- D:** da (a ~ învățători) 96, dacă 100, 299, 300, 301, 302, dadă 243, daltă 258, damasc 254, 255, dar 100, datorie 258, datornic 322, dă 221, 331, dascălecare 221, dâmb 50, dânsul 217, de 95, 100, 103, 300, 302, 303, 322, 331, 390, 398, de către/cătră 390, 391, de ce de ce 414, de fel 57, de nou 414, de tot 104, Dealul Mare 66, 68, decaptiva 170, deceda 318, decedat 318, deci 100, dede 215, defel 57, defini 209, deoarece 300, depune 169, derec 238, derivare 258, derjavă 238, deschilinit 209, desclinire 414, desclinit 414, descumpărătoriu 229, desiște 240, deslupi 24, despreunător 209, desprimăvăra 242, disputăciune 207, detalieri 131, diabet 258, diferență 209, dilema 210, din 100, din lontru 414, dingă 243, dinsile 217, dinsul 217, dinșăi 217, dintre 415, director 258, diriginte 258, disciplină 258, discordat 260, disjunctiv 209, dispanser 244, disputațiune 207, disputăciune 207, 208, ditai 346, 351, ditamai 346, 347, 351, div 393, 395, 396, 398, divă 395, divure 395, divuri (în ~) 396, dohan 345, doică 165, doice 165, doici 165, doină 322, (~ de plecare) 242, doinic 322, domachin 244, domiri 23, dor 236, dor și pohtă (cu ~) 23, 25, dornic 322, dos 239, dovleciori 240, drăgă 338, dragoste 214, dramă 258, dreapta (de-a ~) 101, 103, drege 243, drept aceea 100, 103, dreptate 239, (a fi cu ~) 100, dreptăți 258, drugălău 240, drugăluță 240, drugi (a fi în ~) 241, dudă 332, dudice 332, dudiță 332, dugaie 243, duh 258, dulce 236, dulceață 236, dulcețuri 236, dumă 238, Dumbrava 69, dumbravă 69, Dumbul 50, duminecan 228, duminică 228, după 96, durere 258.
- E:** -ea 323, 407, -ean 241, 365, -ească 241, -eață 236, echipolență 209, ecjorțișta 228, -ei 381, electrică 243, emali 308, eminență 228, eminenție 228, -enie 42, enoria 243, epidemie 93, -er 325, ereasă 40, eretic 40, ereticie 41, ereticitură 40, -eri 325, erold 405, -esc 40, este 339, ești 339, -eț 163, evri 247, ezercito 408, 411.
- F:** făcă-ți-se 98, face (a ~ destul) 414, fâlca 338, fapt 316, far 376, faș 309, fătă 338, față 194, 197, 338, (~ fățiș) 23, 24, (~ la față) 23, 24, făcător (~ de minuni) 398, făclie 48, făcut 316, făgădaș 227, fără (~ decât/numai) 391, fărâmat (~ la minte) 242, fătare 193, fătarnic 193, 195, 196, 204, fătarnice 93, fătarnicule 93, fătări 193, 203, fătărie 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 203, fătărnici 193, 203, fătărnicie 193, 195, 196, 197, 200, 203, fâl 50, fâl(-fâl) 45, fâlfâi 49, fântănea 70, Fântănele 69, 70, fâstâc 309, fealiu 210, feci 215, fel 54, 55, 56, 58, 242, (~ de ~) 57, (ce ~ de) 57, felul (tot ~) 55, feluri (în multe ~) 242, (multe ~ de, de câte ~) 55, ferdelă 243, fericit 41, fericitură 40, 41, fermenea 350, 352, festic 309, festucă 164, 165, 166, 168, 169, 170, festuce 164, 165, 167, 168, festucele 165, 167, festuci 165, 167, fetil 308, fi 75, 76, 77, 78, 80, 339, 423, fie 98, 236, 420, 423, 425, (să ~) 331, fiecărei 381, fiece 425, fier 408, 411, fiertură 237, fieștece 23, fietătură 237, fiindcă 300, fiintatec 209, fim 322, firiz 243, fistichi 308, flăcăie 48,

- fleandură 49, fle(a)ură 49, fleanță 49, fleoancă 49, fleoarcă 49, fleoartă 49, fleštenic 49, fleștură 49, floacă 46, 47, floare 339, floc 46, 47, 48, flotac 46, 48, flotag 46, 48, flotoc 46, 48, flotocos 46, flotog 46, foarte 98, 102, 106, foc 48, Focșani 365, focșănean 365, folcu* 48, fragment 165, franzelă 309, frământa 163, frigatele 309, frumos 369, frumușat 369, fucie 296, fufărniță 49, fufula 45, fufula 49, ful-* 50, fulg 45, 46, 47, 48, 49, 50, (spălat ~) 47, fulgăitură 45, fulgui 45, fulguială 45, fulguitură 45, funcționalitate 131, funcționare 131, furișă (a se ~ în) 242, furnigă 326.
- G:** gaâbor 338, gadină 215, gaie 377, galanga 307, gambă 169, garnitură 309, găligan 346, gâcitor 377, gânguri 50, gâscă 165, găște 165, găști 165, genepro 408, genere 209, 210, gheb 48, ghenerare 209, gheorghină 240, gheorghită 240, gimnazie 244, ghiorgnici 248, ghiț 377, ghiurghiuliu 249, ginepro 307, 408, giolgiu 227, giulep 307, giulgiu 227, giurmert 308, 409, giurmertlic 409, 411, giunghia 216, glas 309, gloate 36, glucă 48, glugă 48, golumb 243, gost 238, gosti 238, gotvaci 238, gozul 36, gran 307, grăjdan 244, grândirop 238, grăunte (~ de usturoi) 243, grăunte 377, grăclean 243, grea 243, greoaie 243, greșale 92, greșeli 92, griji 216, grisă 309, groapă 70, Groape 69, 70, gros 70, Groșii 70, Groșii (~ Suciului) 70, (~ Țibleşului) 70, gruasă 339, grumadzii 331, Guica 238, guicăie 238, guiță 238, gunguri 50, Gura Humorului 366, gușe 331.
- H:** hagimă 309, hamiș 227, hamut 310, hămeiu 308, hârdău 296, herald 406, 411, hindechi 243, hirean 238, 243, hlebar 237, hodinău 267, Hodinău 267, hogeag 308, hohear 227, hoher 227, Homor 366, horă 243, horcăni 243, hotar 54, hotări 209, hotnog 215, hrana raiului 23, hrană 240, hudubă 173, Humor 366, humor 366.
- I:** iarba rândunicăi 308, -ica 270, -icaș 326, -ică 323, idee 210, -ie 41, 237, Ieiunium 228, iepurar 240, iepurător 240, iepure 240, iepuri 240, ierniță 49, ierta 96, iescu 339, 340, ieșean 365, -igaș 326, igriște 240, il 322, iljăna 338, Ilie 368, imbrez 409, imoșeală 243, imoși 243, -in 270, -ină 323, indec 243, indiferent 424, individ 209, indulghinție 228, inima 414, intenție 131, intenționalitate 131, intra (a ~ în primăvară) 242, iosag 226, iotă 83, ipidepsie 308, ipocratic 307, ipocrit 193, ipocrizie 193, ipsos 308, irean 238, 243, ispiti (a se ~) 390, ispolzăm (să ~) 244, -iș 327, -iște 240, iștrument 228, -itură 40, 41, -iu 171, -iu 248, 249, 324, iubire 214, izbăvire 214, Izvoare 69, 70, (~le Sucevei) 369, Izvor 369, izvor 70, Izvorul Negru 68.
- Î:** îmbinare 210, împăclat 23, împercea 349, împercia 349, împerciez 349, împeți 241, împețitor 241, împiedicătoriu 23, împlimba 241, împoncișare 209, împotrivă-zicătoare 210, împreuna 210, împreunare 210, împrimăvăra 242, împrimeni 242, împugna 207, împungător 207, în- 216, 241, în 86, 100, 101, 103, (~ afară numai de) 99, (~ care) 97, (~ coantră) 413, (~ vederea) 103, înainte-punere 209, înainte-pus 209, începătură 40, încerpa 349, încercez 349, încerci 349, închipuire 209, încingătoare 377, încingere 377, înciripesc 349, înciripi 349, încirpi 349, înciuda 399, înciudat 399, înculca 242, încurca 236, îndemna 377, îndezeit 308, îndivide 209, îndrugă 241, îndupleca 236, înfelura 242, înfricoșă 103, înfrimșetate 24, înfrumușă 369, înfurișă 242, îngăduitoriu 24, îngroșă 242, înmărita 349, înnaște 349, innăvădi 349, însemnez 349, însetoșă 242, înspica 241, însurzi 242, întări 242, întoarce 217, întocmărie 209, între 415, întrista 103, întristare 377, întristăciune 23, întru 96, 101, 103, înturna 217, înțelege 312, 313, 314, 318, 319, înțelegere 240, 318, înțelegiune 240, înțelegut 313, 315, 316, 319, înțelept 312, 313, 314, 315, 316, 318, 319, înțelepța 314, 315, 316, înțelepți 314, 315, înțelepție 314, 315, înțeles 312, 314, 316, 318, 319, înțelesul 318, înțepeni 242, învârtită 310, învârtoșă 242, învâncut 316, învingere 210, învins 316, învrîsta 24.
- J:** jaleș 308, jucării 239, jucătură 237, judecată 239.
- L:** la 96, lacră 243, lală 243, latul (de-a ~) 101, lanțe 406, laur 333, 334, lăietură 237, lăpăda 415, lăptuca 165, lăascaie 82, lăstar 348, lăstăreală 347, 351, lătra 243, -lâc 409, lângă 243, lebar 243, lebadă 376, lecre 243, lector 228, legumă 168, lema 210, lemne 239, lenevos 23, lenți 310, lepăda 415, lepedeu 345, lepros 36, ler 363, lerică 363, lerișcă 363, lerișor 363, leruț 363, letiște 240, leu

- 165, leușcan 366, leznire 209, lichid 307, liliachiu 249, limbus 228, lin 308, lingău 325, lingual 130, linguri 51, lingvistic 130, lipsi 414, liubov 214, lobodă 322, 323, lobodină 323, lobogea 322, 323, lobogică 322, 323, lopătiță 325, lua afară 414, lucre (să ~) 415, -lui 381, lui 96, lumânarea 18, lumina ochilor 18, lunatic 324, lună 323, 324, lungul (de-a ~) 101.
- M:** mac 377, mahala 243, Mahalaua Hodiău 267, 268, mahnire 377, maidan 237, mala 243, maladie 169, maltăr 243, mamzer 377, mană 241, mandel cuhen 310, mare 86, marmalat 238, marmure 238, masă 252, 253, 258, maslin 377, maslină 377, mastilă 238, mathematicesc 210, măcar 84, 87, 88, 89, măcar că 100, mătări 243, mănă 241, mănui (se ~) 241, măreț 241, mărețescă (să se ~) 241, mărire 214, mărta 349, mături 51, mîncău 325, mance (să ~) 24, 25, mîncărea 338, mânia 103, mânia 377, mîntui 215, mîntuire 214, mînuie 215, melesteu 310, meliță 327, melițuică 327, memerei 249, meridon 310, Merișor 370, (~ul Voloh) 370, mermer 249, mermerei 249, merse 331, mersură 237, mertic 23, meserie 229, micșura 41, micșurătură 40, 41, mijlocian 240, mijlociu 240, milcui 215, milhbrod 309, milv 377, minte 163, minune 393, 399, 400, minută 238, mira 103, 398, mirac 393, 394, 399, mirachiu 394, miracol 400, mirat 394, mirate 393, miratu 394, mireană 243, mirișug 226, miroran 335, mirui 226, mirușag 226, mirușug 226, mișei 238, 243, moară 163, moarte 318, mobilă 255, moceră 323, 324, mocilă 324, mociară 323, mociară 323, 324, morar 163, mort 312, 313, 317, 318, 319, mosomur 248, mult 103, 104, mulțime 36, mumână 236, 239, muncitor 40, muncitoresc 39, 40, murg 50, muri 312, 313, 317, 316, 319, murirea 318, murit 312, 317, 318, 319, muritul 318, Mușat 369, mușat 369, Mușata 369, Mușatină 369.
- N:** naște 349, năiurea 242, nălucă 414, năluci 414, nălucire 414, nămasti 229, nămesti 229, nămist 229, năpusti 23, nărozat 238, năsăpiște 240, născătură 237, năvădi 349, ne- 242, neam 210, 238, 243, nearătător 210, neașteptat 399, necaz (~ și dosadă) 23, 24, neclătit 23, necruceat 242, necurat 242, nefățarnic 199, nefiresc 131, negativ 209, negație 209, negătoriu 209, neghină 377, Negrea 264, nehotărât 210, neiuțe 242, neîntocmit 210, neînțelepție 314, nemesti 229, nemișug 227, nemurirea 318, neordinar 131, neplin 210, nesăste 309, neștine 215, neștire (a căzut în ~) 242, nevointă 23, -nic 322, nici 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, nici o 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, nici un 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, nicio 81, 86, 87, 88, 89, niciun 81, 86, 87, 88, 89, nimea 24, 25, nimenea 24, nimeni 24, nimesti 229, niomărgătui 2127, nisestea 309, noroade 36, nosie 238, noșniță 238, notariuș 227.
- O:** o 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 333, oaja 339, oame 215, oare 423, 424, 425, oarecare 425, oaste 408, 411, oață 243, obesnești (să ~) 244, obicei (de ~) 254, obicei (să ~) 244, obor 355, 356, oboroacă 293, oboroc 291, 292, 293, 296, 297, obrăzu 338, obroc 292, 293, (mali ~) 293, (vel ~) 293, obște (de ~) 209, obștină 238, ocauă 291, 292, 294, 295, 296, 297, ocă 294, oce 294, ocol 355, ocrăg 244, odini 243, ogar 327, ogarcă 327, ogradă 355, -oi 241, oiște 366, oja 248, olat 321, olivă 377, omătul 46, operit (sânt ~) 244, oplătiță* 325, opunătoriu 207, oraș 54, oră 243, orășean 325, orășeancă 325, orcăni 243, ori 423, 424, 425, orice 94, (~ fel de) 94, oricine 425, orjadă 309, orjat 309, ortac 247, osibire 209, osindă 217, osindi 217, ostenință 23, ostiareuș 228, ostie 227, osvobodit 244, oșchie 227, oștie 227, oțapocul 36, ouică 327, ova 247, -oviște 366, ovlie 355.
- P:** pachion 17, pachionț 171, pahar 243, pală 324, palincă 345, palii 324, paloi 171, paloiaș 171, paltin 48, panair 244, pană 46, panc 171, panchioană 171, panchion 171, panchiu 171, pandelă 171, papilot 310, par 243, para 82, pară 243, parcagiu 347, particular 209, particularitate 209, parțoală 171, pasăre 239, 327, pascar 241, Pașcani 365, Paște 94, Paștelor 94, Paștelui 94, Paștilor 94, patcrlcă 172, patrangolo 408, patrântaș 325, patrulema 210, patru 408, păcurar, păcurariu 24, 25, păcură 230, păduche 169, Pădurea Peret 269, păgubitură 230, păhăruțe 243, pălatec 324, pălatic 324, păli 324, pănușa 350, părtinitor 196, păruță 243, pășărel 239, pășăruică 327, păscărani 241, păstor 24, păstoriu 24, pășcănean 365, pătat 351, pătlagină 48, pătrântaș 324, păzău* 325, păzăucă 325, păzeală 325,

- păzi 325, păzitor 325, păzitură 325, pâinar 237, pâlc 48, pâlg 48, Pârâul Hodinău 267, pe 94, 99, pedepsie 308, pedestru 215, peleş 172, pembe 249, pemiui 249, pentru 96, pentru că 300, (~ ce) 100, pera 335, percea 348, 349, 351, perceat 348, 349, 350, 351, perciat 350, perciu 348, 350, Peret 268, pescari 241, pescuț 243, pește 243, petreol 309, Petru 368, pie (să ~) 331, piei 98, piept 163, pijămă 238, pimpinelă 307, pingă 243, pitac 82, pită 238, piton 377, planiște 172, plasă 415, plămân 48, plătiță 325, plângereți (nu ~) 216, plecăt (o ~) 338, plimb 47, plimblu* 47, plodoros 240, ploia 240, ploioasă 240, 241, ploitoare 240, 241, plop 48, pluăie 339, poate 239, podeț 308, podobi 216, poftă 237, pofti 237, pogorâș 327, pogorî 97, 327 (a se ~) 97, Poiana Botizei 66, poliția 367, poloboc 296, pompagiu 347, pomuşoară 309, ponc 171, ponce 307, por 48, porobocesc 228, poș 247, potârnea 241, potârneale 241, potârnică 241, potârniche 241, potcă 172, practic 210, prat 165, prăzicat 207, pre 94, 215, prea 94, 104, preacuvioși 24, preapodobnic 24, 25, predicat 207, preducesc 349, premis 209, prețui 377, prevestaș 325, prevesteri 325, prevesti 325, prezent (în ~) 239, pricine 209, primblu* 47, primeni (a se ~ în) 242, princă 172, prindere 230, printre 131, pripet 172, priveghea 23, problema 210, procator 226, progadie 356, propaste 23, propoziție 207, pucăl 172, puf 46, pui 327, puică 243, puichiță 243, punere 210, pur 48, purced 47, 48, pustie 92, pustiu 92, putearnec 40, putere 397, puțină 296, puțin (cel ~) 85, 87, 88, 89, puzzle 131.
- R:** rachiu 345, raclă 243, radje (să ~) 359, raf 172, raj 172, ram 326, rar 334, rara 334, rastereală 348, rațiune 207, raura 333, 334, razreșește (se ~) 244, răciune 207, răducere 207, răie 230, răjen 172, rămâne 78, 97, 131, 326, rămânea 97, 103, 131, rămicură* 326, rămig 326, rămiguri 326, rănenică 243, răpciugă 308, răposa 169, răprezentăție 207, răprezentăciune 207, 209, răs- 48, răsfrânare 228, răsflug 48, răsfulg 48, răspunde 169, răspunzătoriu 210, răstoacă 370, Răstoace 370, (~le Volohe) 370, rășină 169, rătăcitură 230, rău 230, 334, răură 334, răurul 334, rândunea 241, rândunele 241, rândunică 241, răpos 237, răs 51, răsuri 51, răși 51, râvnă 25, recăl 243, recipient 256, reciune 207, recomanda 208, reis 244, rejien 172, reprezentăție 207, reprezentațiune 207, responzătoriu 210, risa 172, risaua 172, roabă 376, roadă 92, rod 92, roditură 230, roitoman 352, român 325, Roman 365, 366, 367, 368, 369, roman 366, 367, 369, român 368, Roman Mușat 367, (~ I Mușat) 368, (~ II Mușat) 368, (~ Melodul) 368, romanașcan* 366, 367, româncă 325, româneștean 365, Românești 365, romaniță 366, 367, Romanos I Lakapenos 368, (~ II) 368, (~ IV Diogenes) 368, (~ Melodos) 368, romașcan 365, 367, 369, romașcă 365, 366, 367, 369, Romașcu 365, 366, 367, 369, romănean* 365, româneștean 365, Românești 365, romnașcan* 366, 367, ronghioș 227, rost 215, rozmarin 307, ruginoase 237, rui 327, ruică 326, rumân 368, rupsă 331, ruptătură 237, rupturos 241, rută 165, rutea 247.
- S:** sacicol 247, safer 247, sal tartar 309, salam 307, salată 307, samur 247, sandal 248, sardelă 307, Satan 93, satană 93, satano 93, sau 208, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, să 97, 103, 423, săcă 331, sălbăție 164, 167, sănătoși 216, săptămână 169, sărac 237, sărătură 237, sărpunel 308, săteană 241, sătenească 241, sătenesc 241, sătesc 241, săva 423, săvai 423, (~ să) 215, sânge 308, sângeacă 308, sânghiuri 105, sânгурatec 209, 210, sârmea 248, sburătură 165, scădea 42, scădenie 42, scânduri 51, scorburi 51, scosei 239, scudiâr 410, 411, scutier 411, se 76, seamă 54, secară 169, semn 393, 399, semt 247, senin 169, setos 242, seva 423, silă 393, 396, 397, 398, sile 396, Siliștea 267, (~ Hodinău) 267, silloghisticesc 210, siloghismul 210, simonie 228, sine (pe ~) 95, singur/ă 85, 88, singuratec 210, singurească 39, siraçe 359, siratse 359, siriu 227, sirop 307, sistematicesc 210, slab 299, slavă 214, slăbcean 241, slăbuț 241, slujnică 376, somn 51, somni 51, soț 236, soție 236, spalnă 244, spărtătură 237, spărtură 237, speriință 207, speriment 207, speție 210, spice 376, spiță 209, 210, spre 96, 99, 103, sta 98, stanrochie 238, starochie 238, stălpăre 51, stăreală 348, stălp 51, 52, stălpăre 51, 52, stâlpi 51, 52, stălpură* 51, stălpure* 51, stălpuri 51, stâng 47, stânga (de-a ~) 101, 103, stânjen 299,

- stârpură* 51, stârpure* 51, steamăt 415, sticle (~ de ochi) 242, stirpură* 51, stolă 228, storax 307, strachină 238, stram 173, strângă* 50, strădui (a se ~ după) 96, (a se ~ să) 96, străncini 238, stricat 36, strigă (mă ~) 239, strimtură 40, strungă 50, stuchi 231, suare 339, subiect 207, sucă 227, sucevean 365, sucită suire 377, suclui 226, sudariu 215, sufle 309, sufulg 48, sugman 172, sui 97, 327, (a se ~) 97, suiș 327, sujeapt 207, suliman 248, suman 172, supă 307, supt-altărie 210, supt-impărțire 210, surd 242, surma 172, surzui 226.
- Ș:** șamac 173, ședea 98, șeheroglan 247, șeitan 247, șeliu (osul ~lui) 242, șerpe 334, șerpurătură 334, și 101, 208, 418, 422, Șipotele Sucevei 369, șișic 247, șlictor 173, șlifcaier 173, șlihthamăr 173, șlihthamor 173, șmal 173, șoarecele (de-a ~ și pisica) 101, șodo 309, șoldorane 243, șolenitaș 228, șolovar 377, șopron 215, șoto 309, șrapțig 173, șropob 173, Ștefan 368, ștercul 36, știubeci 248, șt(i)uc 231, ștram 173, ștrecvinclu 173, superștițio 228.
- T:** talasâm 173, tanea 247, tartru 307, tăgădaș 227, tăgăduire 209, tăgăduitor 209, tăgăduitoriu 209, tăraș 238, tătâne 236, tălcovnicii 214, tălcuitură 228, Tâmba 270, Tâmpă 270, tâmpă 270, târg 366, Târgoviște 366, Târgu (~ Bujor) 368, (~ Lăpuș) 368, televizor 238, temăură 231, teme 243, temergiu 247, termenea 350, 351, theoretic 210, ticlă 70, tigneș 308, timișorean 365, timp 415, tiplă 70, tișlăr 243, titian 350, 351, timp 415, tocmagi 309, tocmăși 347, toitan 350, 351, 352, toitian* 351, ton 296, tonjură 228, top-condaclari 247, topoli 270, Topolnița 270, topolniță 270, tot 94, 103, tractor 238, trahana 309, trăi 299, trăsura 231, trâmbă 24, treabă 299, treapte strâmbe 377, trebui 415, trilema 210, tuamna 339, tuflec 244, tuldui 227, tuli 327, tulpină 48, tuna 327, tutun 345, tutunesc 238, tutuni 238, tvoreț 214.
- Ț:** țandără 164, 165, 167, țandură 168, țanhoblu 173, țăran 325, țărancă 325, țâr- 50, țarigană 238, țesătură 255, Țibleș 70, țibleș 70, țilițum 228, ținamon 308, ține 97, ținea 97, 103, țoală 171, țur- 50, țurțur(e) 50.
- U:** ucide 78, udeală 238, udvă 173, ugodnic 24, 25, -uică 327, -uie 327, -ulea 321, ulei de piatră 309, -uliță 328, un 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, unda 308, undeza 308, unei 381, universal 209, unt de piatră 309, unturoasă 238, -ură 41, 237, urâciune 23, -ure 215, urla 327, urlîș 327, urma 96, uruloaie 243, -uș 366, -ușcan 366.
- V:** vacsis 309, vad 63, vadagiu 347, vadră 291, 293, 294, 296, 297, Vadul Izei 70, Valea Stejarului 70, vamă 54, vare 423, 424, 425, varecare 425, variație 130, variaționism 130, varmeghie 227, vârstă 328, vârstuliță 328, vârstuliță 328, vas 256, vâicăură 334, (să ~) 334, vâicări 334, (să ~) 334, vâruichiță 241, vâlvoi 299, vânăta 332, vârată 332, 333, vârată 332, vârdare 173, vârfenesc 241, vâri 332, vedeți 34, veni 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, venin 169, venitor 415, verdane 173, veri 423, 424, 425, vericine 425, vesălie 236, viclean 54, vidroaie 241, vidroi 241, viezător 228, viezitoriu 228, viforniță 49, viitor 415, vină 98, vinos 237, vistruliță 327, 328, vitrec 48, vitreg 47, 48, vitric 48, vitrig 48, vițichie 168, vlah 368, vlăjgan 346, voi 98, 103, voloh 371, voreț 355, 356, voșlobon 338, vrea 98, 103, 416, 423, Vuăidoș 339.
- Z:** za 334, zaitin 244, zalatină 310, zambilă 247, zaura 333, 334, zăbăle 338, zănatic 324, zăpada 46, zăvt 173, zăraie 331, zărie 331, zbârciog 309, zbârli 50, zburli 50, zeică 174, zemberea 174, zerdiceaf 248, zețamăr 174, zevt 173, zgârcitură 237, zice 96, ziditor 214, zil 247, zimberec 174, znamenie 393, 397, 398, zup(ă) 307, zvăpăiat 23.
- Istroromână:** furnigă 326, miset 323, mor 313.
- Meglenoromână:** avlija 357, ävlija 357, 358, cumnat 364, furnigă 326, im 322, mes 323, muriri 313, nîcură 326, platăn 48, vlija 358.
- RUSĂ:** elî 322, подкрилка 172, romaška 366.
- SANSCRITĂ:** devā 363, bhrtāh 50, suhoverh 48.
- SARDĂ:** fostigu 166, fustigu 166.
- SĂSEASCĂ:** fyrdel 243.
- SÂRBĂ:** ala 335, avlija 243, bigla 365, bugariki 243, grkljan 243, dobi 334, doganja 243, dud 332, jela 322, lala 243, lopatica 325, namestiti 229, pera 335, român 366, Rôman

368, Romanić 368, Romanija 368, Romanj Dol 368, Romanović 368, teme 243, havlija 358, čirpija 349, q d SxcXbp 398.

SLAVĂ: blaženstvo 41, blaženu 41, bodlī 47, 48, Sxe^ 395, Sxeß 395, S^bPSJ^ 25, edinočeskoe 39, edinočistnoe 39, – eskaja 39, – eskij 39, – eskoe 39, jedin 39, jedinočistvo 39, jedinū 39, iJP\TJX^Y 393, 397, zělo 97, XXkßc^* 24, koši 51, IXRT(\)kß IXRv 24, miro 335, *moči(d)lo 324, munčitelī 40, mučite(l)no 40, JTeWaJ^ 25, JTIXRT\WaJ^ 199, JTIXRW\ a]PP 204, JTPqPT\ßX 399, JTd \TJP 204, paliti 324, _PbcI^ 24, похотяти 237, _a^(S)b] X 24, *puchati 49, puchъ 49, pustinja 92, _dgß* 46, ran 335, aTeJ^bc p 25, ryši 51, satana 93, bXIP 396, 397, silinū 40, сиракъ 237, somū 51, stlūpū 51, surovī 42, surovije 42, surovīstvo 42, dV^S]Xkl 24,

dV^S]XRX 24, čistivū 39, čistū 375, čudesa 395, чудити cж237, čudo 395, q d SxcX 398, q d S^ 397, q d S^SWXbceXY 395, q d S^ce^a^R^ 397.

SLOVACĂ: raztoka 371.

SPANIOLĂ: arquero 406, morir 313, muerto 313, ostugo 166.

TURCĂ: aba 335, astar 348, avli 358, 359, awly 358, bokluk 243, çiğde 249, čirpi 349, čirpı 349, goc 249, gök 249, ğümert 409, havli 358, kara 248, karıca 249, kil(e) 291, kızılkök 249, okka 294, sincabi 249, talısım 173, toydan 351, zift 173.

UCRAINEANĂ: volosky 371, il 322, jalina 322, močára 324, močer 324, román 366, rostoka 370, Šepit 369, сукман 172, uborok 292.

LIMBA ROMÂNĂ

Calea 13 Septembrie nr. 13
050711, București 5
România
Editor in Chief: Marius Sala

Founded in 1952
4 issues every year

Assistant Editors: Gh. Chivu and Alexandru Mareș

Editorial Secretary: Doru Mihăescu

Romanian Associate Editors: Gr. Brâncuș, Gh. Chivu, Doru Mihăescu, Alexandru Mareș,
Valeria Guțu Romalo, Camelia Stan, Laura Vasiliu, Rodica Zafiu, Cristina-Ioana
Dima

International Associate Editors: Klaus Bochmann, Anatoli Ciobanu, Jiří Felix, Christian
Ionescu, Tamara Repina

LIMBA ROMÂNĂ is devoted to the study of the Romanian language: grammar, vocabulary, the literary language and stylistics, the history of Romanian linguistics, dialectology, language refinement, orthography, etymology, onomastics and philology, articles in general linguistics, commentaries, opinions on usage, notes and reviews. The journal also publishes annually an exhaustive bibliography of works in linguistics printed in Romania.

Editorial address: Redacția revistei LIMBA ROMÂNĂ, Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Calea 13 Septembrie nr. 13, 050711, București 5,
România.

Books for review and publications for exchange should be sent to the address above.

Purchase orders should be sent to:

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711,
București, România; tel. (4021) 318 8146, (4021) 318 8106; fax (4021) 318 2444;
e-mail: edacad@ear.ro.

Subscriptions should be sent to:

ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P.O. Box 77–19, sector 3, București, România,
tel./fax (4021) 610 6765, (4021) 210 6787; tel.: 0311 044 668; e-mail: office@orionpress.ro

S.C. MANPRES DISTRIBUTION S.R.L., Piața Presei Libere, nr. 1, Corp B, Etaj 3,
Cam. 301–302, sector 1, București, România, tel./fax: (4021) 314 6339, email:
abonamente@manpres.ro, office@manpres.ro, www.romanianjournals.com.

DEREX COM S.R.L., E-mail: derex_com@yahoo.com.

